INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE

EVOLUŢIA CLASEI MIJLOCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PREMISE SOCIOECONOMICE ȘI POLITICE

STUDIU SOCIOLOGIC

Coordonator: doctor Victor MOCANU

Chişinău • 2018

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 1 02.10.2018 11:01:04

CZU 316.343.654(478):303.1(082)
E 95

Lucrarea este recomandată spre publicare de către
Consiliul Ştiinţific al Institutului de Cercetări Juridice şi Politice

EVOLUȚIA CLASEI MEDII ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
PREMISE SOCIOECONOMICE ŞI POLITICE. STUDIU SOCIOLOGIC.

Culegerea de studii este elaborată în cadrul proiectului instituțional de cercetări fundamentale 15.817.06.13F „Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană".

Colectivul de autori:

Ludmila MALCOCI, dr. habilitat în sociologie, profesor cercetător
Victor MOCANU, dr. în sociologie, conf. cercetător
Gheorghe CĂLCÂI, dr. în filosofie, conf. cercetător
Tatiana SPĂTARU, dr. habilitat în sociologie, conf. cercetător
Andrei DUMBRĂVEANU, dr. în sociologie, conf. universitar
Angela MOCANU, dr. în sociologie, conf. cercetător
Ina FILIPOV, cercetător ştiinţific
Elvira CIOBANU, cercetător ştiinţific
Mihai POTOROACĂ, cercetător ştiinţific stagiar

Redactor: Tamara Osmochescu
Procesare computerizată: Elena Curmei
Copertă: Vitalie Leca

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii
Evoluţia clasei mijlocii în Republica Moldova: premise socioeconomice şi politice: Studiu sociologic / colectiv de aut.: Ludmila Malcoci [et al.]; red. şt.: Tatiana Spătaru; coord.: Victor Mocanu; Inst. de Cercetări Juridice şi Politice. – Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice şi Politice al AŞM, 2018 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 264 p.: fig., tab.
Text parţial: lb. engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – 70 ex.
ISBN 978-9975-4203-9-6.
316.343.654(478):303.1(082)
E 95

ISBN 978-9975-4203-9-6.

© Institutul de Cercetări Juridice şi Politice al AŞM, 2018

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 2 02.10.2018 11:01:04

Cuprins

Cuvînt înainte (Victor JUC) 5

Conceptualizarea stratificării sociale și a clasei mijlocii (Ludmila MALCOCI) 7

Micul business în constituirea clasei mijlocii (Gheorghe CĂLCÂI) 66

Constituirea clasei mijlocii sub influiența reformelor în Republica Moldova: viziunea respondenților și a experților (Andrei DUMBRĂVEANU) 92

Formarea straturilor sociale - premise ale constituirii clasei mijlocii în Republica Moldova (Victor MOCANU) 114

Evoluția structurii ocupaționale a populației în Republica Moldova din perspectiva procesului de constituire a clasei mijlocii (Mihai POTOROACĂ) 139

Rolul autorităților locale în gestionarea transformărilor și oportunităților provocate de migrație (Ina FILIPOV) 157

Influența educației asupra stratificării sociale (Angela MOCANU) 167

Factorii care influențează poziționarea tinerilor în clasa mijlocie (Elvira CIOBANU) 182

Universalitatea clasei de mijloc din perspectiva evidențelor transnaționale (Tatiana SPĂTARU) 192

Percepțiile populației privind clasificarea socială și clasa mijlocie în Republica Moldova: studiu de caz (Ludmila MALCOCI) 216

Concluzii și recomandări generale: premise socioeconomice și politice în evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova 250

General conclusions and recommendations: socioeconomic and political premises within middle class evolution in the Republic of Moldova 257

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 3 02.10.2018 11:01:04

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 4 02.10.2018 11:01:04

CUVÎNT ÎNAINTE

Această culegere de studii ştiinţifice este elaborată în contextul realizării proiectului instituţional „Constituirea clasei de mijloc în condiţiile transformării societăţii şi asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană", al cărui obiectiv major constă în identificarea şi definirea unor criterii care asigură formarea şi consolidarea clasei de mijloc, tratată ca segment al stratificării sociale. În calitate de suport conceptual-teoretic serveşte ideea fundamentală dedusă de Aristotel, că prevalarea numerică a clasei de mijloc reprezintă factorului determinant al durabilităţii regimului democratic şi stabilităţii sociale, a continuităţii contra discontinuităţii social-politice.

Referindu-ne, în ordinea reliefată de idei, la stratificarea socială şi, implicit, la impactul acesteia asupra opţiunilor politice ale electoratului, avînd repercusiuni în raport cu sistemul de partide, vom sublinia că în Republica Moldova, aflată în continuare în perioada tranziţiei, procesul complex de constituire şi dezvoltare a clasei de mijloc decurge foarte anevoios, acest segment se extinde numeric într-un ritm destul de lent, iar persoanele care se autoidentifică, din anumite raţionamente că ar face parte sau care chiar fac parte din straturile sociale medii, sunt dispersate maximal la capitolul opţiuni social-politice. Nu este mai puţin adevărat însă că şi persoanele care se poziţionează fie în cadrul segmentelor celor bogaţi şi foarte bogaţi, fie în straturile celor săraci şi marginalizaţi, de asemenea nu formează totalităţi omogene din punctul de vedere al preferinţelor politice şi, deci, situaţia socială nu este determinantă în raport cu opţiunea pentru un partid politic, poziţionat pe un segment sau altul al eşichierului politic. Nu este deloc întîmplător, în contextul elucidat de idei, că baza socială a partidelor se dovedeşte a fi una destul de precară, electoratul poate fi uşor manipulat, nu numai straturile sărace şi foarte sărace, net predominante în societate, dar şi celelalte segmente: medii, bogate şi foarte bogate.

Ţinem să precizăm că prin cercetările ştiinţifice realizate s-a urmărit nu atît determinarea indicilor cantitativi, care, de asemenea, se dovedesc a fi importanţi, cît factorii metodologici, indispensabili pentru identificarea unor criterii care permit determinarea apartenenţei la clasa de mijloc. În plus, trebuie de ţinut cont şi de faptul că anumite criterii pot fi determinante într-o societate şi să aibă pondere minimală sau redusă în Republica Moldova, confruntată, spre exemplu, cu fenomenul migraţiei şi, implicit, al remitenţelor sau plecării la studii peste hotare. În lista unor criterii cuantificabile ale clasei de mijloc se includ: bunăstarea materială; situaţia socioprofesională; nivelul educaţiei;

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 5 02.10.2018 11:01:05

autoidentificarea; consumul. Prezenţa acestor criterii în totalitate sau în parte determină poziţionarea plenară sau marginală într-un anumit strat social şi, implicit, în segmentul mediu de sus sau în cel mediu de jos.

Incontestabil este că stratul mediu prevalează numeric asupra segmentului celor bogaţi, dar cedează substanţial în faţa celor săraci, această configuraţie a stratificării sociale fiind una dintre cauzele de bază ale precarităţii statului şi societăţii, exprimată prin încrederea redusă faţă de instituţii şi fluxul sporit de migraţie, nu numai de muncă, dar şi alte profiluri. Modernizarea Republicii Moldova, inclusiv prin realizarea Planurilor Naţionale de implementare a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, este în măsură să contribuie într-un mod esenţial la reforma democratică de factură politico-juridică şi social-economică, asigurînd reducerea numărului săracilor şi extinderea componenţei clasei de mijloc. Însă actualmente societatea din Republica Moldova este profund fragmentată, inclusiv pe coordonata stratificării sociale, iar mai mulţi oameni, cel puţin pentru moment, poziţionaţi pe diferite segmente sociale, îşi asociază viitorul cu alte societăţi şi nu consideră necesar de a participa la procesele de modernizare prin reformă democratică şi implementarea bunelor practici aplicate peste hotare. În acest sens, alături de abordările metodologice şi coordonata politico-juridică, relevante se dovedesc a fi cercetările ce vizează factorii social-economici şi ocupaţionali, educaţionali şi de tineret, administrativi şi transnaţionali, date fiind fenomenele globalizării şi regionalizării.

Studiile realizate şi înserate în prezenta culegere reprezintă prin conţinutul lor elaborări cu valenţe teoretico-metodologice şi aplicative incontestabile, vizează procese fundamentale ce ţin de astfel de subiecte cu înaltă încărcătură precum: conceptualizarea stratificării sociale şi a clasei de mijloc, constituirea clasei de mijloc în contextul formării straturilor sociale. Notăm, nu în ultimul rînd, că investigaţiile ştiinţifice realizate şi rezultatele obţinute deschid noi direcţii de cercetare, dat fiind că procesul de formare a clasei de mijloc decurge gradual şi anevoios, dar, totodată, apar noi oportunităţi, ale căror repercusiuni trebuie analizate, cum ar fi pachetul de legi privind reforma bugetar-fiscală, adoptat la 26 iulie 2018 de Parlament.

Victor JUC, ***doctor habilitat în ştiinţe politice***

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 6 02.10.2018 11:01:05

CONCEPTUALIZAREA STRATIFICĂRII SOCIALE ȘI A CLASEI MIJLOCII

Ludmila MALCOCI, ***doctor habilitat în sociologie***

Definiții ale stratificării sociale și clasei mijlocii. Termenul *stratificare* provine din geologie și înseamnă sedimentarea straturilor de sol. În sociologie, stratificarea socială este concepută prin prisma inegalităților sociale și a diferențierii sociale într-o anumită societate. Prin inegalitate socială se subînțeleg diferențierile dintre indivizi sub aspectul resurselor de care dispun. Diferențierea socială se referă la inegalitățile dintre diferite categorii sociale. Stratificarea socială constituie orice formă de diferențiere socială care generează în societate grupări aflate într-o relație de ordine. Astfel, stratificarea socială reprezintă o ierarhie, conform căreia indivizii sau pozițiile sociale sunt judecați atunci când se manifestă inegalități sociale [21].

Diferențierea, distribuția inegală și inegalitatea stau la baza tuturor *definițiilor stratificării sociale*. Aducem în continuare două definiții utilizate cel mai frecvent de către sociologi în explicarea fenomenului de stratificare socială. Conform lui P. Sorokin, "stratificarea socială constă într-o distribuție inegală a drepturilor și privilegiilor, datoriilor și disponibilităților, a puterii sociale și a influenței între membrii unei societăți" [22]. T. Parsons califică stratificarea socială drept "clasificarea diferențială a elementelor ce compun un sistem social dat și calificarea lor ca superioare/inferioare unele față de altele după valori importante pentru societate" [22].

Cauzele stratificării sociale pot fi diferite, dar rezidă în mare parte în următoarele: a) oamenii sunt inegali de la natură: posedă diferite particularități fizice, psihice, biologice, dețin diferite capacități, și b) diviziunea socială a muncii și valoarea diferită a produselor muncii. Inegalitatea provine și din statutul social diferit al persoanelor care condiționează un mod diferit de viață.

După cum am menționat în lucrarea *Premisele constituirii clasei medii în Republica Moldova* [16], în gândirea sociologică există mai multe teorii care țin de stratificarea socială și clasele sociale. Majoritatea dintre ele au la bază două abordări: marxistă și weberiană. Conform teoriei marxiste, distincțiile dintre clase sunt exclusiv bazate pe criterii economice, criteriul principal fiind cine deține proprietatea și controlul asupra mijloacelor principale de producție economică într-o societate. Din perspectiva lui Karl Marx, clasa socială reprezintă un grup de oameni care se află în același raport față de mijloacele de producție. Dacă în societățile feudale clasele sociale de bază erau proprietarii de pământuri și cei care nemijlocit prelucrau pământul (țăranii și robii), atunci

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 7 02.10.2018 11:01:05

în societățile industriale clasele de bază sunt capitaliștii și clasa muncitoare. Relațiile dintre cele două clase - cea a capitaliștilor și cea muncitoare - se bazează pe antagonism și pe exploatare. Deși Marx evidențiază două clase de bază în raport cu mijloacele de producție (capitaliștii și clasa muncitoare), el recunoaște că există și alte clase în societate: clasele care au rămas drept moștenire de la orânduirea precedentă (țărănimea, de exemplu) și clasele care se află în proces de tranziție, cum ar fi mica burghezie [11].

Comparativ cu teoria marxistă, M. Weber propune o perspectivă de analiză a stratificării sociale multidimensională, complexă și flexibilă. Astfel, dacă K. Marx considera că la baza diferențelor sociale dintre clase este raportul față de mijloacele de producție, M. Weber ajunge la concluzia că formarea claselor este influențată de mai mulți factori: raportul față de mijloacele de producție, educația, calificarea și profesionalismul: muncitorii mai calificați beneficiază de venituri mai mari decât cei mai puțin calificați. Totodată, în viziunea lui, stratificarea poate să se bazeze și pe alți factori decât relațiile de proprietate, cum ar fi, de exemplu: statutul social și apartenența de partid. Aceste două aspecte pot influența considerabil condițiile economice de viață ale unor indivizi sau grupuri și, deci, ale claselor [11].

Conform analizei literaturii la temă, observăm că în sociologie stratificarea socială este interpretată din două unghiuri de vedere: conflictualistă și funcționalistă. Perspectiva conflictualistă, bazată pe teoriile marxiste, susține că teoretic ar putea exista societăți în care ar lipsi inegalitățile sociale și stratificarea socială. Conform acestei teorii, inegalitățile sunt provocate de raportul diferitor grupuri sociale față de mijloacele de producție. În societățile bazate pe inegalități persistă antagonismul și lupta de clasă. Abordările funcționaliste (K. Davis, W. Moore, T. Parsons, B. Barber) analizează stratificarea socială din perspectiva rolului funcțional al inegalității în stabilirea ordinii sociale. K. Davis și W. Moore argumentează prin tezele lor că orice societate are nevoie de anumite activități foarte dificile, care pot fi îndeplinite doar de persoane talentate, cu capacități. Societatea trebuie să motiveze aceste persoane prin salarii, proprietăți, puteri, prestigiu pentru ca ele să preia aceste activități. În acest context, inegalitatea socială este un stimul și pentru alte persoane să persevereze pentru a atinge un anumit nivel de bunăstare și un statut social înalt. T. Parsons menționează că criteriile de stratificare în societatea contemporană se deosebesc de cele din societatea tradițională. Statutul obținut este mai important decât statutul moștenit, din considerentul că el se aliniază la nevoile societății. Anume statutul obținut contribuie la aceea ca anumite persoane sau grupuri să dețină un nivel de bunăstare mai înalt sau un prestigiu mai înalt.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 8 02.10.2018 11:01:05

Interpretarea stratificării sociale din perspectiva teoriei conflictualiste, a antagonismului social și a luptei de clasă a trezit multe critici în ultimele cinci decenii, aceasta fiind considerată depășită în societățile industriale moderne. R. Dahrendorf, în lucrarea sa *Class and Class Conflict in Industrial Society* (1959), menționează tendința spre o clasă de mijloc extinsă în societățile occidentale moderne, ca urmare a necesității de forță de muncă educată în economiile tehnologice și de servicii. Teoriile privind existența clasei de mijloc au evoluat și mai mult în perioada globalizării, iar volumul și intensitatea clasei de mijloc sunt considerate drept indicatori ai progresului și dezvoltării sistemelor economice și politice ale societăților contemporane [26].

Cea mai contemporană definiție și caracterizare a claselor îi aparține sociologului britanic A.Ghiddens. Acesta definește clasa ca un grup la scară largă a persoanelor cu resurse materiale similare, care determină un anumit stil de viață. Diferențele de clasă depind de statutul socioocupațional al persoanelor și de veniturile lor. A. Giddens identifică următoarele clase caracteristice societății contemporane: clasa superioară (cei bogați, antreprenorii, industriașii, precum și stratul superior al managerilor, care deține sau controlează direct mijloacele de producție), clasa de mijloc (care include în cea mai mare parte „gulere albe" și specialiști) și clasa muncitoare ("gulere albastre", sau persoane angajate în munca manuală). El menționează că în unele țări industrializate, precum Franța și Japonia, mai există și așa-zisa a patra clasă - țăranii, oamenii angajați în producția agricolă tradițională. În lumea a treia țăranii continuă să constituie cea mai numeroasă clasă.

Deși unii sociologi continuă să afirme că în perioada contemporană clasele și-au pierdut importanța din considerentul că societățile industriale dezvoltate compensează inegalitățile sociale prin diferite subsidii sociale, iar educația este accesibilă tuturor și fiecare individ poate să ajungă în structurile ierarhic superioare, A. Ghiddens menționează că diferențele dintre clase continuă să existe și să aibă un impact destul de mare asupra sociumului. În opinia lui, clasele nu depind de anumite orientări legislative sau religioase prestabilite și nu au legătură cu statutul moștenit la naștere. Granițele dintre clase nu sunt niciodată bine delimitate. Individul poate aspira și face parte dintr-o anumită clasă, măcar parțial, datorită capacităților sale și statutului obținut. Clasele sunt delimitate în baza diferențelor dintre situația economică a grupurilor de oameni, inegalității în raport cu proprietatea asupra resurselor materiale și controlul asupra lor.

În baza analizei literaturii, putem menționa că stratificarea are un caracter multidimensional, iar mobilitatea socială este cauza și efectul stratificării sociale. Conform lui P. Sorokin, oricare individ este amplasat într-un spațiu social

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 9 02.10.2018 11:01:05

în conformitate cu sistemul lui de raportare față de alți indivizi. Coordonatele indivizilor în spațiul social depind de mai mulți parametri, cum ar fi statutul familial, naționalitatea, profesia și apartenența la un anumit partid. Parametrii mediului social pot fi determinați pe verticală sau pe orizontală. Astfel, pe verticală, indivizii ce aparțin aceleiași clase se pot deosebi în funcție de nivelul venitului, educației, caracterul muncii. Pe orizontală, inegalitatea socială este alimentată de factori teritoriali, geografici, climă etc. P. Sorokin identifică trei forme de stratificare: 1) stratificarea economică (diferențe de proprietate, venit și modul de viață, distribuirea dintre bogați și săraci), 2) stratificarea politică (diferențe de nivel de prestigiu, ranguri, poziții, distribuirea dintre cei care guvernează și cei care sunt guvernați etc.), și 3) stratificarea profesională (diferențe în nivel de educație, funcții, prestigiul profesiei, distribuirea în conducători și subalterni).

În contextul mobilității sociale a indivizilor, este cazul să menționăm că poziția socială a unui individ pe un parametru al stratificării nu poate fi dedusă de poziția lui pe alt parametru, și respectiv că între diferiți parametri există o anumită independență. Inconsistența (noncongruența) statutului unui individ evidențiază aceste diferențe între pozițiile ocupate de individ pe mai multe scale ierarhice și este generată de anumite goluri în venitul, ocupația, nivelul de educație sau originea persoanei [8, p. 287]. Un exemplu de inconsistență a statutului ar fi nivelul de educație înalt al persoanei și veniturile relativ mici condiționate de crizele social-economice din societate, sau de nivelul de dezvoltare al țării. Un alt exemplu de noncongruență a statuturilor ar fi un nivel de educație redus și un nivel de bunăstare înalt generat din diferite activități ilicite. Inconsistența statuturilor deseori este reflectată în atitudinile și comportamentele indivizilor respectivi, precum și în atitudinile și comportamentele oamenilor din jurul acestora. Indivizii cu statuturi diferite de cele mai multe ori preferă să fie apreciați în funcție de statuturile mai înalte, totodată, în diferite împrejurări oamenii din jur ar putea să-i aprecieze diferit: ori în funcție de statutul înalt, ori în funcție de statutul jos.

Conceptul de inconsistență a statutului este analizat de către cercetători în paralel cu conceptul de cristalizare a statutului, ultimul fiind propus de Gerhard E. Lenski (1954) [8, p. 287]. Cristalizarea statutului se referă la gradul de corespundere a statutului persoanei pe diferiți parametri, indiferent de faptul dacă statutul persoanei este înalt sau jos. În prezent, o mare parte din populația țărilor occidentale se identifică cu un statut de cristalizare redus. O clasă social puternică poate exista doar dacă majoritatea persoanelor au un statut de cristalizare puternic.

În rezultatul analizei literaturii în domeniul stratificării pe bază de clase, am ajuns la concluzia că stratificarea socială este un concept determinant

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 10 02.10.2018 11:01:06

al societății contemporane și se bazează pe inegalitate și diferențiere socială. Factorii de bază ai diferențierii sociale sunt de natură economică, socială și politică. Clasele sociale continuă să fie o expresie a stratificării sociale în societatea contemporană. Poziționarea indivizilor în clase sociale este determinată de nivelul de educație, statutul socioprofesional, nivelul de bunăstare. Statutul social și apartenența la partidul dominant sunt dimensiuni care de asemenea influențează bunăstarea materială și locul indivizilor în spațiu. Stratificarea socială se caracterizează prin mobilitate socială, fapt ce conduce la inconsistența statuturilor sociale ale indivizilor și la o cristalizare redusă a acestora în societate.

Indicatori de măsurare ai clasei medii în societățile contemporane. Pentru a stabili indicatorii de măsurare ai clasei medii este necesar să pornim de la definiția clasei medii. Conform cercetărilor în domeniu, putem menționa că nu există o definiție unică pentru clasa medie: unii sociologi definesc clasa medie în baza nivelului de bunăstare, alții – în baza statuturilor socioocupaționale, iar alții – în baza nivelului de educație. Astfel, clasa medie este considerată o clasă care ocupă o poziție de mijloc între clasa de jos (clasa celor săraci) și clasa de sus (clasa celor bogați); un grup socioeconomic eterogen, mobil, alcătuit din persoane cu nivel de educație înalt din sfera businessului, liber profesioniști, lucrători înalt calificați, fermieri înstăriți etc. [6]; venitul acestei clase este mai mare decât a celor din clasa de jos, dar este mai mic decât a celor din clasa de sus [4].

În opinia sociologului rus T. Zaslavskaia, clasa medie poate fi caracterizată conform următoarelor criterii [30]:

1. Clasa medie este o totalitate a grupurilor sociale care ocupă o poziție de mijloc dintre clasele de jos și clasele de sus și care îndeplinește o funcție interactivă de mediator social pentru acestea,

2. Clasa medie este o parte a societății destul de înstărită, care dispune de proprietăți ce îi asigură un nivel de independență economică, libertatea alegerii câmpului de activitate etc. Calitatea înaltă a modului de viață, gradul înalt de satisfacere de calitatea vieții, încrederea determină cointeresarea clasei medii de a păstra ordinea socială existentă, fapt ce ii atribuie funcția de stabilizator social al societății.

3. Clasa medie este un element al structurii sociale, care îmbină în rândurile sale cele mai calificate cadre ale societății, care se caracterizează prin profesionalism, potențial mare de activitate, activism civic. Prin aceasta poate fi explicat prestigiul social înalt al clasei medii și rolul ei de agent al progresului social tehnologic și social economic.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 11 02.10.2018 11:01:06

4. În țările occidentale dezvoltate, clasele medii, care constituie cea mai mare parte a populației, au un rol, pe de o parte, de purtători ai intereselor sociale, iar pe de altă parte, de purtători ai culturii naționale, care se caracterizează prin anumite valori, norme, modele de comportament, moduri de viață etc. Distribuind modelele de cultură proprie în straturile de jos și de sus ale societății, clasa medie are un rol de integrator cultural al societății.

Indicatorii de măsurare ai clasei medii se bazează pe definițiile acesteia, variind de la țară la țară. Anume din aceste considerente deseori devine imposibilă compararea datelor privind clasa medie în diferite țări, precum chiar și la nivelul unei țări luate aparte. Un exemplu concludent în acest sens sunt indicatorii de măsurare ai clasei medii aplicați în cercetările din SUA. Astfel, unii cercetători americani (B. D'Agostino, Elwell, G. Burtless) determină clasa medie în baza venitului anual al gospodăriilor casnice, alții (Robert Solow) – în baza distribuției gospodăriilor casnice în chintile, iar alții (R. Putnam) – în baza nivelului de educație [19]. Toate cele trei abordări sunt supuse criticilor, fiind considerate insuficiente. Astfel, în cazul determinării clasei medii în baza venitului mediu anual, se consideră că este foarte dificil de a identifica care sunt limitele veniturilor anuale pentru clasa medie, acestea variind între 19 mii de dolari SUA și 200 mii dolari SUA. Totodată, persoanele care primesc 19 mii de dolari SUA și cele care au venituri anuale de 200 mii dolari SUA au un nivel de educație diferit și un mod de viață diferit. Ba mai mult ca atât, persoanele cu venit mai mic de 20 mii de dolari SUA pe an fac parte din cota de 30% a celor care sunt considerați săraci în conformitate cu limita liniei oficiale a sărăciei [14]. În cazul determinării clasei medii în baza distribuției gospodăriilor în trei chintile, criticii menționează că acest parametru ne permite să calculăm mărimea veniturilor obținute de către clasa medie și nicidecum mărimea clasei medii. Cele trei chintile în permanență sunt egale cu 60%. Cu referință la utilizarea parametrului nivel de educație, există riscuri că multe gospodării cu nivel de educație înalt, dar cu venituri mici vor nimeri în clasa medie, ori viceversa, multe gospodării cu venituri mari, dar cu nivel de educație redus nu vor nimeri în clasa medie.

Cea mai utilizată delimitare a claselor în sociologia SUA este divizarea în 4 clase: clasa de sus, clasa de mijloc, clasa muncitoare și clasa de jos [26]. Clasa superioară este formată din aproximativ 5% din populația SUA și include familii cu venituri anuale mai mari de 200.000 de dolari SUA. Această clasă are multă avere, putere și influență. Clasa de mijloc include 50% din toate familiile ale căror venituri anuale variază de la 55.000 dolari până la 199.999 dolari și include oameni cu diferite niveluri de educație, venituri,

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 12 02.10.2018 11:01:06

tipuri de muncă. Clasa de mijloc la rândul ei poate fi divizată în următoarele substraturi: clasa de mijloc de sus, clasa de mijloc nucleu și clasa de mijloc de jos. Clasa de mijloc de sus are venituri cuprinse între 140.000-199.999 dolari, constituie 7-8% și se caracterizează prin studii superioare, trăiesc în suburbii sau în zone urbane destul de scumpe, sunt bancheri, avocați, ingineri, manageri de companii, consultanți financiari. Clasa de mijloc de jos au venituri între 55.000 dolari și 77.500 dolari, constituie circa 17% din toate familiile, lucrează în locuri de muncă gulere albe ca asistente medicale, profesori, mulți au studii superioare sau doar studii de liceu. Ei trăiesc o viață confortabilă, dar cu greu își pot permite să plece în vacanțe scumpe sau să-și cumpere mașini scumpe sau sa-și trimită copiii la colegii. Clasa muncitoare constituie aproape 30% din toate familiile, au venituri anuale între 22.500 dolari și 54.999 dolari, lucrează la poziții de gulere-albastre, cum ar fi fabrică, restaurante, construcție, deservire etc., nu au diplome de facultate, iar unii nu au diplome de liceu. Situația lor financiară este inconfortabilă. Mulți dintre ei nu dețin casele proprii și au posibilități foarte limitate de a-și trimite copiii la facultate. Clasa de jos sau săracii reprezintă circa 15%, mulți nu au locuri de muncă, nu au studii liceale, au venituri sub 22.500 dolari pe an, lucrează în calitate de oameni de serviciu, menajere, muncitori migranți, nu au asigurare medicală, nu au locuința proprie.

În țările Uniunii Europene estimarea inegalităților sociale și a clasei medii este efectuată în baza veniturilor prin intermediul cercetării transnaționale Luxembourg Income Study (LIS). LIS dispune de cea mai mare bază de date disponibilă pe venituri, inclusiv pentru SUA și Canada. Datele colectate de la mai multe țări în baza unei metodologii comune oferă posibilitatea comparării longitudinale a datelor. Conform rezultatelor unor cercetări, mărimea clasei medii este cea mai mare în țările de Nord (Suedia, Norvegia și Finlanda), după care urmează Franța, Germania și Italia (între 60%-70%) și cele trei țări anglo-saxone: SUA, Canada și Marea Britanie (între 55%- 60%) [25]. În funcție de mărimea veniturilor, gospodăriile din clasa de mijloc variază foarte mult de la o țară la alta: de la 2500 EUR în Lituania la mai mult de 36000 de EUR în Luxemburg, acest lucru datorându-se decalajului în veniturile între țările europene [26].

Cercetările clasei medii în Rusia, de asemenea, au la bază diferite criterii de măsurare: a) autodeterminarea respondenților, b) indicatori integrați în bază de educație, venit, bunăstare, autoidentificare, c) abordarea pragmatică a economiei de piață [31]. În cazul criteriului de autodeterminare a respondenților, parametrul de bază de structurare este abilitatea de adaptare a indivizilor la transformările sociale, care este măsurată în baza întrebării ce ține de autoevaluarea capacității de cumpărare a respondenților. Conform acestor cer-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 13 02.10.2018 11:01:06

cetări, clasa medie constituie în jur de 20% [31, p. 2]. Cercetarea efectuată de către centrul Levada în 2010 a scos în evidență faptul că mai bine de jumătate din populație are un venit suficient pentru mâncare și haine. În anul 2001, această cifră era de doar 27%. Faptul în cauză denotă, în viziunea autorului, o sporire a bunăstării populației și o creștere a clasei medii în Rusia [31, p. 3]. Al doilea tip de cercetări se bazează pe măsurarea clasei medii în baza unor indicatori integrați: nivelul venitului, bunăstarea, educația, autoidentificarea. Conform cercetării efectuată de către Institutul de Sociologie al Academiei de Științe a Rusiei în baza parametrilor de mai sus în anul 2006, clasa medie constituie 20-22% din populația economic activă [31, p. 5]. În conformitate cu cercetările care au la bază abordarea pragmatică a economiei de piață, clasa de jos constituie circa 90% din populație, clasa de sus – circa 1% din populație, iar clasa medie – în jur de câteva procente [31, pp. 9-11]. Autorii acestor cercetări au definit clasa medie în baza următorilor parametri: 1. Obiceiurile și tradițiile țării, 2. Modul de viață, 3. Valorile spirituale, 4. Educația, 5. Libertatea: personală și de consum, 6. Proprietatea asupra mijloacelor de producție, 7. Mărimea și structura cheltuielilor, 8. Veniturile/salariul.

În rezultatul analizei indicatorilor de măsurare a clasei medii în SUA, țările UE și Rusia, am ajuns la concluzia că abordarea complexă bazată pe indicatori integrați în măsurarea clasei medii este cea mai potrivită pentru contextul Republicii Moldova. Astfel, în cazul cercetării clasei medii în Republica Moldova, stratificarea socială a fost efectuată în baza a patru indicatori de bază: a) Statutul socioprofesional, b) Nivelul educației, c) Nivelul de bunăstare, d) Autoidentificarea cu clasa socială.

Statutul socioprofesional al respondenților a fost determinat în baza ocupației acestora: conducător în diferite organizații, instituții; specialiști cu nivel superior de calificare; specialiști cu nivel mediu de calificare, funcționari administrativi; lucrători în servicii; lucrători calificați în agricultură, silvicultură etc.; muncitori calificați; muncitori necalificați.

Nivelul de educație al respondenților a fost identificat în baza indicatorilor: fără școală/școală primară, gimnaziu, studii liceale/medii generale, studii profesionale, studii medii de specialitate, studii superioare/licențiat, studii superioare/masterat, studii doctorale/postdoctorale. Pentru o delimitare mai bună a diferitor grupuri de respondenți, aceștia din urmă au fost grupați în trei grupuri: cu nivel de studii redus (fără studii/studii primare/studii gimnaziale), nivel de studii medii (studii liceale/medii, studii profesionale, studii medii de specialitate), nivel de studii înalt (studii superioare/licență/masterat, studii doctorale și postdoctorale).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 14 02.10.2018 11:01:06

Nivelul de bunăstare al respondenților a fost determinat în baza indicatorului – gradul de corespundere a veniturilor necesităților familiei. Astfel, grupurile de respondenți au fost structurate în felul următor: a) venitul este cu mult mai mic decât are nevoie familia, b) venitul este puțin mai mic decât are nevoie familia, c) venitul este cam egal cu nevoile familiei, d) venitul este puțin mai mare decât nevoile familiei, c) venitul este cu mult mai mare decât nevoile familiei. Alți indicatori utilizați la determinarea nivelului bunăstării sociale au fost posesia și vechimea mașinii (până la 5 ani, 6-10 ani, 11 ani și mai mulți).

Autoidentificarea cu clasa socială a fost măsurată în baza indicatorului - clasa socială cu care vă autoidentificați. Respondenții au fost rugați să se autoidentifice cu una din cele 10 poziții amplasate pe scara socială, unde 1 – clasa de jos, și 10 – clasa de sus. În rezultatul cercetării au fost elaborate 4 clase sociale: a) clasa medie de sus, b) clasa medie nucleu, c) clasa medie de jos, d) clasa de jos.

În rezultatul tipologizării respondenților în funcție de statutul socio-ocupațional, nivelul de educație și nivelul de bunăstare au fost delimitate 6 straturi sociale în Republica Moldova, care se deosebesc după calitatea vieții și modul de trai.

1. Inegalități sociale pe bază de statut socioocupațional

După cum am menționat în paragraful precedent, statutul socioprofesional este unul din criteriile de bază în stratificarea socială, iar diferențele de statut reprezintă unul din factorii inegalității sociale. Există studii care argumentează stratificarea socială din perspectiva ocupației și a statutului socio-profesional (Hauser, Feathermen, Giele, Oenen, Bouchard, Grusky), bazându-se pe faptul că, pe de o parte, ocupația oferă informație despre venit, nivelul de educație, stilul de viață, atitudini și comportamente, iar pe de altă parte, ocupațiile sunt stabile în timp și în baza lor pot fi dezvoltate trasee profesionale și poate fi cercetată mobilitatea socială. În paragraful de față vom analiza inegalitățile sociale ale populației din Republica Moldova din perspectiva statutului socioprofesional și vom determina anumite caracteristici specifice fiecărui strat al populației privind modul de viață, calitatea vieții, orientările politice etc.

Caracteristici ale populației ocupate în Republica Moldova. Analiza datelor statistice din ultimii 18 ani denotă faptul că în Republica Moldova ponderea populației active s-a redus cu 24%, iar ponderea populației inactive a sporit cu 55%, sau de mai bine de două ori (vezi *Fig. 1* și *2*).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 15 02.10.2018 11:01:06

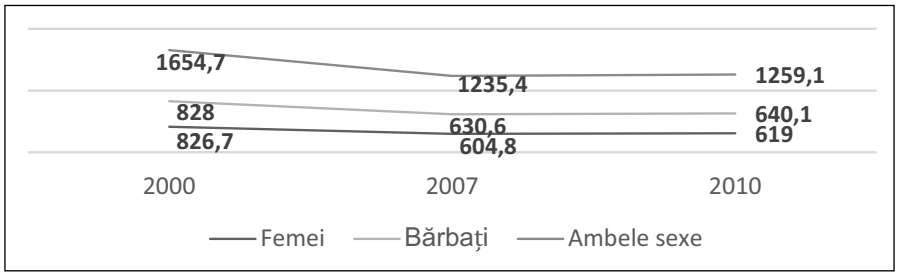

Fig. 1. **Populația activă de 15 ani și peste, pe ambele sexe, bărbați și femei, mii**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

În funcție de sex, în cazul bărbaților, ponderea populației active s-a redus cu 23%, iar în cazul femeilor – cu 25%. Ponderea populației inactive în mediul bărbaților a sporit cu 65%, iar în mediul femeilor – cu 48% (vezi *Fig. 2*).

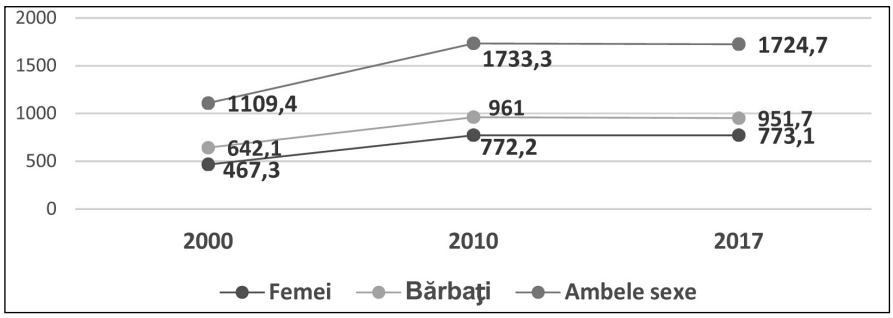

Fig. 2. **Populația inactivă, de 15 ani și peste, pe ambele sexe, bărbați și femei, mii**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

În funcție de mediul de trai, populația inactivă din mediul urban s-a mărit cu 45%, iar cea din rural – cu 64% (vezi *Fig. 3*).

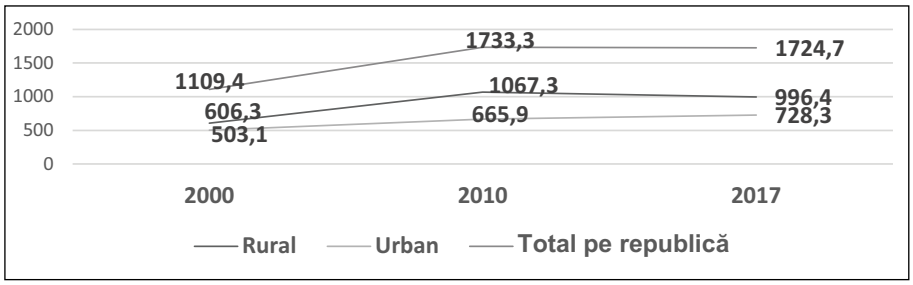

Fig. 3. **Populația inactivă, de 15 ani și peste, total, pe medii de trai, mii**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 16 02.10.2018 11:01:06

În anul 2017, cauzele principale ale inactivității populației au fost pensia (44.6%), studiile, formarea profesională (18.38%), lucrul peste hotare (15.64%) și responsabilitățile familiale (14.39%) (vezi *Tabelul 1*). În tabel nu sunt incluse persoanele aflate la muncă peste hotare în perioada cercetării.

Tabelul 1. **Populația inactivă de 15 ani și peste pe motivul principal al nedorinței de a lucra, medii de reședință și ani (%)**

	2008			2012			2017		
	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural
Studii/formare profesională	29.3	34.58	25.35	23.54	24.93	22.6	18.38	17.26	19.3
Responsabilități familiale	8.93	10.49	7.76	12.43	14.11	11.29	14.39	16.8	12.42
Boală	3.39	2.59	3.99	3.42	3.02	3.69	2.75	1.93	3.42
Pensie (de vârstă, de invaliditate etc)	42.18	38.24	45.14	42.67	44.72	41.28	44.6	47.31	42.39
Inactivi voluntar	5.57	7.47	4.14	1.49	2.15	1.03	0.43	0.56	0.33
Lucru peste hotare	6.42	5.76	6.91	9.67	10.32	9.23	15.64	15.21	15.99
Perioada în afara sezonului, în agricultură	3.9	0.55	6.42	6.44	0.54	10.45	3.46	0.6	5.8
Alt motiv	0.31	0.32	0.29	0.33	0.19	0.43	0.34	0.34	0.35

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Analiza comparativă a motivelor inactivității pentru ultimii nouă ani denotă o scădere considerabilă a ponderii persoanelor care motivează inactivitatea prin studii/formare profesională (de la 29.3% în anul 2008 la 18.38% în anul 2017) și o sporire a ponderii celor care motivează inactivitatea prin responsabilități familiale (de la 8.93% în 2008 la 14.39% în 2017) și lucru peste hotare (de la 6.42% în anul 2008 la 15.64% în anul 2017). Ponderea persoanelor care au motivat inactivitatea prin lucru peste hotare a sporit de mai bine de două ori atât în mediul bărbaților (de la 11.4% în 2008 la 25.90% în 2017), cât și al femeilor (de la 3.12% în 2008 la 8.85% în 2017). Cu toate acestea, ponderea bărbaților care și-au motivat inactivitatea prin lucru peste hotare era de aproape de trei ori mai mare decât a femeilor inactive în 2017. Ponderea femeilor, cât și a bărbaților care au motivat inactivitatea prin responsabilități familiale a sporit de câteva ori din anul 2008 până în anul 2017 (femei - de la 14.4% în 2008 la 23.23% în 2017, bărbați - de la 0.65% în 2008 la 1.02% în 2017). Cu toate acestea, ponderea femeilor inactive din cauza responsabilităților familiale a fost în 2017 de mai bine de 20 de ori mai mare decât cea a bărbaților. Cele menționate mai sus încă o dată confirmă orientarea populației active din Republica Moldova, în special a bărbaților, spre piețele de muncă de peste hotare. În același timp, femeile continuă să-și asume responsabilitățile familiale (îngrijirea copiilor, a bătrânilor, întreținerea gospodăriei casnice) acasă.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 17 02.10.2018 11:01:07

În același context menționăm că analiza datelor privind populația Republicii Moldova care se află la lucru peste hotare sau în căutare de lucru peste hotare denotă o sporire de 2,3 ori a numărului populației date în perioada anilor 2000-2017 (de la 138.3 mii în anul 2000 la 318.4 mii în anul 2017). În funcție de vârstă, observăm o schimbare în timp în dinamica grupurilor de vârstă 15-24 ani, 25-34 de ani și 45-54 ani. Astfel, comparativ cu anul 2000, în anul 2017 s-a redus de 2,4 ori ponderea tinerilor de 15-24 ani aflați la lucru peste hotare sau în căutare de lucru peste hotare și s-a mărit de 1,4 ori ponderea persoanelor de 25-34 ani și de 1,8 ori ponderea persoanelor de 45-54 de ani (vezi *Fig. 4*).

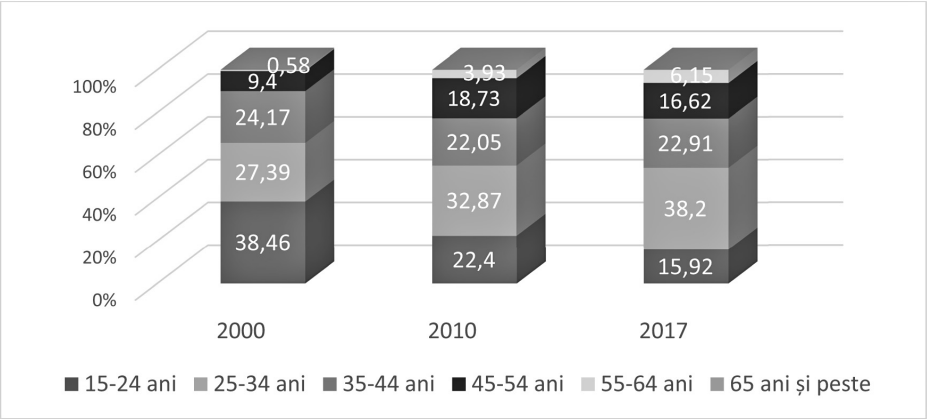

***Fig. 4.* Populația de 15 ani și peste, aflată la lucru sau în căutare de lucru peste hotare în funcție de vârstă, pe ani, % din total plecați**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Analiza datelor denotă că, în funcție de nivelul de educație, în ultimii 11 ani s-a mărit cu 75% ponderea persoanelor aflate la lucru/ în căutare de lucru în străinătate cu studii superioare (de la 26.5 mii în 2006 la 46.6 mii în 2017) și s-a redus ponderea celor cu studii medii generale, vocaționale. Schimbările atestate pe grupuri de vârstă și studii denotă faptul că, dacă în trecut plecau la muncă sau la studii peste hotare mai mult tinerii de până la 24 de ani, în prezent pleacă mai mult populația cu nivel înalt de educație și cu un statut socio-profesional mediu sau înalt. De fapt, acest grup ar putea constitui potențiala clasa medie în Republica Moldova.

Populația activă este alcătuită din populația ocupată și șomeri. Conform studiului populația activă s-a redus mai mult din contul populației ocupate. Astfel, analiza datelor statistice denotă că populația ocupată s-a redus în anul 2017 comparativ cu anul 2000 cu aproximativ 20% (vezi *Fig. 5*), fapt ce poate fi explicat atât prin situația demografică precară, îmbătrânirea populației, precum și prin exodul populației active peste hotarele țării. Cu toate acestea, datorită reducerii nivelului șomajului, ponderea populației ocupate în populația activă a sporit în 17 ani de la 91% în 2000 la 96% în anul 2017.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 18 02.10.2018 11:01:08

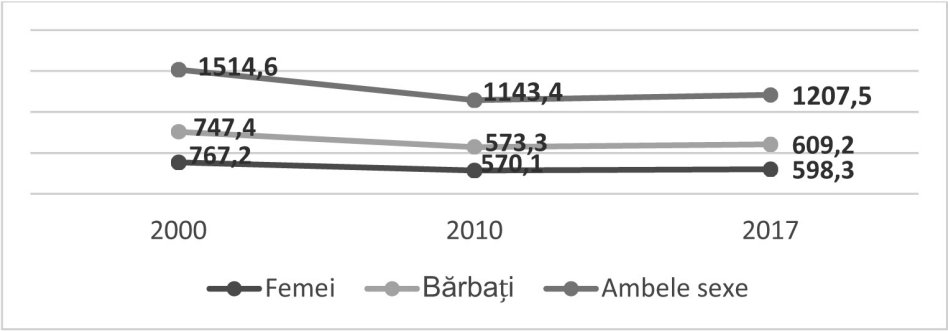

Fig. 5. **Populația ocupată în funcție de sex pe ani, mii persoane**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Pe medii rezidențiale, populația ocupată s-a redus cel mai mult în mediul rural (cu aproximativ 30%), comparativ cu mediul urban (cu aproximativ 5%) în ultimii 17 ani (vezi *Fig. 6*). În condițiile unei țări preponderent agrare, faptul în cauză denotă necesitatea stringentă a unor politici sociale axate mai ales pe susținerea populației din mediul rural.

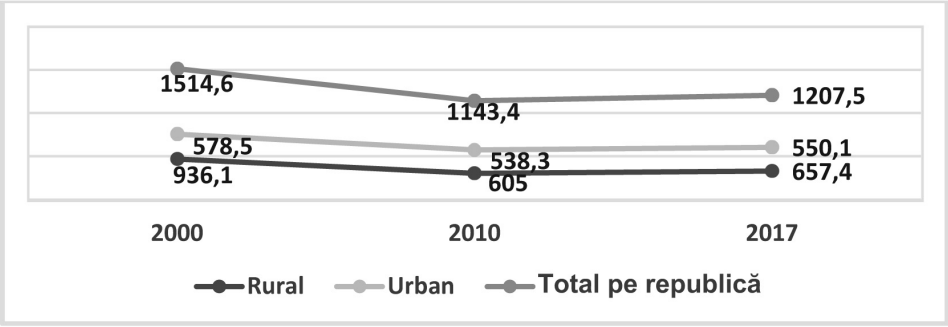

Fig. 6. **Populația ocupată pe medii și ani, mii persoane**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

În funcție de nivelul de educație, analiza datelor statistice pentru 2000-2017 denotă o mărire de mai bine de două ori a ponderii persoanelor cu nivel de educație înalt (de la 12% în anul 2000 la 25% în anul 2017) și o reducere a ponderii persoanelor cu nivel de educație mediu (de la 64% în anul 2000 la 55% în anul 2017) și redus (de la 24% în 2000 la 20% în 2017) în populația ocupată (*Tabelul 2*). Situația în cauză poate fi explicată prin subdezvoltarea sectoarelor agricol și industrial, dezvoltarea sferei serviciilor și mărirea ponderii populației cu studii superioare în mediul populației generale în ultimii ani.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 19 02.10.2018 11:01:09

Tabelul 2. **Populația ocupată după nivelul de instruire și ani, mii persoane**

	2000	2010	2017
Nivel de instruire - total	1514.6	1143.4	1207.5
Superior	180.8	262.8	297.7
Mediu de specialitate	216.8	180.2	159.8
Secundar profesional	391	277.2	276.1
Liceal, mediu general	360.4	236.8	234.5
Gimnazial	277.7	178.1	234.1
Primar sau fără școală	87.9	8.3	5.2

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Analiza populației ocupate pe forme de activități economice pentru perioada anilor 2000-2017 ne demonstrează o scădere considerabilă a populației ocupate în sferele de producere (agricultură, economia vânatului, piscicultură), o stagnare a ponderii populației ocupate în sfera industriei și o mărire a ponderii populației ocupate în construcții, comerț cu ridicata, sfera socială (învățământ, sănătate, administrație publică) (vezi *Fig. 7*).

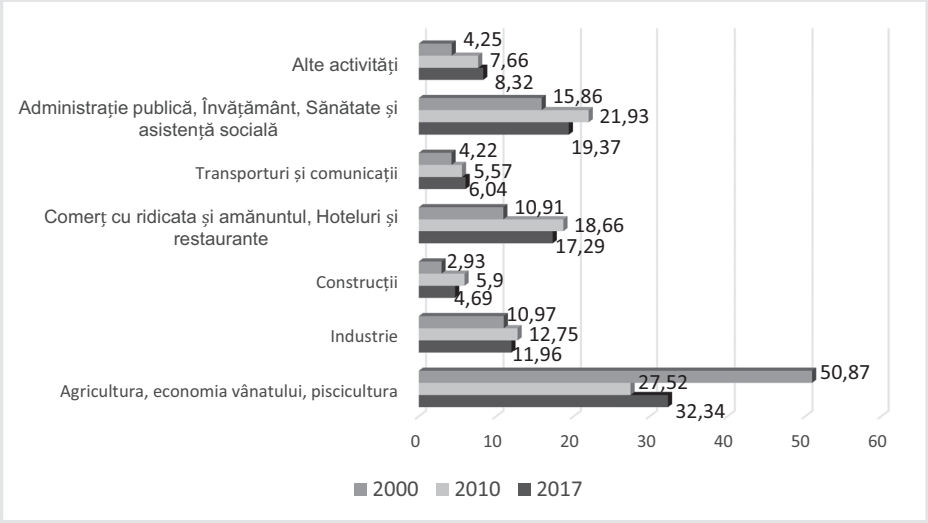

Fig. 7. **Populația ocupată pe forme de activități economice și ani, % din total populație ocupată**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Pe tipuri de activități, analiza în dinamică a datelor statistice pentru 2000-2017 ne arată o sporire a ponderii persoanelor ocupate în poziții management, legislatori, membri ai executivului, funcționari administrativi, lucrători în domeniul serviciilor și în comerț și o reducere a lucrătorilor calificați în agricultură, silvicultură, piscicultură și a muncitorilor necalificați (vezi *Tabelul 3*).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 20 02.10.2018 11:01:10

Tabelul 3. **Populația ocupată pe tipuri de activități și ani, % din total populație ocupată**

	2000	2010	2017
Legislatori, membri ai executivului și alți demnitari	2.96	5.7	5.83
Specialiști în diverse domenii de activitate	7.74	10.81	12.37
Tehnicieni și alți specialiști cu nivel mediu de calificare	6.66	6.69	5.95
Funcționari administrativi	1.51	1.62	2.21
Lucrători în domeniul serviciilor și în comerț	7.61	11.79	12.81
Lucrători calificați în agricultură, silvicultură, acvacultură, piscicultură și pescuit	36.45	6.04	22.56
Muncitori calificați și asimilați	6.57	8.21	9.89
Alte ocupații	18.96	27.73	17.45
.. din care muncitori necalificați	11.55	21.41	10.92

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Această dinamică în mediul populației ocupate este de fapt o reflectare a situației reale din economia țării. Totodată, ea denotă o tranziție de la munca manuală la o muncă mai mult intelectuală.

Disparități în funcție de statutul socioocupațional. Vom analiza în continuare care sunt disparitățile și inegalitățile în mediul populației în funcție de statutul socioocupațional în baza cercetării clasei medii în Republica Moldova efectuată în anul 2016.[1] Menționăm că respondenții în cercetare s-au distribuit în felul următor: conducători și funcționari superiori, specialiști cu nivel superior de calificare - 24%, specialiști cu nivel mediu de calificare, funcționari administrativi, lucrători în servicii - 36%, lucrători calificați în agricultură, silvicultură, muncitori calificați - 15%, muncitori necalificați - 6%, alte grupuri (studenți, pensionari) – 19% (vezi *Fig. 8*).

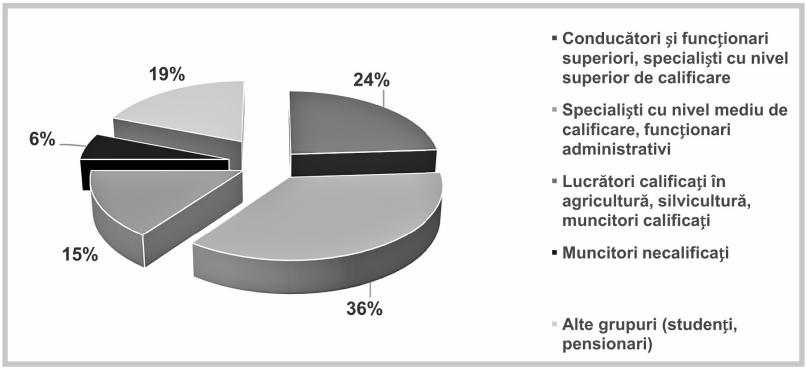

Fig. 8. **Distribuirea respondenților în funcție de statutul lor socioocupațional (%)**

[1.] Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJP a aplicat în aprilie 2016 un chestionar sociologic pe un eșantion național reprezentativ de 1179 respondenți din 63 de localități ale Republicii Moldova.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 21 02.10.2018 11:01:10

Analiza respondenților în funcție de nivelul de educație denotă faptul că există o interdependență destul de semnificativă între statutul socioocupațional și studiile respondenților. Astfel, din *Fig. 9* observăm că, cu cât statutul socioocupațional al respondenților este mai înalt, cu atât ponderea respondenților cu studii mai înalte este mai mare. În cazul conducătorilor și funcționarilor superiori, specialiștilor cu nivel superior de calificare, ponderea persoanelor cu studii superioare și postuniversitare este de circa 86%, în cazul specialiștilor cu nivel mediu de calificare – 27%, în cazul lucrătorilor calificați în agricultură – 13%, în cazul muncitorilor necalificați – 9%. În ultimul caz este vorba despre persoanele care au studii superioare într-un domeniu, dar muncesc în alt domeniu în care nu au calificare. În cazul specialiștilor cu nivel mediu de calificare și a celor calificați în agricultură, mai bine de jumătate din respondenți au studii medii de specialitate sau studii vocaționale. În cazul muncitorilor necalificați, mai bine de 1/3 din respondenți au cel mult studii gimnaziale și mai bine de 40% – cel mult școală vocațională.

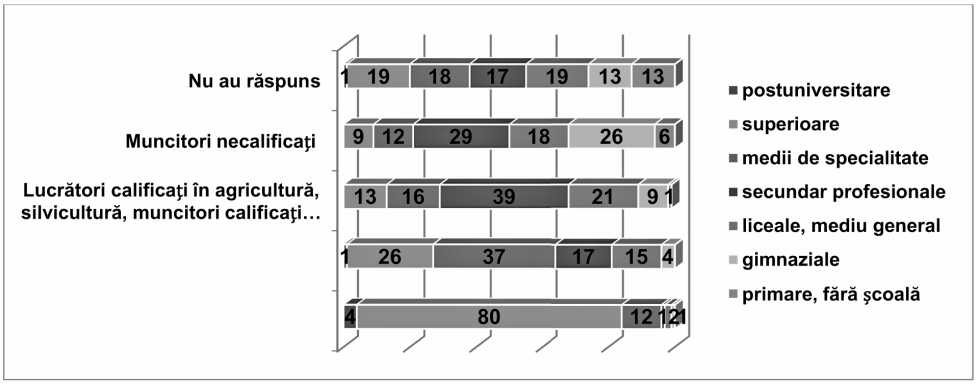

***Fig. 9.* Distribuirea respondenților după statutul ocupațional pe nivele de studii (%)**

Analiza corelațională în baza coeficientului de corelație Cramer's V de asemenea denotă o asociere semnificativă din punct de vedere statistic ($p<0,001$) dintre nivelul de educație al respondenților și statutul lor socioocupațional. Coeficientul de corelație Cramer's V = 0,139 și este de intensitate slabă.

În conformitate cu rezultatele cercetării, în grupurile cu statut socioocupațional mai înalt ponderea respondenților care au învățat mai mulți ani în diferite instituții educaționale este mai înaltă. Astfel, din *Fig. 10* observăm că în grupul de conducători și funcționari superiori mai bine de jumătate din respondenți au învățat în diferite instituții educaționale 16 ani și mai mult. În grupul specialiștilor cu nivel mediu 74% din respondenți au învățat în diferite instituții educaționale între 11 și 15 ani. În grupul lucrătorilor calificați

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 22 02.10.2018 11:01:11

în agricultură, silvicultură, muncitorilor calificaţi, 63% au au învăţat în diferite instituţii educaţionale între 11 şi 15 ani şi 29% - până la 10 ani. Iar în grupul muncitorilor necalificaţi, circa fiecare al doilea a învăţat în diferite instituţii educaţionale până la 10 ani, iar 46% - între 11-15 ani.

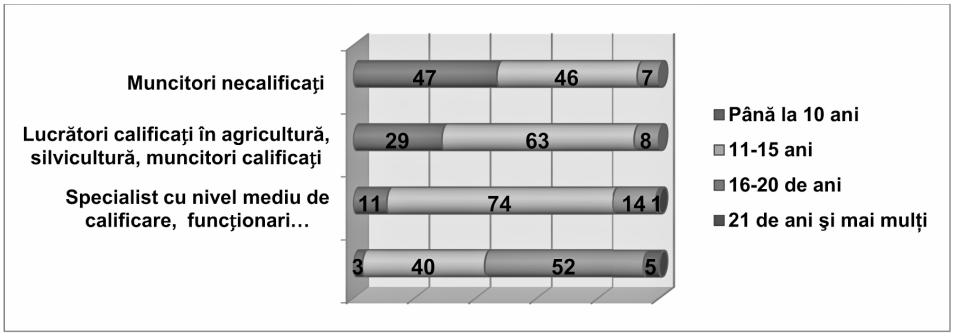

Fig. 10. **Distribuirea respondenţilor după statutul ocupaţional şi numărul de ani petrecuţi în instituţiile de învăţământ (%)**

Analiza comparativă a statutului ocupaţional al respondenţilor cu statuturile ocupaţionale ale părinţilor lor a scos în evidenţă faptul că acestea din urmă au influenţat într-o anumită măsură traseul profesional al copiilor lor. Astfel, între statutul socioocupaţional al respondenţilor şi statutele socioocupaţionale ale taţilor şi mamelor lor există o legătură pozitivă ($p<0,001$). Cu toate acestea, coeficientul de corelaţie Cramer's V = 0,187 şi denotă o intensitate slabă a legăturii.

Cercetarea a scos în evidenţă şi faptul că statutul socioocupaţional al respondenţilor determină într-o anumită măsură şi alegerea partenerilor de viaţă. Astfel, conform studiului, de exemplu, în cazul a 56% din specialiştii cu nivel superior de calificare, partenerii de viaţă sunt specialişti cu nivel superior de calificare. În cazul a 60% din specialişti cu nivel mediu de calificare, partenerii de viaţă sunt specialişti cu nivel mediu de calificare sau cu nivel superior de calificare. Analiza corelaţională între variabilele statutul socioocupaţional al respondenţilor şi cel al partenerilor lor de viaţă a demonstrat că există o legătură semnificativă între acestea ($p<0,001$), deşi coeficientul de corelaţie Cramer's V este de intensitate slabă.

Analiza corelaţională a statutului socioocupaţional al respondentului în prezent cu cel de la începutul carierei sale a scos în evidenţă o asociere semnificativă ($p<0,001$), coeficientul de corelaţie Cramer's V fiind egal cu 0,669 (intensitate medie spre puternică). Un exemplu elocvent în acest context este faptul că, în conformitate cu studiul, mai bine de 2/3 din conducătorii de rang superior au fost la primul loc de muncă cel puţin specialişti cu nivel superior de calificare. 79% din specialiştii cu nivel superior de calificare au fost la pri-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 23 02.10.2018 11:01:11

mul loc de muncă specialişti cu nivel superior de calificare. 86% din specialiştii cu nivel mediu de calificare au fost la primul loc de muncă specialişti cu nivel mediu de calificare. 71% din funcţionarii administrativi au ocupat aceiaşi poziţie la primul loc de muncă. 68% din lucrătorii în servicii au fost lucrători în servicii la primul loc de muncă. 73% din muncitorii calificaţi au fost muncitori calificaţi la primul loc de muncă. 85% din muncitorii necalificaţi au fost muncitori necalificaţi la primul loc de muncă [16].

Analiza rezultatelor studiului denotă anumite inegalităţi în funcţie de statutul socioocupaţional al respondenţilor în ceea ce priveşte activitatea de muncă şi condiţiile de muncă, veniturile, proprietăţile, modul de viaţă şi autopoziţionarea pe scară socială.

Astfel, cu referinţă la activitatea de muncă, cu cât statutul socioocupaţional este mai înalt, cu atât persoanele angajate au o mai mare siguranţă şi protecţie la locul de muncă: sunt angajaţi prin contract pe o perioadă nedeterminată, beneficiază de contribuţii sociale plătite de către patron, nu au frică de concedieri de la locul de muncă. În conformitate cu *Fig. 11*, 96% din conducătorii şi funcţionarii superiori sunt angajaţi prin contract de muncă, în timp ce în medul muncitorilor necalificaţi ponderea celor angajaţi prin contract de muncă constituie doar 39%.

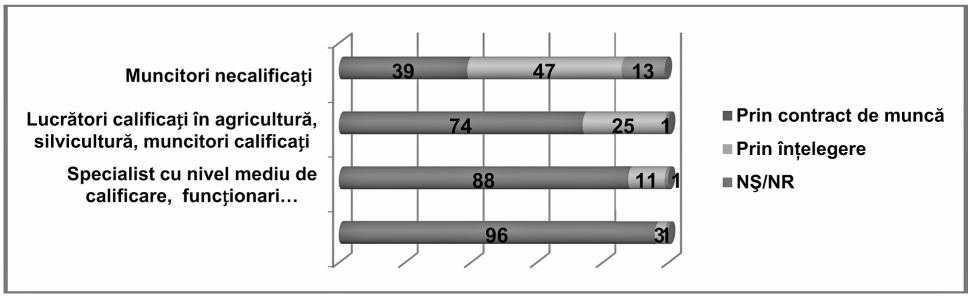

Fig. 11. **Ponderea respondenţilor angajaţi prin contract de muncă în funcţie de statutul socioocupaţional (%)**

Mai bine de 2/3 din conducătorii şi funcţionarii superiori şi specialiştii cu nivel mediu de calificare sunt angajaţi pe o perioadă nedeterminată. În cazul muncitorilor necalificaţi doar fiecare al doilea este angajat pentru o perioadă nedeterminată.

Circa 80% din conducătorii şi funcţionarii superiori şi specialiştii cu nivel mediu de calificare beneficiază de contribuţii sociale plătite de către patron. În acelaşi timp mai bine de 1/3 din lucrătorii calificaţi în agricultură, silvicultură şi fiecare al doilea din muncitorii necalificaţi au menţionat că patronii lor nu

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 24 02.10.2018 11:01:12

plătesc contribuţiile sociale la salariu (vezi *Fig. 12*). Faptul în cauză creează riscuri sociale mari pentru aceste grupuri, mai ales în cazurile de boală şi pensionare. Ele nu dispun de asigurarea medicală şi socială şi pot nimeri oricând în rândul persoanelor cu grad sporit de vulnerabilitate.

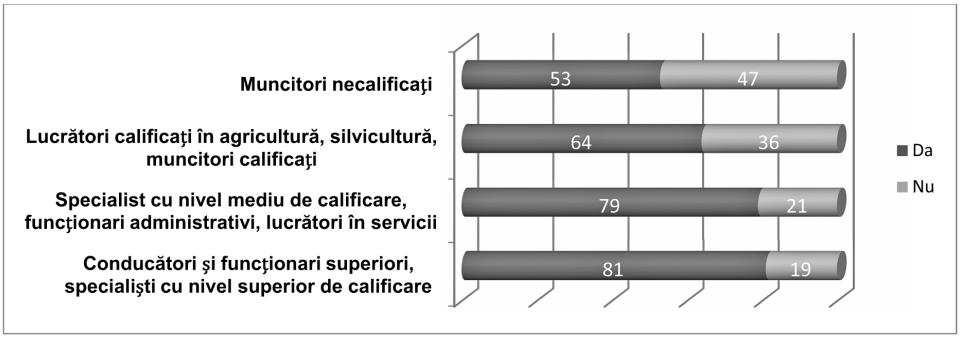

Fig. 12. **Ponderea respondenţilor care beneficiază de contribuţii sociale plătite de către patron în funcţie de statutul socioocupaţional (%)**

Angajarea la locul de muncă fără contract şi cu salarii în plic reduce şi din oportunităţile acestor persoane de a beneficia de concedii anuale plătite. Din *Fig. 13* putem observa că doar 63% din lucrătorii calificaţi în agricultură, silvicultură şi 41% din muncitorii necalificaţi beneficiază anual de concedii plătite. Circa 60% din muncitorii necalificaţi nu beneficiază de concedii anuale plătite.

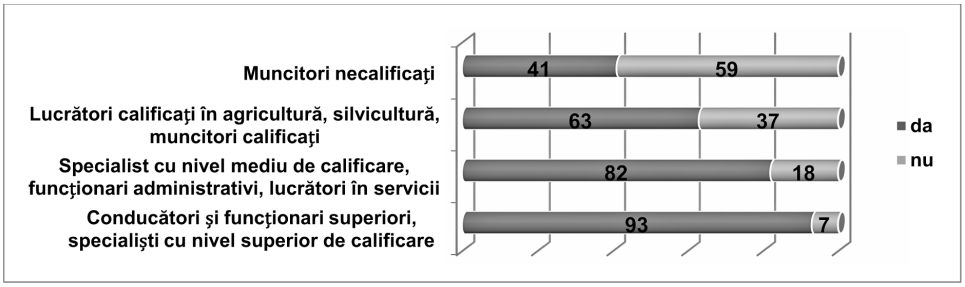

Fig. 13. **Ponderea respondenţilor care beneficiază de concedii anuale plătite în funcţie de statutul socioocupaţional (%)**

Studiul a scos în evidenţă şi faptul că siguranţa la locul de muncă contribuie la creşterea încrederii în sine şi reduce frica persoanelor de a pierde locul de muncă prezent. Astfel, în mediul conducătorilor şi funcţionarilor superiori, 68% din respondenţi au menţionat că nu le este frică că vor pierde locul de muncă. Totodată, 55% din specialiştii cu nivel mediu de calificare şi 63% din lucrătorii calificaţi în agricultură, silvicultură se tem că vor pierde locul de

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 25 02.10.2018 11:01:12

muncă. În cazul muncitorilor necalificaţi, ponderea persoanelor care se tem să nu piardă locul de muncă de asemenea este redusă – 33% (*Fig. 14*). Acest fapt poate fi explicat prin oferta mare de muncă necalificată pe piaţa muncii din Moldova şi salariile mici ale persoanelor care practică munci necalificate.

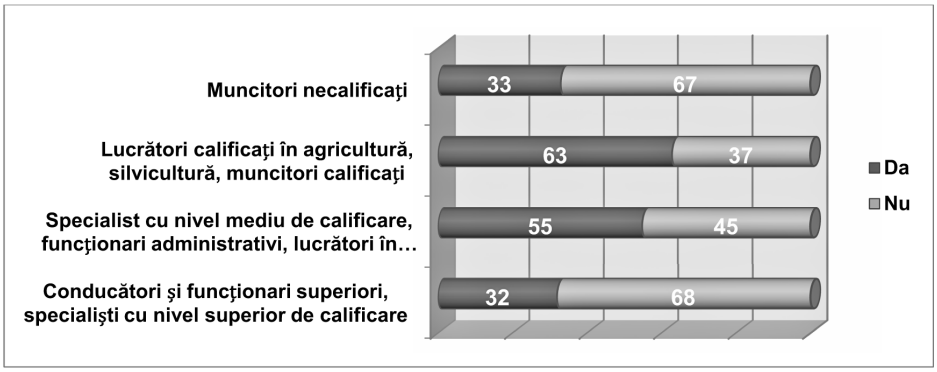

Fig. 14. **Ponderea respondenţilor care simt frică că vor pierde locul de muncă pe grupuri socioocupaţionale (%)**

Conform cercetării, cu cât statutul socioocupaţional al respondenţilor este mai înalt, cu atât este mai mic riscul de a deveni şomer. Astfel, la întrebarea dacă au fost vreo dată în şomaj în ultimii 10 ani, în cazul funcţionarilor superiori şi al conducătorilor doar 14% au menţionat că au fost o perioadă scurtă de timp, în cazul specialiştilor cu nivel mediu de calificare - 26% au trecut prin şomaj, în cazul lucrătorilor calificaţi în agricultură - 28% au trecut prin şomaj, iar în cazul muncitorilor necalificaţi - 47% au fost în şomaj, majoritatea dintre ei în repetate rânduri şi pe perioade mari de timp.

Ponderea persoanelor nemulţumite de viaţa lor şi care consideră că au obţinut mai puţin/cu mult mai puţin decât ar merita conform studiilor şi ocupaţiei lor, creşte odată cu reducerea statutului socioprofesional de la 49% în mediul conducătorilor şi funcţionarilor superiori la 55% în mediul specialiştilor cu nivel mediu de calificare, la 66% - în mediul lucrătorilor calificaţi în agricultură, silvicultură şi până la 73% - în mediul muncitorilor necalificaţi. 43% din conducătorii şi funcţionarii superiori sunt de părerea că au obţinut în viaţă tot ce trebuie să le revină după merit şi chiar mai mult. De această părere sunt doar 14% din muncitorii necalificaţi.

Respondenţii cu statut socioocupaţional diferit sunt inegali şi în ceea ce priveşte veniturile lor. Astfel, din *Fig. 15* observăm că ponderea persoanelor care au un venit lunar pe gospodărie mai mare de 5000 de lei creşte odată cu sporirea statutului socioocupaţional de la 5% în mediul muncitorilor calificaţi la 58% în

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 26 02.10.2018 11:01:14

mediul conducătorilor şi funcţionarilor superiori. În cazul celor din urmă, fiecare al treilea respondent a menţionat că venitul mediu lunar pe gospodărie este mai mare de 10.000 de lei. Circa 40% din muncitorii necalificaţi au un venit mediu lunar pe gospodărie sub 2000 de lei, ceea ce înseamnă că acest grup este în cel mai mare risc de sărăcie extremă în condiţiile în care îşi pierd locurile de muncă.

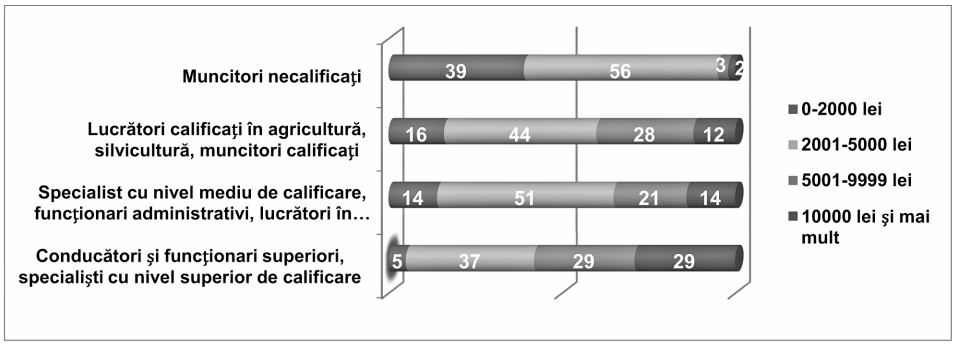

Fig. 15. **Distribuirea respondenţilor în funcţie de statutul socioocupaţional şi veniturile medii lunare ale gospodăriilor (%)**

Conform analizei gradului de corespundere al venitului mediu lunar pe gospodărie a nevoilor respondenţilor, în majoritatea grupurilor ponderea persoanelor care au menţionat că venitul este cu mult mai mic decât nevoile este destul de înaltă şi variază de la 46% în grupul de conducători şi funcţionari superiori până la 63-64% în grupurile de lucrători calificaţi în agricultură, muncitori necalificaţi. În acelaşi timp, se observă anumite discrepanţe în venituri între grupurile de respondenţi în funcţie de statutul socioocupaţional. Astfel, aproape 1/3 din conducători şi funcţionari superiori au menţionat că veniturile lor sunt egale cu nevoile sau sunt puţin mai mari decât nevoile. De această părere sunt doar 9% din muncitorii necalificaţi, 17% din lucrătorii calificaţi în agricultură, silvicultură şi 14% din specialiştii cu nivel mediu de calificare (*Fig. 16*).

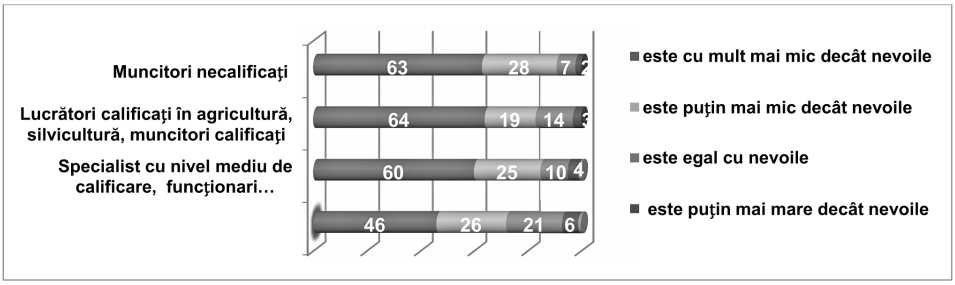

Fig. 16. **Percepţiile respondenţilor privind gradul de corespundere a venitului mediu lunar al gospodăriilor nevoilor lor, pe grupuri socioocupaţionale (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 27 02.10.2018 11:01:14

Diferențele de venituri pe grupuri socioocupaționale evident provoacă și diferite niveluri de trai și stiluri de viață. Astfel, ponderea persoanelor care au fost la odihnă peste hotare în ultimele 12 luni este mai mare în mediul conducătorilor și funcționarilor de rang superior (35%) și este de cinci ori mai redusă în mediul muncitorilor necalificați (7%) (*Fig. 17*). Cu cât statutul socioocupațional este mai înalt cu atât veniturile sunt mai mari și oportunitățile de odihnă sunt mai mari.

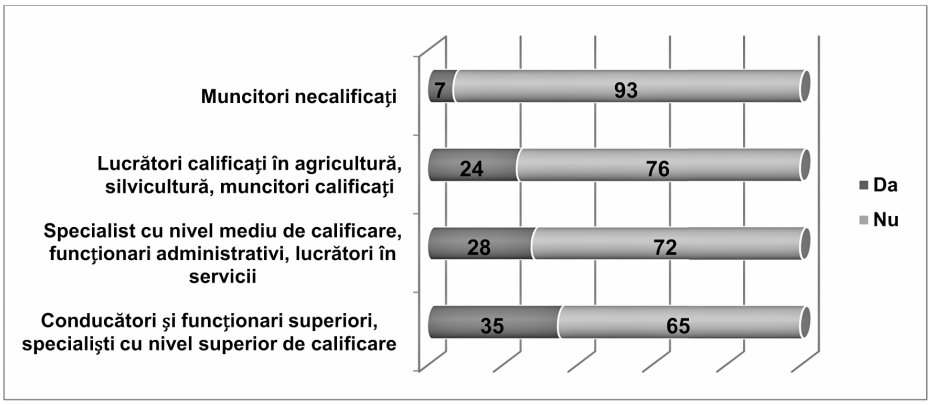

***Fig. 17*. Ponderea persoanelor care au fost la odihnă peste hotare în ultimele 12 luni pe grupuri socioocupaționale (%)**

De asemenea, respondenții din grupul de conducători și funcționari superiori au mai mari posibilități de a-și întreține copiii la studii peste hotare. Astfel, 11% din ei au menționat că își pot permite să întrețină copiii la studii peste hotare fără careva limitări, iar 32% își pot permite, dar trebuie să strângă cureaua. În mediul specialiștilor cu nivel mediu de calificare, 4% își pot permite să întrețină copiii la studii peste hotare fără careva limitări, iar 23% își pot permite, dar trebuie să strângă cureaua. În mediul lucrătorilor calificați în agricultură, silvicultură 4% își pot permite să întrețină copiii la studii peste hotare fără careva limitări, iar 20% își pot permite, dar trebuie să strângă cureaua. În mediul muncitorilor necalificați doar 2% și-ar putea permite să întrețină copiii la studii peste hotare, dar trebuie să-și strângă cureaua. 98% din muncitorii necalificați au indicat că nu și-ar putea permite întreținerea unui copil la studii peste hotare în nici un caz.

Conform rezultatelor cercetării, mai bine de 85% din respondenții din diferite grupuri socioocupaționale au anumite proprietăți (case, mașini, pământuri). Diferențele pe grupuri au fost atestate atunci când au fost întrebați de starea/calitatea proprietăților. Astfel, din *Fig. 19* putem observa că în grupul de conducători, funcționari superiori, comparativ cu alte grupuri, este mai

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 28 02.10.2018 11:01:16

mare ponderea respondenților care au apartament/casă într-un loc prestigios (51%), care au apartament/casă reparată conform standardelor europene (40%), apartamentele/casele cărora sunt conectate la sistem centralizat de apă (80%) sau la sistem de încălzire (52%). Mai bine de 85% din conducătorii și funcționarii de rang înalt au apartamente/case care dispun de baie, WC în casă și care sunt conectate la internet.

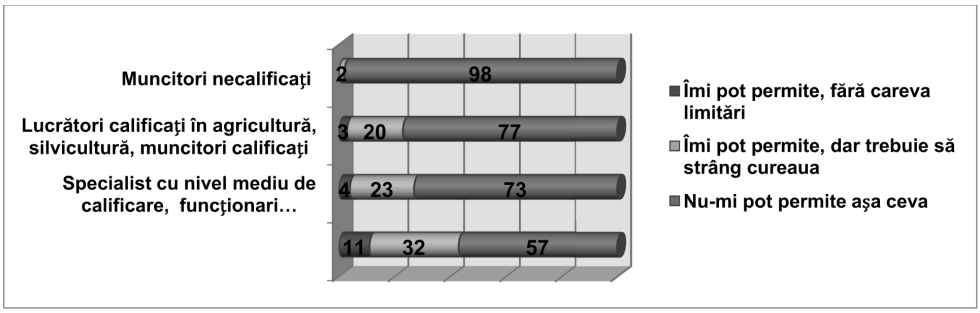

Fig. 18. **Ponderea persoanelor care pot să-și întrețină copiii la studii peste hotare pe grupuri socioocupaționale (%)**

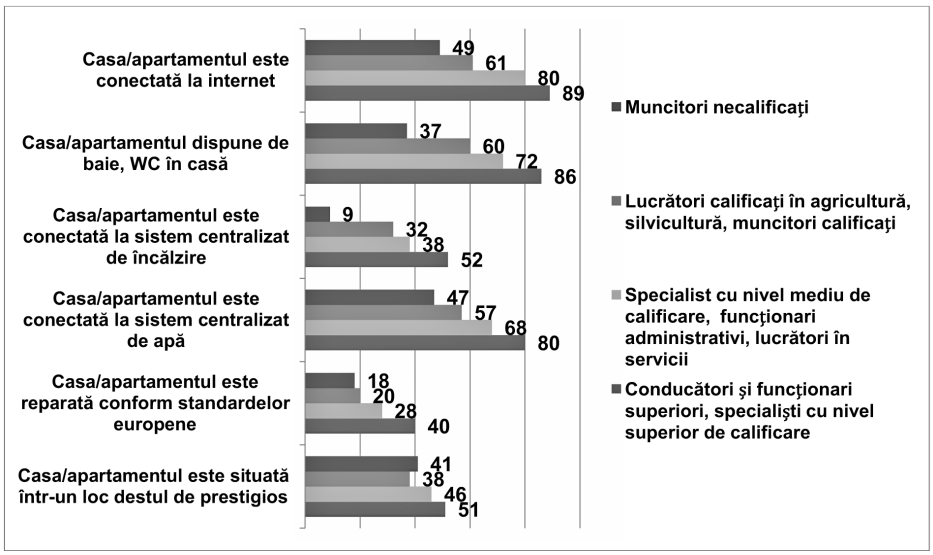

Fig. 19. **Caracteristicile caselor în care locuiește familia respondenților, pe grupuri socioocupaționale (%)**

În același timp, în mediul muncitorilor necalificați, doar 18% au menționat că apartamentul/casa este reparată conform standardelor europene, 9% - că apartamentul/casa este conectată la sistem centralizat de încălzire, 37% - au WC, baie în casă și 49% sunt conectați la internet.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 29 02.10.2018 11:01:16

Starea caselor/apartamentelor a fost apreciată şi de către operatorii care au efectuat interviurile. Conform opiniei operatorilor, 95% din apartamentele/ casele conducătorilor, funcţionarilor de rang înalt au fost apreciate de către operatori drept bune şi foarte bine, şi doar 5% - drept proaste şi foarte proaste. Odată cu reducerea statuturilor socioocupaţionale, ponderea respondenţilor care au în posesie apartamente/case bune şi foarte bune se reduce şi creşte ponderea respondenţilor care au apartamente/case proaste şi foarte proaste. Astfel, în cazul muncitorilor necalificaţi, 63% posedă apartamente/case bune şi foarte bune în opinia operatorilor şi 37% posedă apartamente/case în stare proastă şi foarte proastă.

Diferenţierea nivelului de trai pe grupuri socioocupaţionale poate fi observată şi în rezultatul analizei ponderii respondenţilor care posedă automobile funcţionale relativ noi (anul producerii – până la 10 ani). Astfel, din *Fig. 20*, observăm că ponderea respondenţilor care posedă automobile funcţionale este mai mare în grupul conducătorilor/ funcţionarilor de rang înalt (67%) şi este mai redusă în mediul muncitorilor necalificaţi (34%).

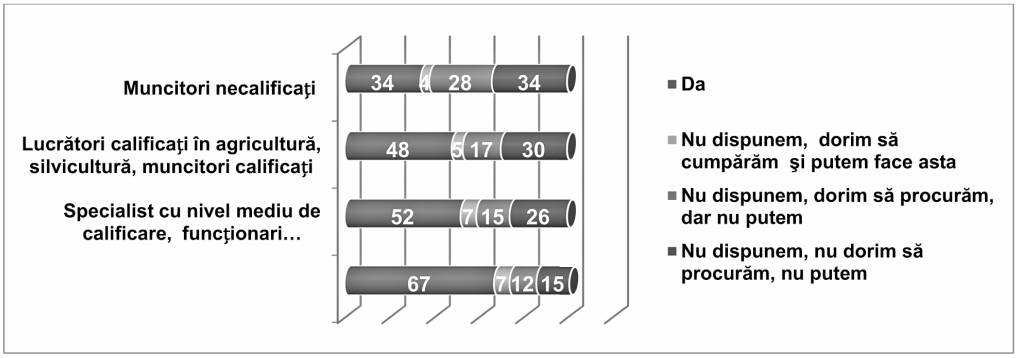

Fig. 20. **Ponderea respondenţilor care dispun de automobile funcţionale, % pe grupuri socioocupaţionale**

Totodată, dacă în cazul conducătorilor şi funcţionarilor superiori, 48% din respondenţi au în proprietate maşini de până la 10 ani şi 52% au în proprietate maşini mai vechi de 10 ani, în mediul muncitorilor necalificaţi, doar 18% au maşini până la 10 ani şi 82% - maşini cu o vechime mai mare de 10 ani. Ponderea respondenţilor care au în posesie maşini mai vechi de 10 ani creşte odată cu descreşterea statutului socioocupaţional - de la 52% în mediul conducătorilor şi funcţionarilor de rang superior la 56% în mediul specialiştilor cu nivel mediu de calificare, până la 61% în mediul lucrătorilor calificaţi în agricultură, silvicultură şi 82% în mediul muncitorilor necalificaţi.

Analiza percepţiilor respondenţilor privind autodeterminarea poziţiei lor în structura socială evidenţiază o inconsistenţă dintre poziţiile

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 30 02.10.2018 11:01:19

socioocupaționale și sentimentul de apartenență la o anumită clasă. Astfel, în grupul socioocupațional de conducători și funcționari de rang superior, doar 14% se consideră drept clasa medie de sus, 38% - clasa medie nucleu, 38% - clasa medie de jos și 10% - clasa de jos. În grupul socioocupațional de specialiști cu nivel mediu de calificare, 13% se consideră drept clasa medie de sus, 28% - clasa medie nucleu, 46% - clasa medie de jos și 13% - clasa de jos. În grupul socioocupațional de lucrători calificați în agricultură, silvicultură, muncitori calificați, 10% se consideră clasa medie de sus, 25% - clasa medie nucleu, 51% - clasa medie de jos și 14% - clasa de jos. În grupul de muncitori necalificați, 1% - se consideră clasa medie de sus, 15% - se consideră clasa medie nucleu, 44% - clasa medie de jos și 40% - clasa de jos (vezi *Fig. 21*). Totuși, putem evidenția o anumită tendință - odată cu înaintarea în poziția socioocupațională crește ponderea respondenților care își declară apartenența la clasa medie de sus sau clasa medie nucleu (de la 16% în mediul muncitorilor necalificați la 52% în mediul conducătorilor și funcționarilor de rang superior) și viceversa - în grupurile cu statut socioocupațional redus - ponderea persoanelor care se poziționează drept clasă medie de jos sau clasă de jos este mult mai mare decât în alte grupuri (de exemplu, în mediul muncitorilor necalificați 84% din respondenți și-au determinat poziția socială în clasa medie de jos sau în clasa de jos. Inconsistența dintre pozițiile socioocupaționale și sentimentul de apartenență la o anumită clasă, sau ponderea mare a persoanelor cu statut socioocupațional înalt care se poziționează în clasa medie de jos sau clasa de jos poate fi explicată prin nivelul redus al veniturilor acestor grupuri și, în consecință, un nivel redus al calității vieții lor, fapt ce este inconsistent cu statutul lor socioocupațional.

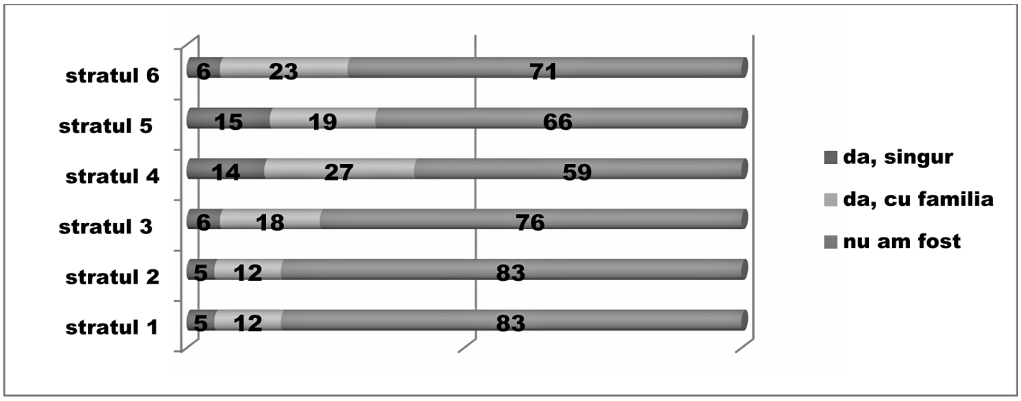

Fig. 21. **Distribuirea respondenților în funcție de autodeterminarea poziției sociale pe grupuri socioocupaționale (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 31 02.10.2018 11:01:19

Analiza activismului politic al diferitor grupuri socioocupaționale denotă o pondere destul de înaltă a respondenților foarte interesați/ interesați de politică în toate grupurile (peste 60%). În ceea ce privește manifestarea activismului politic în practică, ponderea respondenților implicați în anumite acțiuni de protest crește odată cu statutul socioocupațional - de la 16% în mediul muncitorilor necalificați, la 22% în mediul lucrătorilor calificați în agricultură, conducătorilor și funcționarilor cu nivel mediu de calificare și până la 29% în mediul conducătorilor și funcționarilor superiori (vezi *Fig. 22*).

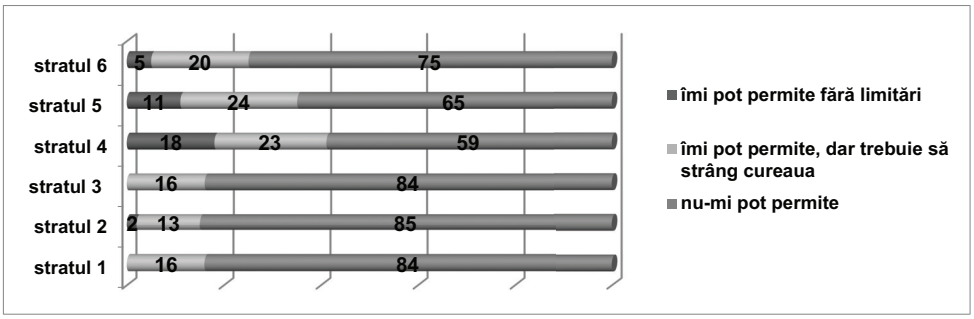

Fig. 22. **Participarea respondenților la acțiuni de protest în ultimii 5 ani pe grupuri socioocupaționale (%)**

2. Inegalități sociale pe bază de venituri

De rând cu poziția socioocupațională, la baza inegalităților sociale și a distribuirii în clase mai stau și veniturile populației. Pentru evaluarea inegalității în venituri se utilizează venitul disponibil, care înseamnă venitul de care dispune o gospodărie casnică și îl utilizează pentru consumul curent conform nevoilor sale. Venitul disponibil este calculat fără impozite și taxe. Venitul disponibil include: veniturile din activitatea salarială, din activitatea individuală agricolă, din activitatea individuală non-agricolă, din proprietăți, prestații sociale, remitențe, alte venituri și transferuri.

Analiza datelor statistice privind veniturile disponibile medii lunare pe o persoană pentru anii 2013-2017 denotă o creștere a acestora cu 34%. Deși, comparativ cu anul 2013, în anul 2017 veniturile disponibile medii lunare în mediul rural denotă o creștere cu 36%, iar în mediul urban - cu 31%, discrepanțele continuă să fie destul de mari. Astfel, veniturile disponibile medii lunare pe o persoană în mediul rural erau de 1,4 ori mai mici decât în mediul urban în anul 2017 (vezi *Fig. 23*).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 32 02.10.2018 11:01:20

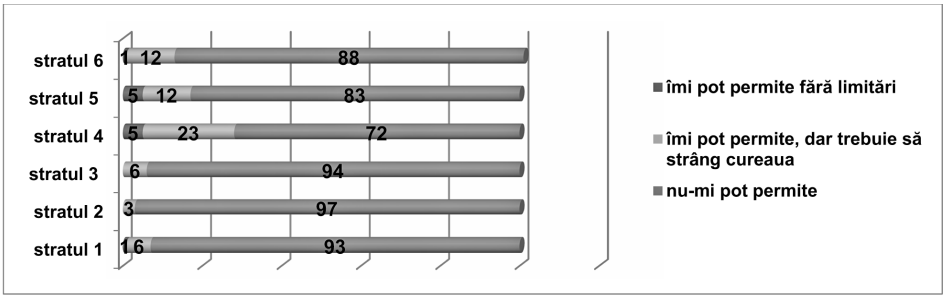

Fig. 23. **Veniturile disponibile medii lunare pe o persoana pe medii, pe ani, lei**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Pe regiuni statistice veniturile medii lunare disponibile pe o persoană au crescut în perioada anilor 2012-2016 după cum urmează: Chișinău – cu 34%, Regiunea Nord – cu 30%, Regiunea Centru – cu 37%, Regiunea Sud cu 48% (vezi *Fig. 24*). Discrepanțele dintre veniturile medii disponibile pe o persoană în regiunile Nord, Centru și Sud și Chișinău s-au redus și s-au uniformizat. Oricum, compararea datelor statistice din 2012 și 2016 scoate în evidență faptul că veniturile medii disponibile pe o persoană în Chișinău continuă să fie cu 51% - 55% mai mari decât în celelalte regiuni statistice, fapt ce provoacă disparități regionale considerabile și un nivel de trai mult mai redus în regiuni decât în Chișinău.

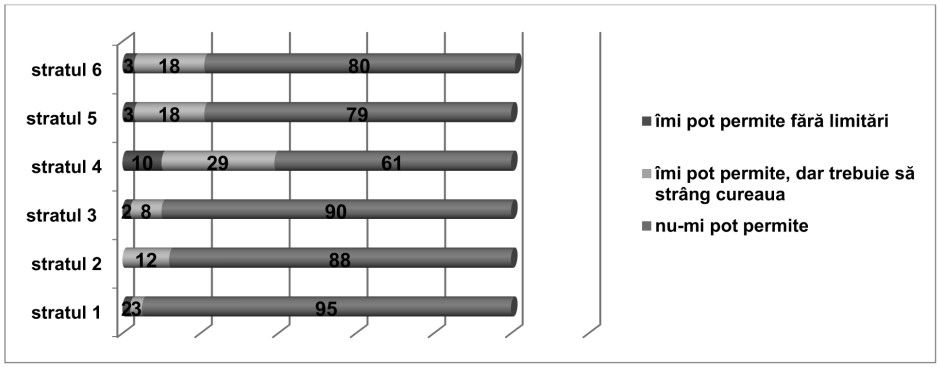

Fig. 24. **Veniturile disponibile medii lunare pe o persoană pe ani, regiuni statistice, lei**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Analiza veniturilor disponibile medii lunare pe o persoană în funcție de sursele de venituri pentru anul 2017 denotă că salariul continuă să fie principala sursă de venit, constituind 43.1% din venitul total disponibil, după care urmează veniturile din proprietăți (23.4%) și remitențele (16.5%). În mediul urban salariul deține o cotă aproape de două ori mai mare (55.4%)

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 33 02.10.2018 11:01:21

decât în mediul rural (29.9%) în structura surselor de venit. În schimb în mediul rural este mai mare cota veniturilor disponibile din activități individuale agricole (15.2% - rural, 1% - urban), cota veniturilor din proprietăți (rural - 25.4%, urban - 21.6%) și cota veniturilor din remitențe (rural - 22.3% și urban - 11%) (*Fig. 25*).

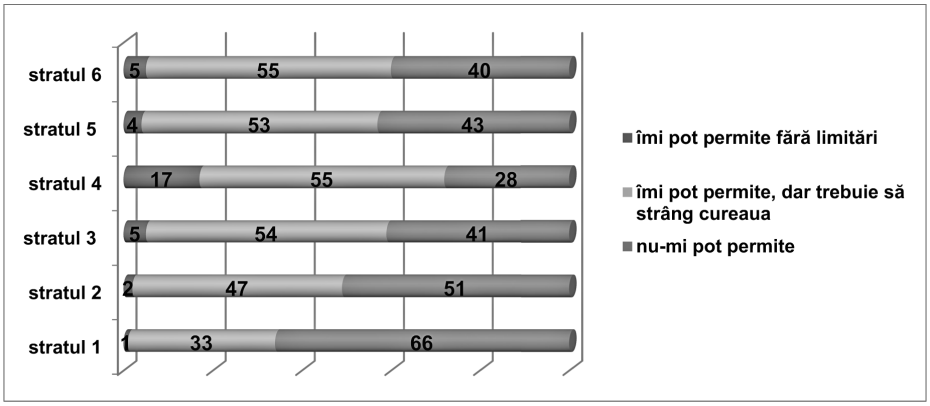

***Fig. 25.* Veniturile disponibile medii lunare pe o persoana pe 2017, surse de venituri, medii, % față de total**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Structura surselor de venit ne arată situația reală în sectoarele economice din diferite medii din țară și oportunitățile existente pentru a depăși situațiile de criză pentru diferite grupuri de populație. Astfel, putem conchide că în mediul rural în condițiile crizei economice, lipsei unor întreprinderi economice viabile și a locurilor de muncă disponibile, sursele de venit continuă să fie destul de limitate. În aceste condiții plecarea la muncă peste hotare și remitențele continuă să aibă un rol important pentru supraviețuire în fiecare a patra familie din mediul rural.

Cercetarea a scos în evidență anumite inegalități în ceea ce privește veniturile medii lunare pe o persoană în funcție de tipul gospodăriei. Astfel, din *Fig. 26* observăm că veniturile medii lunare pe o persoană sunt mai reduse în mediul părinților singuri cu copii, cuplurilor familiale cu copii și sunt mai înalte în mediul persoanelor singure sau cuplurilor fără copii. Acest fapt denotă că familiile cu copii sunt mai predispuse la sărăcie decât cele care nu au copii sau persoanele singure.

În funcție de sexul capului gospodăriilor, până în anul 2015 veniturile lunare disponibile pe membru de familie erau mai mari în gospodăriile conduse de femei (2012: femei – 1580 lei, bărbați – 1471.7 lei; 2015: femei – 1995.8 lei, bărbați – 1938 lei). În anul 2016, veniturile lunare disponibile pe membru de familie este mai mare în gospodăriile conduse de bărbați (femei – 2035 lei, bărbați – 2074 lei).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 34 02.10.2018 11:01:21

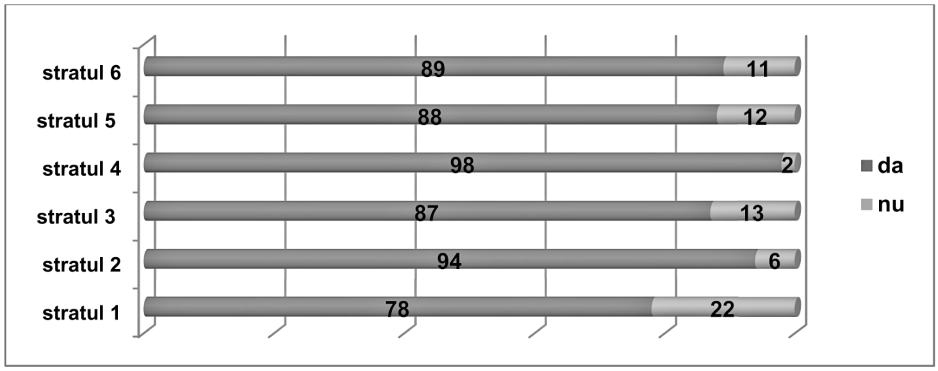

Fig. 26. **Veniturile disponibile medii lunare pe o persoana în funcție de tipul gospodăriei, anul 2016, lei**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Discrepanțe mari în venituri au fost identificate și în rezultatul analizei veniturilor disponibile medii lunare pe o persoană pe chintile. Astfel, din *Fig. 27* se observă că în anul 2016, în gospodăriile din chintila V, veniturile medii pe o persoană erau de mai bine de trei ori mai mari decât în chintila I. Pe medii rezidențiale, deși veniturile disponibile medii pe o persoană în chintilele II, III, IV și V sunt mai mari în mediul urban decât în cel rural, în cazul chintilei I, sau a 20% cei mai săraci, situația este puțin diferită. Astfel, 20% din cele mai sărace gospodării din mediul urban au un venit mediu lunar pe o persoană mai redus decât 20% din cele mai sărace gospodării din mediul rural.

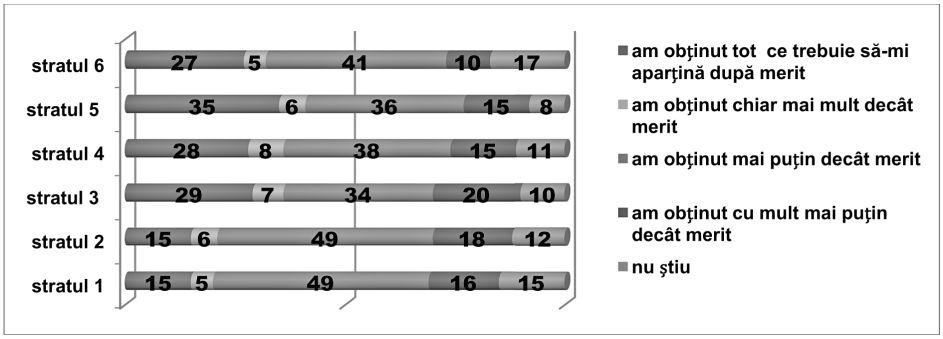

Fig. 27. **Veniturile disponibile medii lunare pe o persoana pe medii, chintile în anul 2016, lei**

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Analiza surselor de venit pe chintile pentru anul 2016 a scos în evidență faptul că în chintila V care se caracterizează printr-un venit înalt pe persoană, salariul constituie mai bine de 50% din sursele de venit, după care urmează

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 35 02.10.2018 11:01:22

alte surse de venit, inclusiv remitențele (17.5%). În cele mai sărace chintile (I și II) salariul constituie mai puțin de 1/3 din venituri, în schimb crește ponderea prestațiilor sociale, care formează de asemenea aproape 1/3 din sursele de venit. În aceste chintile este mai mare și ponderea veniturilor din activitatea individuală agricolă (chintila I - 19% și chintila II - 13%).

Analiza volumului remitențelor din venitul disponibil pe medii rezidențiale pentru anul 2016 denotă faptul că în mediul rural ponderea remitențelor din venitul disponibil mediu total pe o persoană constituie 29% comparativ cu 13% în mediul urban. Analiza comparativă a ponderii remitențelor din venitul total pentru cea mai săracă și cea mai bogată chintilă (chintilele I și V) ne demonstrează că per total nu există diferențe prea mari (chintila I - 17%, chintila V - 17.5%). Același fapt a fost evidențiat și în cazul analizei în mediul urban: chintila I - 12%, chintila V - 13%. Totodată, în mediul rural am identificat o diferență destul de mare dintre ponderile remitențelor din venitul total: chintila I - 18.5%, și chintila V - 29%. Această discrepanță confirmă încă o dată faptul că în mediul rural o modalitate de a ieși din sărăcie este anume migrația la muncă peste hotare. Totodată, devine evident faptul că migrează la muncă peste hotare în mare parte persoanele care dispun de anumite venituri. Persoanele sărace nu dispun de resursele financiare necesare pentru a migra la muncă peste hotare.

Tabelul 4. **Venituri disponibile medii lunare pe o persoană, inclusiv remitențe, pe chintile, per total și medii rezidențiale, lei**

	total					
		I	II	III	IV	V
2010	Venituri - total	624.4	942.9	1174.7	1453.1	2173.3
	..remitențe	58.2	161.4	207.5	243.6	398.8
2016	Venituri - total	1132.2	1552.9	1889.8	2264.5	3457.6
	..remitențe	196.2	298.4	290.6	371	608.2
	Urban					
		I	II	III	IV	V
2010	Venituri - total	699.4	977.4	1203.9	1474.8	2297.9
	..remitențe	35.5	101.3	117.9	146	300.1
2016	Venituri - total	1104.8	1608.3	1923.7	2250.6	3596.2
	..remitențe	128.7	166.3	184.7	235.6	476.6
	Rural					
		I	II	III	IV	V
2010	Venituri - total	609.8	930	1155	1425.4	1874.4
	..remitențe	62.6	183.8	268.2	368.9	635.6
2016	Venituri - total	1138.1	1527.2	1865.1	2281.4	3127.9
	..remitențe	210.8	359.9	367.2	535.1	921.3

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 36 02.10.2018 11:01:22

Analiza datelor din *Tabelul 4* denotă că migrația populației mărește și mai mult inegalitatea dintre grupurile cele mai sărace și grupurile cele mai bogate. Astfel, volumul remitențelor pe o persoană din chintila V din mediul rural este de 4,3 ori mai mare decât pe o persoană din chintila I. În mediul urban această diferență este de 3,7 ori.

Cheltuielile de consum sunt un indicator principal care caracterizează nivelul de bunăstare. Mărimea cheltuielilor de consum și structura lor ne oferă multă informație despre nivelul de trai al persoanelor. În anul 2016, cheltuielile de consum medii lunare pe o persoană au constituit 2250.3 lei. Analiza destinației cheltuielilor a scos în evidență faptul că circa 43.4 din ele au fost pentru produsele alimentare, 18.6% - pentru întreținerea locuinței, 10.4% - pentru îmbrăcăminte încălțăminte. Cheltuielile pentru sănătate au constituit 5.9%, pentru educație - 0.5%, pentru odihnă - 1.3% și pentru hoteluri și restaurante - 1.8% (vezi *Tabelul 5*). Pe medii rezidențiale, în mediul rural ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare și încălțăminte/îmbrăcăminte este mai mare decât în mediul urban. În schimb în mediul urban este mai mare ponderea cheltuielilor de consum pentru întreținerea locuinței, transport, comunicații, agrement și hoteluri, restaurante.

***Tabelul 5.* Cheltuieli de consum medii lunare pe o persoană după destinația cheltuielilor în anul 2016, pe medii, % din total.**

	Total pe republică	Urban	Rural
Produse alimentare	43.4	40.8	46.2
Băuturi alcoolice, tutun	1.5	1.4	1.5
Îmbrăcăminte, încălțăminte	10.4	9.9	10.8
Întreținerea locuinței	18.6	19.3	17.8
Dotarea locuinței	3.9	3.8	4.1
Îngrijire medicală și sănătate	5.9	5.6	6.2
Transport	3.7	4.1	3.3
Comunicații	4.5	4.7	4.3
Agrement	1.3	2	0.6
Învățământ	0.5	0.5	0.5
Hoteluri, restaurante, cafenele etc.	1.8	2.8	0.7
Diverse	4.5	5	3.8

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Pe grupuri socioeconomice, ponderea cheltuielilor de consum pentru produse alimentare este mai mare în mediul angajaților în sectorul agrar (47.8%) și fermierilor (47.5%) și este mai redusă în mediul întreprinzătorilor (37.5%).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 37 02.10.2018 11:01:23

Ponderea cheltuielilor de consum pentru întreținerea locuinței (20%) și pentru sănătate (9.5%) este mai mare în mediul pensionarilor. Ponderea cheltuielilor de consum pentru transport (7.6%), comunicații (5.7%), agrement (1.7%), învățământ (1.1%), hoteluri, restaurante (2.8%) este mai mare în mediul angajaților în sectorul non-agrar.

Analiza ponderii cheltuielilor de consum în funcție de tipul gospodăriei denotă că în familiile cu copii este mai mare ponderea cheltuielilor pentru îmbrăcăminte, încălțăminte (12.7%), agrement (2.2%), hoteluri, restaurante (2%). În familiile cu o singură persoană este mai mare ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare (44.3%), întreținerea locuinței (23.1%) și îngrijiri medicale, sănătate (8%).

Cele mai mari discrepanțe în ponderea cheltuielilor de consum pentru o persoană au fost observate între respondenții din chintilele I și V. Astfel, în cazul respondenților din chintila I, 54.5% din venitul mediu lunar pe o persoană este cheltuit pentru produsele alimentare, în timp ce în cazul respondenților din chintila V - doar 34.2%. În chintila V ponderea cheltuielilor pentru îngrijiri medicale (7.6%), pentru transport (8.1%), pentru comunicații (5%), pentru agrement (1.9%), pentru educație (1%) pentru hoteluri/restaurante (2.9%) este de 1.5-10 ori mai mare decât în chintila I. Aceste diferențe sunt explicate prin veniturile disponibile lunare mai mari ale persoanelor din chintila V și printr-un nivel mai mare al calității vieții acestor persoane.

Gradul de înzestrare a gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată depinde în mare măsură de veniturile disponibile. Din *Tabelul 6* putem observa că la 100 de gospodării în Republica Moldova reveneau în 2016 107 televizoare, 96 de frigidere, 57 aspiratoare de praf, 54 computere, 52 mașini automat de spălat rufe, 27 cuptoare cu microunde, 21 de autoturisme. În funcție de medul de reședință, familiile din mediul urban sunt mai înzestrate cu bunuri de folosință de lungă durată. Astfel, la 100 de gospodării din mediul urban revin de două ori mai multe mașini automat de spălat rufe (75) comparativ cu cele din mediul rural (33). La 100 de familii din mediul urban revin de 1.7 ori mai multe aspiratoare de praf (75) decât în mediul rural (41) și de 1.5 ori mai multe computere (68) decât în mediul rural (42).

Pe chintile, cel mai bine sunt asigurate cu bunuri de folosință îndelungată persoanele din chintila V și cel mai prost - persoanele din chintila I. Astfel, în chintila V la 100 de gospodării revin 112 televizoare, 101 frigidere, 78 computere, 77 mașini automat de spălat rufe, 77 aspiratoare de praf, 42 cuptoare cu microunde, 29 de autoturisme. La 100 gospodării din chintila I revin 99 televizoare, 84 frigidere, 31 computere, 24 mașini automat de spălat rufe, 29 aspiratoare de praf, 12 cuptoare cu microunde, și 10 autoturisme.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 38 02.10.2018 11:01:23

Tabelul 6. **Înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de folosința îndelungată, pe medii, anul 2016, număr la 100 de gospodarii**

	Total pe republică	Urban	Rural
Aparat de fotografiat	8	13	5
Televizor	107	110	104
Computer	54	68	42
Frigider	96	99	93
Cuptor cu microunde	27	32	23
Mașina mecanică de spălat rufe	28	14	39
Mașina automat de spălat rufe	52	75	33
Aspirator de praf	57	75	41
Bicicletă	10	6	14
Autoturism	21	21	22

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Analiza comparativă a dotării locuințelor cu comodități pe chintile denotă disparități mari între respondenții din chintila I și cei din chintila V în anul 2016 (vezi *Tabelul 7*). Astfel, în cazul gospodăriilor din chintila V, peste 80% din gospodării sunt dotate cu apeduct la rețea publică, sistem de canalizare, baie sau duș, telefon. Mai bine de 70% din gospodării sunt dotate cu apă caldă, gaze din rețea, grup sanitar în interiorul locuinței. Mai bine de jumătate din gospodării au apă caldă sistem propriu. 39% din gospodării dispun de sistem de încălzire centralizat. În cazul gospodăriilor din chintila 1, 93% din respondenți se încălzesc cu sobă, doar 45% sunt conectați la apeduct rețea publică, doar 35% au canalizare, doar 4% au încălzire centrală, doar 13% au grup sanitar în interiorul locuinței și doar 22% au baie sau duș

Diferențele de venit sunt observabile și din analiza consumului produselor alimentare. Astfel, din *Tabelul 8* observăm că persoanele din mediul rural comparativ cu cele din urban consumă mai mult pâine și produse din panificație și mai puțină carne, lapte și produse din lapte, ouă, fructe și pomușoare. Acest fapt se datorează veniturilor mici în mediul rural și culturii alimentației.

Rezultatele cercetării sociologice în domeniul clasei medii de asemenea denotă diferențe mari între grupurile de populație cu diferit nivel de venituri. Astfel, în conformitate cu studiul, 57% din respondenți au indicat că venitul lor este cu mult mai mic decât nevoile, 24% - că venitul lor este puțin mai mic decât nevoile, 14% - că venitul lor corespunde nevoilor, 4% - că venitul lor este puțin mai mare decât nevoile și 1% - că veniturile lor sunt mult mai mari decât nevoile.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 39 02.10.2018 11:01:23

Tabelul 7. **Dotarea locuințelor cu comodități pe chintile în anul 2016 (%)**

	I	II	III	IV	V
Iluminare electrică	99.9	99.9	100	100	100
Apeduct rețea publică	45.4	57.3	61.7	68.2	81.4
Apă caldă	18.5	35.7	47	58	78.1
Apă caldă sistem public	2.1	3.5	9.4	12	21.7
Apă caldă sistem propriu	16.4	32.2	37.6	46	56.5
Încălzire centrală	4.4	8.6	14.4	20.1	38.6
Sistem termic propriu de încălzire	2.9	10.2	13.8	20.5	24.6
Alt tip de instalație de încălzire (sobă, cămin etc.)	92.6	81	71.8	59.3	36.8
Gaze din rețea	31.2	49.1	56.4	65.9	77.6
Grup sanitar în interiorul locuinței	13.1	27.2	36.7	48	70.7
Sistem de canalizare	35.4	51.5	62	71.8	87.5
Sistem de canalizare public	10.2	18.6	28.9	37.7	59.2
Sistem de canalizare propriu	25.2	32.9	33.1	34.2	28.2
Baie sau duș	22.4	39.8	50.6	62.1	81.5
Telefon	75	86.6	88.4	91.3	87.3

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Tabelul 8. **Consumul produselor alimentare în anul 2016, per total, pe medii, kg**

	Total pe republică	Urban	Rural
Pâine și produse de panificație	116.8	105.8	125.2
Carne și preparate din carne	47.1	52	43.3
Lapte și produse din lapte, litri	217.5	246.7	195.2
Ulei vegetal, litri	12.8	12.5	13
Ouă, bucăți	186	199.3	175.8
Zahăr și produse de cofetărie	17.6	17.6	17.7
Pește și produse din pește	16.4	15.2	17.3
Cartofi	47.5	47.2	47.8
Legume și bostănoase	114.2	116.6	112.4
Fructe și pomușoare	49.3	53.1	46.5

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

În funcție de vârstă, ponderea respondenților care consideră că veniturile lor sunt cu mult mai mici decât nevoile este mai mare în mediul respondenților cu vârsta cuprinsă între 35-44 (61%) și a celor de 65 ani și mai mult (69%). În funcție de nivelul de studii, ponderea respondenților care consideră că veniturile lor sunt mult mai mici decât nevoile este mai mare în mediul respondenților cu nivel de studii reduse (75%). Totodată, ponderea respondenților care sunt

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 40 02.10.2018 11:01:24

de părerea că veniturile lor sunt egale cu nevoile, sau mai mari decât nevoile, este mai mare în mediul persoanelor cu studii superioare (pentru comparație: studii superioare - 25%, studii medii - 15%, studii reduse - 15%). Pe medii rezidențiale, ponderea persoanelor care consideră că veniturile lor sunt cu mult mai mici decât nevoile este mai mare în mediul rural decât în cel urban (pentru comparație: sat – 62%, oraș mic – 60, oraș mare – 57%). Ponderea celor care consideră că veniturile lor sunt egale cu nevoile sau mai mari decât nevoile este mai mare în orașele mari (24%).

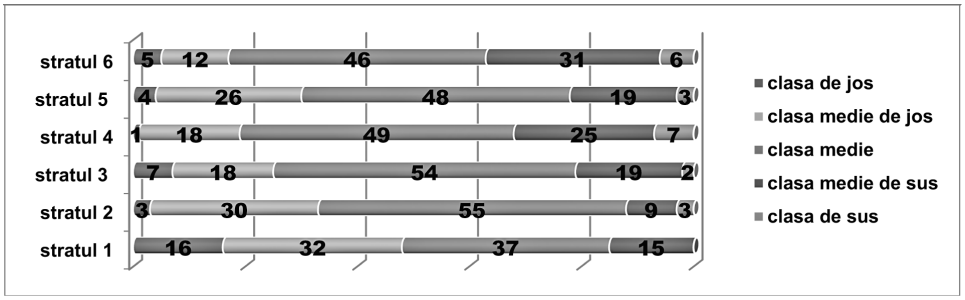

Fig. 28. **Distribuirea respondenților în funcție de percepțiile lor privind veniturile de care dispun (%)**

Analiza modului de trai a diferitor grupuri în funcție de nivelul veniturilor lor scoate în evidență faptul că mai bine de 50% din respondenți nu au fost la odihnă peste hotare în ultimele 12 luni. Pe grupuri, ponderea persoanelor care au fost la odihnă peste hotare în ultimele 12 luni este mai mare în grupul care a declarat că are un venit cam egal cu nevoile familiei lor (43%) și este mai redusă în grupul care a menționat că are un venit cu mult mai mic decât nevoile familiei lor (20%). Este cazul să menționăm ponderea redusă a celor care au fost la odihnă peste hotare în grupurile care au venituri puțin mai mari sau substanțial mai mari decât nevoile. Analiza profilului respondenților din această categorie a scos în evidență faptul că o bună parte din respondenții din acest grup cumulează mai multe locuri de muncă în același timp, sau lucrează parțial peste hotarele țării, din care considerente, deși au venituri mai mari, nu au timp prea mare pentru concedii.

Fiecare al doilea respondent din grupurile cu venituri egale cu nevoile sau mai mari decât nevoile a menționat că își poate permite fără careva limitări sau cu anumite limitări să întrețină copiii la studii peste hotare. În schimb în mediul respondenților cu venituri cu mult mai mici decât nevoile, doar 18% au declarat că își pot întreține copiii la studii peste hotare fără careva limitări (3%) sau cu anumite limitări (15%).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 41 02.10.2018 11:01:24

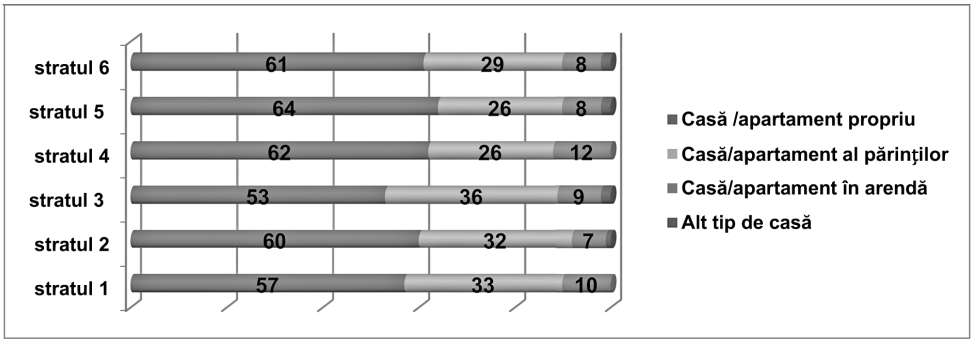

Fig. 29. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit în funcție de faptul dacă au fost la odihnă peste hotare în ultimele 12 luni (%)**

Odată cu sporirea veniturilor crește ponderea respondenților care apreciază starea lor de sănătate drept bună și foarte bună - de la 70% în grupul cu venituri mult mai mici decât nevoile până la 100% în grupul cu venituri mai mari decât nevoile. Veniturile reduse contribuie într-un fel la crearea unei stări psihologice proaste a respondenților, și în final au un impact negativ asupra stării sănătății. Totodată, persoanele care au un venit mai mare au un acces sporit la serviciile de sănătate și acest fapt de asemenea întărește starea de bine.

Conform cercetării, mai bine de 85% din respondenți dispun de anumite proprietăți - case, mașini. Cu toate acestea, în grupurile cu venit redus comparativ cu nevoile, ponderea persoanelor care nu dețin proprietăți este mai mare și variază în jurul a 13% comparativ cu grupurile cu venituri egale cu nevoile (6%) sau cu venituri mult mai mari decât nevoile (0%).

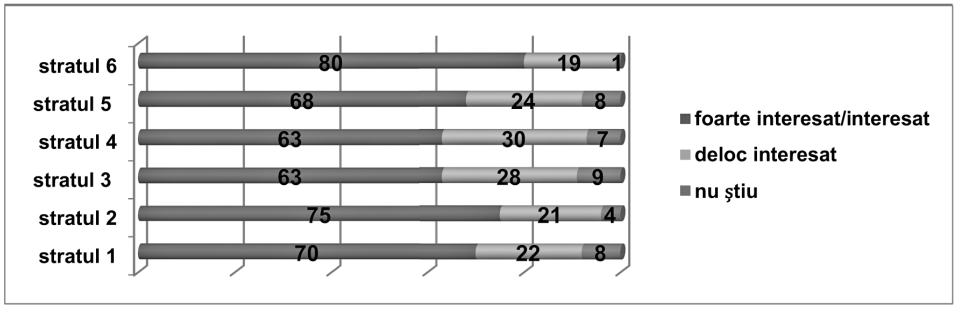

Fig. 30. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit în funcție de faptul dacă dispune de proprietăți (%)**

Odată cu creșterea veniturilor crește ponderea respondenților care dispun de casă/apartament propriu (de la 55% în grupul cu venit mult mai mic decât are nevoie familia până la 100% în grupul persoanelor cu venituri mult mai mari decât nevoile familiei). Peste 40% din persoanele care au un venit cu

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 42 02.10.2018 11:01:25

mult mai mic /mai mic decât nevoile familiei trăiesc în casa /apartamentul părinților săi sau iau apartament în chirie.

În grupurile cu nivel de venit egal cu sau mai mare decât nevoile familiei este mai mare ponderea respondenților care au casă/apartament într-un loc prestigios (între 50%-55%), care dispun de casă/apartament reparat conform standardelor europene (54%-67%), sau care au casa/apartamentul conectat la internet (83%-86%). În grupurile cu venituri mult mai mici decât nevoile doar 18% au declarat casa/apartamentul reparat conform standardelor europene, și 68% au casa conectată la internet.

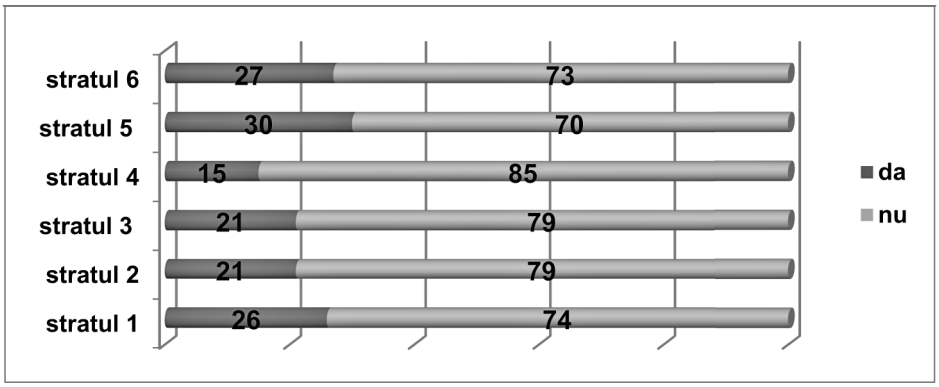

Fig. 31. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit și în funcție de amplasarea/dotarea caselor/apartamentelor (%)**

Analiza altor facilități pe grupuri de venit a scos în evidență faptul că respondenții din grupurile cu un nivel de venit egal sau mai înalt decât nevoile familiei se bucură de mai multe facilități/dotări moderne în casele/apartamentele lor decât cei din grupurile cu venituri mai mici sau mult mai mici decât nevoile. Pentru comparație: circa 66% din respondenții din grupul cu nivel mult mai mic de venit și 81% din grupul cu nivel mai mic de venit au indicat că dispun de o bucătărie dotată modern. În același timp, 90% din cei care dispun de venituri conform nevoilor, 86% din cei care au venituri puțin mai mari decât nevoile și 100% din cei care au venituri mult mai mari decât nevoile au declarat că au o bucătărie dotată cu tehnică modernă. Același fapt poate fi observat și în rezultatul comparării grupurilor cu nivel diferit de venit în funcție de dotarea băii cu tehnică modernă sau echiparea modernă a apartamentului (vezi *Fig. 32*).

Cu referință la deținerea unui automobil funcțional în proprietate, în grupurile cu venituri mai mici decât nevoile în jur de 46-47% din respondenți au declarat că au un automobil funcțional. În grupurile cu nivel de venituri mai mari decât nevoile, între 60% și 69% au declarat că dispun de un automobil funcțional.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 43 02.10.2018 11:01:25

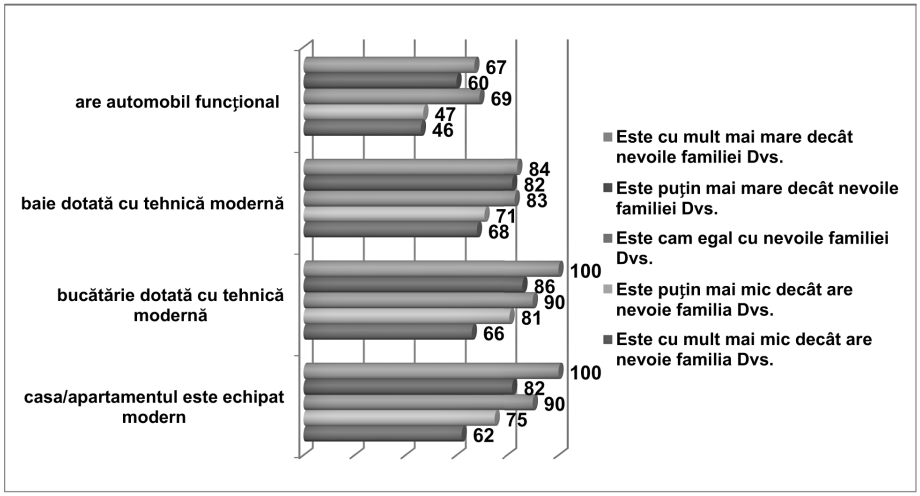

Fig. 32. **Distribuirea respondenților în funcție de grupurile de venit și nivelul de asigurare cu echipamente/tehnică modernă (%)**

Odată cu sporirea nivelului de venituri crește ponderea respondenților care au declarat că dețin în proprietate un automobil nou - de până la 5 ani (de la 7% în mediul respondenților cu venituri mult mai mici decât nevoile până la 75% în grupul în care venitul este cu mult mai mare decât nevoile și descrește ponderea celor care au în proprietate un automobil mai vechi de 10 ani (de la 67% în grupul cu venituri mult mai mici până la 25% în grupul cu venituri mai mari decât nevoile).

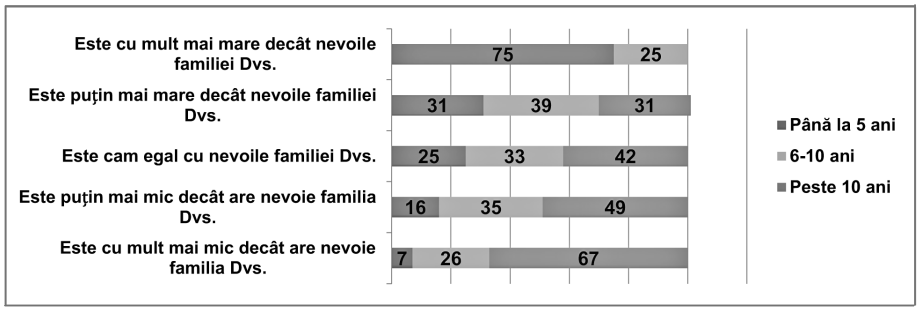

Fig. 33. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit în funcție de vechimea automobilului pe care îl au în posesie, % din total persoane care dispun de automobil**

Cercetarea a scos în evidență și legătura pozitivă dintre variabilele statutul socioocupațional și posesia/vârsta mașinii, deși intensitatea acestei legături este una slabă. Coeficientul de corelație Cramer's V = 0,149. Acest fapt denotă

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 44 02.10.2018 11:01:26

că persoanele cu venituri mai mari care au în posesie mașini mai noi de cinci ani sunt în mare parte persoanele care ocupă un statut socioocupațional înalt.

Conform cercetării, ponderea respondenților care au membri ai familiei plecați la muncă peste hotare este mai mare în mediul grupului cu nivel de venit cam egal cu nevoile familiei (41%), după care urmează grupurile care au venituri mai mici decât nevoile (33%) sau cu mult mai mici decât nevoile (32%) și este mai redusă în grupurile de respondenți care au menționat că au un venit puțin mai mare sau cu mult mai mare decât nevoile (26% și 17%). Respondenții din ultimele grupuri în mare parte ocupă poziții socioprofesionale înalte în Republica Moldova și au o muncă bine plătită. Unii dintre ei muncesc în câteva locuri.

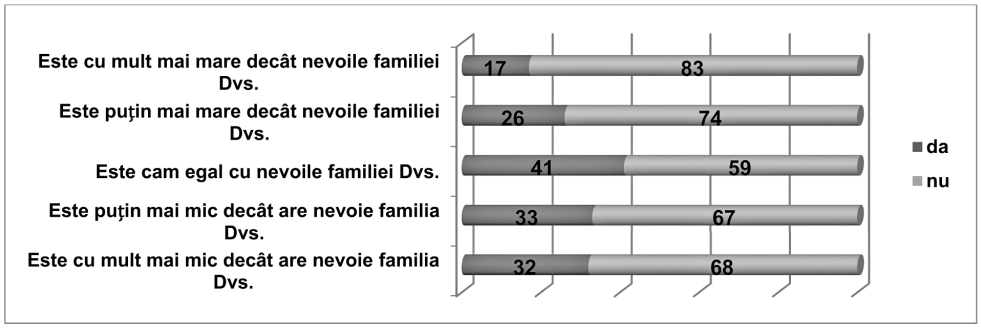

Fig. 34. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit în funcție de faptul dacă membrii familiei lucrează peste hotare, % din total**

Analiza răspunsurilor la întrebarea pentru ce folosesc remitențele a scos în evidență o tendință interesantă. Astfel, marea majoritate a respondenților din grupurile cu venituri mult mai mici, mai mici sau egale cu nevoile folosesc remitențele pentru cheltuieli curente în gospodărie sau procurarea/reparația/construcția locuinței. În grupurile cu venituri mai mari decât nevoile este mult mai mare decât în alte grupuri ponderea celor care folosesc remitențele pentru procurarea bunurilor de folosință durabilă, pentru economii, pentru dezvoltarea afacerilor sau pentru distracții (vezi *Tabelul 9*).

Ponderea respondenților care au menționat că sunt foarte interesați/interesați de politică este aproximativ aceeași în grupurile cu nivel de venit mic, egal cu nevoile familiei și puțin mai mare decât nevoile familiei diferit de venit și constituie mai mult de 70% din persoanele incluse în grupuri. În cazul respondenților cu nivel de venit mult mai mare decât nevoile, doar fiecare al doilea a menționat că este interesat/foarte interesat de politică.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 45 02.10.2018 11:01:26

Tabelul 9. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit și moduri de utilizare a remitențelor (%)**

	Cheltuieli curente ale gospodăriei	Procurare/reparație/ construcție locuințe	Procurarea bunurilor de folosință durabilă	Economisire	Plata pentru studii/ cursuri membrilor gospodăriei	Investiții în agricultură	Dezvoltarea unei afaceri proprii	Distracție/odihnă
Este cu mult mai mic decât are nevoie familia Dvs.	60	32	19	17	24	7	1	5
Este puțin mai mic decât are nevoie familia Dvs.	55	26	20	17	15	14	0	3
Este cam egal cu nevoile familiei Dvs.	62	42	10	4	6	12	4	12
Este puțin mai mare decât nevoile familiei Dvs.	29	57	29	29	57		29	29
Este cu mult mai mare decât nevoile familiei Dvs.		100	100	100				

Ponderea respondenților care au menționat că sunt foarte interesați/ interesați de politică este aproximativ aceeași în grupurile cu nivel de venit mic, egal cu nevoile familiei și puțin mai mare decât nevoile familiei diferit de venit și constituie mai mult de 70% din persoanele incluse în grupuri. În cazul respondenților cu nivel de venit mult mai mare decât nevoile, doar fiecare al doilea a menționat că este interesat/foarte interesat de politică.

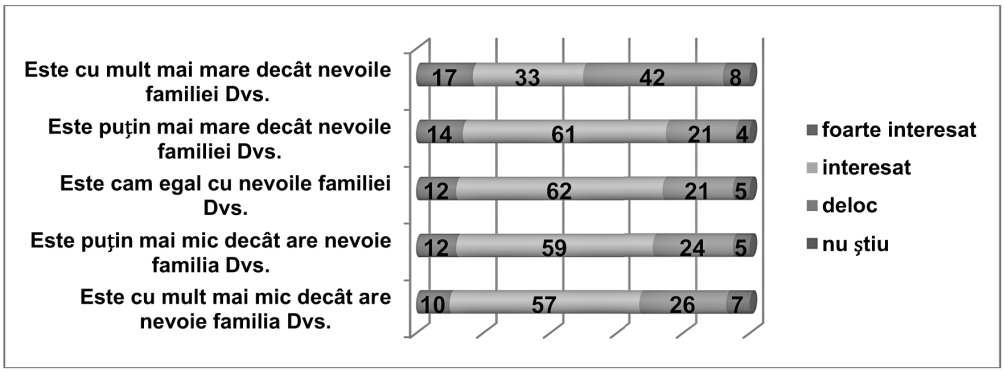

Fig. 35. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit în funcție de interesul manifestat față de politică (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 46 02.10.2018 11:01:27

Manifestarea activismului politic este mai mare în grupurile cu nivel redus de venit și nivel de venit egal cu nevoile familiei și este mai redusă în grupurile cu nivel de venit mai înalt decât nevoile familiei. Astfel, în grupurile cu nivel redus de venit sau cu un venit egal cu nevoile familiei între 23% și 25% din respondenți au indicat că în ultimii 5 ani au participat la o acțiune de protest. În grupurile cu venit puțin mai mare sau mult mai mare decât nevoile familiei ponderea celor care au participat la un protest politic în ultimii 5 ani este între 14% și 17%.

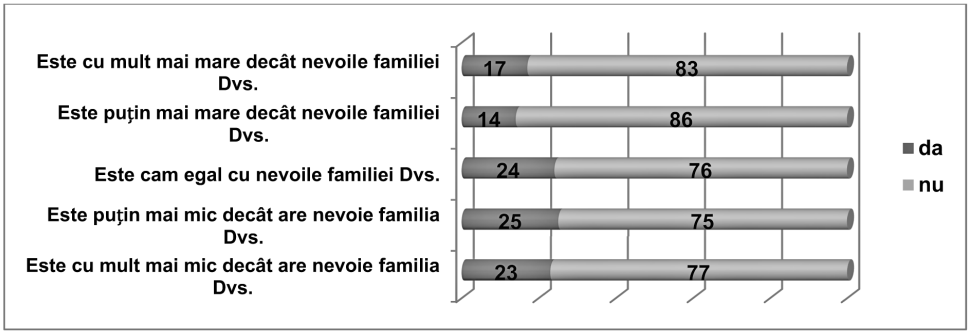

Fig. 36. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit în funcție de gradul de participare la proteste în ultimii 5 ani (%)**

Astfel, conform cercetării, persoanele cu nivel de venit pe măsura nevoilor sau mai mare sunt mai libere în relațiile de muncă și au mai puțină frică că vor pierde locul de muncă. Din *Fig. 37* observăm următoarea tendință: ponderea persoanelor care nu au frică că vor pierde locul de muncă se mărește odată cu mărirea nivelului de venit de la 46% în grupul care consideră că veniturile sunt cu mult mai mici decât nevoile familiei sale până la 75% în grupul care consideră că venitul familiei este cu mult mai mare decât nevoile. Evident că persoanele din grupurile cu venit mai mare au un nivel de educație mai înalt și un statut socioprofesional mai înalt, fapt ce îi face să fie încrezuți că vor găsi liber alte locuri de muncă pe piața forței de muncă din Moldova.

Cercetarea a scos în evidență și faptul că respondenții din grupurile cu venit mai mare sunt mai satisfăcuți de viață în general, de casa/apartamentul lor și de veniturile lor decât respondenții din grupuri cu venituri mai mici/mult mai mici. Astfel, din *Fig. 38* se observă că în grupul în care veniturile sunt mult mai mici decât nevoile, doar 18% din respondenți sunt satisfăcuți/pe deplin satisfăcuți de veniturile de care dispun, 58% - se declară satisfăcuți/pe deplin satisfăcuți de casa/apartamentul de care dispun și 57% - se declară satisfăcuți/pe deplin satisfăcuți de viață în general. În schimb în grupurile cu venituri egale cu nevoile familiei/puțin mai mari/mult mai mari decât nevoile familiei

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 47 02.10.2018 11:01:27

ponderea persoanelor satisfăcute/pe deplin satisfăcute de viață în general este mai mare și variază între 70%-83%; ponderea persoanelor satisfăcute/ pe deplin satisfăcute de casă apartament variază între 75%-95% și ponderea persoanelor satisfăcute de viață în general variază între 51%-73%.

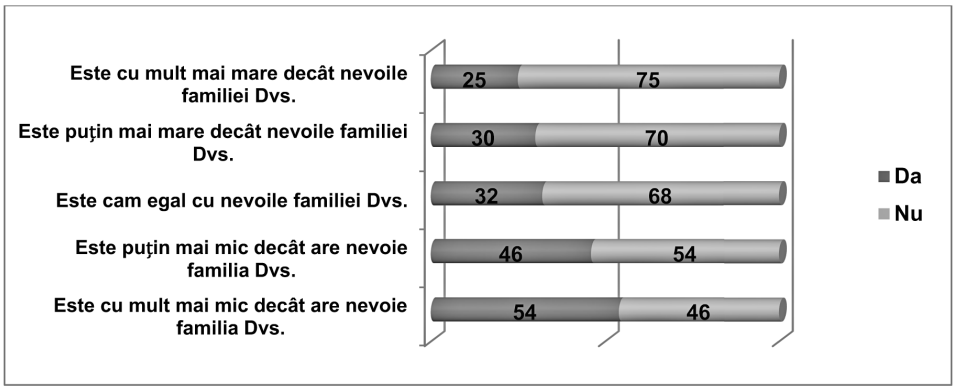

Fig. 37. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venit în funcție de faptul dacă le este frică să piardă locul de muncă (%)**

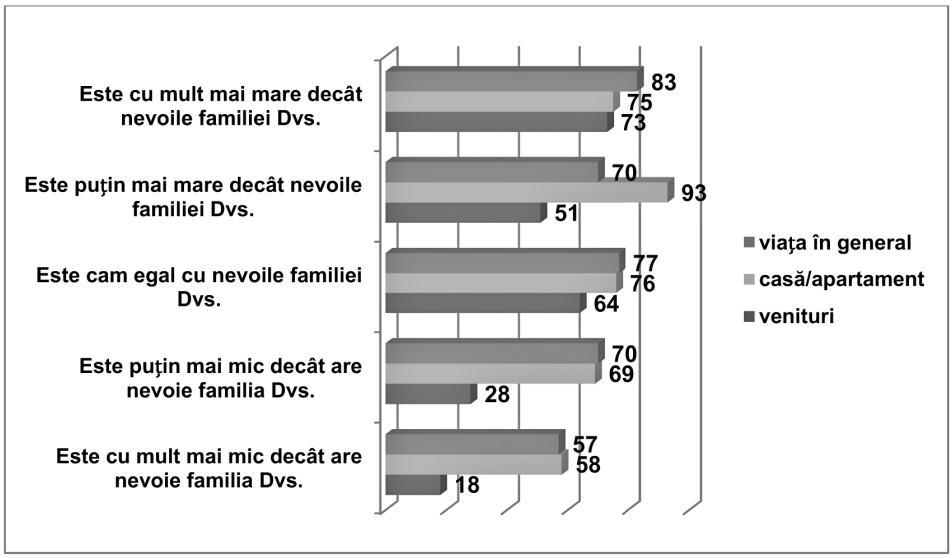

Fig. 38. **Ponderea persoanelor mai curând satisfăcute/pe deplin satisfăcute de diferite aspecte ale vieții, pe grupuri cu venituri diferite (%)**

Nivelul veniturilor influențează și percepția respondenților privind apartenența la o clasă socială. Astfel, în cazul grupurilor de respondenți cu nivel de venit mult mai mic sau puțin mai mic decât nevoile familiei, ponderea persoanelor care s-au autodeterminat în clasa de jos sau clasa medie de

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 48 02.10.2018 11:01:27

jos este mai mare (60%-62%) decât în grupurile cu nivel mai înalt de venit (33%-55%). În schimb, în ultimele grupuri, ponderea persoanelor care s-au autodeterminat drept clasă medie nucleu este mult mai mare. Astfel, în grupul care consideră că veniturile familiei lor este mult mai mare decât nevoile familiei, 67% din respondenți s-au autodeterminat cu clasa medie nucleu (pentru comparație: în grupul cu venituri mult mai mici decât nevoile, ponderea celor care se consideră clasă medie nucleu este doar de 24%)

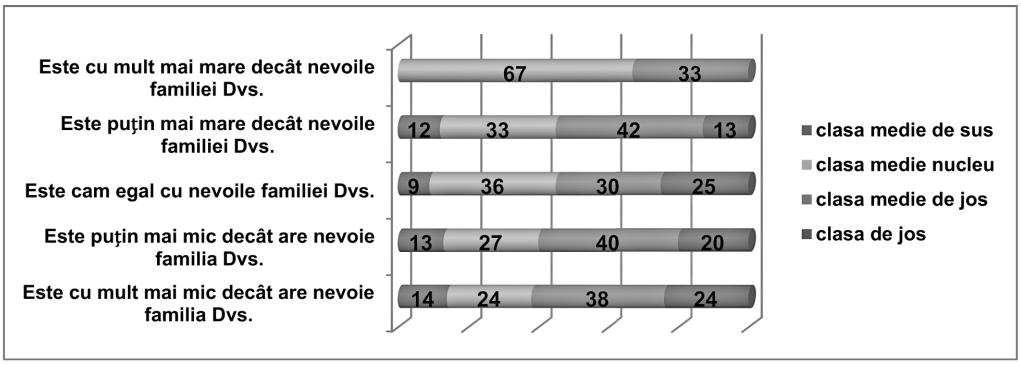

Fig. 39. **Distribuirea respondenților pe grupuri de venituri și apartenența la clasă declarată (%)**

Analiza veniturilor populației pe ultimii ani a scos în evidență faptul că în Republica Moldova continuă să persiste disparități destul de mari între veniturile diferitor grupuri de populație. Astfel, cele mai mici venituri au fost identificate în mediul rural comparativ cu cel urban (de 1,4 ori mai mici), în regiunile statistice Nord, Centru și Sud comparativ cu orașul Chișinău (cu mai bine de 50% mai reduse), în familiile cu copii, în familiile conduse de femei. Analiza veniturilor în baza chintilelor denotă faptul că populația din chintila I are un venit mediu lunar de trei ori mai mic decât populația din chintila V.

Disparitățile dintre venituri creează inegalități sociale dintre diferite grupuri de populație, care se reflectă în nivelul de consum, accesul la servicii de sănătate, educație, cultură, bunuri în proprietate, calitatea vieții în general. Astfel, conform studiului, populația din mediul rural, familiile cu mulți copii, gospodăriile conduse de femei, pensionarii au o calitate a vieții destul de redusă. Mai bine de 2/3 din veniturile lor medii lunare sunt cheltuite pe produsele alimentare, întreținerea locuinței și îmbrăcăminte. Grupurile în cauză își pot permite să cheltuie foarte puțin și în rezultat au un acces limitat la serviciile de sănătate, educație, recreere.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 49 02.10.2018 11:01:28

Majoritatea respondenților din aceste grupuri, deși dispun de proprietăți, starea acestora lasă de dorit. În o bună parte din cazuri, casele sunt lipsite de comodități: nu au acces la rețea publică de apă, de gaz, de canalizare, oamenii se încălzesc cu sobe.

Variază și calitatea alimentelor consumate. Grupurile indicate mai sus folosesc mai frecvent în alimentație pâine/ produse de panificație și mult mai rar legume, fructe, carne, lapte.

Grupurile cu venituri mai mici decât nevoile lor nu-și permit odihnă împreună cu familiile lor măcar o dată în an și nu au nici posibilitatea de a-și trimite copiii la studii peste hotare, deoarece nu au surse financiare pentru întreținerea lor.

Deși remitențele și prestațiile sociale constituie sursele principale de venit în familiile cu venituri mici și foarte mici, în familiile cu venituri mai mari volumul remitențelor este mult mai mare, acestea constituind un factor important în bunăstarea acestor gospodării. Dacă în familiile cu venituri mici majoritatea remitențelor sunt folosite pentru nevoile curente ale familiilor, în familiile cu venituri mari remitențele sunt folosite pentru a face economii, pentru a dezvolta o afacere sau pentru odihnă.

În condițiile disproporțiilor social-economice acute rezultatele cercetării sociologice indicate mai sus, precum și indicatorii statistici cantitativi ar trebui să fie folosiți de către guvern pentru ajustarea politicilor economice și sociale în vederea diminuării inegalităților de venit și sociale. În acest context, este necesară o revizuire a relațiilor distributive care să conducă la majorarea poverii fiscale asupra celor bogați și majorarea veniturilor persoanelor sărace până la normele social acceptate.

3. Clasa mijlocie ca autopoziționare

Autopoziționarea persoanelor și identificarea lor cu o clasă socială are o conotație simbolică și este influențată de percepția stratificării în societate, de stilul de viață și de statutul indivizilor în comunitățile lor. Percepția despre poziția lor socială face parte din atitudinile indivizilor față de polarizarea în societate, iar polarizarea socială reală se traduce în acțiune politică și prin intermediul polarizării percepute. În continuare vom analiza polarizarea socială din câteva perspective: autopoziționarea indivizilor în structura de clasă, caracteristicile diferitor clase sociale din perspectiva autopoziționării sociale, inegalitatea socială în percepțiile diferitor clase sociale autoidentificate.

Conform cercetării clasei medii, circa 12% din respondenți s-au autoidentificat cu clasa medie de sus, 27% - cu clasa medie nucleu, 43% - cu clasa medie de jos și 18% - cu clasa de jos (*Fig. 40*).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 50 02.10.2018 11:01:28

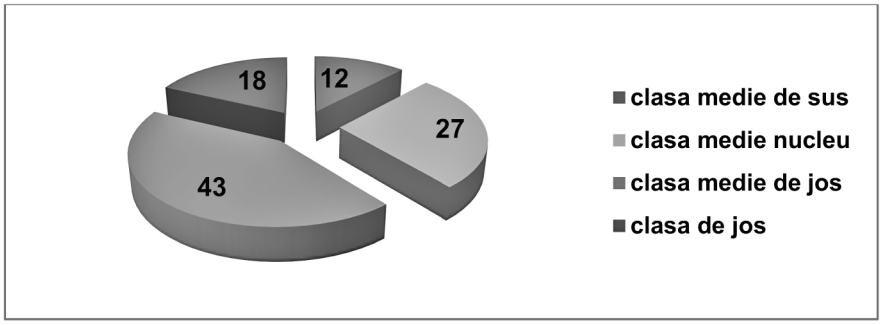

Fig. 40. **Distribuirea respondenților conform autoidentificării cu clasa socială (%)**

În funcție de vârstă, ponderea persoanelor care s-au autoidentificat cu clasa medie de sus este mai mare în mediul respondenților de 18-24 de ani (28%). Ponderea persoanelor care s-au autoidentificat cu clasa medie nucleu este mai mare în mediul respondenților de 45-54 ani (33%). Ponderea celor care s-au autoidentificat cu clasa medie de jos este mai mare în mediul grupului de vârstă 55-64 ani (50%). Ponderea persoanelor care s-au autoidentificat cu clasa de jos este mai mare în mediul grupului de vârstă de 65 ani și mai mult (40%). De aici putem observa o tendință, o dată cu înaintarea în vârstă ponderea persoanelor care se autoidentifică cu clasele de jos crește și viceversa.

În funcție de mediul rezidențial, ponderea celor care s-au autoidentificat cu clasa medie de sus este mai mare în orașele mari (14%); a celor care s-au autoidentificat cu clasa medie nucleu - în orașele mari (33%) și în orașele mici (34%); a celor care s-au autoidentificat cu clasa medie de jos - în orașele mici (47%); și a celor care s-au poziționat în clasa de jos - în mediul rural (24%).

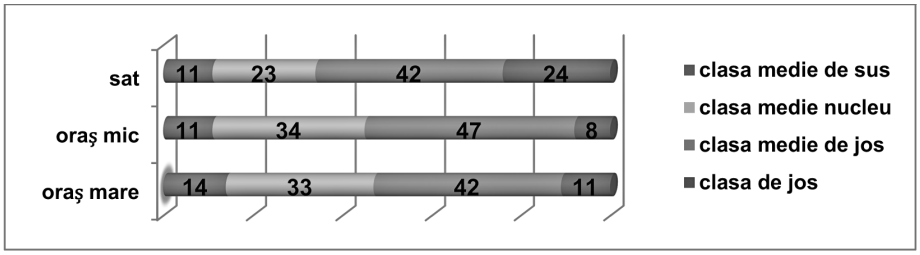

Fig. 41. **Autoidentificarea cu clasele în funcție de mediul rezidențial (%)**

În funcție de nivelul de studii, odată cu creșterea nivelului de studii crește ponderea persoanelor care se autopoziționează în clasa medie nucleu (de la 13% în grupul cu nivel redus de studii la 34% în grupul cu nivel înalt de studii) și descrește ponderea persoanelor care se autopoziționează în clasa de jos (de la 34% în grupul de respondenți cu nivel redus de studii la 13% în grupul de respondenți cu nivel înalt de studii)

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 51 02.10.2018 11:01:28

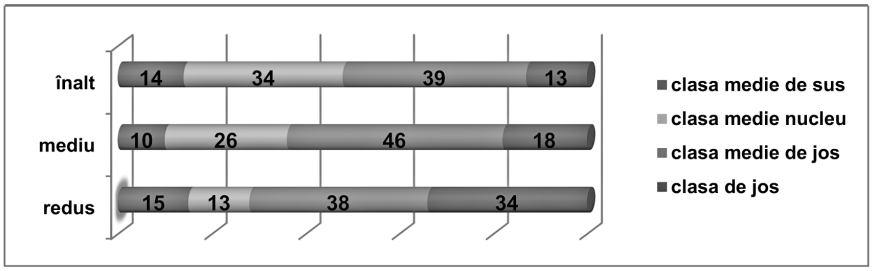

Fig. 42. **Autoidentificarea cu clasele în funcție de nivelul de studii (%)**

În funcție de ocupații, ponderea respondenților care s-au poziționat în clasa medie de sus și în clasa medie nucleu este mai mare în mediul conducătorilor și funcționarilor superiori, specialiștilor cu nivel superior de calificare (14% și 38%); ponderea respondenților din clasa medie de jos este mai mare în mediul lucrătorilor calificați în agricultură, muncitorilor calificați (51%) și a specialiștilor cu nivel mediu de calificare și ponderea respondenților poziționați în clasa de jos este mai mare în mediul muncitorilor necalificați (40%) și în mediul persoanelor neangajate în câmpul muncii, pensionari, studenți (36%).

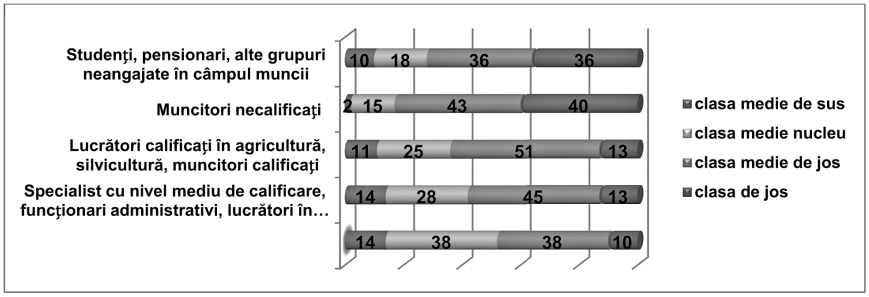

Fig. 43. **Autoidentificarea cu clasele sociale în funcție de ocupații (%)**

Respondenții de asemenea au fost rugați să poziționeze familiile în care au crescut într-o clasă socială. Per total, distribuirea familiilor respondenților pe clase sociale corespunde în mare parte cu cea a respondenților (diferențele sunt în jur de 1-6%). Astfel, 13% au poziționat familia în clasa medie de sus, 27% - în clasa medie nucleu, 37% - în clasa medie de jos și 23% - în clasa de jos.

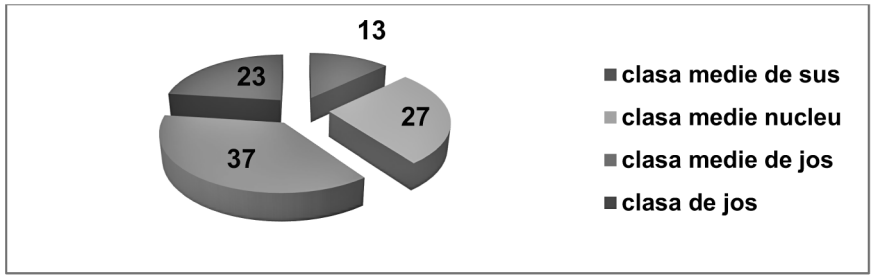

Fig. 44. **Distribuirea familiilor respondenților pe clase sociale (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 52 02.10.2018 11:01:29

Există o anumită legătură dintre poziționarea socială a respondenților și poziționarea socială a familiilor lor. Astfel, 57% din respondenții autoidentificați cu clasa medie de sus și-au poziționat familia în clasa medie de sus, 31% - în clasa medie nucleu și 12% - în clasa medie de jos. 50% din respondenții autoidentificați cu clasa medie nucleu și-au poziționat familia în clasa medie nucleu, 14% - în clasa medie de sus, 30% - în clasa medie de jos și 6% - în clasa de jos. 57% din respondenții din clasa medie de jos și-au poziționat familia în clasa medie de jos, 3% - în clasa medie de sus, 20% - în clasa medie nucleu și 20% - în clasa de jos. 68% din respondenții din clasa de jos și-au poziționat familia în clasa de jos, 18% - în clasa medie de jos, 7% - în clasa medie și 6% - în clasa medie de sus.

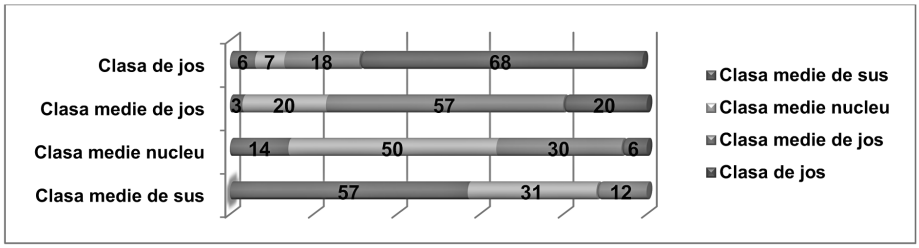

Fig. 45. **Distribuirea respondenților în funcție de poziționarea socială a familiilor în care au crescut, pe clase (%)**

Respondenții care s-au autopoziționat în clasele de sus în mai mare parte sunt angajați în câmpul muncii și muncesc mai multe ore pe zi decât cei care s-au autopoziționat în clasele de jos. Astfel, mai bine de 85% din respondenții care s-au autopoziționat în clasa medie de sus și clasa medie nucleu sunt angajați în câmpul muncii. În clasa medie de jos, 82% din respondenți sunt angajați în câmpul muncii, iar în clasa de jos – doar 62%.

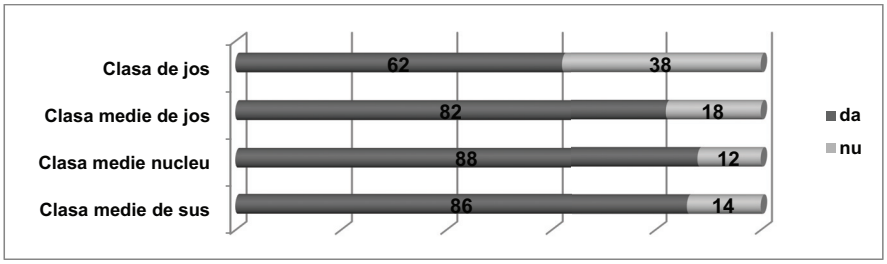

Fig. 46. **Distribuirea respondenților în funcție de angajarea în câmpul muncii, pe clase (%)**

În mediul respondenților autopoziționați în clasa medie de sus, 37% au menționat că muncesc 41 ore și mai mult în fiecare săptămână. În clasa medie nucleu și în clasa medie de jos ponderea celor care muncesc 41 de ore și mai mult pe săptămână este de 27% - 28%, iar în clasa de jos - doar 17%

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 53 02.10.2018 11:01:29

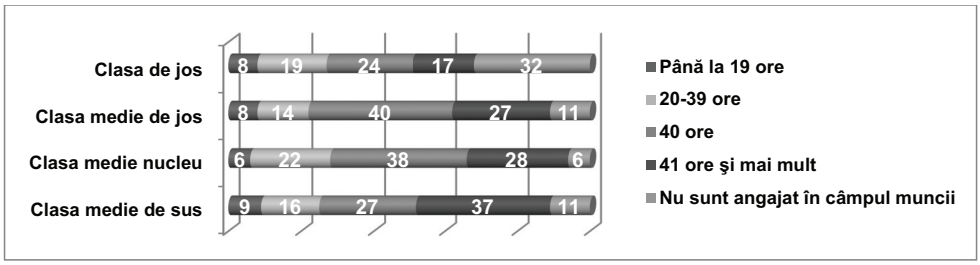

Fig. 47. **Distribuirea respondenților în funcție de numărul de ore lucrate săptămânal, pe clase (%)**

Analiza respondenților pe clase şi venituri a scos în evidență faptul că în mediul respondenților autopoziționați în clasa medie de sus şi clasa medie nucleu peste 40% au un venit mediu lunar pe gospodărie mai mare de 5000 de lei, jumătate dintre care au chiar mai mult de 10.000 de lei. În mediul respondenților autopoziționați în clasa de jos, 85% au un venit mediu lunar pe gospodărie sub 5000 de lei, jumătate dintre care - sub 2000 de lei.

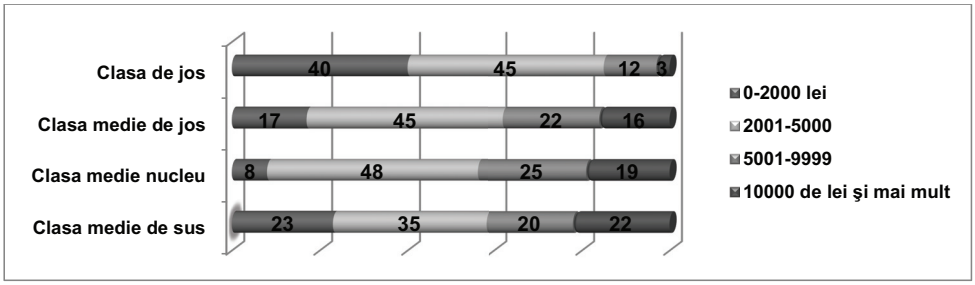

Fig. 48. **Distribuirea respondenților în funcție de veniturile medii lunare ale gospodăriilor, (după deducerea tuturor taxelor şi impozitelor), pe clase, %**

Analiza surselor de venit pe clase denotă faptul că în clasa medie de sus şi clasa medie nucleu, activitatea salarială continuă să fie principala sursă de venit, după care urmează activitatea individuală agricolă, pensiile şi remitențele. În clasa medie de jos şi în clasa de jos scade ponderea respondenților care au menționat salariul drept sursă de venit şi crește ponderea celor care au menționat activitatea agricolă şi pensiile drept sursă de venit. Astfel, în cazul clasei medii de sus, 91% din respondenți au menționat salariul drept sursă de venit, 19% - activitatea individuală agricolă, 14% - pensiile, 12% - proprietățile şi 12% remitențele. În cazul clasei de jos, 67% au indicat salariul drept sursă de venit, 40% - activitatea agricolă, 33% - pensiile şi 12% - proprietățile.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 54 02.10.2018 11:01:30

Tabelul 10. **Distribuirea respondenților în funcție de sursele de venit, pe clase (%)**

	Activitatea salarială	Activitatea individuală agricolă	Venit din activitatea individuală non-agricolă	Venit din proprietate	Prestații sociale (alocații sociale pentru copii dizabilitate etc.)	Pensii	Burse	Remitențe (bani trimiși de rude de peste hotare)
Clasa medie de sus	91	19	9	12	7	14	11	12
Clasa medie nucleu	91	13	9	4	5	17	6	9
Clasa medie de jos	88	27	7	9	4	23	6	9
Clasa de jos	67	40	7	12	4	33	2	10

Analiza comodităților și accesului respondenților la servicii pe diferite clase denotă faptul că respondenții care s-au autopoziționat în clasele medie de sus și medie nucleu au un nivel de viață mai înalt și comodități/facilități mult mai bune, decât cei care s-au poziționat în clasa medie de jos sau în clasa de jos. Astfel, în cazul clasei medii de sus și al clasei medii nucleu fiecare al doilea respondent are casă/apartament situat în loc prestigios, 39% din cei chestionați au casele/apartamentele reparate la standarde europene, circa 80% din respondenți au casele conectate la rețea centralizată de apă și au baie, veceu în casă, peste 80% din respondenți au casele conectate la internet și peste 40% au casele conectate la sistem centralizat de încălzire.

Tabelul 11. **Distribuirea respondenților în funcție de comodități și acces la servicii, pe clase (%)**

	Casa/apartamentul este situată într-un loc destul de prestigios	Casa/apartamentul este reparată conform standardelor europene	Casa/apartamentul este conectată la internet	Casa/apartamentul este conectată la sistem centralizat de apă	Casa/apartamentul este conectată la sistem centralizat de încălzire	Casa/apartamentul dispune de baie, veceu în casă
Clasa medie de sus	48	39	85	82	48	85
Clasa medie nucleu	47	39	80	78	40	79
Clasa medie de jos	43	23	76	63	33	70
Clasa de jos	41	13	53	36	19	31

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 55 02.10.2018 11:01:30

În cazul clasei de jos, doar 13% au casele reparate la standarde europene, 36% au casele conectate la rețea centralizată de apă, 19% - la rețea centralizată de încălzire, 53% - la internet, 31% - au baie, veceu în casă.

În clasele medie de sus și medie nucleu mai bine de 57% din respondenți au menționat că au un automobil funcțional. În clasa medie de jos doar fiecare al doilea a menționat că are un automobil funcțional, iar în clasa de jos - doar fiecare al treilea respondent. În clasa medie de sus, 28% din cei care posedă automobil au indicat că acesta este mai nou de 5 ani. În celelalte clase, ponderea celor care posedă un automobil de până la 5 ani este de 2-3 ori mai redusă.

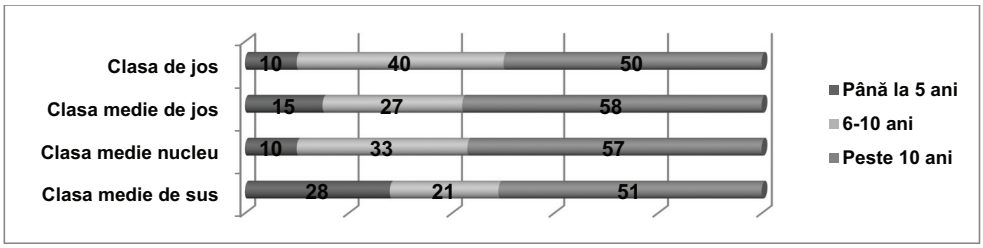

Fig. 49. **Distribuirea respondenților în funcție de vechimea automobilului în posesie, pe clase, % din totalul persoanelor care posedă automobil**

Autopoziționarea în clasa socială este motivată și de un anumit stil de viață. Astfel, 37% din respondenții care s-au autopoziționat în clasa medie de sus au indicat că au fost la odihnă peste hotare în ultimele 12 luni. În clasa medie de jos, ponderea celor care au fost la odihnă peste hotare este de 3 ori mai redusă.

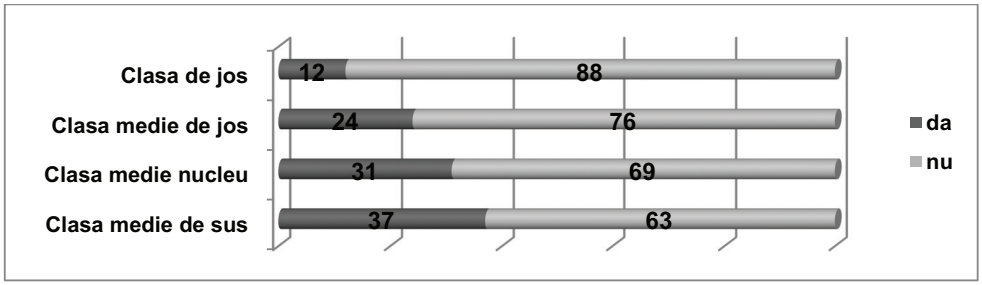

Fig. 50. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă au fost la odihnă peste hotare în ultimele 12 luni, pe clase (%)**

Aceeași situație observăm și în cazul posibilităților de a întreține un copil la studii peste hotare. Mai bine de 40% din clasa medie de sus și mai bine de 30% din clasa medie nucleu au indicat că pot să-și permită în orice condiții sau dacă strâng cureaua să întrețină un copil la studii peste hotare. În cazul clasei de jos, doar 15% din respondenți au indicat că ar putea să-și permită acest lucru.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 56 02.10.2018 11:01:30

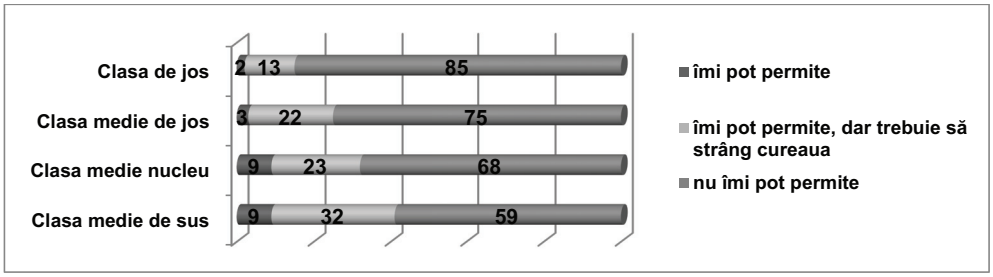

Fig. 51. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă își pot permite să întrețină un copil la studii peste hotare, pe clase (%)**

Respondenții care s-au autopoziționat în clasa medie de sus și clasa medie nucleu au menționat în mai mare parte îmbunătățirea situației financiare a familiei lor comparativ cu acum un an decât acei care s-au autopoziționat în clasa medie de jos și clasa de jos. Astfel, din *Fig. 52* observăm că ¼ din respondenții autopoziționați în clasa medie de sus, comparativ cu 10% în clasa medie de jos și 4% în clasa de jos au apreciat că au o situație financiară mult mai bună/mai bună anul acesta decât în anul trecut. Totodată, ½ din respondenții autopoziționați în clasa medie de jos și 2/3 autopoziționați în clasa de jos consideră că situația lor financiară de anul acesta este mai proastă/mult mai proastă decât anul trecut.

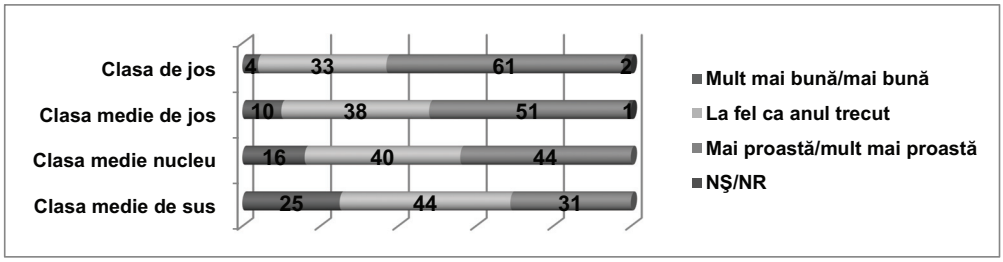

Fig. 52. **Aprecierea de către respondenți a situației financiare a familiei lor comparativ cu acum un an, pe clase (%)**

Aceeași situație poate fi observată și în cazul analizei răspunsurilor respondenților la întrebarea cum va fi situația lor financiară peste un an. Respondenții autopoziționați în clasele de sus sunt mult mai optimiști decât cei poziționați în clasele de jos. Peste 40% din clasa medie de sus și peste 30% din clasa medie nucleu cred că situația lor financiară va fi mai bună/mult mai bună peste un an. Totodată, ½ din respondenții autopoziționați în clasa medie de jos și 2/3 autopoziționați în clasa de jos consideră că situația lor financiară peste un an va fi mai proastă/mult mai proastă decât anul acesta.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 57 02.10.2018 11:01:31

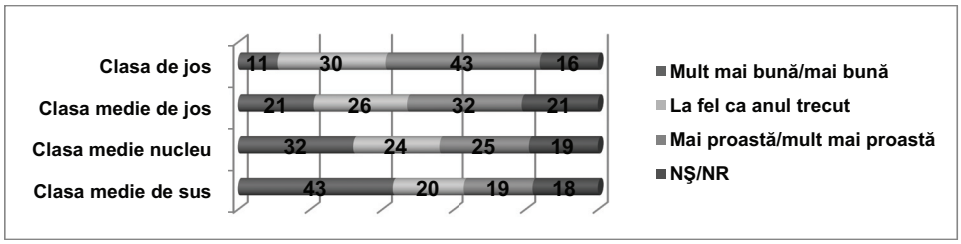

Fig. 53. **Aprecierea de către respondenți a situației lor financiare peste un an, pe clase (%)**

Autopoziționarea socială a respondenților denotă comportamente diferite și în ceea ce privește activitățile de odihnă, consumul mediatic, angajarea în activități sociale și politice. Astfel, respondenții care s-au autopoziționat în clasa medie de sus sau clasa medie nucleu se duc mai frecvent la cafenea, bar, pițerie sau restaurant decât cei autopoziționați în clasa medie de jos și clasa de jos. În cazul celor din urmă, peste 40% au indicat că nu se duc deloc în asemenea localuri.

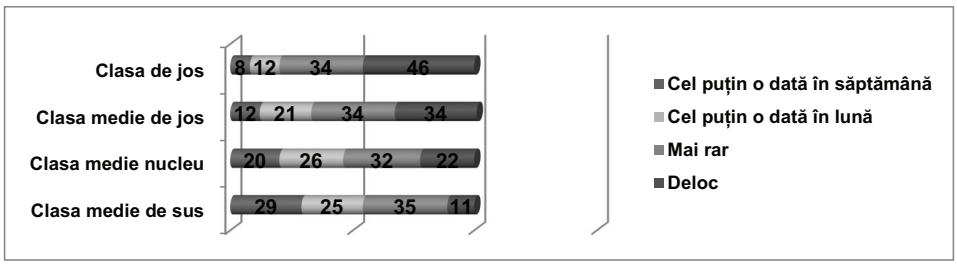

Fig. 54. **Distribuirea respondenților în funcție de frecvența vizitelor la cafenea, bar, pițerie, restaurant, pe clase (%)**

Respondenții autopoziționați în clasa de sus sau clasa medie de sus mai frecvent se implică în activități sportive sau practică sportul. Astfel, din *Fig. 55* observăm că 37% din respondenții din clasa medie de sus și 27% din clasa medie de jos au indicat că practică sportul cel puțin o dată în săptămână. Totodată, ½ din respondenții autopoziționați în clasa medie de jos și 2/3 autopoziționați în clasa de jos au indicat că nu practică sportul deloc.

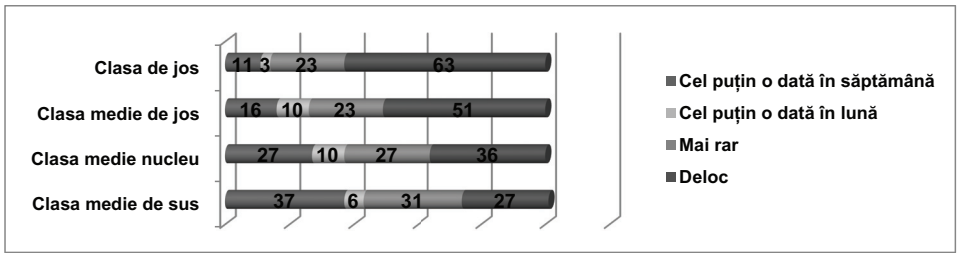

Fig. 55. **Distribuirea respondenților în funcție de frecvența implicării în activități sportive, pe clase (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 58 02.10.2018 11:01:31

Consumul mediatic de asemenea este mai mare în mediul respondenților autopoziționați în clasa medie de sus sau în clasa medie nucleu decât în clasa medie de jos și clasa de jos. Astfel, 54% din respondenții din clasa medie de sus și 51% din clasa medie nucleu au indicat că privesc emisiunile televizate 7 zile în săptămână. În cazul clasei de jos, doar 38% din respondenți au menționat că privesc emisiunile televizate 7 zile în săptămână. Fiind întrebați, cât timp în mediu vizionează emisiunile televizate, 19% din cei din clasa medie de sus au menționat 5 ore și mai mult în zilele de lucru, și 50% - 5 ore și mai mult în zilele de odihnă. În cazul clasei de jos, doar 5% vizionează emisiunile televizate 5 ore și mai mult în zilele de lucru și 23% - în zilele de odihnă.

Respondenții autopoziționați în clasele de sus se implică în mai mare parte în activitățile desfășurate de diferite asociații obștești. Astfel, 28% din respondenții autopoziționați în clasa medie de sus au indicat că se consideră membri activi sau pasivi ai unor asociații obștești, comparativ cu 17% din respondenții autopoziționați în clasa medie de jos și 15% din respondenții autopoziționați în clasa de jos.

În clasele medie de jos, nucleu și de sus, mai bine de 70% din respondenți au indicat că sunt foarte interesați/interesați de politică, iar în clasa de jos - doar 64%.

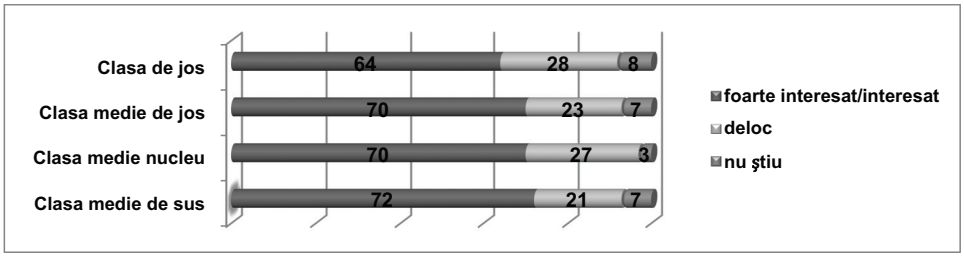

Fig. 56. **Distribuirea respondenților în funcție de interesul manifestat față de politică, pe clase (%)**

Totodată, ponderea respondenților care au participat la vreo manifestare de protest în ultimii 5 ani de asemenea este mai mare în clasele de sus decât în clasele de jos. 31% din respondenții care s-au autopoziționat în clasa medie de sus comparativ cu 26% autopoziționați în clasa medie nucleu, 23% autopoziționați în clasa medie de jos și 16% autopoziționați în clasa de jos au indicat că au participat la careva manifestări de protest în ultimii 5 ani.

De asemenea, respondenții care s-au autopoziționat în clasa medie de sus și clasa medie nucleu au manifestat mai mult interes pentru a se duce la vot în condițiile în care duminica viitoare s-ar organiza alegeri parlamentare. Astfel,

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 59 02.10.2018 11:01:32

64% din respondenții din clasa medie de sus și 54% din respondenții din clasa medie nucleu au indicat comparativ cu 38% din clasa medie de jos și 31% din clasa de jos că sunt absolut siguri că se vor prezenta la vot.

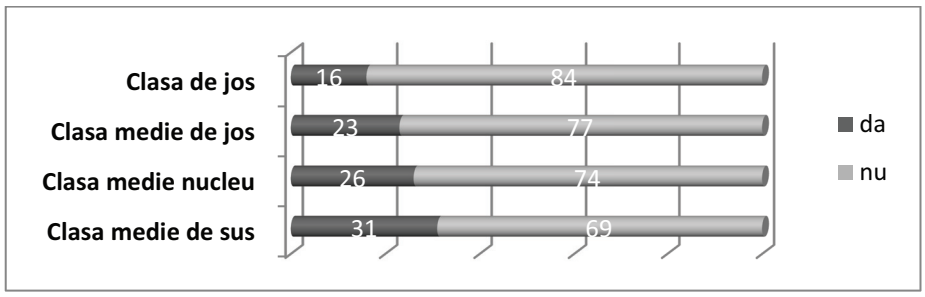

Fig. 57. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă au participat la vreo acțiune de protest în ultimii 5 ani, pe clase (%)**

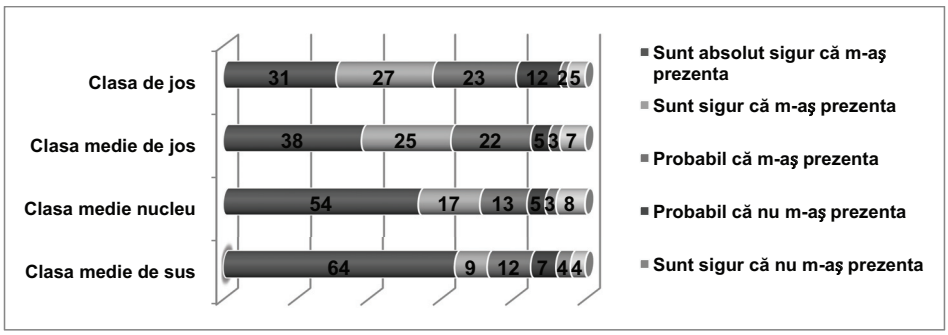

Fig. 58. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă s-ar duce la vot în condițiile în care duminica viitoare s-ar organiza alegeri pentru Parlamentul Republicii Moldova, pe clase (%)**

În mediul respondenților autopoziționați în clasele de sus comparativ cu cei autopoziționați în clasele de jos este mai mare ponderea celor care consideră că au obținut tot ce trebuie să le aparțină după merit sau chiar mai mult. Din *Fig. 59* observăm că de această părere sunt 50% din respondenții din clasa medie de sus, 36% din respondenții din clasa medie nucleu, 29% din respondenții din clasa medie de jos și 17% din respondenții din clasa de jos. Odată cu devansarea în structura socială se mărește ponderea persoanelor care consideră că au obținut mai puțin/cu mult mai puțin decât ar merita (de la 41% în clasa medie de sus la 70% în clasa medie de jos). Așadar, putem conchide că persoanele autopoziționate în clasele de sus sunt mai satisfăcute de viață decât cele autopoziționate în clasele de jos.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 60 02.10.2018 11:01:32

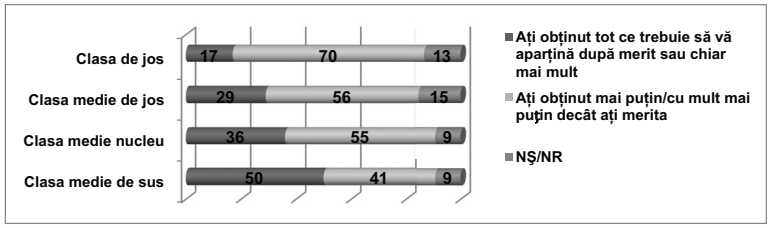

Fig. 59. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă au obținut în viață tot ce trebuie să le aparțină după merit, pe clase (%)**

Respondenții care s-au autopoziționat în clasele de sus percep mai mari conflictele existente dinte oamenii săraci și oamenii bogați din Republica Moldova. Astfel, 89% din clasa medie de sus, 78% din clasa medie nucleu și 75% din clasa medie de jos consideră conflictele dintre oamenii săraci și oamenii bogați drept mari/foarte mari. În mediul clasei de jos de această părere sunt 59% din respondenți.

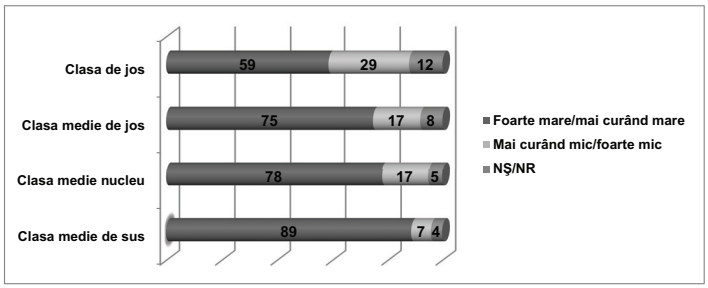

Fig. 60. **Percepțiile respondenților privind mărimea conflictelor dintre oamenii săraci și oamenii bogați, pe clase (%)**

În cazul conflictelor dintre persoanele din vârful societății și cele din partea de jos a societății, mai bine de 2/3 din respondenții autopoziționați în toate clasele au menționat că aceste conflicte există și ele sunt mari și foarte mari.

Mai bine de 80% din toate grupurile de respondenți au apreciat drept mari și foarte mari conflictele existente dintre politicieni și restul cetățenilor.

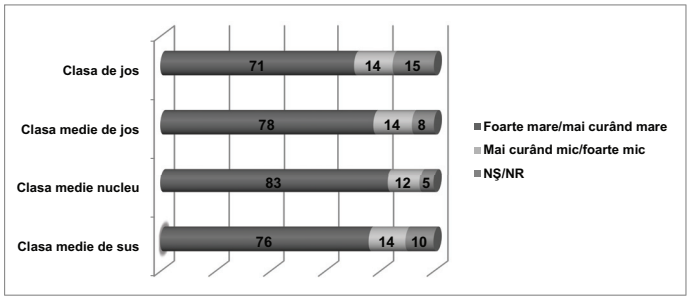

Fig. 61. **Percepțiile respondenților privind mărimea conflictelor dintre persoanele din vârful societății și persoanele din partea de jos a societății, pe clase (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 61 02.10.2018 11:01:32

Atât respondenții autopoziționați în clasele de sus, cât și cei autopoziționați în clasele de jos consideră următoarele aspecte drept importante pentru a ajunge în cercul elitei de sus: (i) relațiile, (II) banii, (III) conexiunile politice, (IV) studiile. Astfel de caracteristici ca spiritul de inițiativă, inteligența, creativitate, munca asiduă au fost plasate printre ultimele după gradul de importanță. Acest fapt încă o dată denotă că în societatea moldavă valorile sunt inversate și că pentru a atinge anumite culmi în viață în domeniile economic, politic și social mai importanți sunt banii, relațiile și apartenența de partid decât studiile, munca asiduă, responsabilitatea, spiritul de inițiativă.

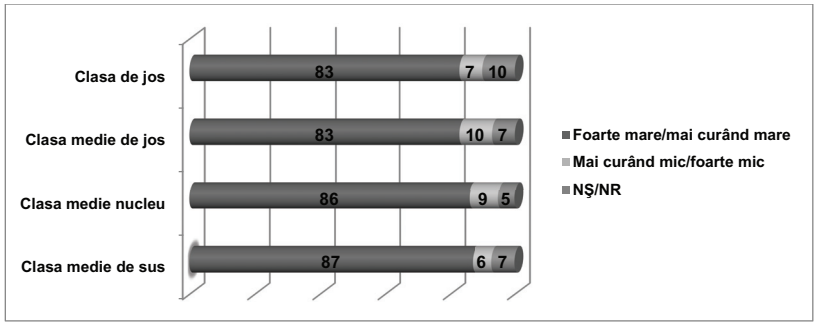

Fig. 62. **Percepțiile respondenților privind mărimea conflictelor dintre politicieni și restul cetățenilor, pe clase (%)**

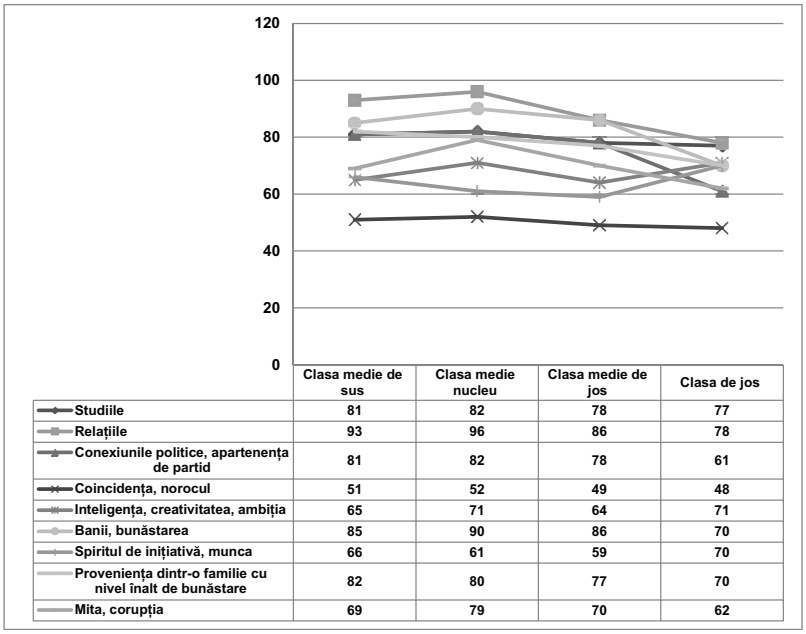

	Clasa medie de sus	Clasa medie nucleu	Clasa medie de jos	Clasa de jos
Studiile	81	82	78	77
Relațiile	93	96	86	78
Conexiunile politice, apartenența de partid	81	82	78	61
Coincidența, norocul	51	52	49	48
Inteligența, creativitatea, ambiția	65	71	64	71
Banii, bunăstarea	85	90	86	70
Spiritul de inițiativă, munca	66	61	59	70
Proveniența dintr-o familie cu nivel înalt de bunăstare	82	80	77	70
Mita, corupția	69	79	70	62

Fig. 63. **Percepțiile respondenților privind importanța următoarelor aspecte pentru a ajunge în cercul elitei de sus, pe clase (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 62 02.10.2018 11:01:33

În concluzie putem menționa următoarele:

✓ În conformitate cu autopoziționarea respondenților, pentru Republica Moldova este caracteristică o societate de tip A, cu o mică elită la vârf, puține persoane la mijloc și multe persoane la bază, sau în clasele de jos.

✓ Factorii care au determinat autopoziționarea persoanelor în clase au fost statutul socioocupațional, studiile, veniturile, starea proprietăților și modul de viață.

✓ Astfel, persoanele care s-au autopoziționat în clasa medie de sus și clasa medie nucleu se caracterizează prin următoarele: nivel de studii înalt, preponderent locuitori ai orașelor mari sau mici, statut socioprofesional înalt, majoritatea sunt angajați în câmpul muncii, muncind chiar mai mult de 41 de ore săptămânal.

✓ Respondenții din clasa medie de sus și clasa medie nucleu au venituri mult mai mari decât cei autopoziționați în clasele de jos și se deosebesc printr-un mod de viață aparte: o parte din ei fac sport, își permit să se ducă mai frecvent la baruri, cafenele sau chiar la odihnă peste hotare. O parte din ei pot să-și permită să întrețină un copil la studii peste hotare.

✓ În mediul clasei medii de sus și clasei medii nucleu este mai mare ponderea respondenților care au case într-un loc prestigios, reparate conform standardelor europene cu acces la comodități (apă centralizată, încălzire centralizată, baie, veceu în casă etc.)

✓ Respondenții din clasele medie de sus și medie nucleu sunt mai interesați de politică și în mai mare parte s-au implicat în protest în ultimii 5 ani. Ei de asemenea se duc mai activ la alegeri.

✓ Atât respondenții autopoziționați în clasele de sus, cât și cei autopoziționați în clasele de jos consideră că în Republica Moldova există conflicte sociale mari între elita de sus și clasele de jos și între politicieni și restul cetățenilor.

✓ Majoritatea respondenților autopoziționați în toate clasele consideră că promovarea pe scară politică, socială și economică în Republica Moldova depinde de următoarele aspecte: bani, relații și apartenența de partid. Studiile, munca asiduă, responsabilitatea, spiritul de inițiativă au fost plasate pe locuri mai joase în lista de priorități.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Attanasio O., Pistaferri L. Consumption Inequality Journal of Economic Perspectives. 2016, Volume 30, Number 2, p. 3–28.
   Disponibil: http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.30.2.3
2. Barber B. Social Stratification. A Comparative Analysis of Structure and Process. New York: Harcourt, Brace and Company Inc., 2011.
3. Bendix R., Lipset S. M. Class, Status, and Power. New York: Free Press, 1966.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 63 02.10.2018 11:01:33

4. Bussnesdictionary. Disponibil: http://www.businessdictionary.com/definition/middle-class.html#ixzz3suvsMqb4
5. Clark T., Lipset S. Are Social Classes Dying?. În: International Sociology, 6, 4, p. 397-410. Disponibil: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1049846.files/Unit%201%20Readings/clark_lipsit.pdf
6. Dictionary and Thesaurus. Disponibil: http://www.merriam-ebster.com/dictionary/middle%20class
7. Dicționar de sociologie. București, 1998, p. 606.
8. Dogan M. Status Incongruence in Advanced Societies. Disponibil: http://www.fupress.net/index.php/smp/article/download/10332/9517
9. Domański H., Sawiński Z., Słomczyński K. Sociological Tools Measuring Occupations. Warsaw: Ifis Publishers, 2009. Disponibil: http://rcin.org.pl/Content/48420/WA004_51894_P83131_Domanski-Sociolo_op1h.pdf
10. Fulton D., Furman D., Finlay N. A longitudinal study of the middle class: Growth, size and marketing strategies. Disponibil: http://www.aabri.com/manuscripts/142031.pdf
11. Giddens A. Sociology. Disponibil: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/gidd/07.php#_ftnref1
12. How to ascertain the socio-structural position of the individual in society. European Social Survey core questionnaire. Disponibil: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_measuring_social_structure.pdf ;
13. 2009 Social Inequality survey. Disponibil: https://dbk.gesis.org/dbksearch/file.asp?file=ZA5400_bq.pdf
14. Williams J. C. We need to redefine what 'working class' means. Disponibil: http://time.com/4899906/donald-trump-white-working-class/
15. Kelley J., Perlman M. Social mobility in toro: some preliminary results from Western Uganda. Disponibil: http://www.international-survey.org/Social%20Mobility%20in%20Toro%201971.pdf
16. Malcoci L., Mocanu V. Premisele constituirii clasei medii în Republica Moldova. Studiu sociologic. Chișinău, 2017.
17. Middle class in Ukraine: Identification criteria. Kiev, 2014. Disponibil: http://fnst.org/sites/default/files/uploads/2016/08/02/1416488152file1.pdf
18. Parsons P. Essays in sociological theory. Free Press, 1949, p. 166.
19. Pressman S. Defining and measuring the middle class. American Institute for Economic Reasearch, Working Paper 7, 2015. Disponibil: https://www.aier.org/sites/default/files/Files/Documents/Standard/WP007-Middle%20Class.pdf .
20. Raduleț A. Stratificarea socială. În: Revista transilvană de științe ale comunicării, 2011, Nr. 3(14), p. 93-104. Disponibil: http://ekphrasis.accentpublisher.ro/files/articles_content/353/7%20RTSC%2014.pdf .
21. Sali N. Principii metodologice de cercetare a stratificării sociale în Republica Moldova. În: Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe, Chișinău, 2012, p. 9.
22. Shah S. Social stratification: meaning, origin, development and other details. Disponibil: http://www.sociologydiscussion.com/social-stratification/social-stratification-meaning-origin-development-and-other-details/2260 .

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 64 02.10.2018 11:01:33

23. Shortell T. Weber's theory of social class. Disponibil: http://www.brooklynsoc.org/courses/43.1/weber.html .
24. Sorokin P. Social and cultural mobility. Free Press, 1959, p. 11. Disponibil: http://media.pfeiffer.edu/lridener/DSS/Sorokin/SOCMOBLT.HTML .
25. Pressman S. Measuring the middle class. Research brief, 2016. Disponibil: https://www.aier.org/research/measuring-middle-class
26. Stratificarea socială în condițiile transformării societății în Republica Moldova, Chișinău, 2014, p.11.
27. Tarkhnishvili A., Tarkhnishvili M. Middle class: definition, role and development. În: Global Journal of Human Social Science Sociology & Culture, 2013, Vol. 13, Issue 7. Disponibil: https://globaljournals.org/GJHSS_Volume13/3-Middle-Class-Definition-Role-and-Development.pdf
28. *Авраамова Е. Формирование среднего класса в России: определение, методология, количественные оценки*. În: *Общественные Науки и Современность*, 2002, № 1 Disponibil: http://ecsocman.hse.ru/data/799/893/1231/2.pdf
29. Бакштановский В., Согомонов Ю. Этос среднего класса: нормативная модель и отечественные реалии, Тюмень, 2000. Disponibil: http://www.tyuiu.ru/wp-content/uploads/2015/10/Bakshtanovskij-V.I.-Sogomonov-YU.V.-Etos-srednego-klassa.pdf
30. Заславская Т., Громова Р. К вопросу о среднем классе российского общества. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-srednem-klasse-rossiyskogo-obschestva.pdf
31. Соболев А. Дифференциация подходов к исследованию среднего класса в стратификационной модели современного российского общества. Автореферат на соискание степени кандидата социологических наук. Disponibil: http://www.dissercat.com/content/differentsiatsiya-podkhodov-k-issledovaniyu-srednego-klassa-v-stratifikatsionnoi-modeli-sovr.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 65 02.10.2018 11:01:33

MICUL BUSINESS ÎN CONSTITUIREA CLASEI MIJLOCII

Gheorghe CĂLCÂI, *doctor în filosofie*

Constatări preliminare privind clasa mijlocie. Constituirea clasei mijlocii este una dintre cele mai actuale și importante probleme ale societății în transformare. Această clasă reprezintă un element extrem de necesar, fără de care sistemul social nu se poate dezvolta și progresa. Clasa mijlocie este promotorul adevăratelor reforme economice, politice și sociale și în același timp constituie baza socială pe care individul, colectivitățile și instituțiile sociale pot să se sprijine în activitatea lor.

Funcția clasei mijlocii de garant al stabilității societății care îi revine este explicată de următoarele particularități:

✓ În societate, clasa mijlocie este principalul producător de bunuri materiale și servicii. Dispunând de cel mai înalt nivel de studii, reprezentanții ei alcătuiesc forța de muncă cea mai calificată. Aici este concentrat capitalul uman și cel social al națiunii.

✓ Populația care alcătuiește clasa mijlocie dispune de proprietăți considerabile, fiind cointeresată în menținerea unei stabilități durabile a instituțiilor economice, financiare și sociale.

✓ Poziția de mijloc, pe care o ocupă clasa medie în sistemul relațiilor sociale, determină rolul ei important în stabilitatea structurii sociale și asigură coeziunea dintre diferite grupuri și categorii de populație.

✓ Clasa mijlocie este un subiect activ al pieței de consum. De poziția și gradul ei de activitate depind soarta și perspectivele dezvoltării acestei piețe.

✓ Clasa mijlocie este o forță capabilă să perceapă și să aplice inovațiile și modernizările în toate domeniile vieții, să însușească practicile avansate, pe care apoi le transmite întregii societăți.

✓ Clasa mijlocie este principalul contribuabil, asigurând bugetului țării stabilitate și dinamism.

✓ Clasa mijlocie manifestă un viu interes față de politică, pledează pentru menținerea unei stabilități trainice în stat și societate. Nivelul activității politice este destul de înalt. Se încadrează activ în toate evenimentele politice, în special în alegerile prezidențiale, parlamentare și locale, de regulă, votează pentru candidații care pot contribui cel mai activ la dezvoltarea statului și societății.

În țările occidentale cu economii dezvoltate, clasa socială mijlocie este numeroasă și constituie circa 70% din totalul populației: în Danemarca - 80%, Olanda - 79%, Spania - 64%, SUA - 59% [1]. La acest capitol, Republica Mol-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 66 02.10.2018 11:01:34

dova se află la etapa inițială de constituire, iar clasa mijlocie alcătuiește în structura socială a societății, conform calculelor noastre, circa 3 - 4%.

Formarea și dezvoltarea clasei mijlocii este condiționată de un șir întreg de factori: nivelul de dezvoltare al economiei naționale, gradul de aplicare al realizărilor tehnico-științifice în producere, atragerea investițiilor străine în economia națională etc. O resursă deosebit de importantă în constituirea clasei mijlocii o reprezintă businessul mic, întreprinderile mici și mijlocii (ÎMM). În continuare vom analiza mai detaliat activitatea acestor instituții.

Micul business și influenta lui asupra formării clasei de mijloc. Sectorul businessului mic și mijlociu din țara noastră este alcătuit din totalitatea întreprinderilor micro, mici și mijlocii și reprezintă o formă specifică de organizare a activității economice, un mecanism economic complex, care îndeplinește funcția de descoperire a căilor și metodelor de utilizare eficientă a resurselor, de regulă, limitate în condițiile situațiilor nedeterminate. Scopul întreprinderilor mici și mijlocii constă în stimularea spiritului de antreprenoriat și de inovare. Ele contribuie la încurajarea competitivității, creșterii economice și îmbunătățirii calității vieții populației.

Economiile statelor occidentale înalt dezvoltate, în mare măsură, sunt reprezentate de astfel de întreprinderi private, mici și mijlocii. Ele creează condiții favorabile pentru îmbunătățirea situației din economie, influențează gradul sporit de ocupare a forței de muncă. Numărul mare de antreprenori înseamnă creșterea numărului populației economic active, a veniturilor cetățenilor, nivelarea diferențierii în bunăstarea materială a diferitor grupuri sociale și contribuie la o încadrare mai activă în producție a proprietăților privatizate. De rând cu aceasta, preponderența întreprinderilor mici și mijlocii în structura economiilor naționale contribuie la creșterea numărului proprietarilor și, prin urmare, înseamnă că ele influențează procesul de constituire a clasei de mijloc, a principalului garant al stabilității politice într-o societate democratică.

Reieșind din cele menționate mai sus despre importanța întreprinderilor mici și mijlocii în redresarea economiei societății și constituirea clasei de mijloc, susținerea și dezvoltarea businessului mic a devenit o sarcină prioritară. În acest scop, în Republica Moldova a fost creată baza juridică, ce conține mai mult de 30 de acte normative (legi și hotărâri de guvern) care reglementează activitatea celor 52 mii de întreprinderi mici și mijlocii.

În societatea în care relațiile de piață devin dominante, dezvoltarea afacerilor mici și mijlocii și constituirea clasei sociale medii sunt probleme stringente. O rețea extinsă de IMM-uri și o clasă mijlocie numeroasă ar vorbi despre implementarea reușită a reformelor, iar țara merge ferm pe făgașul economiei

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 67 02.10.2018 11:01:34

de piață. Cazul Republicii Moldova demonstrează că aceste fenomene sunt limitate în desfășurarea lor, uneori n-au nici o răspândire, ceea ce indică că reformele bat pasul pe loc, iar țara în mod nereușit a pășit spre economia de piață. De aceea problema extinderii sectorului de întreprinderi mici și mijlocii a devenit o sarcină prioritară, o direcție fundamentală a modernizării economiei și vieții sociale.

Astfel, întreprinderile mici și mijlocii reprezintă coloana cea mai numeroasă și mai importantă a sistemului de unități economice al oricărei țări. Referindu-se la acest tip de întreprinderi, vestitul economist american Peter Drucker menționa că "micile afaceri reprezintă catalizatorul principal al creșterii economice" [2]. Acest lucru este dovedit de fapte concrete, deoarece micile afaceri contribuie în cea mai mare măsură la îndeplinirea obiectivelor fundamentale ale oricărei economii naționale. Argumentele care impun să tragem concluzia că IMM-urile joacă un rol prioritar în dezvoltarea economiei naționale și au o superioritate evidentă față de companiile mari sunt următoarele:

✓ IMM-urile pot fi create cu investiții mai mici în comparație cu instituțiile economice mari, iar perioada de recuperare a acestor sume este de asemenea mai redusă.

✓ Aceste întreprinderi au un sistem de management, de planificare, organizare și control foarte simplu și eficient.

✓ IMM-urile aplică mai cu ușurință inovațiile, tehnologiile avansate, modifică mai rapid procesele de producere sau prestare a serviciilor. Aceste instituții sunt mult mai flexibile, se acomodează rapid la conjunctura pieței, schimbările provocate sunt executate în termeni mai restrânși în comparație cu companiile mari.

✓ Datorită dimensiunilor lor mici și cunoașterii cerințelor pieței, IMM-urile se pot integra mai ușor în rețeaua economică a localităților sau a regiunilor, favorizând dezvoltarea acestora. Astfel, prin crearea locurilor de muncă ele contribuie la reducerea șomajului și creșterii nivelului de trai, iar întreprinzătorii și managerii cu venituri mari formează clasa mijlocie a societății.

✓ Dimensiunile mici ale acestor întreprinderi permit evitarea birocrației și dezumanizării.

✓ IMM-urile, fiind în continuă dezvoltare, duc la formarea unui număr tot mai mare de proprietari și specialiști de calificare înaltă care completează stratul de mijloc al societății.

Însă nu trebuie să considerăm că IMM-urile au doar numai avantaje în comparație cu companiile mari. Procesul de dezvoltate și funcționare a acestora demonstrează că ele au și unele dezavantaje. Printre acestea pot fi menționate:

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 68 02.10.2018 11:01:34

✓ Antreprenorul nu este capabil să posede absolut toate calitățile necesare pentru administrarea afacerii. Din această cauză, în procesul de organizare a activităților uneori pot apărea dificultăți. În cazul în care întreprinzătorul își propune să-și mărească sectorul de activitate și nu este suficient de competent pentru acest pas, poate suferi eșec.

✓ Legislația, politica țării în care activează întreprinderea și situațiile de monopol pot influența negativ dezvoltarea acesteia.

✓ Unele întreprinderi mici sau mijlocii dispun de cereri prea mici pe piață pentru produsele sau serviciile oferite de acestea.

✓ Există cazuri de investiții nerentabile

✓ Pot apărea dificultăți la obținerea creditelor sau la repartizarea investițiilor pentru obținerea resurselor financiare, necesare afacerii. Rata dobânzii înalte, deseori duce la imposibilitatea întreprinderii de a se adapta tuturor cerințelor și la falimentare.

✓ Insuficiența informațiilor și a experienței în domeniu [3].

Întreprinzătorul și legislația despre antreprenoriat. Ocupațiile din sfera businessului mic și mijlociu sunt orientate spre obținerea anumitor venituri. În centrul afacerii se află întreprinzătorul. Acesta este o persoană care are curajul să pună în practică o inițiativă nouă și care știe să facă față dificultăților și riscurilor. Inovația, schimbarea și riscul sunt noțiunile centrale ale afacerii. De rând cu lansarea inițiativei, antreprenorul trebuie să organizeze și să asigure managementul, definind strategiile de dezvoltare și realizare. Acesta, alături de angajați, muncește mult, zilnic, indiferent de condițiile create pentru realizarea obiectivelor trasate, pentru dezvoltarea unei afaceri profitabile, de durată, pentru prosperarea vieții persoanelor angajate.

Activitatea întreprinderilor businessului mic și mijlociu este reglementată de cadrul său normativ-juridic, care conține mai mult de 30 de acte normative. În anul 1992, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 845 –XII din 3.01.92 "Cu privire la antreprenoriat și întreprinderi", care a contribuit la reorganizarea multor cooperative și a servit drept stimul pentru înființarea de noi societăți cu răspundere limitată, întreprinderi individuale și societăți pe acțiuni. Peste doi ani, în 1994, a fost adoptată Legea nr. 112-XIII din 20.05.94 "Cu privire la susținerea și protecția micului business". Acest act normativ reglementează principiile juridice și economice de dezvoltare, susținere și protecție a microîntreprinderilor și întreprinderilor mici. Timp de 10 ani (2006-2016), principalul regulator al activității juridice a businessului mic a fost Legea "Cu privire la susținerea întreprinderilor mici și mijlocii" nr. 206-XVI din 07.07.2006, care a nominalizat categoriile de agenți economici și criteriile de clasificare

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 69 02.10.2018 11:01:34

a IMM-urilor. În prezent, în Republica Moldova funcționează Legea nr. 179 din 21.07.2016 "Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii". Aceasta stabilește criteriile de raportare a IMM-urilor la întreprinderile micro, mici și mijlocii, precum și măsurile de susținere din partea statului pentru crearea și dezvoltarea lor. Legea nominalizată stabilește că numărul de persoane angajate, venitul anual din vânzări și totalul activelor deținute pot servi drept criterii de raportare a agenților economici la categoriile de întreprinderi micro, mici sau mijlocii.

Cu toate acestea, intervievarea antreprenorilor efectuată în anul 2018[1] a constatat că mulți respondenți nu sunt satisfăcuți de legislația despre micul business existentă în Republica Moldova. Rezultatele cercetării arată că 35,9% dintre ei consideră că actuala legislație corespunde cerințelor vremii, ea favorizează dezvoltarea micului business. În același timp, 38,5% dintre respondenți au notat că legile în vigoare împiedică dezvoltarea antreprenorialului, 10,2% le apreciază ca neutre, ele nici nu împiedică și nici nu favorizează antreprenorialul, iar 15,4% nu au avut o opinie concretă asupra legilor. Referitor la ultima lege a IMM-urilor din 2016, numai 17,2% consideră că legea va contribui la dezvoltarea antreprenoriatului, 16,4% consideră ca ea nu va avea efect, iar 66,7% nu cunosc acest act normativ. Considerăm că legislația întreprinderilor micului business trebuie studiată de specialiști în domeniu și completată în conformitate cu nevoile societății, dorințele și observațiile antreprenorilor.

Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii (2016) prevede că la tipul de micro întreprinderi se referă acele formațiuni economice care au în componența lor 1-9 angajați, o cantitate anuală de vânzări nu mai mare de 9 mil. lei, iar totalul activelor nu va depăși de asemenea 9 mil. lei. De întreprinderile mici aparțin acei subiecți economici a căror număr de persoane angajate va fi de 10-49 persoane, iar suma anuală încasată din realizări și cea a activelor nu va întrece 25 milioane lei. Întreprinderile mijlocii vor avea un contingent de 50-249 salariați, iar totalul vânzărilor anuale și a activelor va constitui nu mai mult de 50 milioane lei [4].

Activitatea întreprinderilor micului business. Etapa actuală de dezvoltare și funcționare a businessului mic și mijlociu în Republica Moldova începe cu a doua jumătate a anilor '80 ai sec. XX. În anul 1987 a fost adoptată Legea URSS "Cu privire la activitatea de muncă individuală", care permitea locuitorilor țării să practice businessul privat. Deja în anul 1991, pe teritoriul Republicii Moldova funcționau 3250 cooperative, care prestau populației ser-

[1] A fost aplicat interviul experților, fiind intervievați 120 de antreprenori, reprezentanți ai businessului mic și mijlociu.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 70 02.10.2018 11:01:34

vicii și mărfuri de larg consum. A continuat perioada de o răspândire largă a cooperativelor, apoi reorganizarea lor în SRL, SA, întreprinderi individuale etc. Materialele statisticii oficiale demonstrează că în anul 2005 în Republica Moldova existau 32,4 mii unități antreprenoriale mici și mijlocii. În anul 2016 numărul acestor întreprinderi a constituit 52,3 mii, ce este de 1,6 ori mai mare față de 2005 sau cu 19,9 mii unități mai multe.

Tabelul 1. **Evoluția indicilor principali ai întreprinderilor businessului mic și mijlociu în comparație cu totalul pe economie în perioada 2006-2016**

Anii	Nr. de întreprinderi, mii			Nr. de salariați, mii persoane			Volumul de vânzări, mii lei		
	Total	IMM	Ponderea IMM în total, %	Total	IMM	Ponderea IMM în total, %	Total	IMM	Ponderea IMM în total, %
2006	36,1	35,4	98,1	574,9	323,3	56,2	117372,4	49011,6	41,8
2007	40,0	39,1	97,8	574,1	327,4	57,0	248512,7	56738,3	38,2
2008	42,1	41,1	97,8	572,1	328,1	57,3	175058,4	64984,1	37,1
2009	44,6	43,7	97,8	539,2	316,2	58,7	146447,0	57480,0	39,2
2010	46,7	45,6	97,7	526,2	309,4	58,8	117503,2	65263,2	36,8
2011	48,5	47,3	97,5	510,2	294,2	57,7	207676,8	71887,6	34,6
2012	50,7	49,4	97,6	519,9	300,2	57,7	211759,3	73057,0	34,5
2013	52,2	50,9	97,5	524,5	298,4	56,9	231601,4	77413,2	33,4
2014	53,7	52,3	97,4	519,4	291,7	56,2	263281,4	83650,3	31,4
2015	51,2	49,8	97,2	510,3	317,5	62,2	282253,4	119566,1	42,4
2016	52,3	51,6	98,7	512,5	313,5	61,2	300733,4	124954,4	41,5

Pe parcursul anilor care s-au scurs după 2005 sectorul IMM s-a lărgit și astăzi reprezintă 98,7% din numărul total al întreprinderilor țării, fiind considerat coloana vertebrală a economiei naționale [5]. Materialele analizate demonstrează că cele mai multe IMM-uri sunt fondate de bărbați (69,3%). Printre întreprinzători este mai însemnată rata celor cu studii superioare – 67,9% (70,6% în mediul urban și 54,7% în rural); 20,2%, sau aproximativ fiecare al cincilea întreprinzător are studii medii de specialitate (în mediul rural găsim mai mulți businessmeni cu studii medii de specialitate – 30,2%, iar în orașe aceștia constituie 18,2%). Analiza datelor statistice arată că fiecare al cincilea întreprinzător (21,7%) este în vârsta de până la 35 ani, 60,2% sunt de 35-55 ani, iar 15% sunt în etate de 55-65 ani și numai 2,1% au mai mult de 65 ani. Având în vedere ponderea scăzută a tineretului printre antreprenori, legislația

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 71 02.10.2018 11:01:34

Republicii Moldova prevede măsuri de atragere a persoanelor tinere în business. Legea nr. 179 din 21.07.2016 "Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii" acordă tinerilor antreprenori în vârstă de 18-35 ani, în special celora care pentru prima dată practică activitatea de întreprinzător, un șir de susțineri și facilități la desfășurarea afacerilor proprii. „Întreprinderile debutante, se menționează în legea nominalizată, beneficiază de facilități fiscale sporite, de asistență financiară nerambursabilă și de suport informațional, logistic și consultativ pe o perioadă de 3 ani de la data înregistrării de stat" [6].

Numărul mediu scriptic al personalului în perioada de gestiune reflectă disponibilul mediu potențial de personal aflat într-o întreprindere mică (mijlocie) pe o anumită perioadă de gestiune (lună, trimestrul sau an) ținând cont și de intrările și ieșirile de personal care au loc în cursul perioadei analizate. Datele statistice reflectă că cel mai mare spor potențialul angajaților din IMM-urile Republicii Moldova l-a cunoscut în perioada de până la 2006. În anul indicat, în IMM-uri erau angajate 323,3 mii persoane, iar pe parcursul următorilor 10 ani în aceste instituții au fost ocupate 56-59% din forța de muncă a țării. Din 2006 până 2009 se observă de asemenea o anumită creștere a numărului locurilor de muncă în aceste unități economice. În anul 2008, de exemplu, numărul persoanelor angajate în IMM-uri a crescut față de 2007 cu 3,8%. După aceasta a urmat o perioadă de descreștere și în anul 2016 numărul celora care activau în aceste unități economice s-a micșorat față de 2006 cu circa 3%.

Cea mai mare parte a angajaților este concentrată în cadrul întreprinderilor mici. Deși acestea constituie numai 20% din totalul IMM-urilor, ele generează 41% locuri de muncă. Întreprinderile micro alcătuiesc în sistemul IMM-urilor mai mult de ¾, sau 76,7%, însă ele angajează numai 29,8% salariați, sau mai puțin de 1/3. Cea mai mică pondere printre IMM-uri o formează întreprinderile mijlocii - 3,2% din total, însă potențialul scriptic al angajaților constituie 29,3%, ceea ce este de aproximativ 10 ori mai mare față de numărul întreprinderilor.

Veniturile din vânzări sau cifra de afaceri reprezintă suma veniturilor livrate, lucrărilor executate, serviciilor prestate precum și a altor venituri din exploatare, mai puțin rabaturile, remizele și alte reduceri acordate clienților. Analiza datelor statistice ne indică că pe parcursul anilor 2005-2016 veniturile IMM-urilor din vânzări au crescut constant (cu excepția lui 2009) aproximativ cu 9% anual, de la 49011 mii lei la finele lui 2006 până la 124954,4 mii lei în 2016 sau de 1,5 ori mai mult.

Examinarea mărimii ponderii veniturilor din vânzări în totalul întreprinderilor Republicii Moldova ne demonstrează altă situație. Din anul 2006 și până în 2014 rata cifrei de afaceri a IMM-urilor în totalul întreprinderilor s-a micșorat de la 41,8% până la 31,4%. În anul 2016 s-a atins nivelul lui 2006.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 72 02.10.2018 11:01:35

Aceste informații ne vorbesc de faptul că, campaniile mari desfășoară o activitate mai amplă, produc mai mult decât IMM-urile, și aceasta se reflectă asupra volumului de producție a IMM-urilor.

Se cere de a nu trece cu vederea și mărimea profitului obținut de instituțiile supuse cercetării. În 2015, IMM-urile au obținut un profit până la impozitare de 3037,6 mil. lei. Mai însemnată aici a fost ponderea întreprinderilor mici – 1875,8 mil. lei, apoi cea a întreprinderilor mijlocii – 1028,8 mil. lei. Profitul întreprinderilor micro, deși ele sunt cele mai numeroase a constituit numai 132,9 mil. lei.

Marea contribuție a IMM-urilor pe care ele o aduc la crearea noilor locuri de muncă și la acumularea de venituri importante pentru bugetul statului le fac pe aceste instituții să corespundă denumirii „motoare ale creșterii economice". În prezent, partea cea mai mare a IMM-urilor (19,8 mii unități sau circa 40%) activează în domeniul comerțului. În industria prelucrătoare sunt încadrate 4,2 mii sau 9% din total, în agricultură - 3,1 mii (6,2%), iar în construcție - 2,9 mii, ceea ce alcătuiesc 5,8% din ansamblul întreprinderilor.

Un indice important cu ajutorul căruia se măsoară influența IMM-urilor asupra dezvoltării economiei țării este ponderea volumului producției lor în PIB. Valoarea acestui indice variază semnificativ de la țară la țară. În țările UE sectorul IMM generează 58,4% din PIB, în SUA - 43,4%, în Japonia - 63,0%, in Republica Sud - Africană - 60,0%, în Rusia - 21,0%, iar în Republica Moldova - 28,4%. Informația prezentată semnifică că potențialul de dezvoltare a IMM-urilor moldovenești nu este pe deplin valorificat. IMM-urile participă la fabricarea bunurilor și serviciilor, satisfăcând în fond cererea de pe piața internă. IMM-urile joacă un rol deosebit de important în dezvoltarea regională. În anul 2012 circa 40,8% din forța de muncă a întreprinderilor a fost angajată în regiunile Nord, Centru și Sud. Cu toate acestea, peste 60% din IMM-uri sunt concentrate în mun. Chișinău, iar numărul acestora în regiuni este scăzut, în special în localitățile rurale. Dezvoltarea IMM-urilor în zonele rurale, unde nivelul sărăciei depășește de 3 ori nivelul sărăciei din zonele urbane, reprezintă o pârghie sigură de ridicare a bunăstării materiale a populației. Menționăm că sărăcia printre persoanele care practică antreprenoriatul lipsește. Reprezentanții IMM-urilor cu mult întrec alte grupuri de lucrători după nivelul de studii, la toți parametrii bunăstării materiale, la principalele forme de activitate obștească. În medie, aceștia sunt mai calificați din punct de vedere profesional, calitatea vieții lor este mai înaltă, sunt mai mobili, iar o parte, deși mică, din antreprenorii mici și mijlocii (2-3%), conform criteriilor elaborate, pot fi considerați ca reprezentanți ai clasei de mijloc.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 73 02.10.2018 11:01:35

Cercetarea sociologică efectuată de Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJP[2] demonstrează că antreprenorii par a fi mai încrezuți în sine și sunt mai satisfăcuți de diferite aspecte ale vieții în comparație cu muncitorii. De munca pe care o efectuează numărul întreprinzătorilor satisfăcuți întrece pe cel al muncitorilor de 2,6 ori, de veniturile obținute – de 4,4 ori, de condițiile de locuit - de 2,3 ori. Superioritatea antreprenorilor se observă și la celelalte capitole: studii, asigurarea socială și medicală. Chiar și de viața pe care o trăiesc numărul antreprenorilor satisfăcuți e mai mare decât cel al muncitorilor de circa 3 ori.

Tabelul 2. **Satisfacția antreprenorilor și a muncitorilor de un șir de elemente ale calității vieții (% față de numărul celor chestionați)**

Satisfacția de	Antreprenori	Muncitori
Studii	54,2	33,7
Muncă	52,5	19,8
Asigurare socială	15,3	6,8
Asigurare medicală	25,4	9,1
Venituri	22,0	5,0
Locuință	42,4	18,7
Viață	35,6	16,7

Analiza informațiilor statistice ne-a permis să constatăm că după obținerea independenței în Republica Moldova de rând cu ramurile tradiționale ale economiei au luat ființă și au început să se dezvolte întreprinderile micului business, acestea reprezentând o sursă importantă de constituire a clasei sociale mijlocii. Cele mai multe dintre întreprinderi sunt în comerț, industria de prelucrare, tranzacții imobiliare. Majoritatea acestor întreprinderi funcționează în orașe, mai ales în municipiul Chișinău, și foarte puține sunt localizate în sate, acolo unde lipsa locurilor de muncă și sărăcie au luat proporții imense. Întreprinderile micului business în Republica Moldova nu au o răspândire largă în comparație cu alte state din regiune. Ele sunt puține la număr, evoluează lent, însă au rezerve considerabile de dezvoltare. Din această cauză este nevoie de a găsi acele rezerve utilizarea cărora ar permite o dezvoltare rapidă a întreprinderilor businessului mic și mijlociu, iar în baza acestora s-ar crea locuri de muncă bine plătite, ar crește volumul veniturilor și calitatea vieții populației, s-ar crea condiții prielnice de constituire a clasei sociale mijlocii.

[2] Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJP a aplicat în aprilie 2016 un chestionar sociologic pe un eșantion național reprezentativ de 1179 respondenți din 63 de localități ale Republicii Moldova.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 74 02.10.2018 11:01:35

Micile afaceri în aprecierile antreprenorilor. Compartimentul precedent a fost consacrat analizei materialelor statisticii oficiale, care ne-au permis, într-o anumită măsură, să dezvăluim tendințele și modul de funcționare a micului business pe parcursul ultimelor decenii. În continuare vom supune examinării opiniile întreprinzătorilor despre businessul lor, scoase în evidență prin metoda interviului aprofundat. În acest scop a fost elaborat un ghid de interviu cu ajutorul căruia în anul 2018 au fost intervievați 120 de antreprenori, persoane care în baza unor idei de afaceri, de sine stătător, sau fiind asociați cu alte persoane, au înființat întreprinderi proprii, produc bunuri materiale sau prestează servicii clienților în condiții de concurență loială, cu scopul obținerii unui profit.

La selectarea persoanelor pentru realizarea interviului a fost utilizată metoda aleatorie. Subiecții concreți pentru cercetare au fost aleși după următoarele criterii: nivel de studii, vârstă, vechime în business și ramura businessului din care face parte întreprinderea respectivă. Compararea datelor obținute cu numărul total al antreprenorilor mici și mijlocii după criteriile indicate nu a depășit 5%.

Datele intervievării ne-au dat posibilitatea să obținem un șir de informații complete despre condițiile în care antreprenorii și întreprinderile lor își desfășoară activitatea. Aceasta în special se referă la inițierea și dezvoltarea afacerilor, caracteristica personalului întreprinderilor și munca subiectului afacerii, veniturile antreprenorilor obținute din business și perspectivele dezvoltării lui, legislația Republicii Moldova despre business și problemele cu care se confruntă întreprinzătorii. Rezultatele cercetării permit caracterizarea cantitativă și calitativă atât a obiectului, cât și a subiectului businessului, căile de depășire a obstacolelor ce apar în calea dezvoltării afacerilor, importanța statului în crearea condițiilor de dezvoltare a afacerilor și rolul ultimelor în formarea clasei mijlocii.

Inițierea afacerilor. Funcționarea și dezvoltarea afacerii începe odată cu inițierea ei. Începutul unui business este un lucru greu și nu întotdeauna duce la succes. Primul pas într-o afacere este apariția ideii, apoi dorința de a o realiza. Reieșind din faptul că antreprenorii noștri aveau un bagaj anumit de cunoștințe despre începutul businessului, în ghidul nostru de interviu a fost inclusă întrebarea: ”Cum credeți, ce este cel mai important pentru a începe, a iniția o afacere?”.

În calitate de mijloc de inițiere a unei afaceri, 86,3% dintre antreprenori au indicat deținerea unui capital financiar, care poate fi utilizat în scopul producerii de bunuri și servicii destinate vânzării și obținerii de profit. Cunoștințele, în special cele profesionale și organizatorice, antreprenorii le-au clasat pe locul doi – 80,0% au marcat acest răspuns. Aproape 1/5 dintre persoanele investigate (21,7%) au notat că pentru a începe o afacere trebuie să ai ”persoane de încre-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 75 02.10.2018 11:01:35

dere, pe care poți să te sprijini în activitatea de businessman", 11,7% consideră că desfășurarea unui business reușit are nevoie și de o infrastructură dezvoltată (drumuri, încăperi, mașini, tehnică etc). Câte 6,7% dintre respondenți au menționat că, fiind antreprenor trebuie să ai „relații bune cu puterea locală, cu alte instituții publice" și e necesar „să ai cunoscuți în business".

Tabelul 3. **Factorii inițierii afacerilor**
(% față de numărul celor intervievați, răspuns multiplu)

Ce este cel mai important pentru a începe, inițiа o afacere:	%	Persoane
Capital financiar (bani, imobil și obiecte pe care le poți vinde etc.)	83,3	100
Cunoștințe, capacitatea de a munci	80,0	96
Persoane care să te ajute, persoane de încredere	21,7	26
Infrastructură dezvoltată (drumuri, încăperi, automobile, tehnică, animale etc.)	11,7	14
Relații bune cu Primăria, cu alte instituții de stat	6,7	8
Să ai legături de afacere, cunoscuți în business	6,7	4

Printre motivele principale care i-au influențat pe antreprenori să-și inițieze afacerile, 77% dintre respondenți au menționat posibilitatea de a fi independent, libertatea în activități. Pe locul doi, dar la o distanță însemnată (51,7%) - necesitatea de a obține venituri mai mari, de a face avere. Pe locul trei, după popularitate - dorința de a-și realiza capacitățile profesionale (36,7), pe locul patru – interesul și dorința de a aduce mai mult folos oamenilor, societății (30%). Au mai fost indicate așa motive ca: lipsa perspectivelor de creștere profesională la locul de muncă (20%), șomajul, pericolul de șomaj (15%). Prestigiul social al antreprenoriatului este apreciat de businessmeni destul de jos. Numai 6,7% au notat obținerea unui status social mai înalt, iar 5% au evidențiat motivul – dorința de a fi văzut de oameni.

Tabelul 4. **Motivele inițierii businessului privat**
(% față de numărul celor investigați, răspuns multiplu)

	%	Persoane
Posibilitatea de a fi independent, libertate în acțiuni	76,7	94
Dorința de a câștiga mai mult, de a face avere	51,7	62
Dorința de a-și realiza capacitățile personale	36,7	44
Interesul, dorința de a aduce mai mult folos oamenilor, societății	30,0	36
Lipsa perspectivelor de creștere profesională la locul de muncă	20,0	24
Șomajul, pericol de șomaj	15,0	18
Obținerea unui statut social mai înalt	6,7	8
Dorința de a fi văzut de oameni	5,0	6

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 76 02.10.2018 11:01:36

După cum se observă, rezultatele cercetării noaste și datele altor investigații la temă dovedesc că motivele principale ale inițierii afacerilor sunt: tendința de a fi liber, de a fi independent în acțiuni și de a-și realiza capacitățile. Pe primele poziții se află și motivele legate de ridicarea bunăstării materiale a antreprenorilor, deoarece fără o asigurare materială solidă a nevoilor de bază este imposibil să practici autodezvoltarea fizică și intelectuală sau să întreprinzi activități de creație. Ceea ce se referă la importanța socială și prestigiul activității antreprenoriale în societate, vom menționa că acestea sunt motive lăsate la o parte de întreprinzători și nu ocupă un rol de frunte în topul motivelor inițierii întreprinderilor micului business.

Condițiile de activitate a întreprinderilor și perspectivele dezvoltării micului business. Deosebit de important, pentru o funcționare normală a afacerilor mici și mijlocii, sunt condițiile în care aceste unități economice funcționează. Rezultatele investigației efectuate denotă că 11,7% dintre antreprenorii intervievați apreciază condițiile în care își desfășoară activitatea întreprinderile micului business din Republica Moldova ca favorabile, 20% le-au numit destul de favorabile. În același timp, 31,7% din numărul respondenților califică condițiile de funcționare a micilor afaceri ca nefavorabile și tot atâtea (31,7%) – destul de nefavorabile. Numai 5% n-au apreciat calitatea acestor condiții. Deci, numărul antreprenorilor care caracterizează condițiile de activitate a IMM-urilor ca nefavorabile (destul de nefavorabile) întrece de două ori cifra celor care apreciază aceste condiții ca normale.

Întreprinzătorii începători și cei din zonele rurale, califică condițiile în care IMM-urile își desfășoară activitatea favorabile, însă cei cu experiență în business și care produc mărfuri (servicii) pentru piață apreciază condițiile despre care vorbim nefavorabile.

Tabelul 5. **Aprecierea de către antreprenori a condițiilor în care își desfășoară activitatea businessul mic și mijlociu în Republica Moldova (% față de numărul celor investigați)**

Cum apreciați condițiile în care activează întreprinderile mici și mijlocii din Republica Moldova	%	Persoane
Favorabile	11,7	14
Destul de favorabile	20,0	24
Destul de nefavorabile	31,7	38
Nefavorabile	31,7	38
Nu știu	5,0	6
Total	100,0	120

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 77 02.10.2018 11:01:36

Fiind întrebați: „Dacă n-ar avea această întreprindere, ar înființa un astfel de business în prezent?", mai mult de 2/3 dintre antreprenorii investigați (71,7%) au menționat că chiar și în aceste timpuri grele ar iniția un astfel de business, 16,7% au notat că în condițiile actuale ei ar ocoli înființarea unei astfel de afacere, iar 11,7% n-au știut ce să răspundă. În fond, putem admite că businessul este o ocupație de succes și preferată de antreprenori. Refuzul persoanelor care au indicat că astăzi n-ar iniția afaceri este motivat de: lipsa creditelor ieftine - 40%, hărțuială antreprenorilor de către instituțiile statului – 40%, legislația IMM-urilor și impozitarea imperfectă - 40,0%, lipsa pieței de desfacere – 30% și alte motive.

Despre faptul că activitatea de antreprenor este o activitate preferată și de perspectivă ne vorbesc și datele răspunsurilor la întrebarea: „Ați dori ca copii Dvs. să devină antreprenori?".

Tabelul 6. **Preferințele antreprenorilor despre încadrarea copiilor lor în business (% față de numărul celor investigați)**

Ați dori ca copii Dvs. să devină antreprenori?	%	Persoane
Da, aș dori	83,3	100
Nu	6,7	8
Nu am copii	5,0	6
E greu de spus	5,0	6
Total	100,0	120

Cea mai mare parte (83,3%) dintre antreprenorii investigați doresc ca copii lor să practice și ei businessul. Numai 8 persoane din 120 (6,7%) nu împărtășesc această idee. Restul: 5% nu s-au determinat asupra subiectului, iar 5% nu au copii și iarăși nu au un răspuns.

Ceea ce se referă la personalul întreprinderilor, putem spune că aproximativ unul din trei (31,7%) lucrători de bază sunt membrii familiei proprietarilor întreprinderii sau persoane apropiate. Circa ¼ din respondenți (23,3%) au indicat că în afacerile lor membrii familiei îi ajută în realizarea treburilor businessului, însă colaboratorii principali sunt lucrătorii angajați. În unul din cinci cazuri (18,3%) membrii familiei și persoanele apropiate anterior i-au ajutat pe subiecții afacerilor să-și dezvolte businessul, în prezent lucrul acesta ei nu îl mai fac. 26,7% din antreprenorii investigați au declarat că familia și persoanele apropiate nu le-au acordat ajutor și în prezent nu îi ajută în dezvoltarea și administrarea businessului.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 78 02.10.2018 11:01:36

Tabelul 7. **Încadrarea în afaceri a membrilor familiilor businessmenilor și a persoanelor apropiate (% față de numărul celor investigați)**

Cât de activ sunt încadrate în afacerea Dumneavoastră membrii familiei și persoanele apropiate?	%	Persoane
La întreprinderea mea lucrătorii principali sunt membrii familiei sau prietenii cei mai buni.	31,7	38
Familia mea (prietenii apropiați) într-un fel sau altul mă ajută în afacere, însă colaboratorii principali sunt lucrătorii angajați.	23,3	28
Familia și persoanele apropiate nu mă ajută în dezvoltarea businessului	26,7	32
Anterior familia și persoanele apropiate m-au ajutat la dezvoltarea afacerii însă astăzi nu.	18,3	22
Total	100,0	120

Rezultatele investigației antreprenorilor și observațiile noastre ne permit să constatăm, că în perioada inițială de dezvoltare a businessului mic și mijlociu membrii familiei și persoanele apropiate le acordă ajutor adecvat antreprenorilor în realizarea afacerilor. În multe cazuri, mai ales în perioada inițială a funcționării businessului, acestea sunt susțineri decisive. Cu timpul, relațiile familie-business se modifică și obțin alte nuanțe. Însă antreprenorii contemporani, după cum au confirmat în interviurile lor, dispun de resurse doar „pentru ziua de astăzi", ei nu au rezerve financiare necesare și susținere din partea statului pentru planificări strategice de dezvoltare a afacerilor.

Tabelul 8. **Planurile antreprenorilor de dezvoltare a întreprinderilor pe anul apropriat (% față de numărul celor investigați)**

Cum veți proceda cu angajații întreprinderii Dvs în anul apropiat:	%	Persoane
Schimbări nu vor interveni	78,3	94
Voi angaja oameni adăugător	16,7	20
Voi elibera o parte din angajați	1,7	2
Voi elibera tot personalul întreprinderii	1,7	2
Alte măsuri	1,6	2
Total	100,0	120

Cea mai mare parte a antreprenorilor intervievați (78,3%) au menționat că în anul apropiat nu planifică să facă schimbări în statele de personal ale angajaților întreprinderii lor. Dimpotrivă, mai mult de 16% de antreprenori planifică să angajeze oameni noi la serviciu. Restul au menționat că vor pro-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 79 02.10.2018 11:01:36

ceda în felul următor: 1,7% vor elibera o parte de angajați, tot 1,7% vor elibera tot personalul, iar 1,6% vor întreprinde alte măsuri care de asemenea vor crea posibilități ca afacerile să-și prelungească activitatea.

Materialele cercetării efectuate demonstrează că întreprinderile mici și mijlocii au viziuni optimiste pentru următorii 5 ani. Astfel, 33,3% din companii planifică lărgirea afacerii, ea va deveni un business mijlociu. 30% consideră că schimbări în dezvoltarea afacerii lor nu vor interveni, businessul va fi menținut la dimensiunile actuale. 26,7% cred că dimensiunile afacerilor lor vor rămâne aceleași, însă mai calitative și dezvoltate. 5% văd o extindere rapidă a întreprinderii, ea se va transforma într-un business mare și important pentru piața internă, iar doi antreprenori din cei 120 mizează pe faptul că businessul lor se va transforma în afaceri mari cu extindere pe piața externă, 3% dintre respondenți au menționat alte opțiuni.

Astfel, aproximativ 2/3 din reprezentanții businessului mic și mijlociu pe parcursul următorilor 5 ani planifică să-și modernizeze afacerea: unii doresc îmbunătățirea calității producției (serviciilor) pe care o confecționează, ceilalți înclină spre lărgirea afacerilor, speră ca întreprinderile lor să devină mijlocii sau chiar mari. Aceste transformări pot fi realizate numai în baza unor strategii bine elaborate care ar prevedea implementarea unui complex întreg de măsuri.

Tabelul 9. **Prognozele respondenților referitor la transformarea businessului lor (% față de numărul celor investigați)**

Cum vedeți businessul Dumneavoastră peste 5 ani	%	Persoane
Va deveni un business mare cu ieșire pe piața externă	1,7	2
Se va transforma într-un business mare, important pentru piața internă	5,0	2
Va deveni un business mijlociu	33,3	40
Va rămâne un business mic (micro) dar dezvoltat calitativ	26,7	32
Nu vor interveni schimbări	30,0	36
Altceva	3,3	4
Total	100,0	120

În pofida greutăților cu care se confruntă businessul mic și mijlociu în Republica Moldova, numai o parte foarte mică de respondenți (circa 2%) doresc să-și vândă afacerea. Majoritatea antreprenorilor (80%) sunt dispuși să-și dezvolte întreprinderile în continuare. Nota aceasta optimistă a întreprinzătorilor se prezintă ca un factor pozitiv și demonstrează că businessul mic și mijlociu are perspective.

În țările cu economii de piață dezvoltate, un mecanism eficient de activizare a businessului mic este participarea lor în diverse instituții ale busine-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 80 02.10.2018 11:01:37

ssului (asociații, organizații, etc.). În Republica Moldova, această practică nu a obținut o răspândire largă. Din numărul celor chestionați, 86,7% au declarat că întreprinderile lor nu fac parte din instituțiile businessului mic. Numai 6,7% au menționat că ei sunt membri activi ai unor organizații, 3,3% participă în activitatea acestor organizații, uneori, sunt membri pasivi, 1,7% sunt formal înregistrate și respectiv nu participă de fel în lucrările instituțiilor nominalizate. O parte mică (1,7%) au indicat că mai fac parte din alte organizații, similare. Datele analizate denotă că există necesitatea de atragere a reprezentanților businessului mic în activitatea acestor instituții specializate. De rând cu aceasta trebuie de ridicat prestigiul acestor organizații în diverse medii: social, administrativ și cel al afacerilor.

Tabelul 10. **Participarea antreprenorilor mici în activitatea instituțiilor businessului mic (% față de numărul celor investigați)**

Întreprinderea Dumneavoastră este membru al asociațiilor de întreprinderi a businessului mic și mijlociu?	%	Persoane
Nu, nu este	86,7	104
Da, sunt membru activ	6,7	8
Da, particip în activitatea acestor instituții, dar mai rar	3,3	4
Formal sunt înregistrat ca membru însă nu particip în activitatea lor	1,7	2
Particip în activitatea altor organizații	1,6	2
Total	100,0	120

Devotamentul față de ocupația profesională a întreprinzătorilor este reflectată în datele din *Tabelul 11.*

Tabelul 11. **Fidelitatea antreprenorilor față de businessul lor**

Sunteți de acord să închideți businessul Dumneavoastră și să vă angajați la un alt serviciu bine plătit?	%	Oameni
Da	25,0	30
Nu	65,0	78
Greu de spus	10,0	12
Total	100,0	120

Dacă ar exista anumite posibilități, ¼ dintre antreprenorii chestionați sunt gata să închidă businessul și să se angajeze la un alt serviciu bine plătit, într-o companie mare cu perspective de existență. Nu au fost pregătiți să ofere un răspuns determinat la întrebarea propusă fiecare al zecelea respondent. În schimb 65% din numărul persoanelor intervievate au notat că nu își vor închide afacerea și nu pot accepta propunerea de a se angaja într-o unitate eco-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 81 02.10.2018 11:01:37

nomică mare la un post bine remunerat. Datele prezentate indică că aproape 2/3 din oamenii de afacere sunt încrezuți în perspectivele dezvoltării direcției de activitate pe care ei și-au ales-o. Însă este mare și numărul celor care au indicat că ar abandona businessul (25%). Această stare de lucruri s-a creat în rezultatul instabilității economice și politice din Republica Moldova, a lipsei condițiilor de funcționare a businessului mic și mijlociu. Este greu de modificat din rădăcini în termeni restrânși situația creată. Elaborarea unei strategii ample de dezvoltare eficientă a businessului mic și mijlociu în baza rezultatelor unor cercetări științifice calitativ efectuate și realizarea acestor materiale conform indicatorilor unui plan bine determinat ar contribui la îmbunătățirea situației din micul business, ar ridica nivelul de fidelitate al antreprenorilor față de ocupațiile pe care le desfășoară.

Însă pentru obținerea unor rezultate concrete nu este de ajuns numai entuziasmul antreprenorilor. Majoritatea persoanelor intervievate consideră că reușitele afacerilor se datorează finanțărilor reușite și obținerii investițiilor. Mai mult de jumătate de respondenți (53,3%) cred că dezvoltarea businessului mic este influențat de atitudinea față de ocupația pe care o practică, de dragostea față de muncă și abnegația celor încadrați în business. 46,7% cred că un indice important al succesului antreprenorului este competența profesională a conducătorului întreprinderii. Pe locul patru după importanță se situează inițiativa, atitudinea conștientă a patronului față de business (35% au marcat acest răspuns). În continuare urmează legăturile și cunoscuții (25%), îmbinarea reușită a împrejurărilor, dezvoltarea specifică a localității.

Veniturile antreprenorilor. Pentru majoritatea antreprenorilor investigați (80,0%) veniturile provin numai din exploatarea întreprinderilor lor private. Ceilalți, 20% dintre ei mai obțin venituri și din alte surse. 10% au venituri mai des din arendă (din arendă, cotele de teren care le aparțin), 5% sunt angajați în alte întreprinderi, 3,3% au investit adăugător mijloacele proprii în alt business. Restul au indicat alte surse.

După cum se vede, pentru majoritatea micilor antreprenori întreprinderile lor sunt unicele surse de venit. În legătură cu aceasta, în procesul elaborării măsurilor privind dezvoltarea micului business, trebuie să nu se scape cu vederea că majoritatea antreprenorilor chestionați sunt cointeresați în realizarea urgentă a proiectelor propriilor afaceri și implementarea lor. Tot aici menționăm că, din punct de vedere material și financiar, ei sunt încă vulnerabili și orice caz de risc pentru ei trebuie să fie rezolvat în termeni reduși.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 82 02.10.2018 11:01:37

Tabelul 12. **Sursele de venituri ale antreprenorilor (% față de numărul celor investigați)**

	%	Persoane
Venituri din business	80,0	96
Venituri din arendă	10,0	12
Adăugător sunt angajat la altă întreprindere (prin cumul)	5,0	6
Adăugător am investit mijloacele proprii în alt business	3,3	4
Alte surse	1,7	2
Total	100,0	120

Cercetarea noastră n-a depistat businessmeni fără venituri. Conform mărturiilor a 18,3% din antreprenorii investigați, câștigurile lor din 2017 au fost suficiente numai pentru satisfacerea strictului necesar, în fond, ele au fost folosite pentru îmbrăcăminte, alimentație și întreținerea locuințelor. În schimb, aproape 2/3 sau 61,7% din micii antreprenori au confirmat că veniturile obținute le-au ajuns pentru a avea un trai decent, dar nu și-au permis procurarea unor lucruri mai scumpe, iar 18,3% au notat că veniturile le-a permis să cumpere chiar unele articole valoroase. Numai 1,7% din persoanele investigate au reușit să-și satisfacă toate necesitățile, să obțină tot ce le trebuie și să facă chiar și unele economii.

Tabelul 13. **Caracteristica veniturilor obținute de antreprenori (% față de numărul celor investigați)**

Ce venituri ați obținut anul trecut din businessul Dvs.	%	Persoane
Venituri n-am avut sau am avut mai puțin de minimul de existență	-	-
Veniturile ne-au ajuns numai pentru strictul necesar	18,3	22
Veniturile ne-au ajuns pentru un trai decent, dar nu ne-au permis procurarea unor lucruri mai scumpe	61,7	74
Veniturile ne-au permis să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restricții în alte domenii	18,3	22
Veniturile ne-au permis să avem tot ce ne trebuie și să facem economii	1,7	2
Total	100	120

Informațiile prezentate ne vorbesc de faptul că prea puțini antreprenori au atins după venituri nivelul clasei de mijloc. S-ar părea că această situație este una normală, deoarece nesatisfacția parțială sau completă a nevoilor materiale servește drept stimul pentru depunerea unor eforturi adăugătoare din partea antreprenorilor pentru redresarea situației și aceasta duce la dezvoltarea personalității antreprenorului și afacerii lui. Totodată, insatisfacția materială care se prelungește o perioadă îndelungată de timp poate înrâuri negativ oame-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 83 02.10.2018 11:01:37

nii de afacere producându-le insatisfacții de activitate de întreprinzători, „stări de lehamete„ și chiar abandonarea businessului. Aceștia însă nu vor aduce beneficii nici antreprenorului, nici sistemului social-economic în întregime. De aceea, în procesul de elaborare și realizare a măsurilor privind dezvoltarea businessului mic și mijlociu trebuie de atras o deosebită atenție asupra creării condițiilor favorabile de dezvoltare a afacerilor, de prevăzut măsuri eficiente de încurajare a întreprinzătorilor, încadrarea lor activă în ocupații de business.

Tabelul 14. **Prognoze referitor la evoluția veniturilor din business (% față de numărul celor investigați)**

Cum se vor schimba veniturile din businessul Dumneavoastră peste un an?	%	Persoane
Se vor reduce	13,3	16
Nu vor interveni schimbări	58,3	70
Vor crește până la 50%	16,7	20
Vor crește cu mai mult de 51%	11,7	14
Total	100,0	120

În așa mod, 13,3% din subiecții businessului mic supuși intervievării sunt pesimiști, ei consideră că veniturile lor în anul următor se vor reduce. Mai mult de jumătate din antreprenori (58,3%) sunt încrezuți că mărimea veniturilor din business vor rămâne neschimbate, vor fi la nivelul anului curent, iar 16,7% mizează pe o creștere a câștigurilor de până la 50%. Numai fiecare al zecelea intervievat, sau 11,7%, sunt optimiști și speră să obțină beneficii bănești din afacerile lor mai mare de 51%.

Utilizarea creditelor bancare și a subvențiilor de la stat. Creditele bancare în calitate de mijloc de plată contribuie substanțial la dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, în special în cazul celor care se află la început de activitate. Din păcate, autoritățile publice din Moldova acordă foarte puțină atenție acestui model de dezvoltare. Aceasta confirmă și datele prezentei cercetări despre utilizarea creditelor bancare de către businessul mic și mijlociu.

Tabelul 15. **Folosirea împrumuturilor bancare de către întreprinderile micului business (% față de numărul celor investigați)**

Întreprinderea Dvs. folosește credite bănești de la bancă	%	Persoane
Nu, nu folosește	46,7	56
Folosește rar	26,7	32
Da, folosește des	20,0	24
Fără răspuns	6,7	8
Total	100,0	120

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 84 02.10.2018 11:01:38

În structura răspunsurilor la întrebarea despre utilizarea creditelor bancare predomină răspunsul „nu, nu folosește" (aproape jumătate din antreprenorii chestionați - 46,7% - au marcat acest răspuns). Rata celor care au utilizat împrumuturi, dar rar, este de 26,7%. Numai fiecare al cincilea antreprenor (20,0%) a subliniat că el des utilizează credite, iar 6,7% n-au dat nici un răspuns la întrebare.

Am încercat să aflăm și motivele care îi fac pe antreprenori să refuze serviciile de creditare ale băncilor. S-a dovedit că principala cauză care îi face pe antreprenori să refuze aceste împrumuturi ține de mărimea dobânzilor pentru creditare; 60,7% din numărul respondenților au indicat că rata pentru împrumuturi este exagerată. 7,1% au mai adăugat că procedura de obținere a creditelor este complicată - „multă birocrație și administrare". Tot aici vom menționa că fiecare al patrulea întreprinzător chestionat a declarat că întreprinderea sa nu are nevoie de credite bancare.

În procesul intervievării aprofundate s-a constatat că antreprenorii sunt dispuși să apeleze la împrumuturile băncilor, numai că ei doresc credite cu dobânzi ieftine, așa ca în țările economic dezvoltate (1-3%).

Modul de utilizare a creditelor bancare de către IMM-uri este reflectată în *Tabelul 16.*

Tabelul 16. **Scopul utilizării împrumuturilor bancare (răspuns multiplu)**

	Dacă întreprinderea Dumneavoastră obține credite bancare, vă rugăm să indicați pentru ce ele sunt folosite.	**%**	**Persoane**
1	La procurarea utilajului	64,3	36
2	La procurarea materiei prime	39,3	22
3	La procurarea mijloacelor de transport	32,1	18
4	La procurarea încăperilor de producere	21,4	12
5	Pentru alte activități de producere	14,3	8
6	La achitarea salariilor angajaților	10,7	6
7	La procurarea spațiului locativ pentru angajați	3,6	2
8	Fără răspuns	3,6	2

În cele mai multe cazuri antreprenorii investesc împrumuturile obținute de la bănci în scopul lărgirii producției: procurarea utilajului, materiei prime, mijloacelor de transport, a încăperilor de producere (vezi *Tabelul 16*). Pentru ridicarea bunăstării materiale a salariaților creditele sunt utilizate mai rar: numai fiecare al zecelea întreprinzător a indicat că ele au fost folosite la achitarea salariilor angajaților, iar 3,6% - la procurarea spațiului locativ.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 85 02.10.2018 11:01:38

Întreprinderile businessului mic și mijlociu au posibilitatea de a obține fonduri europene nerambursabile. Obținerea unor astfel de finanțări presupune parcurgerea unei proceduri anevoioase, birocrația fiind principalul obstacol întâmpinat de către antreprenori. Obținerea unor fonduri nerambursabile este un proces de durată: între momentul pregătirii documentației și depunerea cererii de finanțare, pe de o parte, și semnarea contractului de finanțare, pe de altă parte, poate trece mai bine de jumătate de an. De aceea este de dorit ca accesarea acestor tipuri de finanțare să nu fie făcută pentru oportunități curente, ci pentru nevoi de dezvoltare pe care societatea le-a anticipat pentru perioada următoare.

Tabelul 17. **Utilizarea subvențiilor/înlesnirilor de la stat în activitatea întreprinderilor (% față de numărul celor investigați)**

Beneficiați de subvenții/înlesniri oferite de stat în activitatea Dumneavoastră de antreprenor?	%	Persoane
Da	10,0	12
Nu	90,0	108
Total	100,0	120

Utilizează subvenții/înlesniri de la stat în activitatea lor numai 10% din întreprinderi. Majoritatea covârșitoare (90%) nu beneficiază de posibilitățile susținerii materiale din partea statului. S-a constatat că motivele principale care îi împiedică pe respondenți să dobândească ajutoarele materiale oferite de stat sunt: lipsa informațiilor despre sursele obținerii subvențiilor/înlesnirilor, de situația tensionată și corupția din societate provoacă stări de neîncredere în rândurile întreprinzătorilor, imposibilitățile obținerii susținerilor, obstacolele administrative și birocratice etc. Rezultatele observațiilor noastre arată că majoritatea oamenilor de afacere nu au obținut ajutoare materiale pentru dezvoltarea businessului lor. Cea mai mare parte din ei nu fac lucrul acesta din motiv de lipsă de informații despre modul de obținere a susținerilor din partea statului. O parte din antreprenorii intervievați nici nu își pot imagina că într-o țară unde corupția e la ea acasă oamenii de rând pot obține ajutoare materiale de la stat pentru dezvoltarea businessului. În legătură cu aceasta se cere de a avea în țară o bază accesibilă de informații care ar livra oamenilor de afaceri date despre legislație, utilizarea ei, modul de obținere a diferitor ajutoare de la stat sau organizații internaționale, evenimentele care au loc în țară, în unele localități.

Încrederea în instituțiile puterii și problemele businessului mic și mijlociu**.** Activitatea de antreprenoriat aduce satisfacții morale. Majoritatea celor intervievați (93,3%) au menționat că au satisfacții morale în rezultatul muncii

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 86 02.10.2018 11:01:38

lor. Persoane nesatisfăcute de această activitate cercetarea noastră nu a depistat, însă 6,7% dintre persoanele intervievate nu au dat un răspuns determinat. Această situație influențează nivelul de încredere a antreprenorilor în instituțiile de stat.

Tabelul 18. **Indicii încrederii antreprenorilor în instituțiile puterii (% față de numărul celor investigați)**

Cum credeți, programele căror instituții ale puterii pot acorda ajutor real businessului mic și mijlociu?	%	Persoane
Instituțiile organelor centrale	65,0	78
Instituțiile organelor municipale (raionale)	15,0	18
Instituțiile organelor locale	13,3	16
Niciuna	1,7	2
NȘ/NR	5,0	6
Total	100	120

Cei mai mulți antreprenori (65%) au încredere în programele instituțiilor centrale ale puterii. Pe locul doi în topul încrederii s-au situat programele instituțiilor municipale (raionale), (15% din respondenți au notat acest răspuns), pe locul al treilea s-au plasat programele organelor locale cu 13% de răspunsuri. Deoarece cea mai mare parte dintre antreprenori exprimă încredere puterii centrale, se cere de a elabora un concept unic centralizat al businessului mic și mijlociu în care ar fi detaliate împuternicirile și rolul instituțiilor fiecărui nivel în dezvoltarea businessului.

Dezvoltarea întreprinderilor micului business, care în prezent se află la început de funcționare, în mare măsură va depinde de atenția care este acordată de organele puterii. Astăzi ele simt nevoia de susținere în toate direcțiile lor de activitate. Datele din *Tabelul 19* se referă la perceperea persoanelor intervievate a ajutorului pe care ar trebui să-l acorde statul întreprinderilor micului business.

Tabelul 19. **Tipul de ajutor pe care statul trebuie să-l acorde întreprinderilor businessului mic și mijlociu (% față de numărul celor investigați)**

Cum considerați, în prezent statul trebuie să acorde ajutor întreprinderilor businessului mic și mijlociu?	%	Persoane
Da, dar numai celor noi care își încep activitatea	10,0	12
Da, întreprinderilor care produc marfă sau prestează servicii	65,0	78
Trebuie acordat ajutor tuturor întreprinderilor	18,3	22
Nu, businessul singur trebuie să-și rezolve problemele	5,0	6
Altceva	1,7	2
Total	100,0	120

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 87 02.10.2018 11:01:39

Potrivit rezultatelor obținute circa 65% dintre respondenți au menționat că statul ar trebui să acorde ajutor businessului mic, dar numai întreprinderilor care produc marfă sau prestează servicii și creează locuri de muncă, 18,3% au declarat că de susținere ar trebui să se bucure toate întreprinderile, 10% consideră că de ajutor pot beneficia numai întreprinderile noi care își încep activitatea, iar 5% sunt de părerea că ajutor nu trebuie să fie acordat nimănui, businessul singur trebuie să-și rezolve problemele. Prin urmare, mai mult de 93% dintre antreprenorii intervievați au emis opinia că statul trebuie să susțină financiar businessul mic, însă lucrul acesta, după părerea antreprenorului L. Pascari din Chișinău, îl face selectiv, conform „anumitor merite".

În prezent, reprezentanții businessului mic necesită ajutorul statului: 43,3% susțin că au nevoie de credite ieftine, 21,7% consideră că statul ar trebui să-și revadă sistemul de impozitare a IMM-urilor, 18,3% cer ajutorul statului în luptă cu organele puterii care împiedică dezvoltarea businessului, 16,7% au nevoie de finanțări nerambursabile pentru dezvoltare, 15% doresc un mediu de afacere sigur. Au mai fost și sugestii: puterea să contribuie la formarea pieței de desfacere (11,7%), să perfecționeze legislația IMM-urilor (6,7%), activ să contribuie la ridicarea nivelului de trai al populației (3,3%).

Cercetarea efectuată ne-a permis să adunăm informație din teren și s-o sistematizăm privind problemele cu care se confruntă în prezent antreprenorii.

***Tabelul 20*. Problemele cu care se confruntă în prezent antreprenorii (răspuns multiplu) (% față de numărul celor investigați)**

Care sunt cele mai mari probleme cu care vă confruntați în procesul activității de antreprenori (răspuns multiplu)	%	Persoane
Greutăți financiare, de obținere a creditelor ieftine, rata înaltă a dobândii	46,7	56
Impozitarea imperfectă	43,3	52
Barierele administrative, birocrația, corupția	33,3	40
Lipsa pieței de desfacere	28,3	34
Lipsa susținerii din partea statului	20,0	24
Prețuri înalte la materia primă, resurse, servicii	18,3	22
Nivel scăzut de calificare profesională a angajaților	16,7	20
Numărul mare de concurenți pe piață	16,7	20
Forme necivilizate de concurență, elementele criminale	11,7	14
Puțină informație despre piață	8,3	10
Teama de a pierde, de a risca	8,3	10

Aproape jumătate dintre antreprenori (46,7) consideră că cea mai serioasă problemă cu care se confruntă sunt greutățile economice: obstacole financiare de obținere a creditelor ieftine, rata înaltă a dobânzii pentru împrumu-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 88 02.10.2018 11:01:39

turi bancare. 43,3% au indicat impozitarea imperfectă. Birocrația, barierele administrative, corupția s-a situat pe locul trei. Aproape pe fiecare al treilea respondent (28,3%) îl deranjează lipsa pieței de desfacere, iar pe fiecare al cincilea (20,0) – lipsa susținerii din partea statului. 18,3% au indicat că problema principală pentru ei sunt prețurile înalte la materia primă, resurse, servicii. 16,7% au marcat următoarele probleme: nivel scăzut de calificare profesională a lucrătorilor, numărul mare de concurenți pe piață, legislația imperfectă. Mai puțini au indicat că în activitatea lor întâlnesc așa obstacole precum: forme necivilizate de concurență, acțiunea elementelor criminale (11,7%), puțină informație despre piață (8,3%), teama de a pierde, de a risca (8,3%).

Cei mai mulți antreprenori au menționat existența problemelor economice: finanțare, impozitare, lipsa pieței de desfacere. Dar este mare și numărul greutăților sociale și juridice: barierele administrative, lipsa susținerii din partea statului, legislația imperfectă s.a. Aici se cere efectuarea unei cercetări științifice multidimensionale, rezultatele căreia ar permite elaborarea unor măsuri de minimalizare a influenței acestor probleme asupra dezvoltării IMM-urilor.

Reieșind din analiza opiniilor antreprenorilor chestionați, cel mai bine aceste probleme ar putea fi soluționate de Guvern și Parlament (90%), 18,3% consideră că aici pot să-și dea concursul băncile, 15,0% - primăriile, 10,0% - instituțiile internaționale (donatorii, experții externi). Antreprenorii consideră că ridicarea eficienței activităților întreprinderilor businessului mic poate fi ridicată întreprinzând astfel de măsuri de stat: acordarea creditelor ieftine (31,3%), revizuirea practicii de impozitare a IMM-urilor (29,2%), susținerea mai activă a IMM-urilor de către stat (0,8%), reducerea birocrației, nivelarea barierelor administrative (18,2%), lupta activă a statului cu corupția (16,7%), finanțările nerambursabile (12,5%), ridicarea puterii de cumpărare a populației (10,4%), perfectarea legislației IMM-urilor (10,4%). Au fost menționate și alte măsuri: reglementarea numărului de concurenți pe piață, crearea unui climat concurențial, pregătirea cadrelor pentru IMM-uri etc.

Constatări finale. Analiza informațiilor statistice despre activitatea micului business și rolul acestuia în constituirea clasei de mijloc și a datelor interviului sociologic ne-au permis să elaborăm următoarele concluzii:

1. Materialele cercetărilor științifice demonstrează că businessul mic contribuie la creșterea economică a sistemului social, la formarea unui cetățean social activ, asigură procesul de îmbunătățire a vieții populației, la crearea condițiilor de dezvoltare a clasei de mijloc.

2. Formarea și consolidarea rețelei businessului mic și mijlociu în perioada stabilizării relațiilor de piață din Republica Moldova a contribuit în mod evident la extinderea sectorului privat al economiei. Datorită extinderii micu-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 89 02.10.2018 11:01:40

lui antreprenoriat, sectorul nominalizat al economiei naționale întrunește în cadrul său cea mai mare parte a întreprinderilor țării, numărul angajaților din acest sector l-a întrecut cu mult pe cel de la întreprinderile de stat, iar volumul de vânzări este mai mare de 1/3 din totalul vânzărilor pe țară.

3. Impactul decisiv asupra dezvoltării și funcționării businessului mic și a formării clasei de mijloc exercită influență asupra finanțării companiilor, stării infrastructurii, aplicării inovațiilor și tehnologiilor avansate, accesului la informație și alți factori. În același timp instabilitatea condițiilor sociale, economice și politice, managementul neeficient, potențialul antreprenorial al populației nedezvoltat și susținerea socială slabă a businessului de toate instituțiile societății reprezintă obstacole serioase în prosperarea întreprinderilor mici și mijlocii.

4. Este necesar de a se lua un complex de măsuri de susținere și stimulare a businessului mic. În acest context, statul trebuie să asigure businessul mic cu credite ieftine, leasing-uri, scutiri provizorii de impozite, prelungirea termenilor de achitare a creditelor, asigurări cu facilități și înlesniri. Populația, în special cea din zonele rurale, are mare necesitate de servicii de cizmărie, croitorie, construcții, de frizerii, de întreprinderi de prelucrare a producției agricole, de producere a materialelor de construcții. Dezvoltarea întreprinderilor businessului mic și mijlociu pot contribui la satisfacerea acestor nevoi ale populației la ridicarea ocupării forței de muncă, creșterii veniturilor oamenilor, îmbunătățirii calității vieții și la dezvoltarea clasei mijlocii. Eficiența businessului mic și mijlociu poate fi asigurată din contul algoritmizării proceselor de modernizare a sistemului juridic, înlăturării barierelor administrative, elaborării și implementării mecanismelor de finanțare privilegiată, creșterii pregătirii profesionale a antreprenorilor.

Aceste măsuri vor contribui la eficientizarea activității antreprenorilor, vor facilita formarea unui spațiu preferențial pentru dezvoltarea businessului, vor ridica importanța socială a antreprenoriatului, vor exercita influențe stimulatoare asupra dezvoltării durabile a businessului mic, vor contribui la căutarea și elaborarea formelor optimale de dezvoltare a businessului mic, vor consolida motivația antreprenorilor și personalului întreprinderilor spre ridicarea eficienții activității lor. Pentru o dezvoltare activă a businessului mic, în afară de condiții favorabile, interne și externe, este important și de a ridica statusul și prestigiul activității de antreprenoriat, de a asigura garanții sociale, susținere din partea diferitor grupuri sociale și instituții, realizarea potențialului antreprenorial al omului, formarea condițiilor care ar asigura dezvoltarea și funcționarea lui eficientă.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 90 02.10.2018 11:01:40

5. Potențialul social al businessului mic şi mijlociu contribuie la o încadrare armonioasă a Republicii Moldova în sistemul social economic al Uniunii Europene, la dezvoltarea concurenței, elaborarea și aplicarea inovațiilor, asigurarea stabilității sociale a societății, la o diviziune chibzuită a muncii, a unei mobilități înalte a resurselor umane, la o orientare socială a complexului economic al statului.

6. Întreprinderile micului business sunt mai superioare față de companiile mari. Ele reprezintă viitorul economiei și oferă celor antrenați în sfera lor de afirmare posibilități de manifestare a abilităților și talentului. În toată lumea, businessul mic şi mijlociu reprezintă baza constituirii clasei mijlocii şi dacă acesta nu se va dezvolta, înseamnă că și clasa mijlocie va sta pe loc. Micile afaceri rapid pot să se dezvolte, ele vor asigura cetățenii cu locuri de muncă bine plătite, vor contribui la ridicarea calității vieții.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Средний класс сбрасывает вес. [Accesat 01.03.2018] Disponibil: https://www.kommersant.ru/doc/3293654
2. Drucker P. Management: task, responsibilities, practices. New York: Publishers Her par Row, 1985, p. 14.
3. Întreprinderile mici şi mijlocii (IMM). [Accesat 01.03.2018] Disponibil: http://www.antreprenor.su/2012/03/intreprinderile-mici-si-mijlocii-imm.html.
4. Legea Republicii Moldova Nr. 179 din 21.07.2016 "Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii". [Accesat 01.06.2018] Disponibil: http: //lex.justice.md/md/366638/
5. Datele statistice referitoare la activitatea IMM-urilor sunt culese din "Indicatorii vizând activitatea întreprinderilor mici şi mijlocii în anii 2009 – 2015 IMM_2015(8) [Mod compatibilitate] – Microsoft Excel
6. Legea Republicii Moldova Nr. 179 din 21.07.2016 "Cu privire la întreprinderile mici și mijlocii". [Accesat 01.06.2018] Disponibil: http: //lex.justice.md/md/366638/

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 91 02.10.2018 11:01:40

CONSTITUIREA CLASEI MIJLOCII SUB INFLUIENȚA REFORMELOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA: VIZIUNEA RESPONDENȚILOR ŞI A EXPERȚILOR

Andrei DUMBRĂVEANU, ***doctor în sociologie***

Odată cu obținerea independenței, Republica Moldova lansează consecvent strategii și programe de reforme menite să asigure tranziția, să fundamenteze economia de piață și transformările neoliberale, să susțină formarea unei societăți postmoderniste bazată pe comunicare și transparență. Evoluția economică, umană, socială, culturală ne dovedește că dezvoltarea statului nou suveran și independent este foarte sinuoasă, însoțită de procese turbulente, rezultante ale factorilor de ordin intern și extern. Începând cu 1994 și până în prezent, după o prăbușire fulminantă, Produsul Intern Brut (PIB) a înregistrat o creștere cu rata medie anuală de circa 2,7%, fiind în 2017 cu 87% mai mare decât în 1994. Astfel, Republica Moldova a avansat din grupul țărilor cu venituri mici în cel al țărilor cu venituri medii inferioare.

Dincolo de declarații, constituirea și dezvoltarea unei țări este rezultatul interacțiunii mai multor factori interni și externi, iar pe prim-plan se încadrează factorul uman. Statul e format de oameni pentru oameni, ca să le asigure bunăstare, securitate, dezvoltare, posibilitate de afirmare și dăinuire în timp. În estimările anterioare am cercetat scopurile, obiectivele, monitorizările proceselor de implementare a strategiilor lansate ca să contribuie la dezvoltarea națională, la consolidarea structurilor și instituțiilor sociale, la formarea straturilor sociale de rezistență, capabile să asigure o dezvoltare economică durabilă a statului Republica Moldova [1].

În acest studiu ne-am pus drept scop să elucidăm reformele ca factori, ce sunt determinanți pentru constituirea clasei medii, să analizăm cum se autoidentifică oamenii în poziționarea lor în straturile sociale care s-au format în Republica Moldova în urma transformărilor economice și a libertăților democratice, să reliefăm prin metode calitative perceperea de către oameni a reformelor, care au ajuns la ei materializate de guvernanți în fapte concrete, să depistăm factorii, ce contribuie la formarea unui mediu favorabil solidarității și coeziunii sociale, grupării oamenilor în potențiale centre de formare a structurilor clasei medii – coloana de rezistență a unei societăți stabile și înfloritoare. Este o lucrare de sinteză, unde sunt analizate rezultatele empirice ale cercetărilor de teren efectuate în anii 2015-2018 de Centrul de Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice și Politice, metodologia cărora a fost elaborată în procesul realizării temei de plan pentru perioada

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 92 02.10.2018 11:01:40

2015-2018: ”Constituirea clasei mijlocii în condiţiile transformării societăţii şi asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană” [2]. La efectuarea investigaţiilor de teren au fost aplicate tehnicile anchetării prin chestionare, ale interviului, discuţiilor în grup, observaţiilor participative, ale cercetării documentare.

Examinarea strategiilor şi programelor naţionale de dezvoltare ne dovedeşte că în Republica Moldova, în peste 25 de ani de libertăţi economice, domeniile de importanţă covârşitoare din mediul rural şi urban din economie, ecologie, cultură, medicină, ştiinţă au primit cel puţin o dată la cinci ani concepţii, strategii şi programe de dezvoltare. Vom alege selectiv strategiile ale căror scopuri principale sunt anunţate a fi cele de a contribui la dezvoltarea naţională: 1. Strategia preliminară de Reducere a Sărăciei, 2000; 2. Strategia de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (2004-2006); 3. Strategia Naţională de Dezvoltare pe anii 2008-2011; 4. Strategia Naţională pentru Dezvoltarea Durabilă a Complexului Agroalimentar (2008- 2015); 5. Strategia de Siguranţă Alimentară pentru perioada 2011-2015; 6**.** Strategia Naţională de Dezvoltare „Moldova 2020”; 7. Strategia de dezvoltare a sectorului de lapte în Republica Moldova pentru anii 2012 – 2027; 8. Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova în anii 2003-2015. Vom prezenta mai jos menţiuni ale echipelor de experţi guvernamentali, privind rezultatele monitorizărilor proceselor de implementare a strategiilor menţionate.

Strategia preliminară de reducere a sărăciei a fost promovată prin Hotărârea de Guvern nr.1337 din 29 decembrie 2000 ca rezultat al semnării de către Republica Moldova la New-York, alături de alte 146 de ţări, a ”Declaraţiei Mileniului a Naţiunilor Unite: Dezvoltarea umană – obiectiv de importanţă primordială”. În partea introductivă se menţionează că strategia a fost elaborată în scopul obţinerii unei creşteri economice rapide şi durabile, fapt după ce Guvernul a convenit cu Fondul Monetar Internaţional (FMI) şi Banca Mondială asupra creării unui cadru macroeconomic pe trei ani şi a promovării unui set de măsuri politice menite să asigure o creştere economică cuprinzătoare şi durabilă şi să reducă substanţial nivelul sărăciei. Guvernul a solicitat Fondului Monetar Internaţional un suport financiar pe trei ani pentru Programul de reducere a sărăciei şi creştere economică (PRSCE) . Strategia este un document politic care ne prezintă: caracteristicile sărăciei în Republica Moldova, trei piloni de reducere a sărăciei şi de creştere economică (creşterea economică durabilă şi cuprinzătoare; dezvoltarea umană; protecţia socială), mecanismele instituţionale de combatere a sărăciei şi indicatorii de monitorizare a procesului. Strategia preliminară de reducere a sărăciei este declarativă şi a servit drept punct de pornire pentru Strategia de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (SCERR) (2004-2006), care şi aceasta, la rândul ei este un document

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 93 02.10.2018 11:01:41

cu ţinută politică, unde se menţionează: ”În anii 2001-2003 au fost înregistrate îmbunătăţiri substanţiale ale indicatorilor economici si sociali. Deşi în aceşti trei ani, în termeni reali, PIB a crescut cu 21,6%, salariul mediu lunar - cu 70,1%, iar pensia medie lunară – cu 93%, fenomenul sărăciei rămâne o problemă majoră”. În strategia respectivă reînvia tonalitatea şi ritmul documentelor de partid de pe timpul sovietic. Este declanşată o campanie masivă de participare a populaţiei la discuţii publice, de promovare şi susţinere a iniţiativelor bune ale guvernării, cu prezentări propagandistice, de agitaţie, unde este antrenată metodic şi mass-media. Combaterea sărăciei devine element dominant pentru a promova imaginea guvernării. Vom reproduce un citat amplu expus în subcapitolul strategiei, întitulat campania de comunicare şi desfăşurare a consultaţiilor publice. ”Pe lângă obiectivul de promovare a procesului de elaborare şi de participare în cadrul SCERS, un alt obiectiv al strategiei de comunicare a fost promovarea ideii de responsabilitate personală a fiecăruia în procesele care se realizează la nivel naţional sau local. În acest sens a fost organizat concursul naţional de eseuri „O soluţie pentru ţara mea”, în care tinerii au fost încurajaţi să scrie un eseu despre importanţa implicării fiecăruia în soluţionarea problemelor existente şi să ofere soluţiile lor proprii pentru depăşirea situaţiei din ţară. Această tehnică s-a dovedit a fi eficientă. Ca rezultat, la concurs au parvenit circa 560 de eseuri. Conform unui calcul estimativ, fiecare elev participant a implicat în procesul de scriere minimum 4 persoane (părinţi, colegi, profesori etc.). Deci, putem vorbi de un public de circa 2500-3000 de participanţi activi”. Am reprodus acest citat pentru că el ne prezintă tehnici şi instrumente propagandistice, care nu produc schimbarea, ci formează convingeri că schimbarea se va produce în viitor, iar individual urmează să împartă pentru sine speranţele ce le nutreşte şi planurile declarate ale guvernării. SCERS urma să fie implementată până în 2006 şi prevedea schimbări social-economice pe termen mediu şi de lungă durată. După o trecere de 12 ani de la data limită, când strategia trebuia deja să fie implementată, constatăm, că sarcinile asumate, ce constau: în reducerea inegalităţilor, extinderea gradului de participare a săracilor la procesul de dezvoltare economică, în ameliorarea condiţiilor de trai ale populaţiei sărace, precum şi sprijinul acordat unor familii şi cetăţenilor pentru a depăşi starea de sărăcie prin dezvoltarea micului business, creşterea numărului locurilor de muncă, susţinerea categoriilor social-vulnerabile la angajarea lor în câmpul muncii, înlăturarea barierelor birocratice din calea activităţilor de întreprinzător şi diminuarea continuă a corupţiei, consolidarea sistemului judiciar prin revizuirea cadrului legal şi instituţional al făuririi statului de drept şi a unei economii moderne de piaţă nu au fost soluţionate, ba dimpotrivă unele probleme ce ţin de combaterea corupţiei şi a reformelor juridice s-au agravat.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 94 02.10.2018 11:01:41

Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a Complexului Agroalimentar (2008- 2015) a avut un impact redus asupra dezvoltării sectorului. Cauze: în principal, instrumente slabe și lipsa unor măsuri detaliate asociate cu bugetul și planul de implementare. Măsurile nu urmează principiul de formulare SMRRT (specifice, măsurabile, realizabile, realiste, definite în timp) și nici nu cuprind probleme legate de agricultură, mediu și regiuni rurale. Majoritatea estimărilor de cost s-au dovedit a fi neviabile, contextul său juridic a fost prost gândit.

Strategia de Siguranță Alimentară pentru perioada 2011-2015, drept urmare, în anul 2012 a fost înființată Agenția Națională pentru Siguranța Alimentară. Cu toate acestea, unul dintre punctele slabe ale acestui document strategic, care ar putea duce la probleme pe termen mai lung, este gradul insuficient de măsurare și realizare a obiectivelor [4].

În 2011, Guvernul aprobă **Strategia de dezvoltare a sectorului de lapte în Republica Moldova pentru anii 2012 – 2027.** Documentul menționează: „După reformele din agricultură și implementarea Programului ,,Pământ" o mare parte a fermelor zootehnice au fost demolate. În fermele zootehnice nu s-a investit nimic, acestea fiind uzate moral și fizic. Costurile la resursele energetice, furaje, tehnică și utilaje au crescut atrăgând după ele și prețul laptelui și al cărnii de bovină. În condițiile de piață liberă prețurile mici de achiziție a laptelui și a cărnii conduc la falimentarea deținătorilor de bovine. Diminuarea efectivelor de animale, iar prin urmare și a produsului animalier, creează motive pentru importul excesiv al laptelui și produselor lactate, cărnii și produselor din carne, punând sub pericol securitatea alimentară a țării. Efectivele de vaci s-au redus de la 402 mii capete în anul 1990 până la 154,4 mii capete în anul 2010, sau cu 60%. Prin urmare, fără intervenția statului acest declin nu poate fi oprit".

Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova în anii 2003-2015 după ce și-a pus drept țintă dezvoltarea turismului rural, ecologic, de sănătate și frumusețe, de interes specific, vitivinicol, constată și recomandă Departamentului Dezvoltarea Turismului: a elabora planuri de marketing și a întreprinde măsuri de promovare a imaginii turistice. Însă, deoarece lipsa de resurse financiare nu permite desfășurarea unei campanii de marketing extensiv, multimedia a Republicii Moldova ca destinație turistică, se recomandă a acorda Departamentului Dezvoltarea Turismului resurse financiare necesare pentru implementarea unor programe integrate de marketing pe pieţele turistice-țintă. Pentru promovarea imaginii turistice a Republicii Moldova, activitățile de marketing trebuie să aibă un caracter continuu.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 95 02.10.2018 11:01:41

În 2013, experții guvernului constată, că **Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova (2003-2015)** este depășită de timp și nu contribuie la promovarea turismului. Planul de acțiuni a fost lipsit de obiective și termeni limită, etape bine determinate. Este elaborată o nouă strategie „ Turism 2020", unde se menționează: „Programul Național în domeniul turismului „Drumul Vinului în Moldova" este învechit. Este necesară o nouă abordare a dezvoltării turismului vitivinicol; documentul Unic de Program pentru anii 2013 – 2015 nu are acoperire financiară în totalitate; la moment, nu există o strategie (concepție) a statului cu privire la dezvoltarea turismului, aprobată printr-un document de politici" [6].

Analiza rezultatelor obținute pe parcursul a 25 de ani de edificare a statului Republica Moldova în urma realizării reformelor, în baza politicilor de dezvoltare și a documentelor de planificare strategică de nivel național ne dovedește că strategiile, planurile de dezvoltare, programele lansate în mare parte nu au răspuns așteptărilor. Oamenii constată în majoritate că viața lor nu s-a îmbunătățit în acest interval de timp.

Experții consideră că o parte a eșecurilor poate fi atribuită calității documentelor de planificare strategică. Printre slăbiciunile tipice ale documentelor de planificare strategică elaborate pe parcursul ultimilor 25 de ani ei socot definitorii:

✓ *focalizarea excesivă pe fenomenul creșterii economice*. Această abordare a dus la substituirea dezvoltării naționale prin procesul de creștere economică. Astfel, bunăstarea social umană a fost considerată ca un produs ce se formează de la sine în urma creșterii economice. În acest context, omul a fost privit ca resursă a unui mecanism de accelerare a creșterii economice și nu ca principalul beneficiar al unei creșteri economice care să fie durabilă din punct de vedere al consumării resurselor naturale, incluzivă sub aspect social și geografic și echitabilă ca impact asupra viitoarelor generații;

✓ *stabilirea arbitrară a priorităților de dezvoltare*. De cele mai multe ori prioritățile au fost formulate într-o manieră „dezumanizată", cu un accent puternic pe dezvoltarea sistemelor și infrastructurii tehnice și fără a demonstra la modul practic cum cei mai defavorizați oameni din societate ar fi urmat să beneficieze de aceste progrese;

✓ *calitatea limitată a datelor și indicatorilor*. Datele folosite la planificarea dezvoltării nu întotdeauna au asigurat o detaliere suficientă a fenomenelor analizate, inclusiv din cauza dezagregării limitate pe gen, vârstă, regiune, etnii etc. Acest fapt nu a dat posibilitatea de a identifica care sunt inegalitățile și cum grupurile vulnerabile beneficiază de rezultatele dezvoltării, precum și care sunt acele măsuri de politici pentru a îmbunătăți situația celor mai nevoiași.

Implementarea documentelor de planificare strategică a fost constrânsă de calitatea generală a cadrului de politici, de mediul instituțional, de procesele

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 96 02.10.2018 11:01:41

administrative şi rutinele birocratice, de deficitul de resurse umane, profesioniste şi resurse financiare adecvate pentru a finanţa priorităţile de dezvoltare. Absenţa unor mecanisme de promovare şi avansare în carieră, deficitul resurselor umane a şubrezit memoria instituţională vizavi de documentele de planificare strategică [7].

Cetăţenii percep reformele după felul cum acestea le asigură creşterea bunăstării lor, viitorul familiei şi al copiilor, pacea, liniştea, înţelegerea între oameni, stabilitatea socială, securitatea fizică personală, o poziţie favorabilă în ierarhia socială, accesul la mărfuri de consum cotidian, starea de sănătate, dreptul la muncă, la odihnă, la învăţătură, la bunurile culturale. După modul în care sunt implementate reformele cetăţenii nu judecă cât de bună sau cât de rea este planificarea strategică, pe dânşii nu-i interesează nici numărul, nici calitatea, nici durata strategiilor şi a planurilor de dezvoltare naţională. Cetăţenii apreciază calitatea guvernării şi a reformelor înfăptuite de aceasta după calitatea vieţii pe care o au. Calitatea vieţii este un calificativ constituit din mai mulţi indicatori care determină corectitudinea vectorială şi eficienţa guvernării. Vom prezenta opiniile expuse de respondenţi în discuţiile susţinute în grup de câte 7-9 persoane, în trei localităţi din Zona de Nord a Republicii Moldova. Cercetarea calitativă s-a produs în lunile iulie-august 2017.

”Ce folos că guvernarea a dat pământul la oameni? Ea a zis: ,,Fă ce vrei cu pământul!” Eu am primit 3 ha. Puteam să le lucrez doar cu aste 2 mâini? Toată responsabilitatea au pus-o pe umerii noştri. Puteam să lucram? Nu puteam! Lăsam pământul pârloagă?. Un an, doi, trei şi pe urmă ne dau în judecată ca m-ai apoi să-l dăm lor pe nimic. Unde-i dreptatea? Da chiar cu 3 ha, dacă le lucrezi printre oamenii de mijloc nu poţi să fii. Pentru că producţia omului se vinde mai ieftin decât cheltuielile ce le face pentru a obţine această producţie. Unul singur cu 3 ha nu rezistă concurenţei, eşti nevoit să dai pământul în gospodărie ţărănească, la lider. Pot fi între oamenii de mijloc sau de sus numa liderii, ceilalţi trăiesc cu ceea ce le oferă liderii pentru arendă şi abia de le ajunge de la an la an”. V.L.70 ani, pensionar.

”Am de spus multe, la ce rost?! Nu există nici o clasă de mijloc, la fel nu avem nici legi care să fie respectate şi executate. Legi pe hârtie parcă sunt, dar nu ajung la oamenii muncitori ca să le schimbe viaţa înspre bine. Legile noastre sunt bune pentru cei care le fac. Ţăranul rămâne numai cu munca. Produsul muncii lui abia de-i ajunge să-şi asigure existenţa de la o zi la alta. Exportul şi importul produselor, acolo de unde se fac bani, se află în mâinile demnitarilor, a persoanelor situate sus. Pe noi, cei de la producere, ei ne sugrumă, abia de mai răsuflăm”. D.B. 60 ani, muncitor agricol.

”Noi avem mari probleme în societatea asta de informare, de comunicare. Noi, tinerii, suntem mai mobili, cunoaştem limbi străine, călătorim, ne infor-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 97 02.10.2018 11:01:42

măm. Îi înțelegem pe oamenii în vârstă care au lucrat o viață cum au putut. Pentru ei problemele par fără soluții. E corect ce spun domniile lor. Legi sunt, însă legile trebuie să știi cum să le folosești ca să-ți aperi pozițiile. Într-adevăr, trebuie multă îndrăzneală ca să reușești să te menții în statul Republica Moldova. Vin multe valuri peste noi, dintr-o parte și din alta. E greu să ne menținem la suprafață, dar trebuie să rezistăm și să devenim mai puternici". N.C. 30 ani, funcționară.

"Cu salariul meu de 1800 pe lună nici de drum nu-mi ajunge ca să-mi duc copilul la studii. Am putea să trăim bine și acasă dacă munca noastră ar fi plătită mai bine, dacă ar apărea și noi locuri de muncă plătite, ca să nu plece oamenii în puterea muncii, ci să rămână alături de părinți și copii". L.S. 32 ani, educa*toare.*

"Am o întreprindere mică, dar nu am cereri permanente pentru a efectua lucrări de a produce. Nu sunt comenzi, nu pot asigura o producere continuă. Nu-i stabilitate. Dacă nu-i permanent de lucru, nu plătim nici impozitele sociale. Nu primesc pensiile ce li se cuvin nici oamenii în etate, care nu au alte surse de venit și nu le vom primi nici noi, când vom ajumge la vârsta pensionării." M.B. 31 ani, antreprenor.

"Statul trebuie să gândească de unde să ia bani ca oamenii să primească cel puțin 3000 de lei/lună. Așa au zis. Și noi i-am votat. Acum să facă ceea ce-au zis. Să pună 20 de lei prețul la litru de lapte și vom avea venit. Da așa, ce se întâmplă?! Sticla de apă e 9-10 lei, iar laptele costă 3 lei. Puneți 20 de lei litru de lapte și nu trebuie țăranul să plece, să muncească nicăieri. Eu sunt gata să țin 4 vaci, dar să vând un litru de lapte cu 10 lei și nu cu 3. Eu o săptămână vând laptele ca să-mi cumpăr o cămașă de mâna a doua". M.V. 45 ani, șomer..

"Noi vorbim acum de traiul din sat, da satul face parte din stat. Da ce-i statul? Statul suntem noi? Da nu-i chiar așa! Așa că vorbim și vorbim, da nu înțelegem ce-i satul, ce-i statul, ce-i dreptatea, ce-i partidul, ce-i poporul, care-i neamul, care-i țara, unde-i patria și unde suntem noi?! Neamurile, cumetrii, finii se adună și fac un deputat și mai mulți în altă parte fac alt deputat, iar aceștia se adună în parlament și fac legi. Noi legi n-avem, da ei au. De cinzeci de ani din socialism și până în capitalismul turbat vorbim tot de lapte. Și tot așa a rămas prețul - mai întâi 5 copeici litru, acum 3 lei". B.F. 53 ani, angajat sezonier.

"Avem nevoie de legi care să schimbe lucrurile, să fie executabile. De ce pensia nu-i echitabilă? De ce salariile nu-s echitabile? Cea mai mică pensie la noi în sat e de 50 de lei, da cea mai mare în țară depășește 20 de mii de lei. Unde-i echitatea? Cel mai mic salariu lunar de abia de depășește 1000 de lei, dar salariul unor angajați ai statului, șefi de agenții depășește 250 mii de lei lunar. Despre ce vorbim noi atunci când căutăm motoare care să apropie săracul și bogatul?! " C. V. 63 ani, pensionar.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 98 02.10.2018 11:01:42

”Cele mai mari probleme ni le fac băncile. În Briceni sunt filialele a 6 bănci. M-am judecat, am plătit creditul de 26 de procente şi până la urmă mi-au confiscat tot pământul prin judecată, stabilindu-i un preţ, pe care l-au majorat de trei ori atunci când l-au vândut. Banca în cârdăşie cu judecătorul m-au sărăcit de 17 ha de teren agricol. Ca localităţile noastre să prospere trebuie lichidată hoţia, ceea ce-ar însemna să oprim corupţia în sistemul judiciar, să punem în capul mesei legea, atunci ar creşte veniturile populaţiei, nivelul de trai. Eu am un vecin care a vândut tractorul, maşina, semănătoarea, cultivatorul şi s-a dus şi a cumpărat casă în Franţa. L-am întrebat: ,,Ioane, ce vă răpeziţi voi în Franţa ceea, ce-aţi găsit acolo?” El mi-a răspuns: ,,Acasă mă odihneam numai noaptea, toată săptămâna lucram şi două zile n-aveam cu ce trăi. Da în Franţa lucrez 2 zile şi o săptămână pot să mă odihnesc că am cu ce trăi.” M.V. 68 ani, pensionar.

Cercetarea cantitativă a fost efectuată în luna aprilie 2016 prin anchetarea respondenţilor pe un eşantion aleatoriu, stratificat, multistadial, format din 1189 de persoane şi 54 de experţi.

La întrebarea: *,,În general, Dumneavoastră credeţi că în ţara noastră lucrurile merg într-o direcţie bună sau într-o direcţie greşită?”m*area majoritate a respondenţilor (85%) consideră că evenimentele din interiorul ţării se desfăşoară într-o direcţie greşită, doar 9 la sută – într-o direcţie bună, alte 6% – nu ştiu. O asemenea distribuire a răspunsurilor denotă mai degrabă o atitudine negativă privind vectorul dezvoltării socioeconomice pentru care pledează autorităţile Republicii Moldova.

Îngrijorările populaţiei sunt provocate de: sărăcie, salariile şi pensiile mici – 48% din respondenţi, creşterea preţurilor la produsele alimentare şi la serviciile comunale – 44%, corupţia funcţionarilor de toate nivelurile, ineficienţa justiţiei – 42%. Aceste subiecte s-au plasat pe primele trei poziţii, conform răspunsurilor intervievaţilor (vezi Tabelul 1). Pe poziţia a patra, potrivit clasificării problemelor populaţiei, se află şomajul, lipsa locurilor de muncă – 40%. Acest grup numeros de respondenţi este preocupat de dificultăţile găsirii unui loc de muncă sau de riscul pierderii acestuia. Problema şomajului este mai actuală în rândul bărbaţilor decât în cel al femeilor. La fel, viitorul copiilor – ca o problemă foarte importantă – este evidenţiată de 30% de respondenţi. Pentru 12% dintre ei problema respectivă se află pe locul întâi. Toate celelalte subiecte au fost menţionate mai rar. 24% din populaţie este îngrijorată de situaţia economico-financiară dificilă, furtul miliardului, căderea leului, taxele şi impozitele mari, 17% – de calamităţile naturale, secetă, 16% – de criza politică şi calitatea guvernării.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 99 02.10.2018 11:01:42

Tabelul 1. **Faptele de îngrijorare a cetățenilor**

		I	II	III	Total	Rangul
1	Sărăcia. Salarii mici atât în sectorul de stat, cât și în cel privat, pensii, indemnizații mici, nivelul scăzut de trai	27,7	12,2	8,0	47,9	I
2	Creșterea prețurilor. Prețuri mari la produse alimentare, servicii comunale și resurse energetice. Dificultăți la încălzirea locuinței pe timp de iarnă	17,6	19,9	7,8	44,3	II
3	Corupția. Criminalitatea, infracțiunile, nu funcționează justiția	9,9	15,3	16,7	41,9	III
4	Șomajul. Lipsa locurilor de muncă	15,6	15,5	8,7	39,8	IV
5	Viitorul copiilor	11,6	9,4	9,2	30,2	V
6	Criza, situația economico-financiară dificilă. Furtul miliardului. Căderea leului. Situația din sistemul bancar, taxele, impozitele mari. Instabilitatea economică	6,4	7,4	10,3	24,1	VI
7	Calamitățile naturale, seceta	4,3	3,5	8,9	16,7	VII
8	Criza politică. Calitatea guvernării. Posibilitatea pierderii independenței Republicii Moldova. Tensionarea relațiilor interetnice. Pericolul unui război în zonă și a instaurării unei dictaturi. Posibilitatea ca protestele să se transforme în haos, dezordine. Lupta pentru putere. Pericolul schimbării vectorului european. Mișcarea unionistă	3,9	5,3	6,4	15,6	VIII
9	Altele (posibile epidemii, sănătatea, alegerile anticipate, nepotismul, cumătrismul, situația din învățământ, problemele securității, terorismul, starea sanitară a localităților ș.a.)	0,9	1,6	7,6	10,1	IX

Sursa: ASDM,Vox Populi, 2016.

Situația economică a Republicii Moldova a devenit mai proastă comparativ cu cea de acum un an, susțin 71% dintre intervievați, ca doar 5 la sută să o aprecieze mai bună, iar fiecare a cincea persoană (20%) nu sesizează nici un fel de schimbări.

Respondenților li s-a propus și o întrebare de pronostic cu privire la schimbarea situației economice în Republica Moldova peste un an. 19% dintre ei speră că ea se va îmbunătăți, iar aproape o jumătate (47%) este de părere că situația se va înrăutăți. Fiecare al patrulea respondent nu s-a putut pronunța în acest sens.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 100 02.10.2018 11:01:43

Aproape jumătate (48 la sută) dintre respondenţi susţin că situaţia financiară a propriei familii a devenit mai proastă comparativ cu cea de acum un an, doar 5% o apreciază mai bună în prezent, iar 44% n-au sesizat nici un fel de schimbări.

Respondenţilor li s-a propus şi o întrebare de pronostic cu privire la caracterul modificărilor situaţiei economice a propriei familii peste un an. Fiecare a cincea persoană intervievată consideră că peste un an familia sa va trăi mai bine, 4% – mult mai bine. Fiecare al patrulea respondent socoate că familia lui o va duce mai rău, 12% – foarte rău. Deşi circa 40 la sută dintre respondenţi n-au fost în stare să răspundă limpede la întrebarea „Cum se va schimba viaţa familiilor lor peste un an", în rândul celor care au răspuns cu certitudine se observă o parte impunătoare de persoane optimiste. Speranţele pentru o viaţă mai bună a familiilor lor sunt caracteristice mai mult bărbaţilor, persoanelor cu studii superioare, tinerilor şi, bineînţeles, celor a căror situaţie materială este bună deja astăzi. Şi totuşi, respondenţii nu sunt destul de coerenţi în gândirea lor: o mare parte dintre aceştia consideră că ţara se dezvoltă pe un făgaş greşit, dar speră la un viitor mai bun.

Am încercat să aflăm cum respondenţii apreciază nivelul lor de trai în comparaţie cu anii precedenţi. (Vezi diagrama din *Fig. 1*). Doar 8% dintre persoanele intervievate consideră că nivelul lor de trai în 2016, comparativ cu nivelul de trai de până la 1991, este mai bun, 3% – mult mai bun. Totodată, 2/3 din respondenţi recunosc că trăiesc mai rău sau cu mult mai rău în raport cu perioada comparată. Fiecare al cincilea intervievat consideră că trăieşte aproximativ la fel, iar 3% n-au ştiut ce să răspundă. Marea majoritate a cetăţenilor cu studii general obligatorii, cei cu studii primare sau fără de studii, dar şi cei care se identifică cu stratul social inferior sunt nesatisfăcuţi de nivelul lor de trai în 2016, comparativ cu cel de până la 1991. Mult mai satisfăcuţi de viaţă sunt respondenţii cu studii avansate şi cei care se autoidentifică cu grupul social superior.

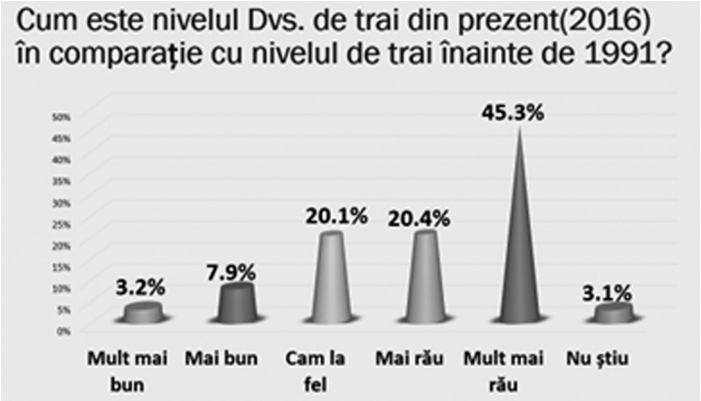

***Fig. 1*. Nivelul de trai în 2016 în comparaţie cu 1991**

Sursa: ASDM,Vox Populi, 2016.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 101 02.10.2018 11:01:43

Este cert că reformele au impact asupra tuturor cetățenilor. Cât de efective social și economic sunt reformele în Republica Moldova? Cum le înțeleg și le simt cetățenii? reformele social-economice în perceperea cetățenilor s-au repartizat după cum urmează: ¾ din populație consideră că reformele din țara noastră nu sunt eficiente și doar 13 la sută le apreciază pozitiv. Este destul de mare procentul celor care n-au fost în stare să dea un răspuns concret (11%). O asemenea distribuire a răspunsurilor denotă mai degrabă o atitudine negativă față de modul cum se implementează reformele în Republica Moldova.

Referitor la reforme și procesele democratizării, 4 din 10 cetățeni consideră că reformele efectuate contribuie într-o măsură mare sau foarte mare la dezvoltarea democrației. Mai mult de jumătate (56%) sunt de părere că reformele nu înlesnesc democratizarea, iar 6 dintr-o sută din respondenți nu au nici un punct de vedere la subiectul respectiv. (Vezi *Fig. 2*)

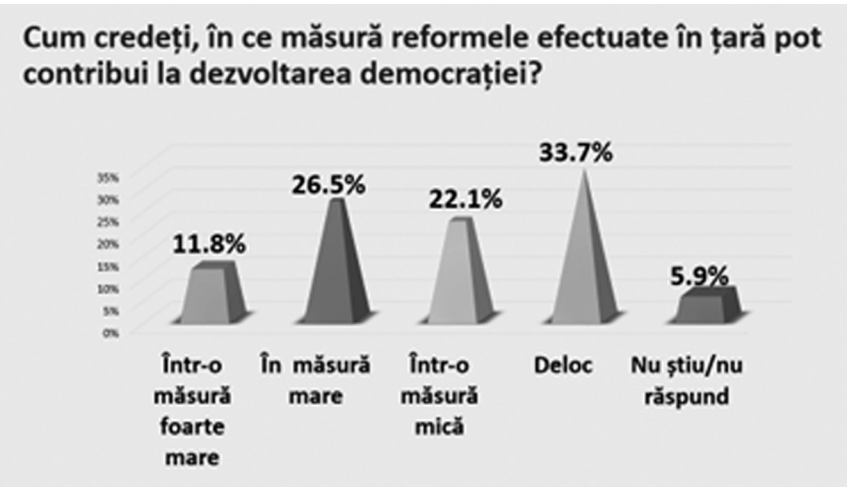

Fig. 2. **Influența reformelor asupra dezvoltării democrației.**

Sursa: ASDM, Vox Populi, 2016.

În *Tabelul 2* prezentăm răspunsurile respondenților la întrebarea: ,,*Cum apreciați schimbările care s-au produs în viața societății pe parcursul ultimilor cinci ani?*" Este o întrebare meniu, la care respondenții au ales câte un singur răspuns pentru fiecare domeniu.

68% dintre respondenți apreciază negativ schimbările care s-au produs pe parcursul ultimilor cinci ani în combaterea corupției, 66% – în soluționarea conflictului transnistrean, 47% – în sfera economică a satului, 42% – în sfera economică a orașului, 40% – în domeniul politicii interne. Cele mai palpabile schimbări au fost sesizate în domeniul științei – 39%, educației – 38%, culturii – 35%, politicii externe – 30%, în medicină – 29%.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 102 02.10.2018 11:01:44

Tabelul 2. **Schimbările care s-au produs în viaţa societăţii în ultimii cinci ani**

	Foarte bune.	Bune	Nici bune, nici rele	Rele	Foarte rele	Nu ştiu	Total aprecieri pozitive	Rangul
În ştiinţă	5,1	34,3	19,8	15,7	7,9	17,2	39,4	I
În învăţământ	7,1	30,7	33,3	11,4	6,5	11,0	37,8	II
În cultură	4,3	30,9	32,4	10,9	5,8	15,7	35,2	III
În politica externă	6,1	23,6	32,9	14,9	9,1	13,4	29,7	IV
În medicină	5,6	23,1	19,8	20,9	14,6	16,0	28,7	V
În sfera economică a oraşului	2,1	18,0	29,0	22,7	19,3	8,9	20,1	VI
În sfera politicii interne	1,5	14,9	33,7	22,8	17,5	9,6	16,4	VII
În sfera economică a satului	1,1	13,6	29,8	27,9	19,2	8,4	14,7	VIII
Soluţionarea conflictului transnistrean	0,9	9,2	13,6	28,4	37,5	10,4	10,1	IX
Combaterea corupţiei	0,0	7,8	7,4	28,1	40,2	16,5	7,8	X

Sursa: ASDM, Vox Populi, 2016.

Cetăţenii se autopoziţionează când îşi aleg grupul social, tagma, clasa din care fac parte, iar identificarea cu o clasă socială sau alta este influenţată atât de caracteristicile personale ale stilului de viaţă, cât şi de percepţia mai generală a stratificării din societate. Relevanţa autopoziţionării este în funcţie de reperele de clasă socială şi derivă tocmai din conotaţiile simbolice şi politice ale conceptului. Astfel, polarizarea socială reală se transformă în acţiuni politice. Prin intermediul polarizării sociale percepute de oameni, putem analiza perspectiva faptului ce cred ei despre propria apartenenţă de clasă şi cum se distribuie aceste autopoziţionări. Prezentăm opinii ale cetăţenilor din Zona de Nord a republicii, care în august 2017 au participat la discuţiile în grup.

”Eu sunt conştientă că azi am un statut social bun şi familia mea se află în stratul de mijloc din sat, sunt directoare la grădiniţa de copii, iar mâine pot să ajung să fac curăţenie pe undeva, la cineva, însă mă voi împăca cu situaţia, dar ce statut social voi avea atunci? Să nu ne fie ruşine în ziua de mâine pentru ziua de azi. În societate şi în comunitatea noastră nu este o stabilitate. Între statutul social al omului şi stabilitatea socială sunt legături. Noi şi toată viaţa noastră depind de stabilitatea socială şi tot noi formăm şi influenţăm stabilitatea aceasta”. A.S. 34 ani.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 103 02.10.2018 11:01:44

”Eu acum am casă bună, cu apă caldă și rece în sat, am mașină și mă socot că sunt sus. Soțul vine cu bani, el lucrează peste hotare și doarme pe scânduri, iar eu dorm în perne moi. Dacă n-ar lucra el acolo unde lucrează, n-ar fi avut copiii nici studii, nici familia casă bună. Soțul meu lucrează în Rusia. Cineva a făcut o hartă a localităților unde lucrează oamenii din satul nostru. Ei sunt pe ambele emisfere ale globului - și la nord, și la sud, și după Cercul Polar și după Ecuator: în SUA, Rusia, Israel, Italia, Franța, Germania, Cehia, Turcia etc.”. M.A. 31 ani, lucrător în comerț.

”În ultimii zece ani mi-am îmbunătățit condițiile de trai, le-am modernizat. Peste hotare n-am fost nici la odihnă, nici la muncă. Câștigul l-am investit în construirea casei, în procurarea tehnicii de uz casnic. Am apă caldă, rece, frigider modern, dar luat la mâna a doua, televizor cu ecran plat, antenă satelit. Mașina-i veche. Mă consider că sunt pe locul situat între 4 și 5 pe scara de la 0 la 10, adică șunt pe treapta de mijloc.” V.B.31 ani, antreprenor.

”Eu toată viața am lucrat, nici n-am știut și nici nu știu ce e odihna. Mi-am ridicat o gospodărie mare, casă de piatră. Am încălzire autonomă, dar nu fac focul cu gaze. Am mașină, două televizoare și centru de cinema. Mă consider printre cei care în sat trăiesc bine, sunt la nivelul 6 pe scara de la 0 la 10. Banii nu-mi ajung, căci am copii și nepoți pe care trebuie să-i mai ajut. La mare am uitat când am fost, nici peste hotare, nici prin alte părți. Eu merg la iaz, la pescuit, când am timp, și la pădure, după ciuperci. Așa am apucat de la părinți - odihna și altceva nu mai știu”. Ș.A. pensionar.

Cercetarea cantitativă ne-a dovedit că 3,5% dintre intervievați s-au autoidentificat cu grupul/stratul social superior și înalt, 13% - cu grupul/stratul social mediu, 40% - cu grupul/stratul social mai aproape de mediu, 29% - cu grupul/stratul social scăzut, 15% - cu grupul/stratul social foarte scăzut, care se află la limita supraviețuirii. Aceste date ilustrează tendințele procesului de stratificare socială aflat în curs de evoluare în condiții sinuoase. Cercetările de profil scot în evidență importanța clasei sociale mijlocii, ,,care creează dezvoltare socială, prin investiția în educație și într-o etică a muncii de calitate” [3, p. 27].

Ludmila Malcoci și Victor Mocanu în studiul sociologic ”Premisele constituirii clasei medii în Republica Moldova” constată faptul că marea majoritate a respondenților nu conștientizează caracteristicile unei clase sociale și s-au autoidentificat cu clasa care, în viziunea lor, ar corespunde poziției pe care o au ei în comunitate [2, p. 150].

În acest studiu am încercat să folosim datele cantitative pentru a identifica factorii care determină variația răspunsurilor și i-am întrebat pe respondenți: ,,*Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dumneavoastră*? Distribuirea răspunsurilor subiecților o prezentăm în *Tabelul 3*.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 104 02.10.2018 11:01:45

Tabelul 3. **Aprecierea veniturilor actuale ale familiei**

1	Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	31,4
2	Ne ajung numai pentru strictul necesar	43,7
3	Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor bunuri mai scumpe	14,1
4	Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii	7,8
5	Reuşim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne limităm la ceva	1,7

Sursa: ASDM, Vox Populi, 2016.

Observăm, că pentru 31% din populaţie veniturile disponibile nu sunt suficiente nici pentru strictul necesar, iar 44% reuşesc să acopere doar strictul necesar pentru trai. Fiecare a şaptea persoană consideră că veniturile le ajung pentru un trai decent, dar nu le permit cumpărarea unor bunuri mai scumpe. 8% reuşesc să cumpere şi unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii, şi doar 2 la sută dintre intervievaţi pot să-şi procure tot ce le trebuie, fără să se limiteze în ceva.

Analizând rezultatele cercetării, conchidem că marea majoritate dintre respondenţii care s-au identificat cu stratul social „mai aproape de mediu" dispun de venituri care nu le ajung nici pentru strictul necesar, sau le ajung numai pentru strictul necesar, adică trăiesc la limita supravieţuirii. Deci, cu certitudine putem să atribuim acest grup social clasei de jos şi nicidecum clasei de mijloc.

Aceste rezultate confirmă încă o dată faptul că în lipsa unei clase de mijloc consistente societatea moldovenească rămâne a fi una instabilă.

În cercetările realizate la Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii a Academiei Române, autoidentificarea cu clasa mijlocie se situează la o valoare de circa 1/3 din populaţie, în timp ce 2/3 se autoidentifică drept ţărani sau muncitori şi doar 1% consideră că aparţin clasei de sus. Percepţia despre locul în societate este dependentă de educaţie şi ocupaţie: cu cât numărul de ani de şcoală formală la absolvenţi creşte, iar ocupaţia necesită aptitudini şi cunoştinţe mai complexe, cu atât este mai probabilă autopoziţionarea lor în straturi sociale mai înalte [3, p. 15-16].

Sociologii români evidenţiază faptul că delimitarea şi definirea „frontierelor" şi a conţinutului fiecărei clase sociale în parte este un proces dificil. Dacă la nivelul societăţilor occidentale situaţia este relativ simplă, deoarece există o relaţie puternică între educaţie, ocupaţie, venituri, proprietate, mod şi stil de viaţă etc., care facilitează identificarea claselor sociale, în societăţile Europei Centrale şi de Est această relaţie nu mai este foarte clară. De exem-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 105 02.10.2018 11:01:45

plu, raportându-ne strict la societatea românească, multe dintre ocupațiile intelectuale nu se asociază cu venituri ridicate, după cum un nivel de educație scăzut sau ocupații manuale nu înseamnă neapărat venituri modeste. De asemenea, venituri foarte ridicate, deținerea unor bunuri și proprietăți de mare valoare, un nivel de educație cel mult mediu nu te situează în elita societății [4, p. 161]. Din cercetarea recent desfășurată de Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Științe Politice și Juridice, Asociația Sociologilor și Demografilor reiese că această tendință este specifică și pentru Republica Moldova.

Prezentăm portretul social-psihologic al cetățeanului Republicii Moldova, care în viziunea participanților la discuțiile în grup aparține de stratul social: 1) înalt, duce un mod de viață avut, își permite luxuri și poate fi situat în nucleul formării clasei de sus; 2) de mijloc, duce un mod de viață chibzuit, muncește rațional cu randament înalt,dar își permite și odihnă pe potriva muncii împreună cu familia, nu-și permite lipsuri materiale, deși este adept al unui consum rezonabil și poate fi considerat omul din centrul grupului social de temelie a clasei medii; 3) de jos, se află în sărăcie, mereu supus lipsurilor, formează clasa de jos.

"Persoana care deține un statut social înalt trebuie să se conducă de principii morale. Să aibă calități umane, să fie bogat la suflet. Să fie om de omenie. Să respecte valorile umane, iar restul lumii să tindă să fie la fel ca și dânsul și să-l urmeze. Să fie educat și performant în diverse domenii, ca să fie corect cu toți cei care-l înconjoară. Să aibă și bani, ca să dovedească o anumită poziție materială. Fără dor și poate să aibă studii". G.M. 18 ani, elevă de liceu.

"Azi mai bogat și mai văzut este cel ce e obraznic, fără rușine, fără carte, fără remușcări. Cunosc un primar bogat, șef de partid, cu studii medii, fără multă carte, dar activ, conduce de 10 ani. Cumpără oamenii săraci cu bani și promisiuni ca să-l aleagă. Oamenii rămân mulți și săraci, cum au fost, dar cu bucurii în ziua alegerilor. Hoțul îi conduce și-i om văzut pe loc de cinste, dar locul lui nu-i în frunte, ci la pușcărie". V.L. pensionar.

"Omul cu statut înalt știe cum se fac banii, el este lider, da nu întotdeauna om de omenie. Acesta trebuie să-și iubească familia, copiii, aproapele. Să vină la timp acasă și să trăiască din dragoste. Ce fel de om e acela care vede numai banii și mai mult nimic? Nu vede cum cresc copiii, cum soția îmbătrânește..." B.F. 50 ani, comerciant.

"Omul de nivel social mijlociu este rezistent, suportă greutățile și merge înainte, el nu se împacă cu nevoia. Chiar dacă are și insuccese, el caută să izbutească, are studii, cunoștințe și poate să treacă peste obstacole, nu lasă mâinile în jos, muncește și până la urmă reușește. Este cinstit și curat la suflet. Trăiește mereu cu speranța." I.R. 50 ani, angajat sezonier.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 106 02.10.2018 11:01:45

”Oamenii cu statut de mijloc sunt oamenii ce trăiesc din munca lor. Ei muncesc mult, dar reușesc. Ei sunt presați și de sus, și de jos. Ca să trăiești din muncă, să fii cinstit, să fii omul deschis, care judecă și acționează corect, trebuie să poți ca să reziști, să fii tare de fire, curajos și puternic. Mai tare decât cei de sus, pentru că cei de sus nu se comportă cu oamenii și nu răspund în fața legii așa cum răspund oamenii stratului de mijloc. Nu-i de ajuns să fii numai om de fier, trebuie să ai și caracter, și minte.” A.G. 45 ani, jurnalist.

”Briceni este un oraș, centru raional, unde e concentrată conducerea. Aici se află procuratura, judecătoria, poliția, vama. În Briceni e piața raională, sunt băncile, telecomunicațiile, rețelele electrice. Oamenii de afaceri și funcționarii publici de nivel raional locuiesc în Briceni. Nivelul lor de trai și prestigiul lor este cu mult mai ridicat decât la ceilalți oameni. Ei pot fi considerați toți un nucleu al clasei de mijloc. Administrația are mai ușor acces la bunuri materiale și financiare. Cum se face că administrația obține bunuri mai ușor decât alți oameni din mediul rural, aceasta e altă întrebare”. *V.L., pensionar.*

”Dacă oamenii așteaptă să li se dea ceva de către cineva, să vină de sus, să le facă dreptate (dreptatea ți-o faci, nu ți-o aduce nimeni), într-un cuvânt - aceşti oameni au statutul social pe treapta de jos. Ei sunt lenoși, fără aspirații. Nu doresc să muncească. Pot să aibă trei facultăți, să fi citit biblioteci întregi, însă dacă nu vor să producă pentru societate, ci parazitează toată viața va fi treapta de jos.” N.C.30 ani, funcționară.

”Problema principală e ca să posede o profesie și să dorească s-o aplice. De multe ori oameni cu statut social de jos spun: „N-avem ce face”, însă nu se gândesc: „ de ce?”. De multe ori tinerii nu sunt angajați la munci pentru că ei nu pot să-și vadă viitorul lor atunci când învață în școală, când își aleg o profesie. Ei n-au curaj să fie luptători, să-și poată lua destinul în mâini. Unii se complac în starea de sărăcie în care se află și nu vor să întreprindă nimic ca să iasă din ea. De obicei, ei degradează lent până la imoralitate și dispariție fizică.” G.L. 30 ani educatoare.

Am căutat să aflăm cum percep oamenii componența clasei mijlocii, care categorii sociale ar putea forma clasa mijlocie. La întrebarea: „În care domenii de activitate, după părerea Dumneavoastră, sunt mai mulți reprezentanți ai „clasei mijlocii”?” au răspuns respondenții și experții. Este o întrebare-meniu la care am admis mai multe răspunsuri.

În *Tabelul 4* prezentăm repartizarea răspunsurilor în % primite de la respondenți și experți.

Repartizarea răspunsurilor ne dovedește o percepere stratificată a clasei mijlocii. Atât experții, cât și respondenții văd o clasă mijlocie constituită din oameni ai muncilor curate – slujbași, profesori, învățători, oameni de cultură:

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 107 02.10.2018 11:01:45

57 % respondenți, 48% experți. Tot aici sunt medicii, managerii, specialiști în domeniul IT, scriitorii, pictorii – 34 % respondenți, 33 % experți, urmează oamenii de știință, jurnaliștii, juriștii, managerii de înaltă calificare – 23% respondenți, 35% experți; oameni de afaceri (businessul mare și mijlociu) - 13 % respondenți, 30 % experți; funcționari de diverse ranguri ale puterii executive, ai organelor de forță -10 % respondenți, 28 % experți; politicieni - 10% respondenți, 16% experți.

Tabelul 4. **Constituirea clasei mijlocii în Republica Moldova după domenii de activitate**

		Resp.	Exp.
1	Politic	9,6	16,2
2	Funcționarilor de diverse ranguri ale puterii executive, ai organelor de forță etc.	9,7	28,2
3	Oamenilor de afaceri (businessul mare și mijlociu)	13,2	29,9
4	Specialiștilor înalt calificați și conducătorilor din veriga superioară a întreprinderilor de stat	10,0	14,5
5	Specialiștilor înalt calificați din întreprinderile private	14,1	20,5
6	Oamenilor de știință, juriștilor, jurnaliștilor	22,9	35,0
7	Specialiștilor de înaltă calificare din sfera neproducătoare (medici, manageri, oameni de creație, specialiști în domeniul IT)	34,1	33,0
8	Slujbașilor, lucrătorilor din instituțiile de învățământ, cultură	57,0	47,9
9	Altceva (argumentați în scris)	3,8	2,6

Sursa: ASDM. Vox Populi, 2016.

Formarea clasei mijlocii se produce în condiții economice, ce determină nivelul de salarizare, angajarea în câmpul muncii, dezvoltarea afacerilor, asigurarea dreptului și protecția businessului, a investițiilor, a drepturilor salariaților, protecția drepturilor cetățenești, democratice, calitatea vieții, sănătatea, odihna, locuința, timpul liber, cultura etc. Răspunsurile obținute la întrebarea: „*Cum sunt, după părerea Dumneavoastră, condițiile de formare a "clasei mijlocii" în Republica Moldova?*" ne permit să obținem indicatori relevanți pentru perceperea socială a condițiilor de formare a „clasei mijlocii" în Republica Moldova. În *Tabelul 5* prezentăm repartizarea răspunsurilor de apreciere a condițiilor formării „clasei mijlocii" în Republica Moldova.

Analizând indicatorii din *Tabelul 5*, constatăm: experții consideră că în Republica Moldova condițiile economice sunt precare constituirii clasei mijlocii – 45% dintre experți le apreciază drept rele și foarte rele, doar 30% le socot satisfăcătoare și numai 25% bune și foarte bune.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 108 02.10.2018 11:01:46

Tabelul 5. **Condiţiile formării ,,clasei mijlocii" în Republica Moldova**

	Foarte bune		Bune		Satisfăcătoare		Rele		Foarte rele	
	Res	Exp.	Res	Exp	Res	Exp.	Res	Exp.	Res	Exp.
Sfera economică (nivelul de salarizare, existenţa locurilor de muncă, condiţiile de dezvoltare a afacerilor ş.a.)	4,8	11,1	20,1	13,7	43,2	29,9	26,7	34,2	5,1	11,1
Justiţie (nivelul de protecţie a antreprenorilor/investitorilor şi a drepturilor angajaţilor)	4,6	9,4	23,4	10,3	43,1	31,6	24,1	38,5	4,8	10,3
Politică (protecţia drepturilor şi a libertăţilor cetăţeneşti)	4,0	9,4	19,1	16,2	42,4	38,6	26,0	29,1	8,5	8,5
Socială (condiţiile şi calitatea vieţii, locuinţa, comerţul etc.)	3,7	7,7	19,2	11,1	43,8	35,0	26,6	37,6	6,7	8,5
Culturală (odihna, timpul liber)	4,6	4,3	24,0	18,8	42,2	37,6	21,8	30,8	7,4	8,5

Sursa: ASDM, Vox Populi, 2016.

Nici domeniul juridic, în opinia experţilor, nu asigură condiţii de formare a clasei mijlocii. Jumătate dintre experţi consideră condiţiile juridice de formare a clasei mijlocii ,,rele" şi foarte rele. A treia parte socot satisfăcătoare şi doar doi experţi dintr-o sută le apreciază drept bune şi foarte bune.

Cât ţine de mediul politic, de asigurarea drepturilor şi a libertăţilor cetăţeneşti pentru formarea clasei mijlocii, circa 38% dintre experţi consideră condiţiile rele şi foarte rele; 39% le socot satisfăcătoare şi - 23% bune şi foarte bune.

Cât ţine de condiţiile sociale (calitatea vieţii, locuinţa, comerţul) – 46% dintre experţi le consideră rele şi foarte rele; 35% - satisfăcătoare şi 18% - bune şi foarte bune.

La fel şi condiţiile de cultură (odihnă, timpul liber): 39% rele şi foarte rele, 38% - satisfăcătoare şi 23% - bune şi foarte bune.

Cei mai mulţi respondenţi consideră condiţiile economice satisfăcătoare - 43%, la fel şi în sfera justiţiei - 43% satisfăcătoare. Aceleaşi aprecieri ale respondenţilor sunt acordate şi condiţiilor din domeniul politicului, social şi de cultură. Întrebarea de concretizare: ,,*Dacă consideraţi condiţiile de formare a ,,clasei mijlocii" rele/foarte rele, atunci argumentaţi de ce?*" a solicitat şi un răspuns calitativ, explicit. Analiza argumentelor obţinute ne-a făcut să le grupăm

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 109 02.10.2018 11:01:46

în factori de impact ai formării condițiilor de constituire a clasei mijlocii. Astfel, au fost evidențiați factorii: economici, sociali, politici, culturali, juridici, psihologici, demografici, migrațională etc.

În *Tabelul 6* prezentăm aprecierile cantitative și calitative prin argumente ale condițiilor rele și foarte rele ale formării clasei mijlocii în Republica Moldova.

***Tabelul 6*. Factorii de impact și argumentarea condițiilor rele și foarte rele de formare a „clasei mijlocii" în Republica Moldova**

Nr	Factorii	Resp %	Exper. %	Enunțuri
1	Factori economici	40,5	33,9	Tărăgănarea reformelor în sectorul economic. Economia națională nu este diversificată. Management public eficient. Nivelul de salarizare insuficient, lipsă de venituri, sărăcirea populației, impozite exagerat de mari, condiții "sovietice" de lucru, învechite. Condițiile economce conduc la divizarea extremă a societății. Lipsa locurilor de muncă, Nu este dezvoltată economia și sfera de producție a bunurilor. Nivelul insuficient, al activităților de antreprenoriat. Lipsa de afaceri, loc bun de muncă. Salariile foarte mici ale funcționarilor publici. Nu este susținut businessul mic și mijlociu. Inflația este foarte mare.
2	Factori sociali	35,9	48,7	Nu sunt condiții reale de formare a "clasei mijlocii". "Clasa de mijloc" trebuie susținută prin toate mijloacele pozitive. Corupție, amăgeala, insuficiența locurilor de muncă. Taxe și impozitele prea mari. Salarii foarte mici, lipsa locurilor de muncă bine plătite, nivelul scăzut de viață, protecția socială insuficientă a categoriilor social vulnerabile. Sărăcia populației, pensii mizerabile. Salarii mici, insuficiente pentru a te clasa în "clasa mijlocie". Lipsa locurilor de muncă pentru cetățeni. Salariu indecent. Condiții inadecvate de lucru. Lipsa garanțiilor sociale. Prestarea serviciilor necalitative și cu costuri ridicate fără a da posibilitate de a alege. Salarizarea proastă a bugetarilor (medicii, profesorii, poliția, judecătorii etc.). Pătura socială mijlocie trebuie formată reieșind din condițiile economice, educaționale, sociale. Șomajul, emigrația, salarii mai mici decât coșul de consum, justiție coruptă, politicieni corupți, pensii mizere, plăți comunale mari, posibilități limitate. Nivelul de salarizare, competitivitate, condițiile de dezvoltare a afacerilor, corupția.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 110 02.10.2018 11:01:46

Continuarea tabelului nr. 6

3	Factori politici	26,6	51,4	Factorul politic este determinant. Orientări diverse în politică, dependența politică. Nu știi ce să te aștepți de la PLDM, deoarece PSRM și PL sunt previzibili. Nu există voință politică de a forma clasa de mijloc. Politizarea, divizarea pe criterii politice conduce, permite formarea clasei mijlocii, apar mai mulți oameni cu putere financiară și politică în comparație cu dictatura unui om sau partid. Populația n-are susținere de la stat. Corupție politică înaltă, repartizarea neuniformă a produsului intern brut, povara fiscală neechitabilă. Discriminarea din motive de apartenență politică Clasa mijlocie se formează în condiții social-economice benefice ce asigură independența politică a acesteia de structurile politice și de stat centrale și raionale. Corupția în toate sferele vieții, practica ”contabilității duble”. Independența în acțiune. Indiferența totală a Guvernului față de oameni (sănătate, muncă, servicii comunale). Instabilitatea pe plan politic și social. Corupția la nivel mare. Atacuri raider asupra businessului mic. Nu sunt condiții pentru a susține clasa mijlocie. Amestecul statului în domeniul privat.
4	Factori culturali	22,4	42,1	Venituri mici și cultura civică joasă. Cultura politică lipsește. Cei bogați au condiții pentru organizarea timpului liber, ei merg peste hotare.
5	Factori profesionali	19,1	22,3	Nivel insuficient de profesionalism. Concursuri publice netransparente ale administratorilor.
6	Factori juridici	11,7	18,0	Justiție ineficientă. Nu sunt apărate drepturile și libertățile cetățeanului. Nu se respectă Constituția – suveranitatea poporului. De modificat modul de investire în funcție a președintelui țării, a alegerii Parlamentului, de reformat esențial justiția, de înlăturat de la conducere oligarhii. Justiția nefuncțională. De adus legislația la un nivel când persoana nu va fi persecutată, amendată și urmărită ilegal. În Moldova se garantează activitatea doar a persoanelor fidele guvernării, ele pot să încalce legislația. Activitatea proastă a justiției. Nu există echitate socială și în aplicarea legislației. Din cauza nerespectării drepturilor omului, corupției - cine are bani, are și dreptate. Condițiile de formare a „clasei mijlocii” sunt rele. Problema: în justiție, în politică. Legislația națională nu corespunde realităților create. Statul de drept este doar un concept, nematerializat. Salariile mici și lipsa încrederii în justiție.
7	Factori psihologici	9,3	32,6	Implicarea nesemnificativă în diverse proiecte de asistență. Nesiguranța în ziua de mâine. Lipsa ideii naționale și a unui program de dezvoltare socioeconomică a țării.
8	Alţi factori	3,0	1,4	Factori demografici - migrația mare, natalitatea joasă.
9	Nu știu	18,5	0,7	

Sursa: ASDM,Vox Populi, 2016.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 111 02.10.2018 11:01:47

Concluzii. Cercetările cantitative și calitative ce stau la baza studiului efectuat în condițiile libertăților de expresie și informare dobândite de populația Moldovei pe parcursul a 27 de ani de construire a statului nou, independent, ne permit să expunem unele concluzii pornind de la datele empirice obținute și de la analizele opiniilor cetățenilor, expuse în interviuri individuale și discuții de grup. Ele pot contribui la ridicarea eficienței proceselor de implementare a reformelor economico-sociale și a rezultatelor lor reflectate în modul de viață și de percepere a realității de către cetățenii statului Republica Moldova, vor servi raționalizării activităților decizionale, redirecționării acțiunilor de reformare a societății moldovenești în contextul globalizării și manifestărilor locale ale intereselor geopolitice.

1. Reformele economice au produs transformări în structura socială, au împărțit oamenii în funcție de capitalul de care dispun în: bogați (circa 2%), care-și permit luxul și libertatea vieții și săraci (75%), care au venituri ce le permit doar existența.

2. Reformele economice și sociale au la baza lor numeroase concepții, politici, strategii și programe de dezvoltare macro și micro economică, la elaborarea cărora a fost investit capital uman și financiar. Eficacitatea socială a implementării reformelor bazată pe raportul efecte sociale – investiții economice/financiare este slab studiată sau de loc.

3. Estimarea calitativă aleatorie a strategiilor de dezvoltare sectorială dovedește că, în marea lor parte, acestea sunt documente tehnocrate, elaborate fiind în urma unor acorduri și angajamente pe care și le-au asumat guvernările Republicii Moldova. Ele fortifică în mare rapoartele statistice și sunt lipsite de finalități, unde să fie prezent omul și grupele sociale cu interesele lor sociodemografice.

4. Strategiile și programele transformărilor economico-sociale elaborate de guvernele schimbate continuu în urma luptelor politice nu sunt coezive și exprimă interesele unor grupe politice, a unor indivizi, a ministerelor, agenților, departamentelor. Ele au caracter fragmentar, iar luate în ansamblu dovedesc imposibilitate de implementare eficientă, căci denotă lipsă de comunicare și colaborare intersectorială și intraministerială.

5. Ineficiența reformelor poate fi măsurată prin poziționarea populației față de rezultatele reformelor exprimată în temeiul de îngrijorare a cetățenilor. Astfel, pe primul loc în preocupările oamenilor din Republica Moldova este sărăcia, urmată de creșterea prețurilor, de corupție și șomaj, iar pe ultimul loc este criza politică și calitatea guvernării, fapt ce ne dovedește disperare și apatie în mediul social.

6. Mai mult de jumătate dintre cetățenii republicii sunt convinși că reformele efectuate nu contribuie la dezvoltarea democrației. Astfel, pe fundalul crizei politice în condițiile disperării și apatiei sociale se constituie premise pentru instaurarea unei dictaturi pe cale democratică.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 112 02.10.2018 11:01:47

7. Transformările economice au condus la bulversarea structurilor sociale anterioare lor. Straturile sociale noi create atestă mobilitatea continuă a indivizilor şi lipsa solidarităţii, a coeziunii de grup.

8. În lipsa unor nuclee de coagulare şi solidificare a clasei mijlocii, cetăţenii au imagini vagi referitor la conceperea şi constituirea clasei mijlocii. Ei consideră că cei mai mulţi reprezentanţi ai ,,clasei mijlocii" se află printre slujbaşi, lucrători din instituţiile de învăţământ, cultură. De fapt, este o percepere a structurilor sociale ce reflectă o moştenire a unui mod de gândire sovietică, socialistă. Astfel, este dificil să vorbim de existenţa unor perceperi de conştiinţa de clasă.

9. Rolul determinant în formarea clasei mijlocii îl deţin factorii economici, sociali, politici, culturali, profesionali, juridici, psihologici, demografici.

În condiţiile Republicii Moldova, factorii economici au condus la divizarea extremă a societăţii, au suprimat dezvoltarea agriculturii, a industriei şi a producţiei de bunuri. Nu au creat condiţii pentru dezvoltarea businessului şi a creşterii nivelului de trai al populaţiei. Factorii sociali ne dovedesc insuficienţa locurilor de muncă, escaladarea corupţiei şi neputinţa justiţiei, confirmată de factorii juridici prin incompetenţa organelor de drept în apărarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor.

Factorii psihologici ne dovedesc nesiguranţa populaţiei în ziua de mâine, moştenirea unor concepţii şi viziuni din trecutul sovietic, însoţite de o gândire individualistă ostilă coeziunii de clasă şi solidarităţii sociale.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Mocanu V., Dumbrăveanu A. Constituirea clasei mijlocii în Republica Moldova în contextul reformelor social-economice. În: Revista de Filosofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, 2016, nr. 2.
2. Malcoci L., Mocanu V. Premisele constituirii clasei medii în Republica Moldova: studiu sociologic. Chişinău, 2017.
3. Larionecu M., Mărginean I., Neagu G. Construirea clasei mijlocii în România. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2007.
4. Zamfir C., Stănescu S. Enciclopedia dezvoltării sociale. Iaşi: Polirom, 2007.
5. Strategia de Dezvoltare a Agriculturii şi Mediului Rural din Moldova 2014 – 2020. Disponibil: http://www.maia.gov.md/public/files/Proiecte/ProiectStrategiaAgriculturaDezvRur.pdf
6. Agricultură: strategia laptelui pentru următorii 15 ani. Disponibil: http://www.timpul.md/articol/agricultura-strategia-laptelui-pentru-urmatorii-15-ani-34222.html
7. Strategia de dezvoltare a turismului "Turism 2020". Disponibil: http://www.slideshare.net/ghenador/strategia-de-dezvoltare-a-turismului-turism-2020
8. Notă de concept privind viziunea Strategiei Naţionale de Dezvoltare „Moldova 2030". Disponibil: http://mecc.gov.md/sites/default/files/nota_de_concept_viziunea_snd_2030.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 113 02.10.2018 11:01:47

FORMAREA STRATURILOR SOCIALE - PREMISE ALE CONSTITUIRII CLASEI MIJLOCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Victor MOCANU, ***doctor în sociologie***

Poziționarea socială a respondenților. Poziționarea socială a respondenților a fost efectuată în baza analizei respondenților angajați în câmpul muncii.[1] Indicatorii de bază pentru constituirea straturilor au fost următorii: 1) statutul socioprofesional, 2) nivelul de educație, 3) bunăstarea materială, 4) apartenența la clasă. În cazul statutului socioprofesional, respondenții au fost distribuiți în funcție de ocupație: conducător în diferite organizații, instituții; specialiști cu nivel superior de calificare; specialiști cu nivel mediu de calificare, funcționari administrativi; lucrători în servicii; lucrători calificați în agricultură, silvicultură etc.; muncitori calificați; muncitori necalificați. În cazul nivelului de educație, respondenții au fost distribuiți în trei nivele: superior (studii universitare/postuniversitare), mediu (studii medii generale, vocaționale, de specialitate) și redus (studii primare, gimnaziale). În cazul bunăstării materiale, au fost incluși indicatorii posesia și vechimea mașinii (până la 5 ani, 6-10 ani, 11 ani și mai mulți).

Analiza rezultatelor cercetării denotă că societatea moldovenească poate fi distribuită în 6 straturi sociale după nivel de ocupație, nivel de educație și bunăstare materială (vezi *Fig. 1*).

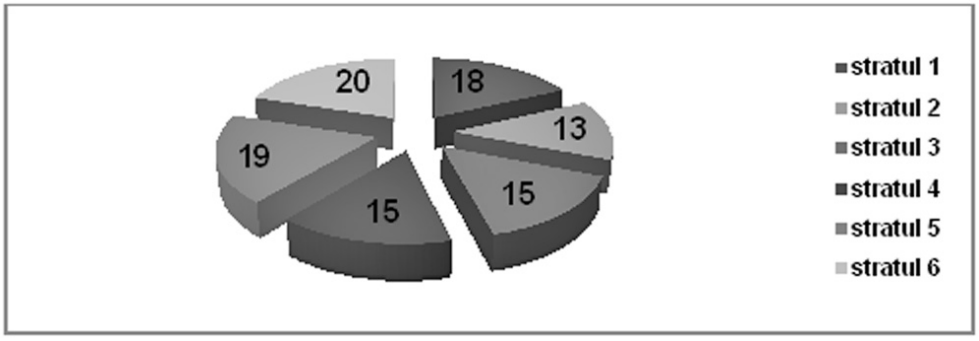

Fig. 1. **Distribuirea respondenților pe straturi (%)**

[1] Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJP a aplicat în aprilie 2016 un chestionar sociologic pe un eșantion național reprezentativ de 1179 respondenți din 63 de localități ale Republicii Moldova

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 114 02.10.2018 11:01:47

În funcție de statutul socioprofesional, respondenții în straturi se distribuie în felul următor:

Stratul 1 - 23% sunt muncitori necalificați, inclusiv în agricultură; 28% - muncitori calificați în întreprinderi, 5% - lucrători calificați în agricultură; 37% - lucrători în servicii, 4% - specialiști cu nivel mediu de calificare și doar 2% sunt specialiști cu nivel înalt de calificare.

Stratul 2 – circa 15% sunt muncitori necalificați, inclusiv în agricultură, 27% - muncitori calificați în întreprinderi; 14% - lucrători calificați în agricultură; 20% - lucrători în servicii; 22% - specialiști cu nivel mediu de calificare și 2% - specialiști cu nivel înalt de calificare. Comparativ cu stratul 1, în stratul 2 se observă o scădere a muncitorilor necalificați, inclusiv în agricultură, și o creștere a ponderii specialiștilor cu nivel mediu de calificare de la 4% la 22%.

Stratul 3 – circa 12% sunt muncitori calificați la întreprinderi, 2% - lucrători calificați în agricultură; 23% - lucrători în servicii; 58% sunt specialiști cu nivel mediu de calificare. Comparativ cu straturile 1 și 2 observăm lipsa totală a muncitorilor necalificați, o reducere considerabilă a ponderii muncitorilor calificați în întreprinderi și o sporire considerabilă a specialiștilor cu nivel mediu de calificare.

Stratul 4 se distribuie în felul următor: 3% - muncitori necalificați, 18% - muncitori calificați, 4% - lucrători calificați în agricultură, 33% - lucrători în servicii, 28% - specialiști cu nivel mediu de calificare, 5% - specialiști cu nivel superior de calificare și 8% - conducători și funcționari superiori. Comparativ cu celelalte straturi anterioare, în stratul 4 observăm o diminuare a ponderii muncitorilor calificați și o sporire a ponderii specialiștilor cu nivel superior de calificare și a conducătorilor și funcționarilor superiori.

Stratul 5 include: 2% - muncitori necalificați/calificați, 7% - lucrători în servicii; 7% - specialiști cu nivel mediu de calificare; 74% - specialiști cu nivel superior de calificare și 8% - conducători și funcționari superiori. Comparativ cu primele trei straturi, în stratul 5 se observă o creștere considerabilă a ponderii specialiștilor cu nivel superior de calificare și o reducere a ponderii specialiștilor cu nivel mediu de calificare și a lucrătorilor în servicii.

Stratul 6 se distribuie în felul următor: 2% - muncitori necalificați, 8% - muncitori calificați, 12% - lucrători în servicii, 20% - specialiști cu nivel mediu de calificare, 53% - specialiști cu nivel superior de calificare și 4% - conducători și funcționari superiori. Comparativ cu primele trei straturi, observăm o pondere înaltă a specialiștilor cu nivel superior de calificare (vezi *Fig. 2*).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 115 02.10.2018 11:01:48

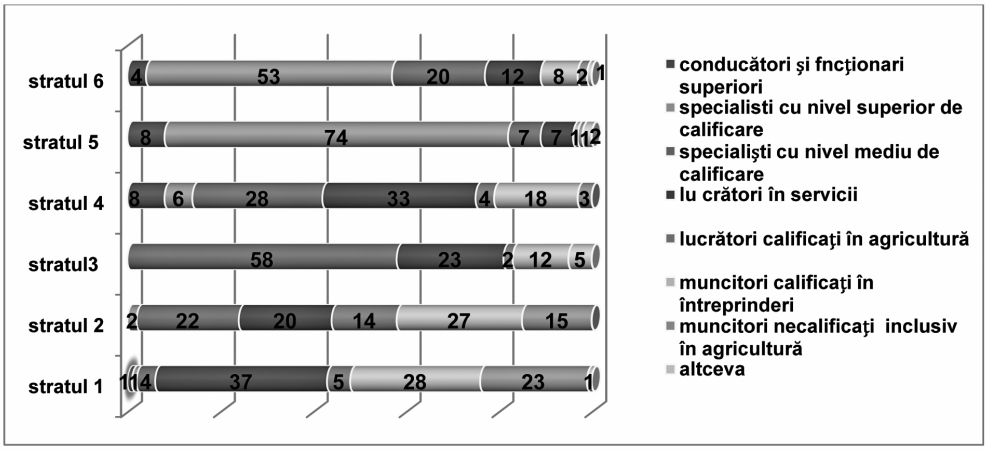

Fig. 2. **Distribuirea respondenților în funcție de ocupații pe straturi sociale (%)**

Respondenții în straturile identificate se deosebesc și după nivelul de studii. Astfel, din *Fig. 3* putem observa următoarele:

În straturile 1 și 2, 98% din respondenți au cel mult studii vocaționale. În stratul 2, comparativ cu stratul 1, scade ponderea respondenților cu studii medii generale și se mărește ponderea respondenților cu studii vocaționale.

În stratul 3, 100% din respondenți au studii medii de specialitate.

În stratul 4 se reduce ponderea respondenților cu studii medii generale, vocaționale sau medii de specialitate și crește ponderea respondenților cu studii superioare. Fiecare al patrulea respondent din acest strat are studii superioare.

În stratul 5, 86% din respondenți au studii superioare și 14% din respondenți – studii medii de specialitate.

În stratul 6 - 100% din respondenți au studii superioare.

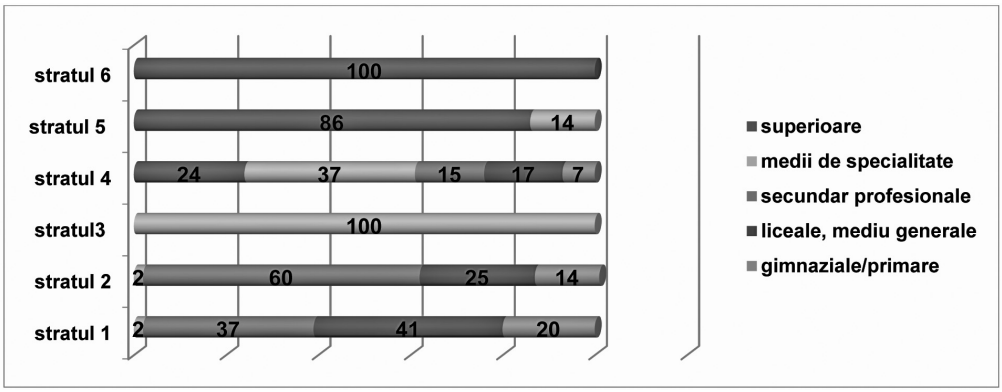

Fig. 3. **Distribuirea respondenților în straturi în funcție de studii (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 116 02.10.2018 11:01:48

După cum am menționat mai sus, pentru măsurarea bunăstării respondenților au fost utilizați indicatorii posesia mașinii funcționale și vechimea ei. Analiza respondenților pe straturi a scos în evidență următoarele caracteristici:

În stratul 1 - 100% din respondenți nu posedă mașină.

În stratul 2 - fiecare al patrulea respondent nu posedă mașină, iar restul respondenților posedă mașini vechi care au 10 ani și mai mult.

În stratul 3 - 2/3 din respondenți nu posedă mașină, iar 1/3 au mașini vechi cu o vîrstă mai mare de 10 ani.

În stratul 4, 100% din respondenți au mașini cu o vârstă de până la 10 ani, 25% dintre care posedă mașini noi de până la 5 ani.

În stratul 5 - 38% nu au mașină, 33% au mașină veche de peste 10 ani, 13% au mașină veche de 6-10 ani și 16% - au mașină nouă de până la 5 ani.

În stratul 6, 42% - nu posedă mașină. 44% - au o mașină mai veche de 10 ani, 12% au o mașină de 6-10 ani și 2% - au mașină de până la 5 ani.

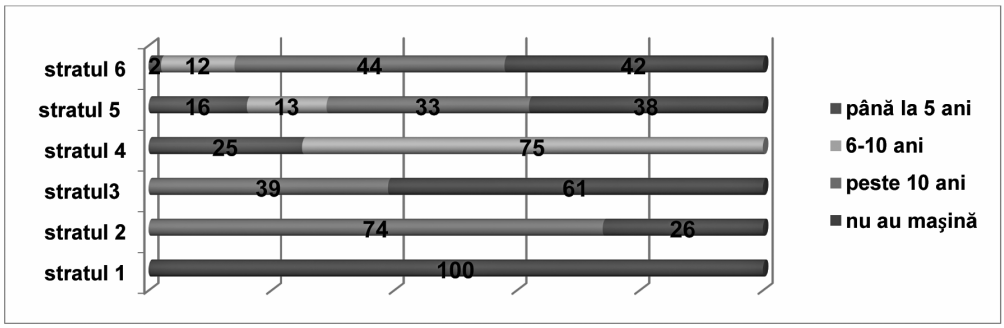

Fig. 4. **Distribuirea respondenților în funcție de posesia și vechimea mașinii în proprietate, straturi (%)**

Analiza poziționării sociale a respondenților în straturi în funcție de diferite caracteristici denotă o inconsistență a statutului lor social și o cristalizare redusă a statutului. Astfel, au fost observate discrepanțe evidente dintre pozițiile sociale ale respondenților în diferite domenii (într-un domeniu poziția socială poate fi înaltă, iar în alt domeniu poate fi redusă). Din *Tabelul 1* putem observa următoarele: a) respondenții din straturile 1 și 2 se caracterizează prin status socioocupațional redus, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare redus; b) respondenții din stratul 3 se caracterizează prin status socioocupațional mediu, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare redus; c) respondenții din stratul 4 se caracterizează prin status socioocupațional mediu, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare mediu spre înalt; d) respondenții din straturile 5 și 6 se caracterizează prin nivel de calificare înalt, nivel de educație înalt și nivel de bunăstare redus.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 117 02.10.2018 11:01:49

Tabelul 1. **Caracteristicile straturilor în funcție de statut socioprofesional, educație, bunăstare**

	Statut socioocupațional			Educație			Bunăstare		
Straturi	redus	mediu	înalt	redus	mediu	înalt	redus	mediu	înalt
Stratul 1	X				X		X		
Stratul 2	X				X		X		
Stratul 3		X			X		X		
Stratul 4		X			X				X
Stratul 5			X			X	X		
Stratul 6			X			X	X		

Reieşind din considerentul că o clasă socială poate exista doar dacă majoritatea persoanelor au un statut cristalizat puternic, putem afirma că în Republica Moldova, în condițiile unei cristalizări reduse a statutelor sociale, clasele sociale sunt abia la început de formare.

Analiza straturilor sociale din perspectiva caracteristicilor clasei medii (statut socioprofesional înalt, nivel de educație înalt, nivel de bunăstare înalt pentru a-şi asigura nevoile materiale şi spirituale, conştiinţă de clasă) denotă unele premise ale formării clasei medii în straturile 5 şi 6 care se caracterizează prin nivel socioocupațional înalt (stratul 5 – 82% din respondenți, stratul 6 – 57% din respondenți), nivel de studii înalt (stratul 5 – 86%, stratul 6 – 100%) şi nivel de bunăstare redus (stratul 5 – 71%, stratul 6 – 86%) şi în stratul 4 care se caracterizează prin nivel socioocupațional mediu, nivel de studii medii şi nivel de bunăstare mediu spre înalt.

Activitatea de muncă a respondenților pe straturi sociale. Analiza locului de muncă a respondenților pe straturi a scos în evidență faptul că mai bine de 2/3 din persoanele chestionate sunt angajate în Republica Moldova. Ponderea respondenților care activează total sau parțial peste hotare este mai mare în straturile de jos şi în stratul 4 şi este mai redusă în straturile 5 şi 6 (vezi *Fig. 5*). Acest fapt confirmă încă o dată ipoteza că persoanele care au un nivel socio-ocupațional înalt şi studii înalte au mai multe oportunități de realizare în țară şi sunt predispuse mai puțin să se ducă la muncă peste hotare. Şi dimpotrivă, persoanele care au un statut ocupațional mediu, studii medii au oportunități mai reduse de realizare în țară şi sunt mai predispuse să-şi caute un loc de muncă peste hotare pentru a depăşi situațiile de criză financiară şi a avea un trai mai bun.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 118 02.10.2018 11:01:49

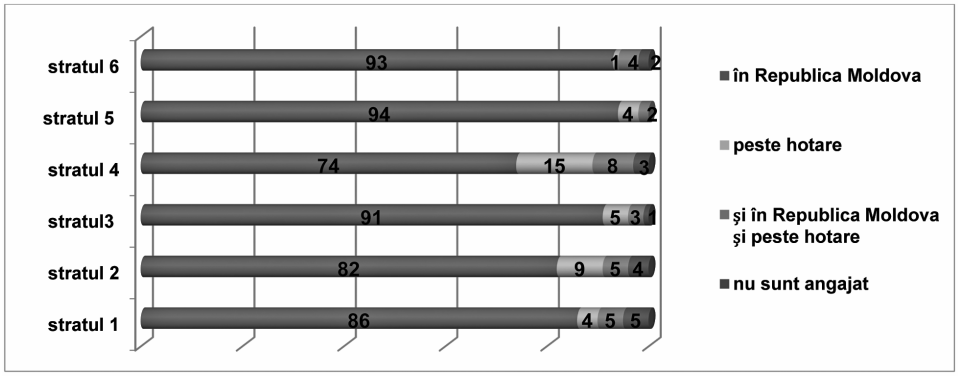

Fig. 5. **Distribuirea respondenților după locul de muncă, pe straturi sociale (%)**

Conform cercetării, în straturile de sus (4, 5, 6) ponderea respondenților care lucrează săptămânal 40 de ore şi mai mult este mai mare decât în straturile de jos (1-3). Printre respondenții care lucrează mai puțin de 20 de ore săptămânal sunt pensionarii (33%), studenții (26%), casnicii (16%), persoanele care fac activități sezoniere (12%) etc.

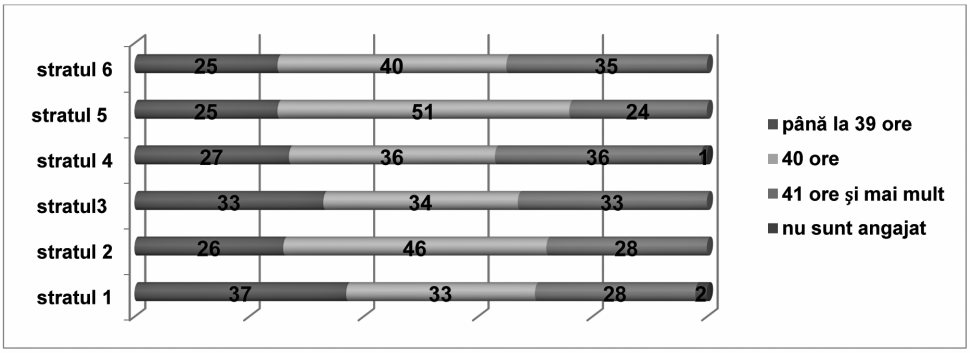

Fig. 6. **Distribuirea respondenților angajați în câmpul muncii în funcție de numărul de ore lucrate săptămânal, pe straturi (%)**

În funcție de sectorul de activitate: mai bine de 2/3 din respondenții straturilor 5 şi 6 activează în sectorul public, iar mai bine de jumătate din respondenții straturilor 2 şi 4 activează în sectorul privat. În cazul stratului 1, fiecare al cincilea respondent activează în sectorul informal sau în gospodăria casnică.

Ponderea patronilor este mai mare în straturile 4 (15%) şi 5 (11%), iar ponderea lucrătorilor pe cont propriu – în straturile 1 (11%) şi 2 (9%).

Ponderea respondenților care au menționat că ocupația lor este superioară, corespunde sau este echivalentă cu studiile obținute şi este mai mare în stratul 5 (90%), stratul 6 (80%), stratul 2 (81%). În stratul 4, 27% din respondenți consideră că ocupația lor este inferioară nivelului de studii.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 119 02.10.2018 11:01:49

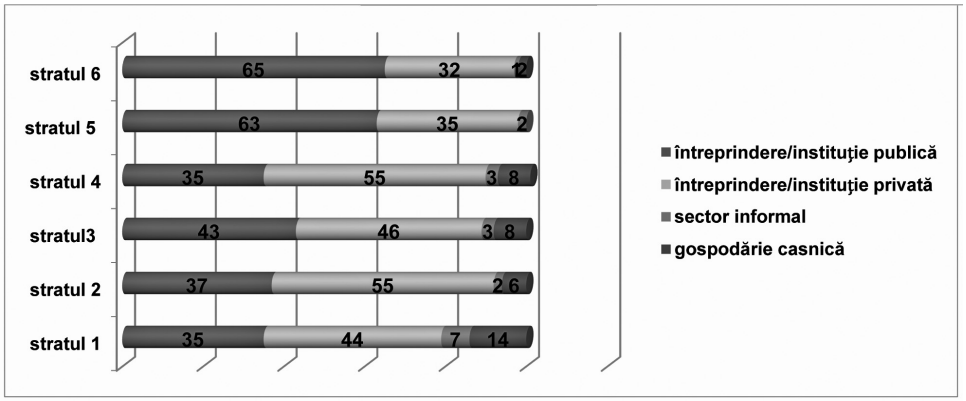

Fig. 7. **Distribuirea respondenților angajați în câmpul muncii în funcție de sectorul de activitate, pe straturi (%)**

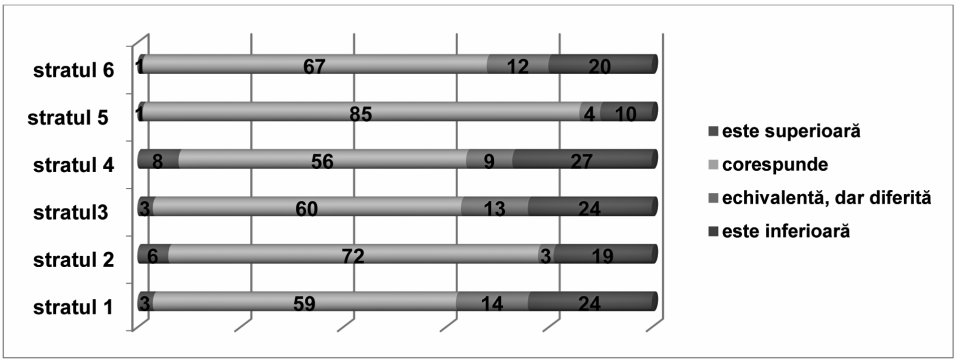

Fig. 8. **Gradul de corespundere a ocupației respondenților nivelului lor de instruire/calificare, pe straturi (%)**

Analiza gradului de securizare socială a respondenților la locul de muncă denotă faptul că persoanele poziționate în straturile de sus au un nivel de securizare socială mai înalt decât cele poziționate în straturile de jos. Astfel, în straturile 5 și 6 ponderea persoanelor angajate prin contract este mai mare decât în straturile 1 și 2. În stratul 1, 28% din respondenți sunt angajate prin înțelegere. În stratul 2, 21% din persoane sunt angajate prin înțelegere (*Fig. 9*), fapt ce sporește vulnerabilitatea lor la locul de muncă. Aceste persoane mai frecvent sunt supuse riscului de a fi concediate, de a primi salarii mult mai mici decât a fost înțelegerea sau în general de a nu fi plătite pentru munca depusă. Totodată, persoanele în cauză sunt lipsite de beneficiile sociale (concedii plătite, concedii medicale, cotizații pentru pensii etc.)

De asemenea, persoanele din straturile 5 și 6 în mai mare parte sunt angajate pe o perioadă nedeterminată de timp, în timp ce cele din straturile de jos -

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 120 02.10.2018 11:01:50

în mai mare parte sunt angajate pe o perioadă determinată de timp. Din *Fig. 10* observăm că mai bine de 1/3 din respondenții poziționați în stratul 1 au indicat că sunt angajați pe o perioadă determinată de timp. Aceste persoane în mai mare parte au perioade îndelungate de timp în căutarea unui nou loc de muncă.

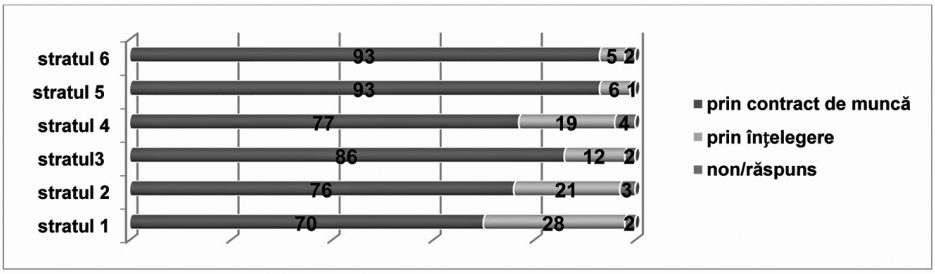

Fig. 9. **Distribuirea respondenților după modalitatea de angajare, pe straturi (%)**

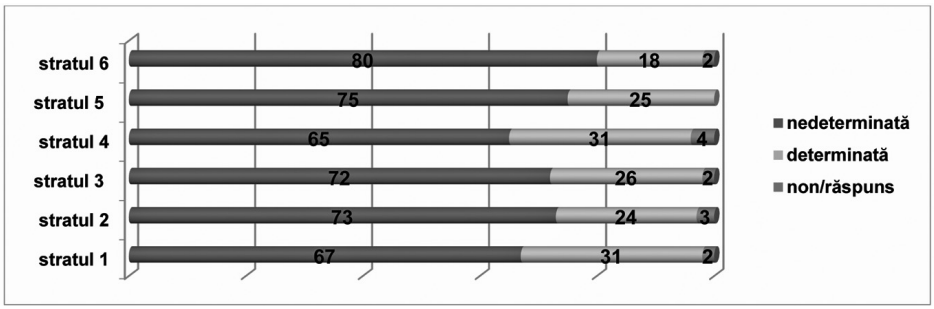

Fig. 10. **Distribuirea respondenților după durata contractului, pe straturi (%)**

Analiza respondenților în funcție de beneficiile sociale primite, de asemenea a scos în evidență faptul că în straturile de sus (5 și 6) ponderea persoanelor care beneficiază de concedii anuale, concedii medicale plătite și asigurare medicală este mai mare comparativ cu straturile de jos (*Fig. 11*).

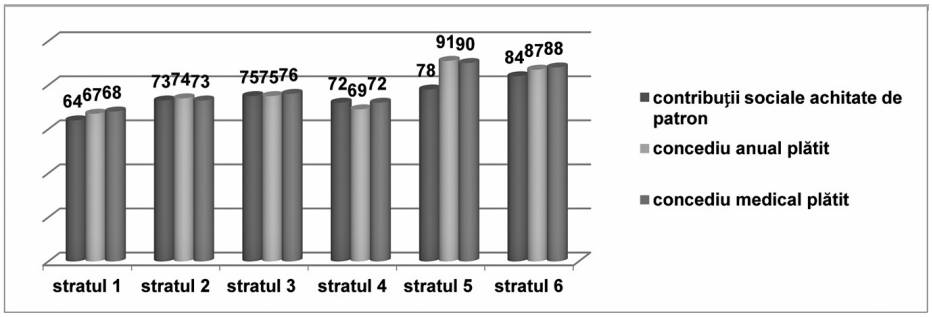

Fig. 11. **Ponderea respondenților care primesc beneficii sociale și beneficiază de concedii anuale, medicale și de asigurare medicală (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 121 02.10.2018 11:01:50

Datorită faptului că au un nivel de educație mai înalt și un statut socioocupațional mai înalt, precum și din considerentele că beneficiază la locul de muncă de un grad destul de avansat de securizare socială, persoanele poziționate în straturile de sus manifestă mai puțină frică că vor pierde locul de muncă, vor deveni șomeri sau că vor fi nevoiți să-și schimbe ocupația decât persoanele poziționate în straturile de jos. Astfel, din *Fig. 12* putem observa că ponderea persoanelor care nu manifestă frică că vor pierde locul de muncă este mai mare în straturile 5 și 6, care se caracterizează prin nivel înalt de studii, și statut socioocupațional înalt, și este mai redusă în straturile 1 și 2, care se caracterizează prin nivel de studii redus și statut socioocupațional redus.

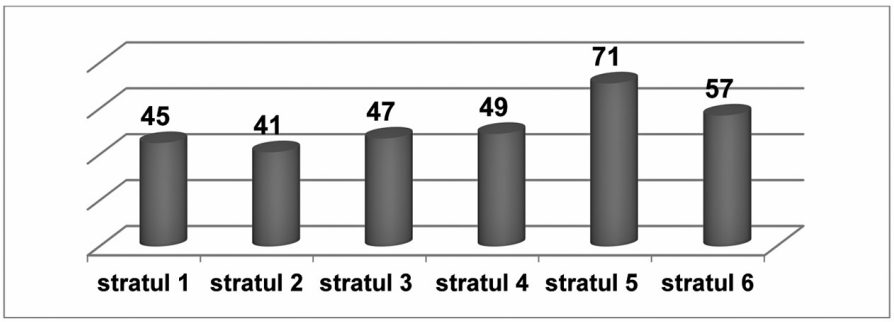

Fig. 12. **Ponderea persoanelor care nu simt frică că vor pierde locul de muncă, pe straturi (%)**

Ponderea persoanelor care nu manifestă frică că vor deveni șomeri este mai mare în straturile 5 și 6 (54%-74%) și este mai redusă în straturile 1 și 2 (41%-44%).

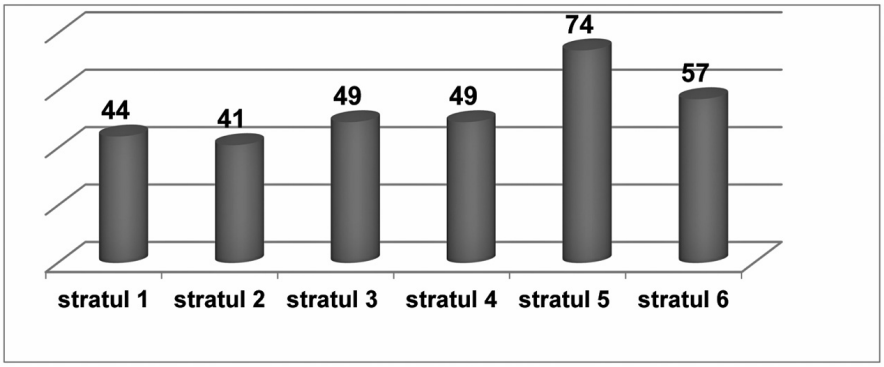

Fig. 13. **Ponderea persoanelor care nu simt frică că vor deveni șomeri, pe straturi (%)**

Ponderea persoanelor care nu se tem să-și schimbe ocupația este mai mare în straturile 5 și 6 și este mai redusă în straturile 1 și 2 (50%-53%).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 122 02.10.2018 11:01:51

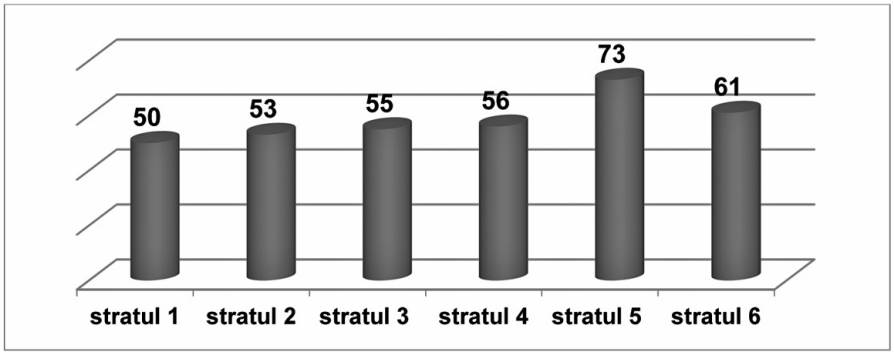

Fig. 14. **Ponderea persoanelor care nu se tem să-şi schimbe ocupaţia, pe straturi (%)**

Veniturile respondenţilor. Analiza venitului mediu lunar pe membru de familie pe straturi denotă o pondere mai mare a respondenţilor cu venituri medii lunare înalte în straturile de sus comparativ cu cele de jos. Astfel, 32% din respondenţii din stratul 4, 55% din respondenţii din stratul 5 şi 29% din respondenţii din stratul 6 au un venit mediu lunar pe membru de familie mai mare de 2500 lei. În straturile 1, 2, 3 ponderea persoanelor cu un venit mai mare de 2500 de lei pe membru de familie lunar este mai redusă (17%-23%).

Analiza gradului de corespundere a venitului mediu lunar nevoilor familiilor pe straturi a scos în evidenţă faptul că ponderea persoanelor care consideră că veniturile lor sunt cu mult mai reduse decât nevoile este mai mare în straturile de jos (1, 2, şi 3) şi este mai redusă în straturile de sus (4, 5 şi 6). În schimb, ponderea persoanelor care consideră că veniturile lor sunt egale cu nevoile sau mai mari decât nevoile gospodăriei este mai înaltă în straturile de sus (4, 5 şi 6). De aici putem conchide că ponderea persoanelor cu un nivel de viaţă mai înalt este mai mare în straturile de sus (4, 5, 6) decât în straturile de jos (1, 2, 3), ceea ce explică şi premisele creării clasei medii în baza acestor straturi.

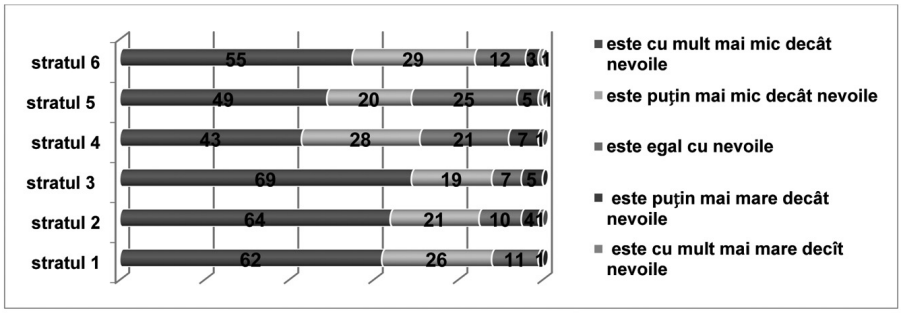

Fig. 15. **Gradul de corespundere a venitului mediu lunar pe gospodărie nevoilor familiei, pe straturi (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 123 02.10.2018 11:01:52

Analiza sursei principale de venit pe grupuri de respondenți denotă următoarele: pentru mai bine de 90% din respondenții din straturile 1, 2, 3, 5, 6 salariul, prestațiile sociale, bursele, pensiile sunt sursele principale de venit. În cazul stratului 4, observăm că salariul, prestațiile sociale, bursele și pensiile constituie surse principale de venit pentru 76% din respondenți. În schimb, 24% din respondenți din acest strat au indicat drept surse principale de venit: activitatea individuală non-agricolă și agricolă (12%), arenda proprietăților (7%) și remitențele (5%) (vezi *Fig. 16*). În baza acestui fapt putem conchide că respondenții din stratul 4 sunt mai activi și mai întreprinzători decât cei din alte straturi, se bazează pe surse de venit mai variate și au mai multe oportunități pentru a spori nivelul de viață comparativ cu respondenții din alte straturi.

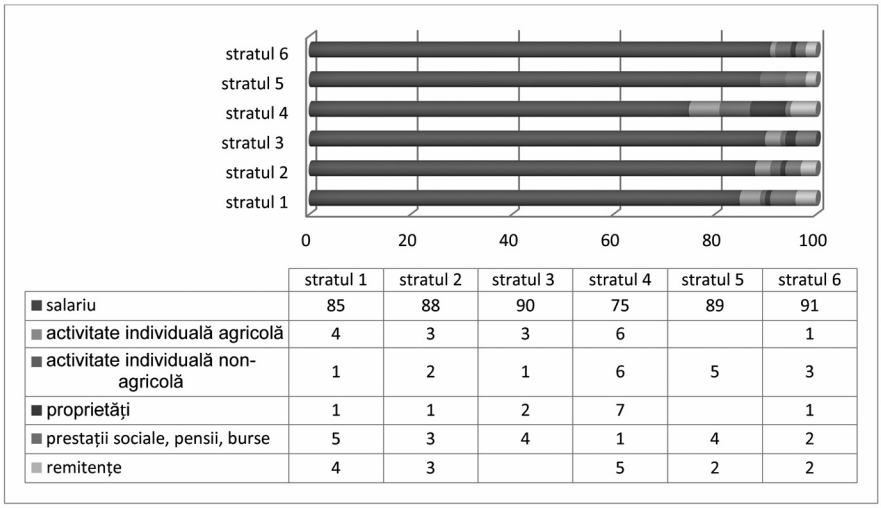

	stratul 1	stratul 2	stratul 3	stratul 4	stratul 5	stratul 6
salariu	85	88	90	75	89	91
activitate individuală agricolă	4	3	3	6		1
activitate individuală non-agricolă	1	2	1	6	5	3
proprietăți	1	1	2	7		1
prestații sociale, pensii, burse	5	3	4	1	4	2
remitențe	4	3		5	2	2

***Fig. 16.* Distribuirea respondenților în funcție de principala sursă de venit, straturi (%)**

Analiza modalităților de utilizare a remitențelor pe straturi confirmă faptul că respondenții din stratul 4 sunt cei mai orientați spre dezvoltarea unor surse de venit durabile. Astfel, fiecare al zecelea respondent din acest strat utilizează remitențele pentru dezvoltarea unor afaceri individuale (în celelalte straturi nici un respondent nu a indicat că utilizează sursele provenite din remitențe pentru aceste scopuri).

Respondenții au fost întrebați cu ce surse financiare ar rămâne dacă ar vinde toate proprietățile și ar stinge toate datoriile și dacă ar achita toate datoriile din hârtiile de valoare și economiile de care dispun. Analiza rezultatelor cercetării a scos în evidență faptul că straturile de sus (4, 5, 6) sunt mai asigurate cu surse financiare decât straturile de jos (1, 2, 3). Astfel, ponderea respondenților

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 124 02.10.2018 11:01:52

care ar rămâne cu mai mult de 60 mii Euro după vinderea proprietăților și stingerea datoriilor este mai mare în straturile 4 (34%), 5 (19%) și 6 (16%) și este foarte redusă în straturile 1, 2 și 3 (în jur de 6%). În stratul 1, 36% din respondenți au menționat că ar rămâne doar cu datorii.

Pe straturi observăm că ponderea respondenților care ar rămâne cu nimic după stingerea datoriilor este mai mare în straturile 1 (36%) și 6 (20%) și e mai redusă în straturile 4 (7%) și 5 (8%). Ponderea respondenților care ar rămâne cu mai mult de 60 mii Euro este mai mare în straturile 4 (34%), 5 (19%) și 6 (16%). În straturile 1, 2 și 3 ponderea acestor respondenți este în mediu de 6% (vezi *Fig. 17*).

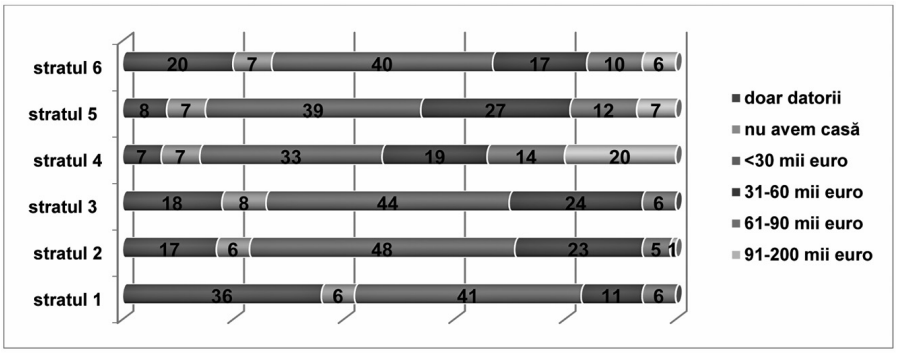

Fig. 17. **Distribuirea respondenților în funcție de sursele financiare care le-ar rămâne după vinderea proprietăților, pe straturi (%)**

În cazul achitării tuturor datoriilor din hârtiile de valoare și din economii, ponderea respondenților care ar rămâne cu mai mult de 26 mii Euro este mai mare în straturile de sus (4 (33%), 5 (23%) și 6 (19%)) și este mai redusă în straturile de jos (1 (12%), 2 (16%) și 3 (14%)) (vezi *Fig. 18*).

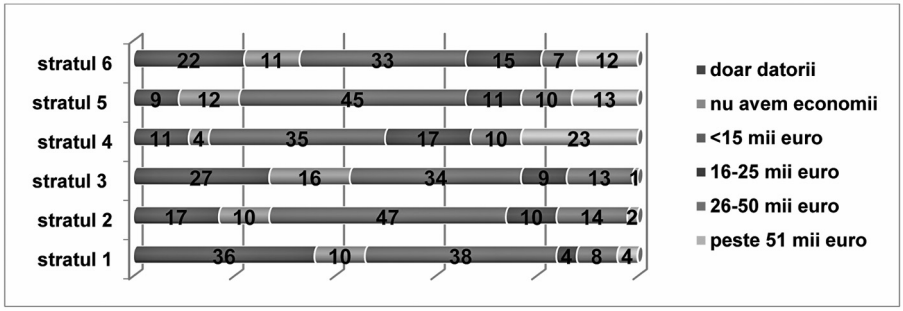

Fig. 18. **Distribuirea respondenților în funcție de suma de bani rămasă după achitarea tuturor datoriilor din hârtiile de valoare și economiile de care dispun membrii familiei, pe straturi, în % din totalul de răspunsuri**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 125 02.10.2018 11:01:52

Respondenții poziționați în straturile de sus în mai mare parte decât cei poziționați în straturile de jos își pot permite să întrețină un copil la studii peste hotare, să călătorească cu familia peste hotare, să plece la cumpărături peste hotare. Menționăm că în cazul straturilor de sus, ponderea persoanelor cu mai multe posibilități financiare este în stratul 4, unde avem mai mulți care muncesc peste hotare sau sunt angajați în afaceri. Din *Fig. 19* se observă că mai bine de 78% din respondenții din straturile 1-3 au indicat că nu-și pot permite deloc să întrețină un copil la studii peste hotare. În straturile 4-6, ponderea celor care nu-și pot permite să întrețină un copil la studii peste hotare este între 49%-65%. Totodată, 51% din stratul 4, 35% din stratul 5 și 38% din stratul 6 au indicat că ar putea să întrețină un copil la studii peste hotare fără limitări sau cu anumite limitări.

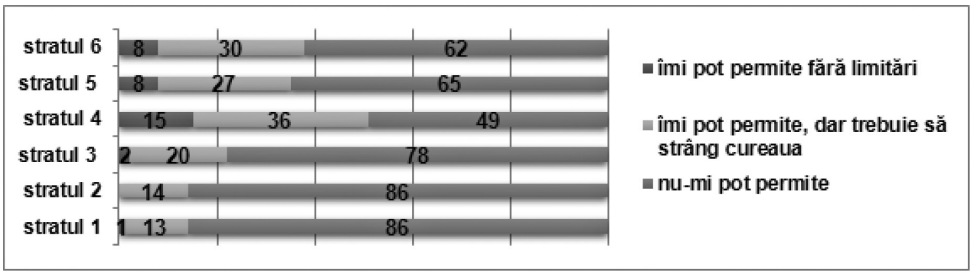

***Fig. 19.* Distribuirea respondenților în funcție de capacitatea de a întreține un copil la studii peste hotare, pe straturi (%)**

Peste 70% din respondenții din straturile 1-2 și 58% din cei din stratul 3 au indicat că nu-și pot permite deloc să călătorească cu familia peste hotare. În straturile 4-6, ponderea celor care nu-și pot permite să călătorească cu familia peste hotare este între 32%-51%. Totodată, 68% din stratul 4, 57% din stratul 5 și 49% din stratul 6 au indicat că ar putea să călătorească cu familia peste hotare fără limitări sau cu anumite limitări.

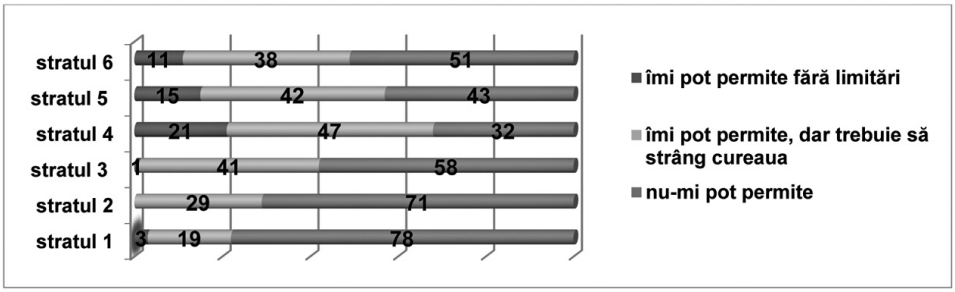

***Fig. 20.* Distribuirea respondenților în funcție de capacitatea de a călători cu familia peste hotare, pe straturi (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 126 02.10.2018 11:01:53

Fiind întrebați dacă au fost anul trecut la odihnă peste hotare, peste 80% din straturile de jos 1 și 2 au indicat că nu au fost. Ponderea celor care au fost la odihnă peste hotare este mai mare în straturile de sus. Astfel, în stratul 4, 41% din respondenți s-au odihnit peste hotare singuri sau cu familia, în stratul 5- 34%, în stratul 5-29%. Fiecare al patrulea respondent din stratul 3 de asemenea a menționat că a fost la odihnă peste hotare.

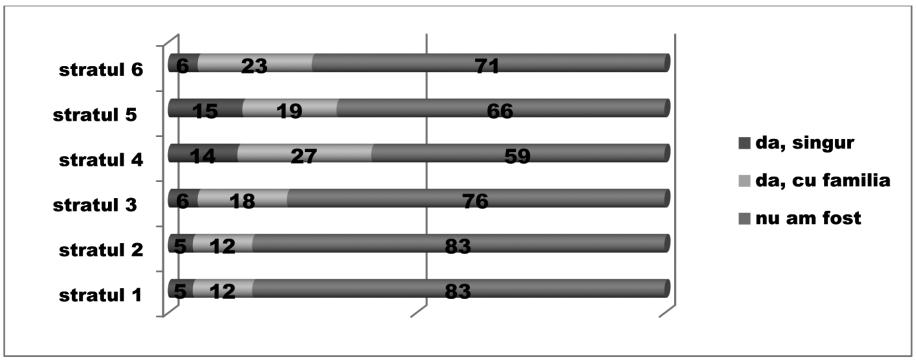

Fig. 21. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă au fost la odihnă peste hotare în ultimul an, pe straturi (%)**

Mai bine de 80% din respondenții din straturile 1 și 2 au indicat că nu-și pot permite deloc să plece cu familia la cumpărături peste hotare. În straturile 4-6, ponderea celor care nu-și pot permite să plece cu familia la cumpărături peste hotare este între 59% și 75%. Totodată, 41% din stratul 4, 35% din stratul 5 și 25% din stratul 6 au indicat că ar putea să plece cu familia după cumpărături peste hotare fără limitări sau cu anumite limitări.

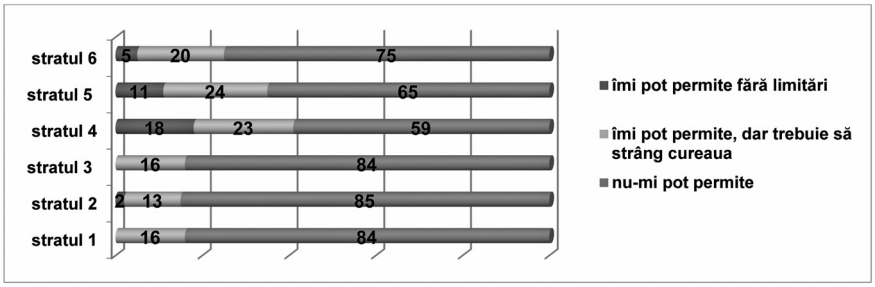

Fig. 22. **Distribuirea respondenților în funcție de capacitatea de a pleca după cumpărături peste hotare, pe straturi (%)**

Capacitatea de cumpărare a unor apartamente este destul de redusă în toate straturile. Astfel, din *Fig. 23* putem observa că peste 90% din straturile de jos (1, 2 și 3) și peste 80% din straturile de sus 5 și 6 nu și-ar putea permite să cumpere un apartament nou. În stratul 4, unde avem mai multe persoane plecate la muncă peste hotare, ponderea celor care nu și-ar putea procura un

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 127 02.10.2018 11:01:54

apartament este mai redusă decât în celelalte straturi (72%). În același timp, 28% din respondenții poziționați social în acest strat au indicat că ar putea să-și procure un apartament nou fără limitări sau cu anumite limitări.

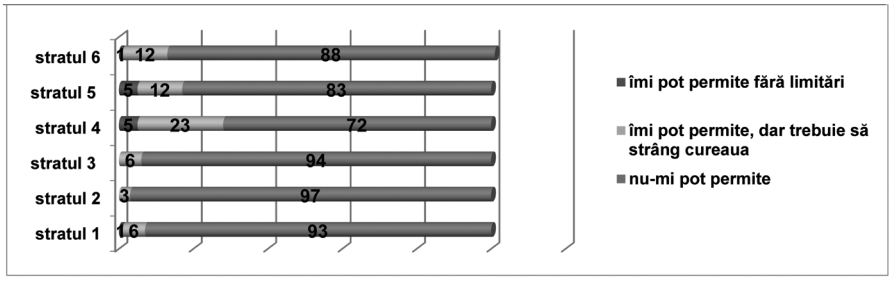

Fig. 23. **Distribuirea respondenților după capacitatea de procurare a casei/apartamentului, pe straturi (%)**

Capacitatea de cumpărare a unei mașini noi, de asemenea, este destul de redusă în straturile de jos (1, 2, 3); doar între 3% și 10% au indicat că pot să-și cumpere o mașină nouă. Respondenții cu cea mai mare capacitate de cumpărare sunt poziționați în straturile de sus: stratul 4 – 39%, straturile 5 și 6 – câte 21%.

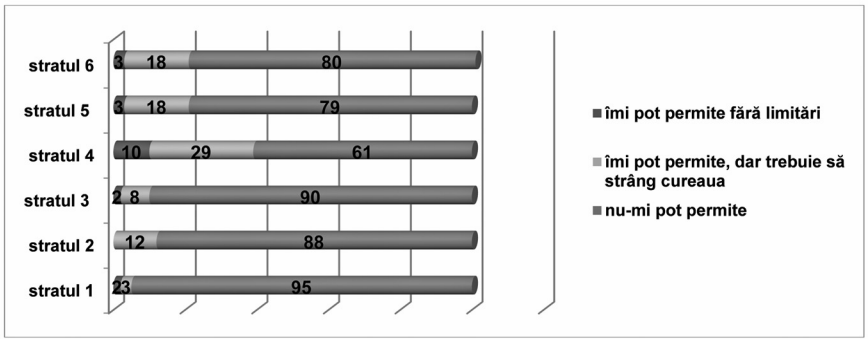

Fig. 24. **Distribuirea respondenților în funcție de capacitatea de a procura o mașină nouă, pe straturi (%)**

Pe straturi, capacitatea de cumpărare a echipamentului tehnic pentru casă/apartament este mai mare în straturile 3 - 6 și este mai redusă în straturile 1 și 2. Astfel, 59% din respondenții din stratul 3, 72% din stratul 4, 57% din stratul 5 și 60% din stratul 6 au indicat că pot să-și cumpere echipament tehnic pentru casă/apartament fără careva limitări sau cu anumite limitări.

Pe straturi, ponderea persoanelor care au indicat că au obținut în viață tot ce merită sau chiar mai mult decât merită este mai mare în straturile 3 (36%), 4 (36%), 5 (41%) și 6 (32%). Ponderea respondenților care consideră că au obținut mai puțin, sau cu mult mai puțin decât merită este mai mare în mediul respondenților din straturile 1 (65%) și 2 (67%).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 128 02.10.2018 11:01:54

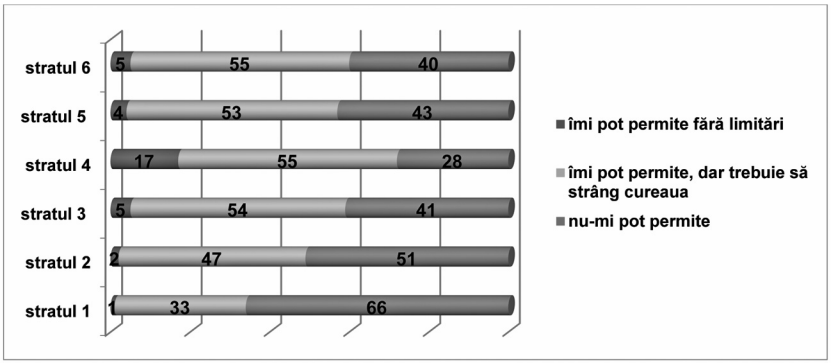

Fig. 25. **Distribuirea respondenților în funcție de capacitatea de procurare a echipamentului tehnic, pe straturi (%)**

Pe straturi, ponderea persoanelor care au indicat că au obținut în viață tot ce merită sau chiar mai mult decât merită este mai mare în straturile 3 (36%), 4 (36%), 5 (41%) și 6 (32%). Ponderea respondenților care consideră că au obținut mai puțin, sau cu mult mai puțin decât merită este mai mare în mediul respondenților din straturile 1 (65%) și 2 (67%).

Cea mai mare pondere a respondenților care dispun de proprietăți este în stratul 4 (98%) și în stratul 2 (94%), iar cea mai redusă – în stratul 1 (78%).

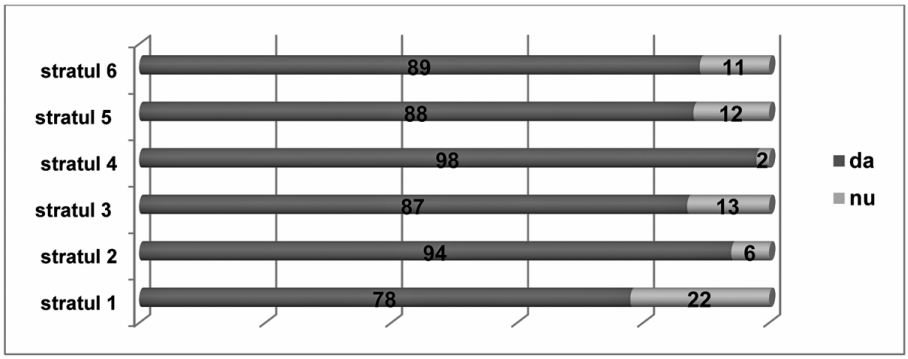

Fig. 26. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă dispun de proprietăți, pe straturi (%)**

Ponderea respondenților satisfăcuți de viață și care consideră că au obținut de la viață tot ce și-au dorit sau chiar mai mult crește odată cu avansarea pe scara socială (de la 20% în stratul 1 la 36% în straturile 3 și 4, și până la 41% în stratul 5). În stratul 6, ponderea respondenților care sunt mulțumiți de ceea ce au obținut în viață este mai redusă decât în stratul 3, ceea ce este o expresie a discrepanței mari dintre statutul socioocupațional și venituri.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 129 02.10.2018 11:01:55

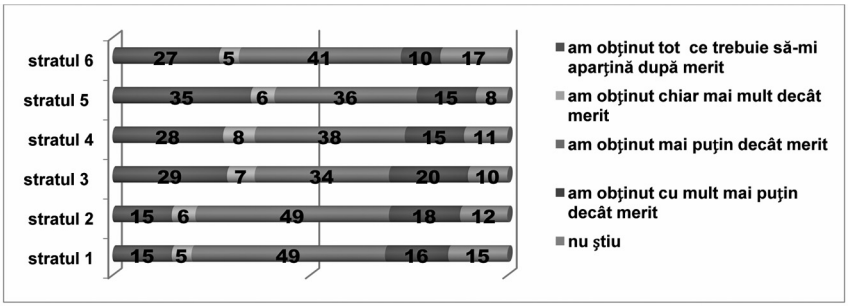

Fig. 27. **Distribuirea respondenților în funcție de răspunsurile la întrebarea dacă au obținut în viață tot ce merită, pe straturi (%)**

În concluzie, putem menționa următoarele: analiza veniturilor respondenților a scos în evidență faptul că mai bine de 2/3 din respondenții poziționați în straturile 1, 2 și 3 au un venit lunar pe membru de familie mai mic sau egal cu 1500 lei, ceea ce este mai jos de minimul de existență pentru anul 2016 (1813 lei). Ponderea respondenților cu venituri lunare pe membru de familie mai mari de 2500 lei este mai mare în straturile 4, 5, 6 și este mai redusă în straturile 1, 2, 3. În cazul a 90% din respondenți din straturile 1, 2, 3, 5, 6 principala sursă de venit sunt salariul, pensia, alocația socială, bursa. În cazul respondenților din stratul 4, 75% din respondenți consideră drept sursă principală de venit salariul, pensia, bursa, iar 25% - activitatea individuală, arenda proprietăților, remitențele. Capacitatea de cumpărare a respondenților continuă să fie destul de redusă. Ponderea persoanelor care și-ar putea permite să procure un apartament sau o mașină nouă, tehnică și echipament performant în casă, ori ar putea să se ducă la odihnă peste hotare este mai mare în straturile 4, 5, 6 și este mai redusă în straturile 1, 2, 3.

Autoidentificarea respondenților cu clasa socială. Respondenții s-au autopoziționat în clase în mod diferit, reieșind în mare parte din veniturile de care dispun. Astfel, în toate straturile, mai bine de 80% din respondenți s-au autoidentificat cu clasa medie (de jos, nucleu sau de sus). Cei mai mulți care s-au autoidentificat cu clasa de jos sunt în stratul 1 – 16%. Cei mai mulți care s-au autoidentificat cu clasa de sus sunt în stratul 4 – 7%. Ponderea respondenților care s-au autoidentificat cu clasa medie de jos este mai mare în straturile 1 (32%), 2 (30%) și 5 (26%). Ponderea respondenților care s-au autoidentificat cu clasa medie nucleu este mai mare în straturile 2 (55%) și 3 (54%). Ponderea respondenților care s-au autopoziționat în clasa medie de sus este mai mare în straturile 6 (31%) și 4 (25%). Cel mai mare risc de vulnerabilitate îl reprezintă respondenții din straturile de sus (4, 5, 6), care s-au autopoziționat în clasa

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 130 02.10.2018 11:01:56

medie de jos. În condițiile în care discrepanța dintre statutul socioocupațional și venituri va continua să rămână la fel sau va crește, există riscul ca aceștia să alunece spre clasa de jos.

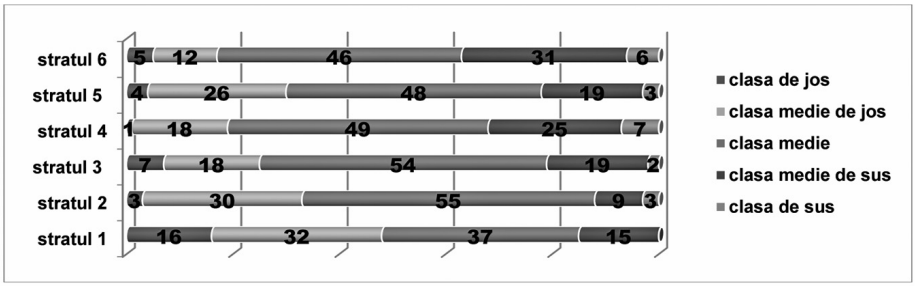

Fig. 28. **Distribuirea respondenților conform autoidentificării cu clasa socială, pe straturi (%)**

Conform opiniei majorității respondenților, factorii care contribuie la promovarea persoanelor pe scara socială și poziționarea în cercurile elitei de sus sunt: 1) relațiile, 2) banii, bunăstarea, 3) proveniența din familii bogate, 4) studiile și 5) conexiunile politice sau de partid. Analiza opiniilor persoanelor din stratul 6, ce include un număr mare de conducători de diferite nivele, a scos în evidență trei factori de bază ce contribuie la avansarea socială în Moldova, și anume: 1) relațiile (IOPD=85%), 2) banii, bunăstarea (IOPD=80%) și 3) conexiunile politice sau de partid (IOPD=68%). Analiza opiniilor respondenților din stratul 4, în care este mai mare ponderea oamenilor întreprinzători, a celor care lucrează în mai multe locuri de muncă, a persoanelor care muncesc parțial sau cu o normă întreagă peste hotare, a persoanelor care au un nivel de bunăstare mai înalt scoate în evidență următorii factori ce ar putea contribui la avansarea în rândurile elitei: relațiile (IOPD=85%), studiile (IOPD=77%), conexiunile politice, apartenența de partid (IOPD=63%).

Tabelul 2. **Opiniile respondenților privind factorii care pot contribui la avansarea în cercurile elitei de sus, pe straturi, IOPD**

	Per total	Strat 1	Strat 2	Strat 3	Strat 4	Strat 5	Strat 6
Studiile	62%	64%	64%	76%	77%	55%	53%
Relațiile	82%	80%	90%	95%	85%	72%	85%
Conexiunile politice, apartenența de partid	61%	62%	58%	70%	63%	51%	68%
Coincidența, norocul	9%	9%	18%	20%	27%	-14%	6%
Inteligența, creativitatea, ambiția	40%	29%	31%	51%	40%	56%	27%
Banii, bunăstarea	74%	82%	86%	84%	65%	65%	80%
Spiritul de inițiativă, munca asiduă	32%	13%	5%	36%	43%	54%	22%
Proveniența dintr-o familie cu nivel înalt de bunăstare	62%	52%	55%	57%	60%	64%	62%

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 131 02.10.2018 11:01:56

Valorile respondenților. Analiza rezultatelor cercetării a scos în evidență faptul că în toate straturile sociale cele mai importante valori continuă să fie sănătatea, viața de familie, pacea și bunăstarea materială. Pe straturi sociale există anumite diferențe de opinii, care rezultă în următoarele: a) în stratul 1 este mai mare ponderea respondenților care consideră important și foarte important banii, bunăstarea materială (IOPD=96%); b) în stratul 3 este mai mare ponderea respondenților care consideră important și foarte important munca (IOPD=96%) și competitivitatea, spiritul întreprinzător (IOPD=43%); c) în stratul 4 este mai mare ponderea respondenților care consideră important și foarte important competitivitatea, spiritul întreprinzător (IOPD=42%); d) în stratul 5 este mai mare ponderea respondenților care consideră foarte importante și importante valorile: nivelul de studii, cultura (IOPD=91%), responsabilitatea, sentimentul datoriei (IOPD=91%), prietenia de încredere (IOPD=89%), justiția, drepturile omului (IOPD=84%), independența, libertatea (IOPD=82%), credința religioasă (IOPD=68%); e) în stratul 6 este mai mare ponderea respondenților care consideră foarte importante, importante valorile: independența, libertatea (IOPD=92%), cinstea, onestitatea (IOPD= 89%), justiția, drepturile omului (IOPD=89%), prietenia de încredere (IOPD=88%), nivelul de studii (IOPD=87%), solidaritatea (IOPD= 79%), patriotismul (IOPD= 71%). Totodată, am observat următoarea tendință: în straturile cu nivel redus de bunăstare, studii, statut socioocupațional mai importante sunt valorile ce țin de bani, bunăstare, în straturile care au deja un anumit nivel de bunăstare, studii, statut socioocupațional devin importante așa valori ca studiile, spiritul întreprinzător, responsabilitatea, cinstea, onestitatea, prietenia, libertatea, patriotismul.

Opiniile respondenților despre echitatea socială sunt practic aceleași în majoritatea straturilor. Astfel, în toate straturile domină opiniile că: a) este echitabil dacă o persoană care muncește mult, câștigă mult; b) este echitabil ca societatea să aibă grijă de cei bătrâni și bolnavi; c) este echitabil dacă persoanele beneficiază doar de rezultatele muncii sale; d) nu este echitabil ca persoanele din clasa de sus să beneficieze de mai multe privilegii comparativ cu alți oameni. Totodată, persoanele care au un statut social mai înalt și au obținut acest statut depunând eforturi considerabile, mai puțin ar fi de acord ca bunurile sociale să fie distribuite în mod egal tuturor persoanelor sau ca cei din clasele privilegiate să beneficieze de mai multe bunuri doar din considerentul că aparțin de aceste clase.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 132 02.10.2018 11:01:57

Tabelul 3. **Opiniile respondenților privind importanța diferitor valori, per total, pe straturi sociale, IOPD, %**

	Per total	Strat 1	Strat 2	Strat 3	Strat 4	Strat 5	Strat 6
Sănătatea	98%	98%	97%	100%	99%	96%	100%
Viața de familie, copiii	93%	91%	97%	92%	93%	96%	89%
Banii, bunăstarea materială	88%	96%	88%	89%	90%	89%	85%
Nivelul de studii și cultura (educația sub toate formele ei)	74%	65%	69%	81%	63%	91%	87%
Dragostea	81%	81%	77%	82%	85%	89%	79%
Competitivitatea, spiritul întreprinzător	30%	30%	5%	43%	42%	35%	36%
Munca	84%	82%	88%	96%	78%	82%	90%
Cinstea, onestitatea	80%	67%	83%	86%	78%	88%	89%
Prietenia de încredere	77%	68%	82%	78%	71%	89%	88%
Independența, libertatea	75%	70%	60%	82%	67%	82%	92%
Responsabilitatea, sentimentul datoriei	74%	67%	71%	82%	66%	91%	79%
Solidaritatea	58%	57%	54%	68%	41%	56%	79%
Bunătatea, spiritul de întrajutorare	74%	61%	91%	86%	74%	78%	75%
Prestigiul social, sentimentul de împlinire, respectul de sine	51%	43%	60%	64%	54%	43%	57%
Dreptatea	86%	85%	85%	93%	83%	86%	89%
Credința religioasă	60%	56%	63%	65%	51%	68%	65%
Patriotismul	52%	35%	35%	54%	45%	66%	71%
Pacea	92%	93%	95%	95%	97%	96%	96%
Justiția, drepturile omului	75%	75%	74%	80%	67%	84%	89%

Analiza percepțiilor privind posibilitatea realizării echității sociale în Republica Moldova a scos în evidență faptul că majoritatea respondenților, indiferent de straturi, sunt de părerea că echitatea socială în țara noastră este foarte redusă. Astfel, ponderea respondenților care consideră că Moldova nu este țara în care Guvernul ar avea grijă de bunăstarea cetățenilor și că mai curând acesta are grijă de îmbogățirea oligarhilor este cu 60% mai mare decât a celor de părere opusă. Ponderea respondenților care consideră că în Moldova nu poți trăi bine dacă nu ești la putere, nu ai relații și nu furi și că nu fiecare cetățean poate să-și dezvolte o afacere în mod cinstit este cu mai bine de 40% mai mare decât a celor de părere opusă. De asemenea, ponderea respondenților care consideră că nu fiecare cetățean are acces la asistența medicală și socială calitativă este cu circa 50% mai mare decât a celor de părere opusă.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 133 02.10.2018 11:01:57

Tabelul 4. **Opiniile respondenților privind noțiunea de echitate socială, per total, pe straturi sociale (IOPD)**

	Per total	Strat 1	Strat 2	Strat 3	Strat 4	Strat 5	Strat 6
Este echitabil dacă persoanele care muncesc mai mult câștigă mai mult	83%	82%	85%	76%	89%	79%	84%
Este echitabil dacă toți oamenii se bucură de condiții de viață egale	47%	43%	62%	52%	47%	32%	40%
Este echitabil dacă persoanele din familii distinse/alese/bogate beneficiază de privilegii	-24%	-8%	-3%	-16%	-12%	-32%	-33%
Este echitabil dacă societatea are grijă de cei cu nevoi speciale, de bătrâni și de bolnavi	80%	77%	77%	78%	85%	84%	81%
Este echitabil dacă o persoană beneficiază doar de ceea ce a obținut prin muncă asiduă	63%	62%	68%	67%	59%	66%	60%
Este echitabil dacă veniturile și bunăstarea societății sunt distribuite în mod egal tuturor persoanelor	11%	3%	18%	23%	29%	-7%	7%
Este echitabil dacă persoanele din clasa de sus (elita) beneficiază de mai multe privilegii decât ceilalți oameni	-51%	-36%	-47%	-51%	-30%	-62%	-48%

Tabelul 5. **Opiniile respondenților privind posibilitățile de realizare a valorilor sociale în practică în Republica Moldova, per total, pe straturi sociale, IOPD, %**

	Per total	Strat 1	Strat 2	Strat 3	Strat 4	Strat 5	Strat 6
Guvernul Republicii Moldova are grijă de bunăstarea cetățenilor	-68	-49%	-80%	-68%	-55%	-80%	-74%
Guvernul Republicii Moldova are grijă mai mult de îmbogățirea oligarhilor	64	71%	64%	78%	52%	68%	58%
În Republica Moldova fiecare cetățean poate avea un trai decent dacă muncește asiduu	-32	-21%	-48%	-33%	-4%	-56%	-24%
În Republica Moldova nu poți trăi bine dacă nu ești la putere, nu ai relații sau nu furi	49	64%	55%	68%	36%	50%	43%
În Republica Moldova fiecare cetățean poate să-și dezvolte o afacere în mod cinstit	-45	-39%	-45%	-38%	-24%	-69%	-48%
În Republica Moldova fiecare cetățean poate obține studii conform capacităților sale	-9	-17%	-26%	0%	12%	-5%	-6%
În Republica Moldova fiecare cetățean poate liber să-și exprime opiniile și să se asocieze în diferite organizații	-1	-2%	-4%	-6%	8%	-1%	-3%
În Republica Moldova fiecare cetățean are acces la asistența medicală calitativă	-49	-47%	-50%	-48%	-37%	-66%	-51%
În Republica Moldova fiecare cetățean are acces la asistența socială calitativă	-55	-54%	-70%	-57%	-44%	-66%	-53%

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 134 02.10.2018 11:01:58

Condițiile de trai ale respondenților. Analiza rezultatelor cercetării pe straturi a scos în evidență faptul că persoanele poziționate în straturile de sus au condiții de trai mai bune decât cele poziționate în straturile de jos. Astfel, în straturile de sus (4, 5, 6) ponderea persoanelor care au locuință în proprietate este puțin mai mare decât media și este mai mare decât în straturile de jos.

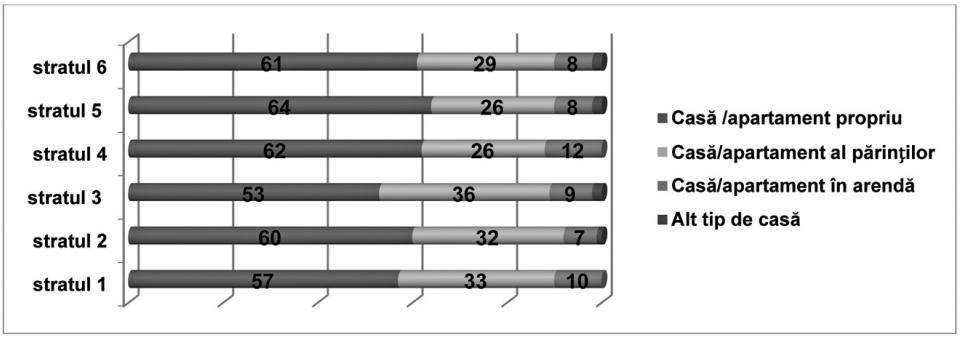

Fig. 29. **Distribuirea respondenților după caracteristicile casei în care locuiesc, pe straturi (%)**

În straturile de sus comparativ cu straturile de jos este mai mare ponderea respondenților care au menționat că au o casă reparată conform standardelor europene, conectată la sistem centralizat de apă și încălzire, la internet și la televiziune prin cablu. Totodată, în straturile de sus este mai mare ponderea respondenților care dispun de casă cu comodități (baie, WC) în interior.

Tabelul 6. **Caracteristicile caselor/apartamentelor pe straturi (%)**

	stratul 1	stratul 2	stratul 3	stratul 4	stratul 5	stratul 6
Casa este situată într-un loc destul de prestigios	36	45	46	52	55	40
Casa este reparată conform standardelor europene	12	29	18	52	39	26
Casa este conectată la sistem centralizat de apă	49	65	68	75	77	73
Casa este conectată la sistem centralizat de încălzire	23	31	31	46	49	48
Casa dispune de baie, WC în casă	40	69	70	83	85	80
Casa este conectată la televiziune prin cablu	68	71	79	83	81	85
Casa este conectată la internet	52	68	77	90	85	87

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 135 02.10.2018 11:01:58

De asemenea, în straturile de sus este mai mare cu mult ponderea respondenților care consideră drept bună și foarte bună dotarea locuinței lor cu echipament și mobilier modern (vezi *Tabelul 7*)

Tabelul 7. **Ponderea respondenților care consideră drept bună/foarte bună dotarea locuinței cu echipament (%)**

	stratul 1	stratul 2	stratul 3	stratul 4	stratul 5	stratul 6
Echiparea cu mobilier modern	51	72	66	88	81	81
Dotarea tehnică a bucătăriei	56	71	72	93	80	89
Dotarea tehnică a băii	40	63	66	92	78	79
Asigurarea cu telefoane mobile	56	78	84	97	89	89
Asigurarea cu computere	42	58	62	86	81	82
Dotarea cu televizoare moderne	39	67	64	90	80	75

Petrecerea timpului liber. Analiza modalităților de petrecere a timpului liber pe straturi sociale a scos în evidență faptul că respondenții din straturile de sus mai frecvent folosesc internetul, ascultă muzică și fac sport decât cei din straturile de jos. În restul activităților nu s-au observat deosebiri esențiale.

Opțiuni și angajamente politice. Pe straturi, ponderea persoanelor interesate/ foarte interesate de politică este mai mare în straturile opuse: stratul 2 (75%) și stratul 6 (80%). De fapt, acest lucru poate fi explicat prin aceea că în stratul 2 este mai mare ponderea lucrătorilor/muncitorilor calificați, a operatorilor, care sunt mai nemulțumiți decât alții de nivelul lor de trai și speră la o schimbare … prin intermediul politicii. În stratul 6 este mare ponderea conducătorilor, a persoanelor cu nivel înalt de studii, care conștientizează importanța politicii în viața țării și a lor personală și vor să fie la curent cu tot ce se întâmplă în politică.

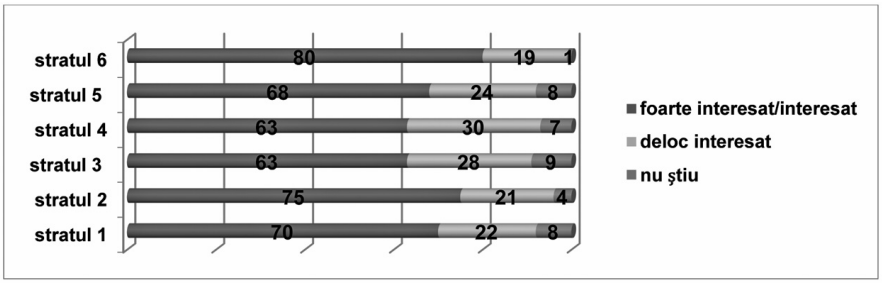

Fig. 30. **Ponderea respondenților foarte interesați/interesați de politică, pe straturi (%)**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 136 02.10.2018 11:01:58

Totodată, și ponderea respondenților care au participat la manifestări politice în ultimii 5 ani este mai mare în straturile de sus: 5 (30%) și 6 (27%).

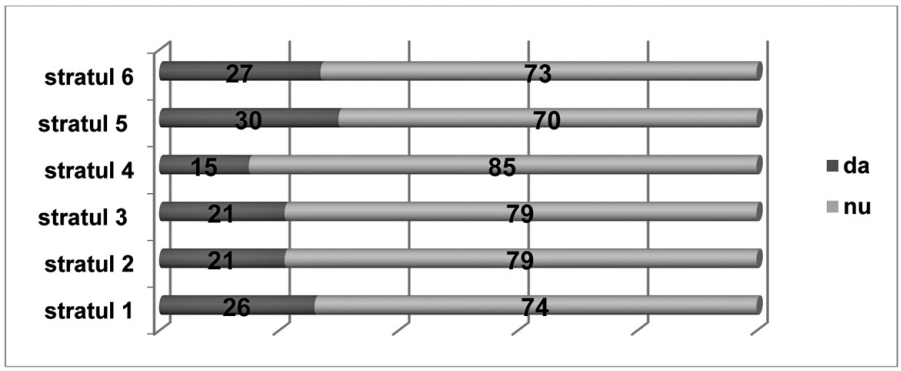

Fig. 31. **Distribuirea respondenților în funcție de faptul dacă au participat la careva manifestări politice în ultimii 5 ani, pe straturi (%).**

În concluzie menționăm următoarele: cercetarea sociologică a premiselor creării clasei mijlocii a scos în evidență faptul că în Republica Moldova, în condițiile unei cristalizări reduse a statutelor sociale, clasele sociale sunt abia la început de formare. Analiza straturilor sociale din perspectiva caracteristicilor clasei medii: statut socioprofesional înalt, nivel de educație înalt, nivel de bunăstare înalt denotă unele premise ale formării clasei medii în straturile 4, 5 și 6. Respondenții din straturile 5 și 6 se caracterizează prin statut socioocupațional înalt, nivel de educație înalt și nivel de bunăstare redus. Respondenții din stratul 4 se caracterizează prin statut socioocupațional mediu, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare medie spre înalt. Respondenții poziționați în straturile de sus au un nivel de securizare socială mai înaltă decât cei poziționați în straturile de jos. Astfel, ei, în mai mare parte, sunt angajați prin contracte de muncă cu perioadă nedeterminată, beneficiază de asigurări sociale și medicale și nu au frică că vor pierde locul de muncă, vor deveni șomeri sau vor fi nevoiți să-și schimbe ocupația. Veniturile persoanelor poziționate în straturile de sus sunt mai mari și corespund în mai mare parte nevoilor lor decât în cazul celor poziționate în straturile de jos. Respondenții din straturile de sus, în mai mare parte, au un nivel de bunăstare înalt, dispun de case moderne, bine reparate și dotate cu echipament și mobilier modern și au mai mari posibilități de a-și întreține un copil la studii peste hotare, de a pleca la odihnă și cumpărături peste hotare, de a procura o mașină nouă sau mobilier nou și echipament mai performant.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 137 02.10.2018 11:01:59

Dezvoltarea clasei medii în Republica Moldova ar fi posibilă în baza populației din straturile 4, 5, 6, care se caracterizează prin nivel de studii înalt și nivel socioocupațional înalt în următoarele condiții: dezvoltarea politicilor salariale și reformarea politicilor de impozitare prin promovarea impozitării progresive a veniturilor; asigurarea distribuirii echitabile a salariilor în funcție de munca depusă; eliminarea corupției din structurile puterii; perfecționarea legislației; asigurarea accesului populației în procesul de luare a deciziilor; crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu; formarea unui mediu transparent pentru dezvoltarea economiei de piață; garantarea condițiilor echitabile pentru asigurarea accesului tuturor cetățenilor la educație și servicii de sănătate. O importanță deosebită în formarea clasei medii o au valorile populației, conștiința economică. Orientarea spre valorile pragmatice ale economiei de piață, sporirea tendințelor de creștere a capitalului uman, social și cultural pot contribui la implicarea activă a populației în dezvoltarea activităților economice.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 138 02.10.2018 11:02:00

EVOLUȚIA STRUCTURII OCUPAȚIONALE A POPULAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA DIN PERSPECTIVA PROCESULUI DE CONSTITUIRE A CLASEI MIJLOCII

Mihai POTOROACĂ, ***cercetător științific stagiar***

Prezentul studiu propune o analiză a modului în care a evoluat structura ocupațională a Republicii Moldova începând cu anul 1989, atunci când a fost realizat ultimul recensământ unional al populației și până în prezent. Ocupația reprezintă unul din criteriile de bază de identificare a clasei mijlocii pe lângă educație, venit și autoidentificare. Schimbările din structura ocupațională pot indica anumite tendințe ale procesului de constituire a clasei mijlocii. Drept surse principale pentru analiză au servit recensămintele populației realizate în 1989, 2004 și parțial cel din 2014. Au fost folosite și surse statistice secundare, precum anuare statistice, rezultatele anchetei forței de muncă. Este problematică folosirea datelor Recensământului din 2014, până la momentul de față Biroul Național de Statistică prezintă doar rezultate preliminare. Felul în care s-a derulat acest recensământ trezește foarte multe critici [1, p. 44]. De aceea e bine de privit cu precauție aceste date.

Pentru a obține o imagine mai clară cu privire la procesul de constituire a clasei mijlocii, este necesar de a analiza situația de la care s-a pornit atunci când Republica Moldova și-a obținut independența, având în vedere contextul politic, economic și social ce exista pe teritoriul actual al Republicii Moldova în perioada cât ea se afla în spațiul URSS. Evoluția structurii sociale a Republicii Moldova nu poate fi ruptă de felul în care aceasta a existat în perioada sovietică. De acolo se trag anumite tendințe, mentalități.

Pe de o parte ne interesează în ce mod a evoluat structura ocupațională a Republicii Moldova în răstimpul de la căderea regimului comunist și factorii ce au influențat aceste schimbări. Pe de altă parte este important de a face comparație între modul în care s-a produs tranziția în Republica Moldova și alte state postcomuniste. Situația Republicii Moldova trebuie analizată atât din perspectiva proceselor ce au loc la nivel mondial, cât și din perspectiva celor locale, specifice.

Ne-am propus să analizăm anume acele aspecte ale ocupării forței de muncă care sunt implicate în procesul de constituire a clasei mijlocii, și anume: proporțiile numărului populației ocupate preponderent cu munca fizică/munca intelectuală, ponderea ocupării în cadrul domeniilor economiei naționale, ponderea populației ocupate în funcție de grupele majore de ocupații.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 139 02.10.2018 11:02:00

Clasa mijlocie în țările capitaliste și cele postcomuniste. Atunci când vorbim despre clasa mijlocie, e bine să clarificăm ce înțelegem prin ea. Există multe modalități de a o identifica. Criteriile de bază folosite de obicei sunt: educația, venitul, ocupația și autoidentificarea. Dacă vorbim de aspectul ocupațional, conform concepțiilor tradiționale, clasa mijlocie este alcătuită din reprezentanții micului business și lucrători pe cont propriu (teoria lui Charles Mills). Mai târziu, la aceștia sunt adăugați reprezentanții profesioniștilor, lucrători cu un nivel înalt de studii și de calificare, ocupați în special cu munca intelectuală, care au posibilități mari de a a avea succes pe piața forței de muncă (A. Giddens, J. Goldthorpe, R. Dahrendorf). De asemenea, în clasa mijlocie se includ și cei care dețin funcții de conducere [2, p. 98].

Dacă privim din perspectivă istorică, în țările occidentale dezvoltate clasa mijlocie s-a format într-un mediu capitalist, evoluând odată cu schimbările economice din acele țări [2, p. 98]. Inițial, prin clasă mijlocie se înțelegea burghezia, micii proprietari ai sec. XVIII și XIX care aveau menirea de a juca un rol esențial în instaurarea unei noi ordini politice și sociale în perioada de atunci. Aceștia poartă astăzi numele de clasă mijlocie veche. Capitalul lor principal ce le asigura un status aparte consta în deținerea de proprietăți [3, p. 77]. Spre sfârșitul sec. XVIII are loc prima revoluție industrială, care pune în valoare forța aburului, iar spre sfârșitul sec. XIX are loc cea de-a doua revoluție industrială, prin introducerea în producție a electricității. Ca rezultat are loc divizarea muncii în realizarea producției de masă [4, p. 195]. Cu fiecare revoluție industrială nivelul de automatizare crește și este necesară tot mai puțină forță de muncă în producere, crește cererea în alte domenii.

Odată cu intensificarea procesului de industrializare în societate au apărut noi grupuri, numite gulere albe, tehnocrați, lucrători în oficii. Aceștia au primit denumirea de clasă mijlocie nouă. Aproape în toate statele democratice occidentale clasa mijlocie nouă a devenit în a doua jumătate a sec. XX grupul cel mai numeros ca pondere și ca influență asupra dinamicii și direcției de dezvoltare socială. Daniel Bell susține că în "inima" societății postindustriale se află noua clasă a cărui capital nu mai este deținerea de proprietăți, ci deținerea de abilități și cunoștințe obținute în rezultatul studiilor universitare [3, p. 77]. De regulă, statusul social înalt aducea după sine și un nivel de bunăstare înalt. Este important faptul că, pentru formarea clasei mijlocii sunt necesare anumite condiții socioeconomice.

În țările comuniste, în special în URSS, a existat o evoluție politică, socială și economică cu totul diferită de ceea ce era în Occident. Mediul era unul cu totul diferit. Un element caracteristic pentru Uniunea Sovietică a fost înapoierea tehnologică în raport cu statele economic dezvoltate. În rezultat formarea unei clase mijlocii a fost cu mult îngreunată aici [2, p. 98].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 140 02.10.2018 11:02:00

Economia sovietică era caracterizată printr-o pondere mare a celor ocupați cu munca fizică și o competitivitate scăzută a produselor [5, p. 112].

Potrivit unor cercetători ruși, nu există un consens printre sociologi în privința faptului dacă în societatea sovietică exista o clasă mijlocie. Cu siguranță, însă exista un grup destul de mare de oameni cu un nivel de bunăstare cât de cât suficient. Potrivit cercetătorilor М. К. Горшков și Н. Е. Тихонова, acest grup era constituit de aproximativ 30% din populație, iar sursele sale de bunăstare o constituiau un nivel de calificare înalt și o poziție superioară în sistemul de conducere a societății [6, p. 143-144].

Există discuții privind faptul dacă cei care făceau parte din intelectualitate (интеллигенция) puteau constitui clasa mijlocie din punct de vedere socio-profesional în perioada sovietică. În prima fază a comunismului intelectualitatea exista ca un strat intermediar pe lângă muncitori și lucrătorii din agricultură. Clasa muncitoare era considerată forța motrice a societății. Într-o fază mai avansată a comunismului se preconiza că toate clasele vor dispărea împreună cu stratul intelectualilor. Politica Partidului față de intelectuali a fost una controversată, fiind în același timp și apreciativă, și restrictivă. Deși studiile superioare era un lucru prestigios și învățământul superior s-a dezvoltat, în Uniunea Sovietică intelectualitatea nu era stimulată material. Intelectualii erau relativ puțin motivați să devină lideri [5, p. 100-113].

Principala diferență dintre reprezentanții intelectualității și membrii clasei mijlocii tradiționale a constat în aceea că standardele de viață ale marii majorități a intelectualilor nu era diferită cu mult de cea a lucrătorilor agricoli și de cea a muncitorilor, în același timp, venitul unora dintre categoriile de muncitori era cu mult mai mare decât al intelectualilor. Nu arareori se întâmpla ca tinerii cu studii superioare să prefere să lucreze în calitate de muncitori pentru a avea un salariu mai mare [5, p. 101].

După părerea lui Väino Sirk, Uniunea Sovietică a uitat că oamenii cu nivel înalt de educație au nevoie de condiții bune, inclusiv economice, pentru a se autorealiza. O diplomă de studii nu garanta prosperitate mai mare față de cei fără de studii superioare. În același timp tânărului specialist i se atribuia o sarcină mai mare de responsabilitate socială [5, p. 98].

În viziunea aceluiași autor, administrația sovietică nu a avut abilitatea să folosească efectiv masele largi ale intelectualității. Acest fapt se datora centralizării excesive, economiei planificate și unei neîncrederi profunde față de autoreglarea socială. Din această cauză revoluția științifică și tehnologică a întârziat. Intelectualitatea nu a putut să-și folosească pe deplin abilitățile creative în dezvoltarea economică [5, p. 112].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 141 02.10.2018 11:02:00

Odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice acest grup practic și-a pierdut pozițiile, iar o parte a reușit să se adapteze la noile condiții create de economia de piață [6, p. 143-144].

Atunci când regimurile comuniste au căzut și s-a destrămat Uniunea Sovietică, a apărut problema direcției de dezvoltare ulterioară. Statele din fostul bloc sovietic au declarat un vector democratic și capitalist de dezvoltare. Ele au fost nevoite să treacă printr-o perioadă de reforme, o perioadă de tranziție. Ținta pe care o urmărea aceasta a fost crearea unei societăți a bunăstării bazate "pe libertate și concurență" [7, p. 2]

Schimbările trebuiau să aibă loc în toate planurile: politic, economic, social. Din punct de vedere politic, acestea țînteau instaurarea unei orânduiri democratice, deosebit de importante fiind pluripartidismul, gradul de separare a puterilor în stat și corectitudinea scrutinelor electorale [7, p. 24]. Din punct de vedere economic, aceasta însemna trecerea la economia de piață. Pentru ca aceste reforme să fie efective, era necesar ca schimbările să fie susținute de un grup social cu viziuni pro democratice, pro capitaliste [3, p. 75-76].

Astfel, pe plan social se impunea necesitatea creării clasei mijlocii. Peter Rutland afirmă în acest sens: "După prăbușirea comunismului a devenit un clișeu de a susține că democrația se odihnește pe umerii clasei de mijloc și că cea mai bună cale de a produce o astfel de clasă este de a dezlănțui reforma spre economia de piață". Ca exemplu, după cel de-al Doilea Război Mondial, pentru reconstrucția țărilor perdante din Europa și Japonia, formarea clasei mijlocii a devenit un obiectiv esențial în politica Statelor Unite față de aceste țări. Pentru țările vest-europene există o legătură pozitivă între clasa mijlocie și democrație [3, p. 75-76].

Dumitru Sandu afirmă că există o legătură între "dezvoltarea sectorului privat, a clasei de mijloc și a democrației". Clasa de mijloc este cea care de obicei susține organizarea democratică a statului, ea fiind și principală necunoscută din "ecuația fundamentală a reformei" [7, p. 25]. Reformele inițiate au întâmpinat, în general, de multe ori rezistență socială [3, p. 75-76].

Dacă e să facem distincția între "clasa mijlocie veche" și "clasa mijlocie nouă", atunci pentru cazul statelor din fostul lagăr socialist aceasta este inoportună, deoarece în perioada sovietică clasa mijlocie veche nu exista [8, p. 200]. Ambele au fost/sunt la început de formare. Dumitru Sandu susține că: "A fi antreprenor într-o economie de piață în formare este o inovație socială. Înseamnă să înveți un rol nou care este departe de ceea ce comunismul a propus sau, mai exact spus, a impus, ca model de socializare." [7, p. 102]

În țările postcomuniste, de multe ori apare tendința de a identifica reprezentanții clasei mijlocii mai mult în rândul deținătorilor de proprietăți și

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 142 02.10.2018 11:02:00

afaceri, în special cu lucrătorii pe cont propriu din domeniul comerțului, decât în rândul celor cu status socioocupațional înalt. Deoarece în urma reformelor neoliberale aceștia și-au pierdut pozițiile în privința nivelului de bunăstare [3, p. 79].

În cadrul unei economii de piață stabile aflate în dezvoltare, posesia unui loc de muncă stabil sau a unei afaceri reprezintă o oarecare garanție a faptului că persoana nu se va afla în sărăcie. Situația aceasta nu o putem vedea în țările postcomuniste aflate în tranziție [9, p. 273].

Republica Moldova a trecut și trece în continuare printr-o perioadă de reforme. Inițial ele aveau scopul de a realiza trecerea la o societate democratică, ulterior acestea au început să urmărească apropierea de standardele UE [10, p. 18].

Situația economică a Republicii Moldova în anii de după obținerea independenței. Odată cu obținerea independenței, Republica Moldova a intrat într-o perioadă de tranziție, ca și celelalte țări postcomuniste. Destrămarea Uniunii Sovietice a dus la pierderea legăturilor comerciale. Economia Republicii Moldova era puternic integrată în cea a URSS și depindea de resursele energetice și de materia primă neagricolă ale acesteia. În 1992 a urmat conflictul armat din Transnistria și secesiunea acestei regiuni, acolo unde era concentrat potențialul industrial al țării. Pe plan politic, primul deceniu al independenței a fost marcat de o perioadă de instabilitate. În ceea ce privește proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, s-a încercat formarea unei clase de proprietari prin intermediul privatizării patrimoniului statului în schimbul bonurilor patrimoniale. Însă aceasta a dat faliment [11, p. 22].

Primul deceniu al tranziției a fost deosebit de greu din punct de vedere economic. În perioada 1989-1996, PIB-ul a scăzut cu 65%. În 1997 rata oficială a șomajului era de 1,5%, însă estimările neoficiale arătau o pondere de 25%. Potrivit unor estimări făcute de UNDP în 1998, venitul real pe cap de locuitor a scăzut de 3,5 ori într-o perioadă de 6 ani începând cu anul 1991. Înapoierea economică generală și implementarea haotică a reformelor economice a dus la un declin economic continuu. Economia legală a fost treptat substituită cu cea din umbră. Potrivit unor estimări (UNDP), ponderea pe care o avea economia tenebră în 1998 ajungea la 70% din valoarea PIB-ului calculate în baza economiei legale [12, p. 222]. Către 2016 economia subterană constituia 55-65% [1, p. 52].

În 1997, PIB-ul a crescut pentru prima dată după criză, însă în 1998 în Rusia are loc o criză financiară care influențează puternic starea economică a Republicii Moldova. În anii 1998-1999, PIB-ul s-a redus cu încă 10%. În 1999 volumul producției industriale constituia 32% din cel înregistrat în 1990, iar al producției agricole de 50% [11, p. 23].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 143 02.10.2018 11:02:01

Începând cu anul 2000, începe o perioadă de creştere economică stabilă. În aceeaşi perioadă au avut loc şi tendinţe de modernizare a structurii economiei: a crescut ponderea populaţiei ocupate în servicii şi a scăzut cea din agricultură. Însă, aceste schimbări nu au dus la creşterea bunăstării. Mulţi din cei ocupaţi în agricultură nu au reuşit să găsească oportunităţi de a se angaja în alte sectoare şi au ales să emigreze [10, p. 18].

Referindu-se la situaţia existentă în anul 2016, Gheorghe Costandachi afirmă că nu se cunoaşte destinul a 1095 mii de persoane şi că aceştia ar fi cei care sunt plecaţi la muncă peste hotare [1, p. 47].

Populaţia ocupată a Republicii Moldova în anii de după obţinerea independenţei. Dacă până la independenţă populaţia republicii era în creştere, după 1991 se atestă o scădere continuă, la început mai lentă, iar după 1997 una mai bruscă [1, p. 44].

Conform rezultatelor Recensământului din 1989, numărul total al populaţiei Republicii Moldova era de 4,33 milioane, inclusiv regiunea transnistreană. Dintre aceştia, 2,18 milioane erau ocupaţi în câmpul muncii, ceea ce constituia 48,84% din numărul total al populaţiei. În cadrul următorului recensământ, cel din 2004, numărul populaţiei a scăzut considerabil, ajungând la 3,38 milioane. Trebuie să avem în vedere că la acest recensământ nu a participat populaţia din Transnistria. Chiar dacă nu o luăm în cont, pe teritoriul controlat de forţele constituţionale numărul populaţiei a scăzut cu peste 270 mii de persoane. Numărul populaţiei ocupate în 2004 era de 987 mii, practic este o scădere cu mai mult decât jumătate faţă de 1989. Ponderea populaţiei ocupate în cadrul acelui recensământ era de 29,20%.

În cadrul Recensământului din 2014 s-a stabilit că populaţia totală a Republicii Moldova (fără Transnistria) a constituit 2,99 milioane locuitori. Dintre aceştia, doar 889 mii au declarat că sunt ocupaţi în câmpul muncii. După cum am menţionat la început, rezultatele acestui recensământ sunt contestate. Observăm că tendinţa de descreştere se menţine. O tendinţă pe care o remarcăm şi în alte surse statistice, cum ar fi anuarele statistice.

***Tabelul 1*. Numărul populaţiei totale şi a celei ocupate, conform recensămintelor**

Anul	Numărul total al populaţiei	Număr persoane ocupate	% populaţie ocupată din populaţia totală
1989	4 335 360 (cu Transnistria) 3 657 665 (fără Transnistria)	2 117 592 (inclusiv regiunea transnistreană)	48,84
2004	3 383 332 (fără Transnistria)	987 983	29,20
2014	2 998 235 (fără Transnistria)	889 756	29,68

Sursa: Recensămintele populaţiei Republicii Moldova din 1989, 2004, 2014.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 144 02.10.2018 11:02:01

Analizând dinamica în care a evoluat ponderea populației active în baza anuarelor statistice observăm că aceasta s-a micşorat de la 47,1% în 1995 la 35,8% în 2016. În ceea ce privește populația ocupată în câmpul muncii aceasta a scăzut de la 46,5% în 1995 la 34,3% în 2016. Scăderea a fost aproape continuă. Singura creştere mai mare a procentului populației active s-a remarcat în 1998, după care urmează o scădere bruscă. Aceasta coincide cu criza economică ce s-a produs în 1998-1999. Din 2002 şi până în 2010 descreşterea ponderii populației ocupate este una continuă. Deşi a fost o perioadă de creştere economică, ea nu s-a simțit la nivel de bunăstare individuală, mulți au ales să emigreze. După 2012 ponderea populației ocupate a început să crească uşor.

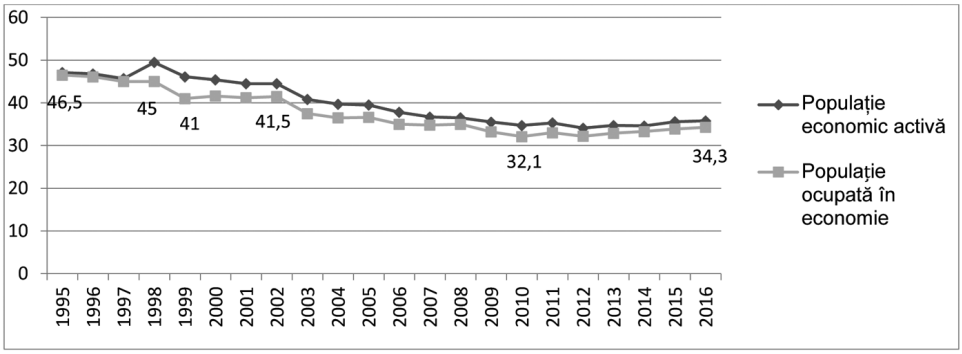

Fig 1. **Dinamica ponderii populației economice active și a celei ocupate din 1995 până în 2016 (%)**

Sursa: Anuare Statistice [2002, 2008, 2015].

Dacă analizăm ceea ce s-a întâmplat la nivel mondial în aceeaşi perioadă, se observă că, în general, pentru țările postindustriale este caracteristic fenomenul creşterii cantitative a forței de muncă, a populației economic active şi a populației ocupate. Ca exemplu, în SUA populația economic activă în anul 1990 era de 125,8 milioane, iar în 2010 era constituită din 153 milioane de persoane. Dintre aceştia, populația ocupată în câmpul muncii a crescut de la 118,8 milioane în 1990 la 139 milioane în 2010 [13, p. 83].

Pentru țările postcomuniste situația a fost una neclară. Spre exemplu, în Federația Rusă numărul populației ocupate în 1990 a fost de 71,2 milioane, către anul 2000 ea descreşte la 65,1 milioane, iar în 2010 ea ajunge la 69,8 milioane [13, p. 83]. În cazul Republicii Moldova, numărul populației ocupate era de 1,67 milioane în 1995, de 1,5 milioane în 2000 şi de 1,1 milioane în 2010. Deşi în anumite perioade se atesta o creştere a numărului populației ocupate, tendința generală a fost una de scădere.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 145 02.10.2018 11:02:01

Munca intelectuală vs munca fizică. Atunci când se studiază clasa mijlocie, un criteriu esențial ce se are în vedere este cel al caracterului muncii efectuate. Munca preponderent intelectuală marchează un status socioprofesional mai înalt. Dacă e să analizăm datele oferite de recensămintele organizate pe teritoriul Republicii Moldova în ultimii 60 de ani, observăm că ponderea celor ocupați cu munca intelectuală a crescut de la 10,4% în 1959 la 29,98% în 2004. Creșterea a fost mai pronunțată până în anul 1989 (*Fig. 2*).

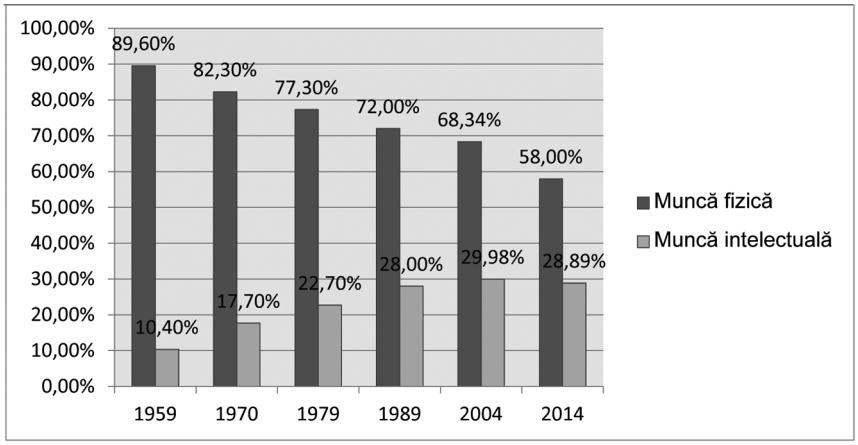

***Fig. 2.* Ponderea populației ocupate preponderent cu munca intelectuală și cea fizică conform recensămintelor**

Trebuie de avut în vedere că în cazul Recensămintelor din 2004 şi 2014 ponderea celor care se ocupă preponderent cu munca fizică adunată cu cea a populației ocupate preponderent cu munca intelectuală nu dau 100 de procente. În cadrul Recensământului din 2004, 1,68% o constituiau reprezentanții forțelor armate (0,94%) şi cei care nu şi-au declarat statusul ocupațional (0,74%). În 2014 ponderea reprezentanților forțelor armate a constituit 0,44%, iar 12,77% nu şi-au declarat ocupația. Deoarece rezultatele Recensământului din 2014 sunt contestate, este complicat de a avea o imagine clară cu privire la raportul muncă fizică/muncă intelectuală pentru această perioadă.

Potrivit datelor Anchetei Forței de Muncă pentru anul 2016, procentul celor care se ocupă preponderent cu munca intelectuală, calculat în baza grupelor majore de ocupații, este de 29,5% [14].

Dacă e să luăm grupele majore de ocupații, e complicat de a realiza comparații directe, deoarece pentru diferite perioade au fost folosite diverse codificări ale grupurilor de profesii şi ocupații. În continuare vom încerca să analizăm în comparație ceea ce găsim similar.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 146 02.10.2018 11:02:01

În 1989, ponderea cea mai mare printre cei ocupați preponderent cu munca intelectuală o avea grupul "Colaboratori științifici, lectori, educatori". Aceștia constituiau 6,2% din populația totală ocupată și 22% din cei ocupați cu munca intelectuală. Nu putem găsi o categorie identică în cadrul recensămintelor din 2004 și 2014. Dar, dacă luăm aparte domeniul învățământului atunci în 2004 ponderea specialiștilor cu nivel superior de calificare în sfera învățământului și cea a specialiștilor cu nivel mediu de calificare în învățământ luați împreună era de 5,67% din populația ocupată și 18,93% din cei ocupați preponderent cu munca intelectuală. În 2014 ponderea specialiștilor în învățământ era de 5,25% din întreaga populație ocupată și 18,23% din cei ocupați cu munca intelectuală.

O pondere mare o avea în 1989 și grupul "Specialiști tehnico-inginerești", 6% din populația totală ocupată și 21,5% din cei ocupați cu munca intelectuală. Ca număr aceștia constituiau 127 mii de persoane.

În 2004, numărul specialiștilor cu nivel superior de calificare în domeniul științelor naturii și ingineri constituia 18 mii de persoane, iar numărul specialiștilor cu nivel mediu de calificare în domeniul științelor fizice și tehnice era de 15,4 mii de persoane. Împreună cele două grupuri constituiau 3,38% din întreaga populație ocupată și 11,27% din cei ocupați preponderent cu munca intelectuală.

În 2014, numărul specialiștilor în domeniul științei și ingineriei era de 19,9 mii de persoane, iar celor din domeniul specialiști asimilați în știință și inginerie era de 7,9 mii de persoane. Împreună cele două grupuri aveau 3,14% din întreaga populație ocupată și 10,9% din populația ocupată preponderent cu munca intelectuală. Observăm că ponderea specialiștilor tehnico-inginerești este în descreștere drastică în perioada de după obținerea independenței. Scăderea se datorează în mare parte procesului de dezindustrializare profundă prin care a trecut Republica Moldova în anii '90. Mulți dintre ingineri nu au reușit să-și găsească realizarea în același domeniu în care au lucrat până în 1991.

Este de remarcat faptul că în Uniunea Sovietică se atesta o creștere foarte rapidă a numărului de ingineri, fără precedent în lumea întreagă [5, p. 112]. Dacă vorbim despre perioada postsovietică, studiile inginerești nu garantau atingerea unui status înalt. Dacă e să luăm cazul Rusiei, spre exemplu, după căderea blocului sovietic mult mai mult succes pe piața muncii au început să obțină cei cu studii în domeniile economic, juridic și umanist. Deoarece cererea față de astfel de specialiști a devenit mai mare. În același timp, trebuie de menționat că nu toate studiile din domeniul umanist garantau și mobilitate ascendentă, în sensul unui venit mai mare (cum ar fi cazul profesorilor din școli). Potrivit cercetătorilor ruși, studiile în domeniul ingineriei fără reprofilare reprezentau în Rusia un criteriu al insuccesului după 1991 [9, p. 262].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 147 02.10.2018 11:02:02

Printre cei ocupați preponderent cu munca intelectuală sunt incluși și cei care ocupă posturi de conducere. În 1989 aceștia constituiau 2,21% din totalul populației ocupate și 7,89% din cei cu caracter intelectual al muncii. Dintre aceștia făceau parte: conducătorii organelor administrative de stat și a subdiviziunilor lor de structură; conducători și instructori în organizațiile obștești și de partid și a subdiviziunilor lor de structură; conducători de întreprinderi și organizații (industriale, de construcții, agricole și silvice, de transporturi și telecomunicații) și a subdiviziunilor lor de structură. Este de remarcat că grupul celor cu funcții de conducere este practic singurul care a crescut după 1989 și ca număr, și ca pondere. Astfel în 2004 acesta constituia 6,8% din totalul populației ocupate și 22,7% din cei cu caracter preponderent intelectual al muncii. În 1989 numărul conducătorilor era de 46,7 mii de persoane, iar în 2004 era de 67,1 mii persoane. Creșterea se datorează unui număr mai mare de conducători de întreprinderi și organizații (în 1989 – 35,5 mii de persoane, în 2004 – 63,7 mii de persoane). În 2004, printre conducători de unități economico-sociale mici apare și categoria patronilor și întreprinzătorilor în număr de 9235. Creșterea numărului conducătorilor se explică prin faptul că după obținerea independenței, Republica Moldova intră într-un proces de tranziție la economia de piață și apare proprietatea privată asupra mijloacelor de producție.

În cadrul Recensământului din 2014, procentul celor cu funcții de conducere a scăzut ușor, până la 6,03% din totalul populației ocupate și 20,9% din cei ocupați preponderent cu munca intelectuală.

În ceea ce privește lucrătorii medicali, în 1989 numărul lor era de 64,3 mii de persoane și ei constituiau 3,03 din totalul populației ocupate și 10,84% din cei cu ocupații preponderent intelectuale. Nu avem date aparte în privința lucrătorilor medicali printre rezultatele recensământului din 2004. Aceștia sunt incluși în aceeași categorie cu specialiștii în biologie, agronomie și științe ale vieții. În 2014 grupul "specialiștilor în domeniul sănătății" și "grupul tehnicieni și asimilați în domeniul sănătății" constituia 3,81% din totalul populației ocupate și 13,23% din cei cu caracter preponderent intelectual al muncii.

În 1989, lucrătorii literari și ai presei, lucrătorii de culturalizare, lucrătorii de artă și personalul juridic constituiau împreună 1,32% din întreaga populație ocupată și 4,71% din populația ocupată cu munca intelectuală. Dacă luăm ceva similar din 2014, grupul specialiștilor în domeniul juridic, social și cultural împreună cu grupul "alți specialiști în domeniul juridic, social și cultural" împreună aveau o pondere de 2,83% din totalul populației ocupate și 9,81% din populația ocupată preponderent cu munca intelectuală.

În cadrul Recensămintelor din 2004 și 2014, unul din grupurile de ocupații ce intră în categoria celor ocupați preponderent cu munca intelectuală este cea a funcționarilor administrativi. În 2004 aceștia constituiau 2,25% din numărul

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 148 02.10.2018 11:02:02

total al populației, iar în 2014 – 2,02%. Ponderea acestora în cadrul celor ocupați cu munca intelectuală era de 7,52% în 2004 și 7,01% în 2014.

În ceea ce privește populația ocupată în special cu munca fizică, este necesar de menționat că în 1989 ponderea cea mai mare o aveau lucrătorii în agricultură. Aceștia constituiau 21,46% din totalul populației ocupate (454,3 mii de persoane). În perioada sovietică ponderea populației ocupate în agricultură era în continuă descreștere. În 1989 agricultorii constituiau 69,1% din numărul agricultorilor din 1979 (657,9 mii de persoane). Nici o altă ocupație nu a cunoscut o descreștere mai pronunțată. În cadrul Recensământului din 2004 lucrătorii calificați în agricultură, silvicultură, vânătorie, piscicultură și pescuit constituiau 27,63% din totalul populației ocupate, iar lucrătorii necalificați – 5,17%. În 2014, lucrătorii calificați în agricultură, silvicultură, acvacultură, piscicultură și pescuit au avut o pondere de 18,58% din populația ocupată, lucrătorii necalificați – 1,39%. Este important de avut în vedere faptul că lucrătorii din agricultură menționați mai sus nu îi înglobează pe toți cei ocupați în sectorul agricol al economiei naționale.

În 1989, un număr impunător de persoane făcea parte din grupul "Muncitori în construcția de mașini și metalurgia prelucrătoare" – 208,2 mii de persoane. Ponderea lor era de 9,82% din totalul populației ocupate. În 2004, numărul muncitorilor calificați în industria metalurgică și constructoare de mașini era de 22,4 mii de persoane, ceea ce constituia 2,27% din populația ocupată în câmpul muncii. În cadrul Recensământului din 2014 ponderea muncitorilor calificați în metalurgie, construcții de mașini și asimilați era de 1,72% din numărul total al populației ocupate. Ca și în cazul inginerilor, scăderea bruscă a numărului și ponderii se datorează procesului de dezindustrializare.

Populația ocupată în domeniile economiei naționale. Atunci când vorbim despre dinamica de dezvoltare a unei țări pe termen lung, este important de analizat dinamica ponderii industriei, agriculturii și serviciilor în ceea ce privește ocuparea forței de muncă. Pentru țările cu un nivel înalt de dezvoltare economică, la momentul actual, este caracteristică o pondere mare a serviciilor în rândul populației ocupate. În același timp, țările cu un venit mic sunt, în mare parte, unele agricole. Pentru astfel de state, pe măsură ce economia se dezvoltă, treptat crește ponderea populației ocupate în sectorul industrial și cel al serviciilor, iar ponderea agriculturii scade. Ulterior, ponderea industriei se stabilizează și începe să scadă, pe când procentul populației ocupate în domeniul serviciilor continuă să crească [15, p. 3-4].

Către anul 1970 are loc a treia revoluție industrială caracterizată prin introducerea "sistemelor electronice și a tehnologiei informației în automatizarea producției" [4, p. 195]. În lumea occidentală are loc trecerea la o societate

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 149 02.10.2018 11:02:02

postindustrială. De atunci se observă o tendință a plecării reprezentanților clasei mijlocii din sfera activităților de producere în sfera serviciilor [9, p. 264]. În țările fostei URSS această trecere la civilizația informației a întârziat [13, p. 83].

În anii '70 și '80 țările dezvoltate din Occident au trecut printr-un proces de declin a numărului populației ocupate în industrie. Dezvoltarea din aceste țări a avut loc în câteva etape: inițial, de la o economie bazată pe agricultură s-a trecut în faza industrializării, în care ponderea ocupării în industrie și servicii a crescut din contul agriculturii; ulterior în faza dezindustrializării, în care crește ponderea în sectorul serviciilor din contul industriei [15, p. 7].

Pentru țările comuniste era caracteristică o pondere foarte mare a populației ocupate în industrie. Aceasta era cu mult mai mare decât în țările necomuniste cu același venit. Industrializarea excesivă în țările comuniste avea un caracter ideologic. De asemenea, dezvoltarea sectorului industrial era văzută în strânsă legătură cu dezvoltarea potențialului militar [15, p. 12].

E logic că ponderea populației ocupate în industrie nu avea de unde să crească atunci când a căzut blocul sovietic, ci era de așteptat ca ea să scadă. Odată cu prăbușirea regimului comunist, s-au inițiat reforme economice care au dus la scăderea ponderii industriei. În acest sens au existat două scenarii. În primul, restructurările în economie au fost de succes, descreșterea în industrie a dus la creșterea rapidă a ponderii serviciilor, ca exemplu sunt Cehia, Ungaria, Polonia. Acesta mai este numit model "eficient", în care sectorul industrial și cel agricol obțin un nivel înalt al productivității. În cel de-al doilea scenariu, în prima perioadă de după trecerea la economia de piață odată cu procesul dezindustrializare a crescut ponderea celor ocupați în agricultură, iar ponderea serviciilor a avut o creștere lentă, ca exemplu sunt România, Ucraina și Republica Moldova. Acesta mai poate fi numit model "ineficient". În acest caz productivitatea în industrie și agricultură este mică [15, p. 8-33].

Printre concluziile menționate într-un studiu realizat de Tomasz Mickiewicz și Anna Zalewska se arată că o dezindustrializare profundă survenită ca urmare a unei reforme proaste în ceea ce privește trecerea la economia de piață nu este una bună pentru dezvoltarea economică pe termen lung. Aceiași autori demonstrează că reforma în domeniul agriculturii joacă un rol important în procesul tranziției, "garantând convergența" cu structura ocupațională din țările UE [15, p. 3-4].

Problema țărilor cu o pondere mare a populației ocupate în agricultură constă în faptul că procentul celor ocupați este prea mare în raport cu productivitatea sectorului. Rowthorn and Wells afirmă că modul în care se schimbă productivitatea din anumite sectoare generează schimbări în structura ocupațională [15, p. 8].

Tomasz Mickiewicz și Anna Zalewska demonstrează că există o legătură puternică între structura ocupării în funcție de sectoarele economiei și eficiența reformelor [15].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 150 02.10.2018 11:02:02

Dacă vorbim de componenta economică, în urma perioadei de tranziție structura economiei naționale a Republicii Moldova s-a schimbat mult. Din 1990 până în 2010 s-a atestat o tendință de reducere a ponderii valorii adăugate brute a agriculturii - de la 34% până la 12%, și a industriei - de la 28% la 13,3%. În același timp a crescut ponderea serviciilor - de la 32% la 57,8% (în 2015) [11, p. 24].

În *Tabelul 2* este prezentată ponderea pe care o au principalele sectoare ale economiei la formarea PIB-ului în mai multe țări din Europa. Observăm că Republica Moldova are o pondere mai mare a agriculturii decât alte state europene. În același timp ponderea industriei și construcțiilor este mai mică.

Tabelul 2. **Contribuția principalelor activități economice la formarea PIB-ului, în 2014 (%)**

Țara	Agricultură, silvicultură, vânătoare, pescuit	Industrie, construcții	Servicii
Republica Moldova	13	19	68
România	5	40	55
Rusia	4	32	64
Ucraina	12	25	63
Lituania	3	31	66
Ungaria	4	31	64
Polonia	3	32	65
Olanda	2	21	77
Germania	1	30	69

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2017 [16, p. 470].

Conform Recensământului din 1989, ponderea celor ocupați în sectorul agriculturii și gospodăriei silvice era de 32,81%, iar celor ocupați în sectorul industrie, transporturi, telecomunicații și construcții era de 36,18%. În *Tabelul 3* putem observa modul în care au evoluat aceste ponderi din 1996 până în 2016, folosind datele din anuare statistice.

Tabelul 3. **Repartizarea populației ocupate în agricultură și industrie (%)**

Anul	Agricultură, economia vânatului și silvicultură	Industrie
1996	42,8	11,7
2000	50,5	10,6
2006	33,6	12,8
2010	27,5	12,8
2016	33,7	12,1

Sursa: Anuare statistice [2002, 2008, 2015].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 151 02.10.2018 11:02:02

Remarcăm că ponderea populației ocupate în agricultură a crescut către anul 2000 la cca 50%, ulterior scade treptat, ajungând la 26,4% în 2012. Apoi observăm o creștere, în 2016 aceasta ajunge la 33,7%. În privința sectorului industrial, ponderea populației a scăzut mult după 1989, ajungând la 11,7% în 1996. Pe parcursul următorilor 20 de ani, ponderea practic nu s-a modificat esențial. Observăm că Republica Moldova a urmat modelul ineficient al restructurării.

Situația populației ocupate în agricultură. Pământul și potențialul agricol reprezintă unul din capitalurile strategice cele mai importante ale Republicii Moldova. În 1991 agricultura și industria alimentară deținea 43% din PIB și peste 50% din forța de muncă. În perioada sovietică în republică existau cca 850 de întreprinderi agricole, colhozuri și sovhozuri. Atât întreprinderile de stat, cât și cele colective nu se ocupau doar cu activități agricole, ele asigurau și anumite servicii sociale în zonele rurale. E important de avut în vedere acest lucru, deoarece fosta orânduire a sistemului agrar era strâns legată de comunitățile din zona rurală. În perioada existenței Uniunii Sovietice, Moldova era un exportator important al producției agricole în interiorul uniunii. Odată cu destrămarea Uniunii Sovietice a căzut cererea pe piețele tradiționale din fostele republici unionale, legăturile comerciale au fost perturbate, productivitatea a început să stagneze sau să scadă. Se impunea ideea de a reforma sectorul agrar [17, p. 306-307].

Din *Tabelul 4* observăm că ponderea populației ocupate în agricultură și silvicultură a Republicii Moldova în 1989 era cu mult mai mare decât în majoritatea țărilor din fostul lagăr socialist. În același timp, ponderea populației urbane era una dintre cele mai mici, mai puțin de jumătate din locuitorii republicii trăiau în orașe. Până la obținerea independenței, în Republica Moldova procentul celor care trăiau în orașe creștea cu câte cca 8-9% în fiecare deceniu, începând cu anul 1960. După 1990 ponderea populației urbane s-a stabilizat și ulterior a început să descrească ușor, ajungând de la 47,5% la 46,2% în 1997 [12, p. 228].

În privința reformei au existat trei viziuni: de a păstra structura existentă a întreprinderilor și proprietatea statului asupra acestora; privatizarea sau reorganizarea întreprinderilor colective existente, dar menținerea granițelor existente; privatizare "radicală", ce presupune restituirea bunurilor proprietarilor anteriori (dinainte de colectivizare) și împroprietărirea unui segment larg al populației rurale [17, p. 306-307].

Privatizarea radicală era puțin sprijinită de populație. Un studiu realizat în 1997 printre populația rurală arată că doar 16% doreau să devină fermieri independenți, iar 42% doreau să mențină caracterul colectiv al agriculturii. Dintre cei care erau împotriva decolectivizării, 32% își motivau opinia prin

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 152 02.10.2018 11:02:03

absența de echipament și resurse pentru a se ocupa de agricultură în mod individual, 18% - prin vârsta înaintată și sănătatea șubredă, 16% - prin lipsa de garanții, 15% - prin rezistența de a-și schimba stilul de viață [17, p. 311].

Tabelul 4. **Starea socială în unele țări din fostul bloc sovietic la începutul tranziției**

Țara	Ponderea populației ocupate în agricultură și silvicultură în 1989 (%)	Procentul populației urbane (în 1991)
Ungaria	20	62
Polonia	26,4	62
România	27,9	53
Bulgaria	19,3 (în 1988)	68
Germania de Est	10,6	
Cehoslovacia	11,5	
Republica Moldova	32,81 (conform recensământului din 1989)	47
Ucraina		67
Letonia		71

Sursa: Sandu D. Spațiul social al tranziției [7, p. 24].

În urma implementării *Programului Național "Pământ"* au fost create trei probleme structurale: fragmentarea excesivă a pământului, creșterea cantității de producție necomercializabilă și pierderea infrastructurii rurale [17, p. 325].

Ca urmare a realizării reformei agrare se observă o scădere a numărului salariaților în domeniul agriculturii, economiei vânatului și silviculturii - de la 515,5 mii (43,4% din numărul total al populației salariate) în 1996 la 166,7 mii de persoane (23,9%) în 2001. În același timp, numărul total al celor ocupați în domeniul agriculturii crește ușor - de la 710 de mii la 763 în aceeași perioadă [18].

O nereușită substanțială a reformei în agricultură a fost faptul că aceasta nu a dus la creșterea productivității. Productivitatea în fermele individuale în anul 2000 constituia doar o treime din cea înregistrată în 1990, iar producția brută constituia 45% din nivelul anului 1990 [17, p. 324]. Iar în anul 2006 productivitatea culturilor agricole nu depășea nivelul care a fost înregistrat în perioada anilor '60 ai sec. XX [10, p. 114]. În prezent se atestă un nivel redus al investițiilor străine în domeniu, iar agricultura necesită tehnologii pentru a deveni mai productivă [19, p. 15].

Conform Recensământului din 2004, o pondere substanțială - 35,17%, dintre lucrătorii calificați în agricultură, silvicultură, vânătoare, piscicultură și pescuit aveau ca scop producerea pentru consum personal și doar 64,83% cu scop de a vinde (cu orientarea pe piață).

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 153 02.10.2018 11:02:03

Producția principalelor produse agricole în Republica Moldova este una destul de mică în comparație cu țările europene (vezi *Tabelul 5*). Producția de grâu la un hectar este mai mică decât în majoritatea țărilor europene din fostul bloc sovietic, iar față de țările din Vest este aproape de trei ori mai mică. Și aici trebuie să avem în vedere că în anii 2013-2014 producția agricolă în Republica Moldova a fost mai mare decât în anii trecuți.

***Tabelul 5*. Producția principalelor produse agricole, chintale de pe un hectar, în 2014**

Țara	Producția de culturi cerealiere	Producția de grâu	Producția de cartofi	Producția de porumb
Republica Moldova	31,5	31,7	117,7	33,5
România	40,7	36,0	173,7	47,9
Rusia	24,4	25,0	149,9	43,6
Ucraina	59,0	40,1	176,4	61,6
Lituania	39,8	45,6	171,6	60,5
Ungaria	59,0	47,3	270,5	-
Polonia	42,7	49,7	277,7	65,9
Olanda	90,7	91,7	456,6	137,4
Germania	80,5	86,3	474,2	106,8

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2017 [16, p. 474-477].

Dacă analizăm schimbările survenite în sectorul agrar din perspectiva procesului de constituire a clasei mijlocii, putem spune că acestea au avut o influență nefavorabilă. Deși reforma a dus la apariția unui grup de "lideri" în agricultură, productivitatea scăzută și un număr mare de persoane ocupate în sectorul agrar menține un număr mare al populației la un nivel scăzut de bunăstare.

Concluzii. Putem afirma că formarea și dezvoltarea clasei mijlocii depinde de starea economică a statului. Una din problemele majore pentru republică este în continuare productivitatea scăzută în agricultură și industrie. Sunt necesare investiții pentru ca aceasta să crească. Ponderea populației ocupate în agricultură a fost și rămâne prea mare în raport cu țările dezvoltate. Procesul de dezindustrializare profundă a scăzut foarte mult ponderea persoanelor ocupate în sectorul industrial. Toate acestea nu sunt favorabile pentru crearea unei clase mijlocii.

Dacă vorbim de "clasa mijlocie nouă", în perioada sovietică deja exista percepția că statusul de intelectual nu garantează un nivel de bunăstare înalt. Și acest fapt este în congruență cu situația de după obținerea independenței.

Ca urmare a schimbărilor provocate de tranziție, multe din ocupațiile existente în 1989 și-au pierdut din pondere, altele au câștigat. Procesele au fost însă prea bruște pentru ca întreaga populație să reușească să se adapteze.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 154 02.10.2018 11:02:03

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Costandachi Gh. Republica Moldova la un sfert de secol de independență. Chișinău, 2016. 68 p.
2. Росенко С. И. Средний класс в контексте социальной дифференциации современного российского общества. În: Общество. Среда. Развитие, 2013, № 3, с. 97-100.
3. Gečienė I. Discourse on the middle class in post-communist context. In: Sociology. Thought and Action (Sociologija. Mintis ir Veiksmas), 2015, Nr. 02, p. 75-85.
4. Banabic D. A patra revoluție industrială a început. Este pregătită România pentru a face față sfidărilor acestei noi revoluții?. In: Revista de politica științei și scientometrie. Serie nouă, 2016, Vol. 5, nr. 3, p. 194-201.
5. Sirk V. Educational ideology and professional middle class in Soviet Estonia in the 1950s–1980s. In: Acta Historica Tallinnensia, 2007, Nr. 11, p. 96-114.
6. Горшков М. К., Тихонова Н. Е. Средний класс в современной России, Москва: Институт социологии РАН, 2008. 320 с.
7. Sandu D. Spațiul social al tranziției. Iași: Polirom, 1999. [Accesat 23.05.2018] Disponibil: https://alingavreliuc.files.wordpress.com/2010/10/dumitru-sandu-spatiul-social-al-tranzitiei.pdf
8. Голенкова З. Т., Игитханян Е. Д., Голиусова Ю. В., Орехова И. М. Российский средний класс: особенности профессионального поведения. În: Средний класс в современной России. Москва: Институт Социологии РАН, 2008, p. 199-222.
9. Авраамова Е. М. и др. Средние классы в России: экономические и социальные стратегии. Московский Центр Карнеги. Москва: Гендальф, 2003. 506 с.
10. Munteanu I., Mocanu Gh., Ioniță V., Sinchevici I. 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2006. Chișinău: Bons Offices, 2006. 222 p.
11. Gagauz O., Stratan Al., Buciuceanu-Vrabie M. et al. Analiza situației populației: Republica Moldova pe calea spre o societate îmbătrânită. Chișinău: Fondul ONU pentru Populație, Centrul de Cercetări Demografice al INCE, 2016. 175 p.
12. Bulgaru M., Bulgaru O., Sobotka T., Zeman K. Past and Present Population Development in the Republic of Moldova. În: New Demographic Faces of Europe: The Changing Population Dynamics in Countries of Central and Eastern Europe, Springer, 2000, p. 221-246.
13. Росенко С. И. Социальная дифференциация российского постсоветского общества. In: Общество. Среда. Развитие, 2012, № 2, с. 83-86.
14. Forța de muncă în Republica Moldova: Ocupare și șomaj. [Accesat 02.06.2018] Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Forta_de_munca/AFM_rom_2017.pdf
15. Mickiewicz T., Zalewska A. Deindustrialisation. Lessons from the Structural Outcomes of Post-Communist Transition. William Davidson Working Paper, nr. 463, 2002. [Accesat 03.06.2018] Disponibil: https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/39847/wp463.pdf%3Bjsessionid%3D3F34E8C303C905EB0DDEB00A6CA1C229?sequence%3D3

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 155 02.10.2018 11:02:04

16. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2017. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. [Accesat 02.06.2018] Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2017/Anuar_statistic_2017.pdf
17. Gorton M., White J. The politics of agrarian collapse: decollectivisation in Moldova. In: East European Politics and Societies, vol. 17, Nr. 2, p 305-331.
18. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2002. Departamentul Statistică și Sociologie al Republicii Moldova. [Accesat 21.02.2018] Disponibil: http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2193
19. Stratan A., Chistruga M., Fala Al., Clipa V. Radiografia economică a Republicii Moldova în perioada post-criză: succese și insuccese. Provocările unui nou val al crizei. [Accesat 02.06.2018] Disponibil: https://ince.md/ro/231-radiografia-economic-a-republicii-moldova-n-perioada-post-criz-succese-si-insuccese-provocrile-unui-nou-val-al-crizei.html

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 156 02.10.2018 11:02:04

ROLUL AUTORITĂȚILOR LOCALE ÎN GESTIONAREA TRANSFORMĂRILOR ȘI OPORTUNITĂȚILOR PROVOCATE DE MIGRAȚIE

Ina FILIPOV, ***cercetător științific***

În prezent, nimeni nu mai neagă faptul că migrația presupune un factor extrem de important pentru orice economie. Nici nu trebuie demonstrat că toate părțile implicate trag foloasele necesare contextului propriu de dezvoltare. Țările care trimit migranți beneficiază din ce în ce mai mult de remitențe și de revenirea lucrătorilor migranți calificați, țările-gazdă beneficiază de potențialul forței de muncă, iar migranții, datorită mobilității către alte țări/regiuni, găsesc noi oportunități de îmbunătățire a nivelului de trai. Astfel, migrația implică consecințe importante atât pentru societățile care trimit, cât și pentru cele care recepționează, iar aceste consecințe trebuie abordate în funcție de intensitatea lor.

Există întotdeauna riscuri asociate cu mobilitatea, dar atunci când ea este reușită reprezintă o cale de ieșire din sărăcie pentru migranți, pentru familie și pentru comunitățile în care trimit banii. Migrația, prin diferitele sale forme, prin efectele pe care le generează (dezvoltarea antreprenorială, a abilităților și forței de muncă) poate aduce beneficii atât migranților, cât și comunităților gazdă. La fel și în comunitățile din care pleacă, migrația poate aduce multe avantaje stimulând investițiile rezultate din remitențele sociale și materiale. Cu toate acestea, oportunitățile migrației pot fi însoțite și de potențiale riscuri legate de lipsa resurselor și a serviciilor, sporirea inegalităților sociale, scăderea productivității muncii, a conflictelor sociale etc. Însă, având în vedere că beneficiile migrației depășesc riscurile acesteia, este necesară o gestionare și o planificare eficientă a politicilor migraționale.

Apreciem faptul că, în ultimii ani, migrația și dezvoltarea au fost recunoscute și incluse pe agenda națională de dezvoltare. În acest context a început aplicarea unui mecanism complex nou de integrare a migrației în strategiile de dezvoltare a țării, prin intervenții de ordin instituțional, juridic, crearea de modele și activități cu participarea și implicarea migranților în dezvoltarea durabilă atât la nivel național, cât și local. Cu toate acestea, la moment, cele mai multe acțiuni de politici au fost realizate mai mult la nivel național decât local, fapt ce denotă un decalaj în intervențiile de susținere a migrației pentru dezvoltarea Republicii Moldova pe segmentul național-local [1, p. 32]. Respectiv, se cere o reconfigurare a politicilor migraționale în condițiile în care migrația afectează mai mult nivelul teritorial, iar la nivel teritorial, cel mai mult are de

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 157 02.10.2018 11:02:04

suferit mediul rural. Indiscutabil, migranții pot fi importanți catalizatori pentru dezvoltarea locală și consolidarea procesului de descentralizare. Ei sunt cei care, prin experiența acumulată, promovează bunăstarea, cultura cooperării, stimulează activismul autorităților locale prin mobilizarea și planificarea rațională a resurselor. Deci, acest întreg context ar trebui să orienteze decidenții spre asigurarea unor standarde de bună guvernare.

Potențialul actorilor locali în soluționarea diferitor probleme de interes local, inclusiv a proceselor migraționale, sporește doar în condițiile descentralizării și autonomiei locale. Cu această ocazie, factorii decizionali, fiind la temelia guvernării comunităților respective, se află în fruntea gestionării tuturor transformărilor în modul în care să asigure stabilitate și oportunități de dezvoltare. Ce este descentralizarea și ce oportunități oferă comunităților locale? Descentralizarea administrației publice se referă la procesul de creștere a autonomiei unităților administrativ-teritoriale, a colectivităților locale prin transferul de noi responsabilități decizionale, precum și de resurse financiare și patrimoniale, cu respectarea principiului subsidiarității (soluționarea problemelor apărute la cel mai apropiat nivel decizional al acestora), reducerii cheltuielilor curente (recurente) și creșterea transparenței în relația cu cetățenii, creșterea calității și accesului la servicii publice. Respectiv, descentralizarea puterii presupune o cesiune (cedare, transmitere) de competențe administrative și financiare de la nivelul administrației publice centrale la cel al administrației publice locale. Astfel, descentralizarea plasează pe umerii autorităților publice locale un nivel mai înalt de responsabilitate vizavi de exercițiul prestat în folosul comunității locale. Așadar, descentralizarea este un proces de transfer al autorității și al responsabilităților administrative de la administrația centrală la cea locală în domeniile planificării, luării deciziilor, responsabilității legale și managementului serviciilor publice [2, p. 90-92].

Observăm că un cuvânt-cheie în explicarea descentralizării este „responsabilitatea". Din cele menționate mai sus, autoritățile, aleșii locali sunt responsabili de gestionarea tuturor transformărilor în modul în care să asigure stabilitate și oportunități de dezvoltare. Și, dincolo de domeniile tradiționale de acțiune pentru dezvoltare locală (îmbunătățirea accesului la servicii de bază în educație, sănătate, apă potabilă etc.), politicile publice ar trebui să fie însoțite de o strategie de migrație care să se bazeze pe contextul favorabil al descentralizării pentru a întări contribuția migranților la guvernarea locală.

Așa cum în ultima perioadă se susține existența unei relații puternice între dezvoltare și migrație, administrației locale nu-i rămâne decât să valorifice efectele migrației în procesul asigurării bunăstării și dezvoltării colectivităților locale. În acest context, cantitatea enormă de remitențe a lucrătorilor migranți

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 158 02.10.2018 11:02:04

ar putea genera un potențial considerabil pentru promovarea dezvoltării locale. Trebuie să recunoaștem că remitențele reprezintă o resursă financiară importantă pentru comunitățile noastre.

În ce condiții migrația poate fi o sursă de dezvoltare? Cea mai importantă valoare constă în facilitarea unui „ciclu de migrație" care, în mod ideal, cuprinde „trei R": recrutarea, remitențele și revenirea [3, p. 232]. Cum afectează acest ciclu societatea noastră? Cu toții cunoaștem că, persoanele adesea decid să emigreze deoarece competențele dobândite nu sunt valorificate din plin în țară (locuri de muncă cu salarii foarte mici). Astfel, ajung să fie recrutați în alte țări sau regiuni unde forța de muncă este altfel apreciată. Ulterior, chiar dacă intenționează să nu revină în țară, oricum continuă să-și ajute țara de origine prin volumul remitențelor, informații, transfer de cunoștințe etc. Același lucru este valabil și în situația revenirii în țară.

Prin urmare, beneficiile migrației pot fi valorificate din plin în condițiile în care, în procesele de reglementare și gestionare, sunt luate în calcul și consecințele negative. Așadar, o atenție deosebită este necesară pentru a îmbunătăți gestionarea migrației și a integra problematica acesteia în strategiile naționale și locale de dezvoltare. Incapacitatea administrației publice locale de a răspunde efectiv la migrație va reduce în cele din urmă posibilitatea de a promova diminuarea sărăciei, coeziunea socială, asigurarea bunăstării și a dezvoltării locale.

Considerăm că politicile locale de gestiune a migrației ar trebui elaborate având în vedere indicatori precum:

- Capacitatea și responsabilitatea actorilor locali de a aborda problematica migrației, indiferent de formele sale;
- Percepțiile și atitudinile autorităților locale față de migrație;
- Potențialul de colectare și gestionare a datelor privind migrația;
- Adaptabilitatea resurselor la schimbările demografice;
- Gradul de conștientizare și apreciere a factorilor determinanți ai migrației și includerea lor în programele politice și birocratice;
- Nivelul de responsabilizare față de consecințele migrației.

Acești indicatori ar permite evaluarea capacității și potențialului autorităților publice locale de a răspunde proceselor migraționale care afectează o anumită colectivitate, generate de factori speciali și individuali, specifici contextului regional. Ar fi ideal pentru o colectivitate locală să posede toți indicatorii menționați mai sus.

În ideea respectivă, am realizat un studiu în rândul reprezentanților autorităților publice locale pentru a aprecia capacitatea și potențialului lor de a răspunde proceselor migraționale. În cadrul studiului au fost intervievați 85 de reprezentanți ai autorităților locale precum primari, consilieri locali/raionali etc. Multe întrebări au fost formulate pentru a stabili atitudinea acestora

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 159 02.10.2018 11:02:04

față de migrație. Totodată ne interesa să stabilim cum aceştia apeciază contextul migațional, efectele socioeconomice ale migrației asupra colectivităților locale și capacitatea lor de a gestiona aceste efecte. Astfel, la întrebarea: *Cum apreciați situația privind posibilitățile de angajare în câmpul muncii în colectivitatea dvs?*, 76,5% din respondenți o consideră nefavorabilă și doar 23,5% o consideră favorabilă. Autoritățile publice locale conștientizează și recunosc că în lipsa alternativelor de angajare cetățenii aleg să emigreze.

În acest context, nu ne uimește ponderea reprezentanților autorităților locale care consideră că peste hotarele țării noastre perspectivele sunt mai bune (62,4%). Însă există și varianta celor optimiști care susțin că în țară sunt tot atatea posibilități ca și în majoritatea țărilor lumii (35,3%) (*Tabelul 1*).

***Tabelul 1*. Care din urmatoarele afirmații corespunde opiniei Dvs?**

	N	%
Peste hotarele Moldovei perspectivele sunt mai bune	53	62,4
În Moldova sunt tot atâtea posibilități cum sunt în majoritatea țărilor lumii	30	35,3
Peste hotarele Moldovei perspectivele sunt mai proaste	0	0
NȘ/NR	2	2,4
Total	**85**	**100,0**

Deși mulți consideră că peste hotare oportunitățile sunt mai bune, totuși cea mai mare pondere a celor anchetați sunt de părere că efectele migrației sunt mai degrabă negative (40%) decât pozitive (12,9%). Alții, sunt de părere că migrația are efecte și negative, și pozitive (44,7%). Efectele pozitive se manifestă prin banii trimiși acasă, care folosesc la investirea în reconstruirea caselor sau achiziționarea acestora, întreținerea familiilor, asigurarea existenței etc. La polul opus lista se extinde și include: localități părăsite, familii destrămate, populația îmbătrânită depășește cifra celor apți de muncă, copii lipsiți de supraveghere etc.

***Tabelul 2*. Ce efect are asupra localității Dvs faptul că mulți cetățeni sunt plecați la muncă în strainatate?**

	N	%
Mai degraba pozitiv	11	12,9
Mai degraba negativ	34	40,0
Şi negativ, şi pozitiv	38	44,7
NS/NR	2	2,4
Total	**85**	**100,0**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 160 02.10.2018 11:02:04

Constatăm că gradul de implicare a autorităților locale în procesele migraționale este foarte redus. La simpla întrebare dacă cunosc numărul aproximativ al persoanelor din localitate plecate la muncă în străinătate, au avut un răspuns afirmativ doar 21,2% din cei intervievați, iar 77, 6% nu neagă faptul că nu cunosc această cifră.

Ca o paranteză la cele menționate, subliniem că doar autoritățile locale, atâta vreme cât şi-au asumat anumite responsabilități față de o colectivitate, trebuie să ia în serios mobilitatea umană, chiar dacă aceasta se manifestă ca sursă a dezvoltării. O creştere a numărului de persoane care părăsesc localitatea modifică nevoile comunității în ansamblu. Mobilitatea umană afectează dezvoltarea în moduri diferite şi la toate nivelurile de administrare. Înțelegem că pentru autorități este dificil să mobilizeze resursele necesare pentru crearea alternativelor economice, în special pentru tânăra generație. Însă, situația migrației actuale se caracterizează anume prin deteriorarea situației demografice din țară ca urmare a fluxului de tineri şi a populației de vârstă mijlocie, care constituie baza pentru funcționarea sistemului social. Astfel de procese vor continua să conducă la depopularea colectivităților locale.

Efectele migrației se manifestă şi prin schimbările care intervin în localități ca urmare a acestui proces. De această părere sunt mai mult de jumătate din respondenți (55,3%), deşi mulți dintre ei nu văd nici o schimbare (42,4%). La solicitarea de a indica cel puțin două schimbări, constatăm că acestea adesea sunt percepute prin prisma consecințelor migrației, preponderent a celor sociale, respectiv:

- ✓ scăderea numărului populației;
- ✓ case şi localități părăsite;
- ✓ copii şi bătrâni rămaşi singuri, natalitate scăzută;
- ✓ nivelul din ce în ce mai scăzut al educației şi culturii tinerilor şi copiilor;
- ✓ sporirea criminalității în rândul tinerilor;
- ✓ rata divorțurilor în creştere;
- ✓ lipsa forței apte de muncă;
- ✓ terenuri agricole neprelucrate.

Aceste mențiuni nu fac decât să completeze o listă a consecințelor negative ale migrației. Dar tot aici autoritățile evidențiază şi beneficiile migrației, precum: îmbunătățirea situației financiare şi a condițiilor de trai prin modernizarea sau procurarea locuințelor; disponibilitatea de conectare la diferite servicii; procurarea tehnicii moderne de prelucrare a pământului; investirea în educația copiilor; schimbarea unor viziuni de natură culturală, politică, spirit civic etc; investiții în dezvoltarea unor afaceri etc. Luate în ansamblu, evident aceste efecte generează schimbare la nivelul familiilor, al gospodăriilor şi în

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 161 02.10.2018 11:02:05

consecință asupra localităților. Astfel, migrația poate fi considerată un agent al dezvoltării.

Această idee este susținută din ce în ce mai intens nu doar la nivel național, dar și internațional. În timpul crizelor economice sau politice, datorită capacității remitențelor de a absorbi șocurile de pe piețele financiare și valutare și de a fi mai stabile în comparație cu fluxurile de capital privat, acestea se prefigurează ca o soluție viabilă pentru subzistența și/sau dezvoltarea statelor de origine. În încercarea de a valorifica efectele pozitive ale remitențelor, guvernele statelor cu mulți emigranți nu ezită să formuleze politici prin care migranții sunt încurajați să continue sau să suplimenteze contribuțiile lor sub forma transferurilor bănești [4, p.91].

Prin urmare, doar administrația publică locală, care cunoaște cel mai bine situația, poate stabili dacă migranții aduc schimbare și dacă pot fi considerați agenți ai dezvoltării colectivităților locale. O asemenea întrebare a fost adresată în cadrul chestionării. Cei mai mulți, 37,6%, consideră că migranții în mică măsură pot fi considerați agenți ai dezvoltării, iar 32,9% susțin că în mare măsură. Tot referitor la această temă, 5,9% văd în migranți un foarte mare potențial al dezvoltării colectivităților locale, însă cifra de 10,6% vorbește despre faptul că actorii locali sunt convinși că dezvoltarea locală este doar meritul autorităților locale.

Alăturat la această problemă, a fost interesant a stabili părerea respondenților față de măsura în care migranții sunt sau nu purtători ai modernității și mediatori culturali. Ponderea celor care consideră că în mare și în foarte mare măsură migranții sunt purtători ai modernității și că sunt mediatori culturali a fost de 24,7% și 7,1%, însumat asta înseamnă 31,8%. Totuși, această cifră nu-i depășește pe cei care sunt de părere că migranții în mică sau foarte mică măsură aduc modernitatea sau schimbarea de natură culturală (45,9%). Ca și la întrebarea anterioară, o parte din respondenți (15,3%) menționează că doar ei, prin activitatea pe care o realizează, sunt „ambasadorii" modernității și principalii mediatori culturali.

Revenind la cei care au susținut afirmativ că migranții aduc modernitatea și schimbarea de cultură, aceștia au fost rugați să indice cel puțin două exemple concrete de acțiuni ale migranților în acest sens. Din exemplele indicate am selectat: altă viziune asupra vieții; schimbarea modului de viață cu atenție asupra sănătății; schimbare de comportamente; interesul față de călătorii; promovarea valorilor culturale și tradițiilor noastre peste hotare; cunoașterea mai mulor limbi; experiența de peste hotare este valorificată la sporirea confortului, modernizarea locuințelor în stilul celor văzute peste hotare; își sporesc interesul față de tradiții și obiceiuri; promovarea bucătăriei moldovenești și

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 162 02.10.2018 11:02:05

valorificarea celor străine; curajul şi spiritul de inițiativă în dezvoltarea unei afaceri etc.

Tot în contextul schimbării, dar şi a situației politice din țară, respondenții au fost întrebați dacă au observat ceva schimbări la nivel de cultură politică a persoanelor care se consideră migranți, spre exemplu, participă activ la alegeri. Şi la acest compartiment se constată schimbarea, respectiv, 52,9% din cei intervievați văd o schimbare de cultură politică la cei cu experiență de migrație, iar 43,5% nu văd. Despre activismul participării la alegerile parlamentare şi prezidențiale vorbeşte rata participărilor celor de peste hotare. Astfel, la alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014, la secțiile de votare din străinătate s-au prezentat la vot 73329 alegători, cel mai mare număr de votanți în afara țării înregistrat în istoria alegerilor parlamentare din Republica Moldova [5].

La alegerile prezidențiale din 2016, în ziua de 30 octombrie, la secțiile de votare din străinătate s-au prezentat la vot 67205 alegători, iar la turul II din 13 noiembrie – 138720 alegători, număr record în afara țării din istoria alegerilor în Republica Moldova [6, p.44].

Pe lângă rata participării la alegeri, cifra mare a alegătorilor indică şi numărul mare al moldovenilor migranți. În principiu, emigrarea autorizată peste hotare, estimată în baza datelor MTIC (ÎS CRIS „Registru"), continuă să fie actuală în Moldova, acest fenomen în 2016 a înregistrat o majorare în raport cu anii precedenți [7, p. 6]. Conform datelor oficiale, în 2014 au emigrat autorizat peste hotare 2.374 persoane, iar în 2016 acest număr s-a mărit cu circa 15%, constituind 2.721 persoane (*Tabelul 3*). Conform datelor privind fluxul anual al emigrării autorizate, pe parcursul ultimilor 3 ani a emigrat un număr mai mare de femei. Astfel, ponderea femeilor a depăşit cu aproximativ 12% ponderea bărbaților care au emigrat în această perioadă.

Datele privind fluxul anual al emigrării autorizate pe grupe de vârstă denotă că migrează preponderent persoane tinere. În totalul numărului de emigrări autorizate în anul 2016, cea mai mare pondere este înregistrată pentru populația până la 40 de ani (64%), numărul acestora înregistrând o majorare cu cca 21% comparativ cu anul 2015. Analiza datelor privind țara de destinație a persoanelor care au emigrat autorizat denotă că în anul 2016 circa 32% şi-au ales noul domiciliu în Federația Rusă (42% - în 2015); 23% în SUA (13% - în 2015); Ucraina - 13%, Germania - 10%, Israel - 7%, cele din urmă păstrând aproximativ valorile anilor precedenți.

Preponderent emigrează autorizat populația din mediul urban, numărul acestora în 2016 fiind de 2,5 ori mai mare (1.934 persoane) față de numărul celor din mediul rural (787 persoane), păstrând tendințele anilor anteriori.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 163 02.10.2018 11:02:05

***Tabelul 3*. Numărul anual de emigrări autorizate după mediul de reședință anterior, grupe mari de vârstă al emigrantului și țara de destinație, persoane**

	2014	2015	2016
Total au emigrat	**2374**	**2284**	**2721**
inclusiv grupa de vârstă, ani:			
0–19	531	515	695
20–39	844	929	1048
40–59	614	562	653
60–79	354	243	298
80 și peste	31	35	27
Au emigrat din:			
Mediul urban	1789	1652	1934
Mediul rural	585	632	787
Au emigrat în:			
Federația Rusă	788	961	857
S.U.A	285	287	623
Ucraina	602	312	375
Germania	223	253	285
Israel	220	174	181
Austria	32	28	42
Turcia	22	26	25
Alte țări	202	243	333

Sursa: MTIC (ÎS „CRIS „Registru")

Aici este relevantă aprecierea de către respondenți a sistemului de monitorizare a migrației (plecați/veniți). Doar 14,1% consideră că sistemul de monitorizare există, iar 81,2 % afirmă că nu există, sau dacă există este ineficient. La fel, autoritățile locale nu au fost capabile să răspundă dacă cunosc numărul aproximativ al persoanelor plecate la muncă în străinatate, dar care după o anumită perioadă de timp au revenit. Și în acest caz numărul celor care nu cunosc o asemenea situație este de 80%. Nu este îmbucurător numărul celor care posedă o asemenea informație - doar 14,1%. În acest caz, de menționat că procesele migraționale intense care au afectat țara în întregime încă nu au deteminat factorii de decizie să gândească o concepție sau o strategie de monitorizare a celor care emigrează, care ar trebui să pornească de la ideea că încă nici o instituție nu poate oferi cifra reală a celor plecați peste hotare. E real însă faptul că, în ultimul deceniu, numărul cetățenilor din Republica Moldova s-a înjumătățit.

Deși cifra moldovenilor care pleacă peste hotarele țării este în creștere, oricum nu împiedică decidenții să manifeste pesimism față de șansele de revenire acasă și față de o reintegrare reușită pe piața muncii și în societate. Prin

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 164 02.10.2018 11:02:05

urmare, ponderea acestora este de 78,8% spre deosebire de cei care totuşi cred că moldovenii care revin acasă, în mare sau în foarte mare măsură, au şansă la o reintegrare reuşită pe piața muncii şi în societate (21,2%).

***Tabelul 4*. Ce şanse au moldovenii care revin acasă la o reintegrare reuşită pe piața muncii şi în societate?**

	N	%
Foarte mică masură	12	14,1
Mică masură	55	64,7
Mare masură	16	18,8
Foarte mare masură	2	2,4
NŞ/NR	0	0
Total	**85**	**100,0**

Pe lângă toate acestea, chestionarul a inclus întrebări destinate aprecierii capacității de gestiune a proceselor migraționale de către autoritățile locale. Astfel că, 57,6% din cei intervievați văd migrația ca pe o problemă ce ar trebui să-i preocupe pe guvernanți, iar restul - 42,4%, consideră că migrația este un fenomen social care nu poate fi gestionat de către guvernanți. În susținerea acestor aprecieri, vin şi celelalte răspunsuri ce se referă la potențialele atribuții cu privire la migrație ce revin autorităților publice locale. Nici aici lucrurile nu sunt mai îmbucurătoare, având în vedere că 64,7% din respondenți recunosc că nu dispun de atribuții de gestionare a migrației. Însă, au existat şi respondenți care printre atribuțiile de care dispun numără şi atribuții legate de migrație (34,1%).

Cât priveşte potențialul autorităților publice locale de implementare a politicilor migraționale, acesta, la fel, nu se încadrează la cele mai bune aprecieri din partea respondenților. Pe o scală de la unu la zece au exprimat aprecierea față de măsura în care autoritățile publice pot asigura gestionarea politicilor migraționale existente. În *Tabelul 5* vedem exprimată apecierea față de potențialul de gestionare a migrației. Aprecierile sunt reflectate în formă grupată de la 1 la 3, de la 4 la 7 şi de la 8 la 10. După cum observăm, aprecierea cu cea mai mare pondere se înscrie pe scala de la 1 la 3 (52,9%).

***Tabelul 5*. Apecierea față de potențialul de gestionare a migrației pe o scală de la 1 la 10**

Scala	N	%
1-3	45	52,9
4-7	38	44,7
8-10	2	2,4
Total	**85**	**100,0**

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 165 02.10.2018 11:02:06

Cei care apeciază potențialul de gestionare a politicilor migraționale pe scala de la 1 la 3 explică că autoritățile publice nu gestionează fenomenul migrației sub nici o formă, ba chiar nu au nici o implicare. Aprecierea pe scala de la 4 la 7 exprimă lipsa capacității de a diminua sau împiedica cumva migrația și doar sarcina de a supraveghea copiii și bătrânii rămași acasă, mai exact autoritățile nu dispun de mecanism de gestionare a politicilor migraționale la nivel teritorial.

Aceasta se întâmplă din cauza că nu există o claritate cu privire la rolurile ce revin tuturor nivelurilor de guvernare, în special în ceea ce privește responsabilitatea față de problemele legate de migrație. Administrațiile locale au confirmat că eșecurile politicilor și proceselor legate de migrație se datorează lipsei unui sistem de colectare a informației referitor la migranți, precum și lipsei unui cadru reglementar și instituțional clar definit și delimitat de nivelul central al administrației publice.

În concluzie, este absolut necesar să se dezvolte mecanisme de reglementare a proceselor migraționale ale populației, pentru a reduce, pe de o parte, riscurile pe care le generează migrația, iar pe de altă parte, pentru a multiplica și a consolida efectele pozitive ale acesteia. Dorința statului de a influența gestionarea proceselor de migrație ar trebui să se materializeze în politici care să fie implementate nu doar la nivel guvernamental, ci și la nivel local.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Solomon C. Administrația publică din Republica Moldova în contextul proceselor migraționale. În: Administrarea Publică, 2018, nr. 1, p. 32.
2. Manole T. Descentralizarea și autonomia financiară: o provocare pentru autoritățile publice locale din Republica Moldova. În: Administrarea Publică, 2017, nr. 3, p. 90-92.
3. Heilmann C. Remittances and the migration–development nexus. Challenges for the sustainable governance of migration. În: Ecological Economics, 2006, nr. 59, p. 231-236.
4. Haruța C. Dinamica relației dintre migrație și dezvoltare. Perspective asupra cazului Republicii Moldova. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 2016, nr. 2 (39), p. 88-112.
5. Accesibil pe: lex.justice.md/UserFiles/File/2015/mo46.../raport_3108.docx;
6. Raport cu privire la rezultatele alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 30 octombrie 2016, aprobat prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 572 din 18 noiembrie 2016, p.44. Disponibil: http://www.e-democracy.md/files/elections/presidential2016/raport-rezultate-alegeri-2016.pdf;
7. Compendiul Statistic al Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova pentru anii 2014-2016. Biroul Migrație și Azil al MAI. Chișinău, 2017, p. 6.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 166 02.10.2018 11:02:06

INFLUENȚA EDUCAȚIEI ASUPRA STRATIFICĂRII SOCIALE

Angela MOCANU, ***doctor în sociologie***

Odată apărută, societatea a fost bazată pe inegalități. Anumite persoane sau grupuri de persoane ocupau un loc mai privilegiat, alții nu se puteau bucura de nici o facilitate în condițiile în care trăiau. Stratificarea desemnează maniera în care o societate diferențiază și ierarhizează funcțiile. Pe parcursul istoriei dezvoltării sale omenirea a cunoscut diferite forme de stratificare: caste, stări, clase. Această problemă a constituit obiectul de studiu al cercetătorilor din toate timpurile. Mai mult decât atât, au existat un șir de autori, în special în perioada iluminismului (Th.Morus, Campanella), în lucrările cărora au fost descrise modele sociale ideale, fără clase. Concepție care a perpetuat de fapt în toate perioadele istorice, făcându-se experimente sociale, prin care a trecut și Republica Moldova.

În literatura de specialitate întâlnim diferite tipologii de stratificare socială. În lucrarea ”Puterea elitelor ” C.W. Mills [8] susține ideea că puterea este componentul de bază în ierarhia socială. De aceeași părere este și D. Bernhem, [1] care spune că în spațiul fostei URSS poziția socială dominantă o ocupă managerii de diferit rang care vin să construiască o societate managerială în locul celei capitaliste. Însă trebuie să menționăm că în sociologia contemporană sunt predominante alte teorii, și anume cele care susțin ideea claselor și straturilor sociale. Întemeietorul teoriei multidimensionale a stratificării sociale poate fi considerat P. Sorokin [13], idee susținută și ulterior dezvoltată de Max Weber [14] în lucrările sale. Conform teoriei sale, stratificarea socială are la bază trei criterii: economic, al puterii și al prestigiului.

Abordarea multidisciplinară și multidimensională a structurii și stratificării sociale este predominantă în literatura de specialitate, fiind utilizați diferiți indicatori de măsurare: ocupația, sursa de venit, gradul de bunăstare al gospodăriei, averea [3], gradul de control asupra resurselor economice [11], gradul de securitate al serviciului deținut, posibilitățile de promovare, gradul de control asupra procesului muncii [4], care rezultă într-o stratificare de ordin economic a populației. Alți autori dezvoltă un curent oarecum complementar celui anterior prezentat, prin utilizarea unor indicatori precum capitalul cultural [10] și stilurile de viață [2], care rezultă, mai degrabă, într-o stratificare de ordin cultural.

A. Giddens [3] consideră că există clasa superioară, vechea clasă de mijloc, clasa mijlocie de sus, clasa mijlocie de jos, clasa muncitoare de sus, clasa muncitoare de jos și subclasa.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 167 02.10.2018 11:02:06

În Republica Moldova, anumite aspecte ale stratificării sociale a populației care s-au produs în urma schimbării relațiilor de proprietate și-au găsit reflectare în lucrările sociologilor A. Timuș, G. Entelis, N. Țurcanu, politologilor și filosofilor A. Roșca, P. Varzari, A. Zavtur, Cl. Zavtur, A. Pascaru, V. Moșneaga, V.Saca și alții. În plan sociologic, atenția cercetătorilor a fost focusată pe relevarea problemelor sociale cauzate de reformele din societate și necesitatea perfecționării politicii sociale.

Cercetătorii în domeniu evidențiază trei forme ale stratificării sociale: stratificarea economică (nivelul de venit al indivizilor), stratificarea politică (accesul indivizilor la puterea politică), stratificarea profesională (diferențierea populației în funcție de tipul activității, ocupației, profesiei.) Munca se divizează în fizică și intelectuală. De asemenea, stratificarea profesională se manifestă în funcție de ierarhia grupurilor profesionale de bază (stratificarea interprofesională) și clasificarea din interiorul fiecărei clase profesionale (stratificarea intraprofesională), unde criteriul de bază este prestigiul profesiei.

În acest studiu ne-am propus să analizăm rolul nivelului de instruire în formarea clasei medii în Republica Moldova, care sunt factorii ce influențează asupra mobilității sociale, cu care clasă se autoidentifică respondenții și care sunt factorii ce determină autoidentificarea. În calitate de material empiric am utilizat rezultatele cercetării calitative realizate în anul 2017 în 38 de localități urbane și rurale. În cadrul cercetării, respondenții și-au expus opinia vizavi de stratificarea socială în Republica Moldova și în particular în localitatea din care fac parte. Am utilizat și rezultatele cercetării cantitative realizată pe un eșantion reprezentativ de 1179 respondenți cu vârsta cuprinsă între 18 și 65 de ani din trei zone geografice ale Republicii Moldova. Investigațiile menționate au fost realizate de Centrul Sociologie și Psihologie Socială în cadrul Proiectului „Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană". De asemenea, au fost utilizate și rezultatele cercetării efectuate de CBS-AXA în anul 2016 pe un eșantion de 1603 respondenți, datele statistice oferite de către Departamentul Național de Statistică.

Analizând rezultatele investigațiilor, putem spune că respondenții oferă o interpretare multidimensională a stratificării sociale. Ei se autopoziționează în ierarhia socială de cele mai dese ori undeva la mijloc, dacă au studii medii complete și incomplete, iar respondenții cu studii superioare consideră că fac parte din stratul superior. Drept criteriu de bază în ierarhizarea socială ei invocă prestigiul ocupației pe care o au sau au avut-o ei comparativ cu alte persoane din localitatea lor. Un loc foarte important la acest capitol îl au și virtuțile oamenilor, care se manifestă mai întâi de toate în calitatea muncii lor și mai apoi în receptivitatea cu cei din jur.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 168 02.10.2018 11:02:06

Educația este considerată drept unul din mijloacele de egalizare a societății. Nu putem afirma cu certitudine că doar acest factor în sine este determinant în ocuparea de către individ a unei poziții în ierarhia socială, însă nivelul de educație a populației are implicații majore asupra configurației și evoluției structurii sociale. Școala poate fi considerată un instrument de dezvoltare economică, un dispozitiv de alocare a statusurilor sociale, o instanță de socializare, o întreprindere de transmitere a cunoștințelor și culturii. Din punct de vedere istoric și geografic, se observă mari variații ale modului în care sociologii au definit și tratat problemele abordate. La începutul sec. XX, E. Durkheim a studiat geneza sistemului de învățământ, evoluția conținutului disciplinelor și formele de organizare. În a doua jumătate a sec. XX, în Europa au fost lansate marile anchete cantitative, menite să studieze problemele existente în sistemul de învățământ [5, p. 62]. Așadar, în plan teoretic, studiile ar trebui să asigure posibilitatea mobilității ascendente în ierarhia socială. În ce măsură reușește acest lucru este discutabil. Încă P. Sorokin [12] în lucrările sale analiza accesul populației la studiile medii și universitare. Studii, menționa autorul, obțin mulți, însă din cauza concurenței puțini sunt acei care își găsesc un loc potrivit de muncă, astfel poate fi explicată creșterea infracționalității.

P. Bourdieu a încercat să analizeze din alt punct de vedere rolul studiilor în constituirea claselor sociale [10]. Autorul demonstrează că elitele și-au elaborat noi strategii pentru a-și asigura continuitatea din generație în generație. Asta chiar dacă studiile sunt declarate drept șanse egale și echitabile pentru toți. Aici el avea în vedere programul de studii, calitatea lui și, nu în ultimul rând, mediul social în care decurge procesul de studii. Astfel, reproducerea relațiilor de clasă, privilegiilor sociale include în sine capitalul cultural. În acest context, studiile sunt o oportunitate a mobilității sociale pe verticală pentru categoriile asigurate.

Datele empirice ale cercetării noastre denotă următoarele în acest sens: respondenții cu studii medii și superioare consideră calitățile personale și calitatea muncii îndeplinită drept un criteriu de împărțire a claselor sociale. Cei fără de studii și șomerii consideră că anume studiile de cele mai dese ori sunt principiul de bază al stratificării sociale, oportunitatea de a se situa pe o treaptă socială ierarhic superioară, de a fi ”stăpâni pe situația lor și a celor din jur”.

Autopoziționarea socială. Ne-a interesat posibilitatea de mobilitate socială a populației, chiar dacă este determinată doar în baza criteriilor subiective. Respondenților li s-a oferit o scară ierarhică de la unu la zece, fiind rugați să se regăsească atât pe sine, cât și familia în care au crescut.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 169 02.10.2018 11:02:07

Tabelul 1. **Autopoziționarea socială a respondenților**

	Clasa medie de sus	Clasa medie nucleu	Clasa medie de jos	Clasa de jos
Dvs. personal unde v-ați situa pe scara indicată	11, 9	27,3	42,6	18,2
Unde s-ar situa familia în care ați crescut	13	27	37,3	22,7

Sursa: elaborat de autor.

După cum putem vedea din *Tabelul 1*, majoritatea și marea majoritate a respondenților se autoidentifică cu clasa medie nucleu și clasa medie de jos. Circa fiecare a zecea persoană consideră că face parte din clasa medie de sus. Ținem să menționăm că studiile nu influențează asupra optimismului identificării sociale: atât respondenții cu studii superioare (19%), cât și cei cu studii gimnaziale (17%) consideră că fac parte din clasa medie de sus.

Analizând rezultatele cercetării, observăm că nu putem vorbi despre o mobilitate socială. Circa 12% din respondenți se autoidentifică cu clasa medie de sus, 27% din cu clasa medie nucleu. Procentul rămâne practic neschimbat și pentru familiile în care au crescut respondenții: 13% consideră că făceau parte din clasa medie de sus și 27% - clasa medie nucleu. Un mic trend pozitiv se atestă la clasa de jos: 22,7% au atribuit la această categorie socială familia în care au crescut și doar 18,2% respondenți consideră că fac parte din această clasă la momentul actual. Asupra mobilității sociale nu influențează nici zona de reședință, atât la sate, cât și la orașe, observăm o perpetuare a clasei din care făceau parte familiile în care au crescut respondenții și cele actuale ale subiecților chestionați.

Pentru o mai bună elucidare a acestei probleme ne-am propus să vedem care este situația în țările vecine. În România, problema influenței educației asupra mobilității sociale este studiată de mai mulți specialiști, printre care îi vom menționa pe Dan Jecan și Cristian Pop [6]. Autorii descriu structura de clasă și procesele de mobilitate socială din țara vecină ca fiind influențate de creșterea inegalității economice, restructurarea clasei muncitoare și emergența unei noi clase de mijloc urbane. Un rol important în această ecuație este jucat și de populația rurală, care presupune un număr relativ mare și constant de fermieri. Aceiași autori conchid că educația este în strânsă legătură cu *statutul ocupațional*. Apare astfel asumpția conform căreia educația determină statutul ocupațional, tocmai pentru că în societățile moderne educația formală este mecanismul prin care indivizii obțin aptitudini specifice diferitelor ocupații și implicit recunoașterea acestor aptitudini, în special când este vorba despre

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 170 02.10.2018 11:02:07

ocupații cu un statut social care este perceput ca fiind unul înalt. Există o probabilitate ca părinții cu ocupații cu un statut social care este perceput ca fiind înalt să ofere avantaje copiilor în ceea ce privește piața muncii, împărtășindule competențe care nu sunt învățate în școli, cum ar fi abilități sociale și interpersonale, iar uneori chiar asigură oportunități de angajare pe piața muncii la finalul procesului educațional. De asemenea, familiile cu statut social înalt au capacitățile economice de a plăti pentru educația copiilor lor, iar aceștia dobândesc și acasă un capital cultural care duce la mai bune rezultate școlare [6].

Sunt interesante rezultatele cercetării realizate de către compania CBSAXA, unde respondenții se raportează la un grup social sau altul în funcție de capacitățile lor de cumpărare. În chestionar, la capitolul stratificare socială, respondenților le-au fost adresate două întrebări: în prima întrebare respondenții au fost rugați să indice stratul social cu care se identifică, propunându-li-se o scală din șase trepte, în cea de-a doua întrebare, tot pe o scală din șase trepte, au fost incluse capacitățile financiare pentru fiecare treaptă.

***Tabelul 2*. Poziționarea socială a respondenților în funcție de venit**

Straturile sociale	%	Starea materială a familiei	%
Oameni foarte bogați, care au tot ce le trebuie, fără restricții de consum (grupul social superior)	0,2	Nu avem dificultăți materiale, dacă ar fi necesar am putea procura locuință/ vilă	0,05
Oameni înstăriți, care nu-și permit procurarea lucrurilor luxoase (grupul social de sus)	3,6	Câștigurile ne ajung pentru tot, cu excepția locuinței	1,2
Oameni nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii (grupul social de mijloc)	40,6	Bani ne ajung pentru tehnică de uz casnic, dar nu am putea procura automobil	12
Oameni prost asigurați, care duc lipsa celor necesare (primul grup social de jos)	31,9	Ar fi dificil să procurăm TV, frigider sau mașină de spălat	34
Oameni săraci, care se află la limita sărăciei (al doilea grup social de jos)	17,4	Ne ajung bani pentru mâncare, dar este dificil să procurăm haine	36
Cei mai săraci oameni, la limita supraviețuirii (grupul social cel mai de jos)	6,3	Bani nu ne ajung nici pentru mâncare	16

Sursa: CBS-AXA/TNS BBSS representative in Moldova, 2016.

După cum putem observa din *Tabelul 2*, atunci când respondenții sunt rugați să se identifice cu un anumit strat social, majoritatea se identifică cu grupul social de mijloc, iar când le sunt oferite și posibilitățile financiare ale celor șase straturi sociale, subiecții chestionați sunt mai rezervați în opțiuni. Putem presupune că fiecare respondent interpretează subiectiv noțiunile de

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 171 02.10.2018 11:02:07

"oameni bogați", "oameni înstăriți" sau "oameni săraci", în percepția fiecăruia ele au diferite limite, iar atunci când sunt indicate posibilitățile financiare concrete ale fiecărei categorii sociale se micșorează semnificativ procentul clasei medii superioare.

Într-un sistem de straturi profesia este criteriul esențial de clasificare. Bazând-se pe teoria stratificării, mobilitatea oferă informații parțiale despre schimbarea socială, deoarece acestea se petrec între poziții sociale prestabilite. Apare întrebarea: *Care sunt factorii care îi determină pe indivizi să aleagă o profesie sau alta?* Răspunsul a fost găsit în cadrul cercetărilor cantitative realizate în anii `60 ai secolului trecut în Franța. În calitate de variabile s-au prefigurat studiile părinților și nivelul de venit al familiei din care provenea elevul. Cu alte cuvinte, mediul social primar este determinant în alegerea traiectoriei de viață a individului.

Conform rezultatelor cercetării, studiile și statusul ocupațional al părinților influențează asupra profesiei și statusului ocupațional al copiilor.

***Tabelul 3*. Statusul ocupațional al respondenților comparativ cu cel al părinților (%)**

	Statusul ocupațional al tatălui	Statusul ocupațional al mamei
Considerabil mai înalt	24,5	28,7
Într-o anumită măsură mai înalt	30,9	32,1
La fel	25,3	23,8
Într-o anumită măsură mai jos	9,1	6,4
Considerabil mai jos	4,0	4,7
Nu cunosc statusul ocupațional al tatălui/ mamei	6,3	4,2

Sursa: elaborat de autor.

Conform datelor din *Tabelul 3*, circa 1/3 din respondenți consideră că statusul lor ocupațional este "considerabil mai înalt" și "într-o anumită măsură mai înalt" decât al părinților. În acest context se evidențiază faptul că statusul ocupațional al respondenților este mai înalt decât cel al mamei: 28,7% - considerabil mai înalt și 32,1% - într-o anumită măsură mai înalt. Tendința se păstrează și atunci când respondenții afirmă că au status profesional mai jos: este mai mic numărul celor care consideră că au un status profesional mai jos decât cel al mamei. Acest lucru ar putea fi explicat prin faptul că o bună parte din populația feminină își dedică activitatea sa vieții de familie în detrimentul celei profesionale. Fiecare al doilea respondent are un status ocupațional mai înalt decât cel al părinților săi.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 172 02.10.2018 11:02:07

În cadrul cercetării, respondenților le-a fost adresată următoarea întrebare: *Dacă ne gândim la studii, ocupația Dvs. și felul în care trăiți, comparativ cu alte persoane din Moldova, Dvs. considerați că*: ați obținut ce trebuie să vă aparțină după merit – 25%, ați obținut chiar mai mult decât ar trebui să vă aparțină după merit – 6%, ați obținut mai puțin decât ați merita – 41%, ați obținut cu mult mai puțin decât ați merita – 16%. Mai mult de jumătate din respondenți (56%) susțin că "au obținut mai puțin sau mult mai puțin" decât ar merita, adică populația nu este mulțumită de realizările sale la moment. Evident că aceasta este o problemă importantă pentru întreaga societate și noi în cadrul cercetării ne-am propus să studiem mai profund acest fenomen prin prisma eforturilor depuse de respondenți pe parcursul autoafirmării sale profesionale.

***Tabelul 4.* În ce măsură sunteți de acord cu faptul că următoarele afirmații vă sunt caracteristice (%)**

	Total de acord	Mai curând de acord	Mai curând nu sunt de acord	Nu sunt de acord	Nu știu
Mă duceam la școală chiar dacă nu mă simțeam bine	38	33	20	5	4
Încercam să ating cele mai bune performanțe chiar dacă nu-mi plăceau	38,6	34,3	18,1	4,1	5,0
Munceam mult să mențin performanțele mele la școală	40,7	33,3	17,9	3,6	4,5
Lucrez la capacitate maximă la locul de muncă chiar dacă sunt bolnav	47,3	34,2	9,9	4,2	4,4
Muncesc la capacitate maximă chiar dacă nu-mi place	42	33	14	5	6
Muncesc mult pentru a-mi ridica nivelul de calificare	43	30	15	4	8

Analizând rezultatele din *Tabelul 4,* trebuie să ținem cont și de factorul dezirabilității, adică de dorința persoanei de a se expune într-o lumină mai favorabilă decât este în realitate. Și cu toate acestea, vedem că fiecare al cincilea respondent susține că nu a depus prea mari eforturi la școală pentru a obține careva performanțe. Aceeași tendință se observă și atunci când persoana este angajată în câmpul muncii, cei care își îndeplineau conștiincios obligațiunile la școală au continuat și la locul de muncă: circa 40% munceau mult să-și mențină performanțele la școală, iar 43% muncesc mult pentru a-și ridica nivelul de calificare.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 173 02.10.2018 11:02:08

Eforturile depuse pentru a obține ceva în viață raportate la nivelul de mulțumire al respondenților ar impune anumite schimbări. Pentru început ne-am propus să aflăm dacă-și doresc sau sunt gata respondenții pentru anumite schimbări. O primă schimbare în acest sens ar putea fi schimbarea locului de muncă. Doar puțin peste 20% dintre respondenți ar dori să-și schimbe locul de muncă de bază, circa 14% ar dori să-și schimbe locul de muncă pentru un salariu mai mare, dintre aceștia doar 4% ar fi gata să lucreze mai multe ore pentru a primi mai mult și un număr infim de mic (3%) consideră că la un alt loc de muncă le va fi utilizată adecvat calificarea.

Cercetătorii în domeniu apreciază că, în ultimele decenii, a avut loc o creștere considerabilă a nivelului de educație a populației. În Germania, spre exemplu, conform raportului Institutului de Economie Germană, scade dependența nivelului de studii al copiilor de statusul social al părinților [15]. În societățile occidentale, 70-80% dintr-o generație finalizează învățământul mediu și mai mult de jumătate dintre aceștia își continuă studiile într-o formă de învățământ superior, în timp ce numărul poziției intermediare și înalte din cadrul ierarhiei sociale a evoluat mult mai lent. Astfel, o parte importantă a absolvenților de învățământ mediu, dar și superior, trebuie să ocupe poziții sociale aflate sub nivelul lor de pregătire, fapt care duce la sentimente de frustrare, neîncredere în școală [7, p. 152].

În Republica Moldova rata înrolării în învățământul terțiar în anul de studii 2016-2017 a fost de 29,9% din populația în vârstă de 19-23 ani. Acesta este indicatorul pentru care țara noastră a atins cea mai apropiată performanță față de media țărilor din Europa Centrală și de Est din Uniunea Europeană. Performanța dată însă nu este reflectată și în calitatea educației terțiare, după cum sugerează unul dintre indicatorii Forumului Economic Global privind calitatea sistemului educațional terțiar, pentru care Republica Moldova acumulează doar 3,2 puncte din șapte. În același timp, numărul persoanelor înscrise în învățământul profesional-tehnic a continuat să scadă. În anul 2016, numărul absolvenților școlilor profesional-tehnice s-a redus cu peste 60%, ca urmare a trecerii acestei trepte educaționale de la durata de studii de unu-trei ani la cea de doi-trei ani. În ceea ce privește studiile profesional-tehnice postsecundare, și numărul instituțiilor nestatale de acest tip s-a redus ca urmare a diminuării cererii, dar și incertitudinii legate de acest nivel educațional având în vedere că acesta nu se regăsește în majoritatea țărilor europene [9, p. 24].

O componentă foarte importantă în activitatea profesională sunt condițiile de muncă. Conform rezultatelor cercetării pe care am efectuat-o, condițiile de muncă depind de mediul de reședință al respondenților. Pentru persoanele cu nivel mediu sau superior de studii din mediul urban condițiile de muncă

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 174 02.10.2018 11:02:08

sunt foarte bune: dispun de tehnica necesară, servicii comunale calitative etc. Altfel stau lucrurile în mediul rural: lipsesc mijloacele tehnice necesare pentru ca angajații să-şi îndeplinească calitativ şi eficient obligațiunile de serviciu, de exemplu, un medic de familie este responsabil de sănătatea locuitorilor a mai multor sate (uneori 6-7 localități), şi aceasta în condițiile în care nu le este oferit transport de serviciu, fiind nevoiți să se deplaseze cu bicicleta. Problema transportului încearcă să o depăşească şi polițiştii din localitățile rurale, care uneori sunt dispuşi să utilizeze transportul propriu în interes de serviciu, solicitând doar să li se ofere combustibil pentru a se deplasa în teritoriu.

Tinerii angajați în câmpul muncii (18-29 ani), indiferent de tipul localității în care locuiesc, nu prea sunt mulțumiți de condițiile de muncă. Doar aproximativ o treime din respondenți afirmă că condițiile de muncă sunt acceptabile. Toți respondenții din această categorie de vârstă sunt solidari în ceea ce priveşte remunerarea: consideră că salariile sunt mici la locurile lor de muncă. Tot ei afirmă că sunt nevoiți să lucreze mai mult decât prevede funcția lor şi nu au susținere din partea colegilor mai în vârstă sau a managerilor.

Experiența de muncă. Asupra vechimii de muncă influențează nivelul studiilor şi mediul de reşedință. Persoanele cu studii superioare din mediul urban au un stagiu de muncă mai redus decât persoanele cu studii similare din localitățile rurale. În schimb, pentru majoritatea respondenților cu nivel redus de educație, poziții sociale joase mediul de reşedință nu are influență asupra stagiului de muncă. Atât în mediul urban, cât şi în cel rural activează mai puțin de cinci ani la actualul loc de muncă.

O mare parte din respondenții tineri (18-29 ani) din mediul urban nu sunt angajați în câmpul muncii. Pentru cei angajați experiența la actualul loc de muncă constituie în mediu 1,5 ani. Foarte mulți tineri nu se pot angaja legal la serviciu iar pentru a soluționa cumva problema materială se angajează sezonier la lucru, de cele mai dese ori vara, sau îşi ajută părinții la locurile lor de muncă. De menționat că, pentru această categorie de respondenți în mediul rural lipsesc răspunsurile, fapt ce ne-ar permite să presupunem lipsa sau prezența într-un număr foarte mic a tinerilor în localitățile rurale.

Prestigiul profesiei. Părerile diferă la acest capitol atât în identificarea profesiilor prestigioase, cât şi în definirea noțiunii de ”profesie prestigioasă”. Respondenții cu studii superioare şi din mediul urban şi din cel rural, reprezentanți a diferitor profesii, spun că a fi profesor sau medic e prestigios şi, în ultimul timp, mai este şi bine plătit. Interesant este faptul că pedagogii sau foştii pedagogi nu consideră munca lor prestigioasă deoarece, menționează ei,

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 175 02.10.2018 11:02:08

nu mai este stima de altă dată din partea oamenilor. Deci, o profesie prestigioasă include în sine respectul celor din jur, salariul mare și felul în care se comportă reprezentanții acestor profesii, adică atitudinea lor față de concetățeni. De menționat că acest ultim criteriu este mai mult specific pentru localitățile rurale. De aceeași părere sunt și persoanele cu nivel mediu de educație, statut social mediu, doar că aici în topul profesiilor prestigioase mai apar și cele de lider în agricultură. Persoanele antrenate în sectorul agrar, spun ei, au viitor. Munca lor este mai bine plătită și mai solicitată, această tendință se observă atât în Republica Moldova, cât și în țările vecine. Respondenții cu experiență de muncă peste hotare spun că cea mai prestigioasă profesie este acea care aduce bani și este solicitată pe piața muncii, acea de constructor, de exemplu. Tinerii susțin aproape unanim că este prestigioasă acea muncă care oferă un câștig bun. Pentru că în societatea noastră se poate afirma persoana care dispune de anumite bunuri materiale, cum ar fi mașină de lux, accesorii scumpe etc. Mai puțin contează sau deloc nu are importanță în ce domeniu activează persoana respectivă, dar, de regulă, pentru a obține un câștig considerabil trebuie să activezi în politică, poliție sau să ai propria afacere.

Ocupațiile prestigioase trebuie să ofere un nivel de bunăstare mai înalt – de această părere sunt marea majoritate a respondenților, în special cei cu vârsta de 29 de ani și mai mult. Profesia, în opinia lor, trebuie să aducă bunăstare, altfel nici nu ar fi considerată prestigioasă. Altceva e că profesiile prestigioase s-au schimbat la etapa actuală. În perioada sovietică medicii și profesorii erau cei mai stimați oameni din localitate (atât în mediul urban, cât și în cel rural), acum însă nivelul de cândva nu poate fi atins. Doar unii medici își mai pot face un salariu respectabil, profesorii chiar să ia un număr de ore infinit de mare nu ar putea avea un câștig care le-ar acoperi cheltuielile necesare. Puțini sunt acei care susțin că în orișice activitate trebuie de ținut cont mai întâi de utilitatea profesiei pentru mediul social și că banii vor veni pe urmă.

Respondenții cu vârsta de până la 29 de ani văd noțiunea de ”profesie prestigioasă” într-o lumină ancorată în realitățile timpului. Atât angajatul unei primării din sat, spun ei, cât și funcționarul unui minister din capitală au aceleași responsabilități și cam același salariu. Banii mari pot fi câștigați doar dacă deschizi propria afacere. Dar pentru o afacere de succes trebuie să ai relații în diferite sfere social-economice. Deci, până la urmă, în viziunea respondenților tineri relațiile sunt acelea care determină prestigiul ocupației.

Condițiile de muncă sunt acceptabile pentru majoritatea respondenților trecuți de vârsta tinereții, fie din cauza lipsei locurilor de muncă, fie din cauza vârstei sau a stării sănătății. Putem spune chiar că participanții la discuție au exprimat o resemnare în acest sens, spunând că oricum nu pot schimba nimic,

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 176 02.10.2018 11:02:08

în altă parte este/poate fi şi mai rău. Practic toți au invocat drept principalul neajuns al locului de muncă salariul mic. Tinerii din mediul urban dar ș cei din mediul rural încă nu se pot expune în acest sens, fie că au puțin timp de când activează la actualul lor post de lucru, fie că sunt în căutarea altor oportunități, sau intenționează să plece peste hotare. De menționat şi faptul că nivelul studiilor puțin influențează sau nu influențează deloc asupra gradului de mulțumire de locul şi condițiile de muncă.

Pentru a întregi cercetarea noastră, ne-am propus să analizăm gradul de reflectare în presa scrisă a problemei formării clasei medii în Republica Moldova. În contextul studiului situației socio-informaționale vizavi de problemele studiate au fost analizate articolele a cinci ediții periodice de mare tiraj din Republica Moldova. Selecția am realizat-o în baza următoarelor criterii:

✓ Caracterul publicației periodice: generalist – Moldova Suverană, Timpul, Jurnal de Chişinău, Săptămâna şi Молдавские Ведомости.

✓ Arealul de acoperire mediatică: național – *Moldova Suverană, Timpul, Jurnal de Chişinău, Săptămâna* şi *Молдавские Ведомости,*

✓ Conceptul: tradițional – *Moldova Suverană;* nou – *Timpul, Jurnal de Chişinău, Săptămâna* şi *Молдавские Ведомости.*

✓ Periodicitatea: cotidian – *Moldova Suverană;* săptămânal – *Timpul, Jurnal de Chişinău, Săptămâna* şi *Молдавские Ведомости*.

Obiectivele studiului au impus realizarea următoarelor scopuri: constatarea numărului total de materiale jurnalistice pe domeniul stratificării sociale şi a numărului de materiale produse de fiecare element al sistemului mass-media în parte; identificarea compoziției, per ansamblu, a fluxului mediatic şi a compoziției fluxurilor puse în circuitul informațional.

În scopul obținerii unui tablou mai relevant al abordării în presă a formării clasei mijlocii în Republica Moldova, am analizat următoarele subiecte:stil şi mod de viață, nivel de viață, comportament social, stratificare socială, pregătire profesională.

***Tabelul 5*. Subiectele cu referire la clasa medie abordate în presa periodică**

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Stil şi mod de viață	29	18	54	39	48	64
Nivel de viață	83	71	99	75	70	52
Comportament social	88	55	117	107	106	103
Stratificare socială	28	21	20	43	39	16
Pregătire profesională	31	47	61	26	70	36

Sursa: calculate de autor în baza investigației.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 177 02.10.2018 11:02:08

Subiectele menționate nu sunt abordate în contextul formării, existenței sau inexistenței clasei mijlocii în Republica Moldova. Cu alte cuvinte nu sunt analizate problemele structurii sociale a republicii. La capitolul stil și mod de viață publicațiile sunt dedicate preponderent valorilor general umane (spre exemplu, viața, felul de gândire versus politica, fericirea versus bani, snobismul etc.).

Nivelul de viață este dedicat aproape în exclusivitate situației materiale precare a populației, bunurilor materiale și serviciilor scumpe. În unele ediții periodice această situație este redată în comparație cu alte țări. Și cât n-ar părea de paradoxal, întâlnim și publicații în care este expusă ideea unei situații economice relativ favorabile a Republicii Moldova comparativ cu cea a Uniunii Europene. Un asemenea punct de vedere este expus în ziarul Moldova Suverană, unde predomină ideea că situația economică bună din țările occidentale nu este una durabilă. Tot aici întâlnim frecvent publicații despre teoria conspiraționistă. În alte ediții periodice, cum ar fi *Timpul* și *Jurnal de Chișinău* am întâlnit publicații în care polurile sunt schimbate - toate acestea în funcție de orientarea politică a ediției periodice. Așa sau altfel noțiunea de nivel de viață este abordată prin prisma inegalității sociale. Expunerea în presă a inegalității sociale reflectă nu atât realitatea, cât imaginea construită a acestui fenomen influențată de ideologii și transmisă de actori sociali cu impact. De menționat, că de la un an la altul poate fi foarte ușor observată coloratura politică a ziarului, care în timp se mai și schimbă.

Unele cercetări sociologice denotă că în opinia publică problema sărăciei este mutată la periferia conștiinței cetățenilor. Cercetările recente ale Institutului de Sociologie al Academiei de Științe din Federația Rusă denotă schimbarea atitudinii față de cetățenii săraci din Rusia. În ultimii zece ani a crescut cota celor care sunt indiferenți față de păturile sărace și de 1, 5 ori a scăzut numărul celor care au o atitudine de compătimire sau chiar stimă față de ei. Totodată, sărăcia este asociată cu alcoolismul și dependența de droguri, deși săracii văd cauza sărăciei lor în anumiți factori structurali: lipsa locurilor de muncă, insuficiența asistenței sociale și alte probleme de nivel individual [12, p. 157].

În Republica Moldova, problema percepției sărăciei este studiată mai puțin, ceea ce se face este evaluarea nivelului de sărăcie a populației. Ministerul Economiei elaborează periodic un raport privind sărăcia în Republica Moldova. Conform acestui raport, coeficientul Gini (măsură a dispersiei statistice folosită pentru a reprezenta disproporții în distribuirea veniturilor sau averilor) nivelul inegalității a diminuat de la 0.2824 în 2012 până la 0.2754 în 2013. Totuși, nivelul inegalității diferă de la o regiune la alta. Analiza datelor pe medii de reședință arată că inegalitatea în 2013 a scăzut doar în mediul urban. Cel mai echitabil este distribuit consumul în orașele mari, iar cel mai inechitabil – în mediul rural, unde s-a înregistrat cel mai înalt coeficient Gini.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 178 02.10.2018 11:02:09

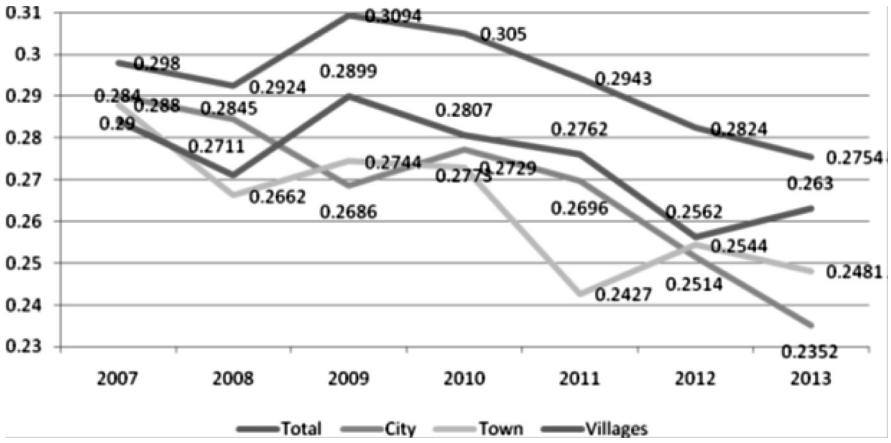

Fig. 1. **Coeficientul GINI, 2007-2013**

Sursa: Ministerul Economiei în baza datelor CBGC.

Tendință de redresare a situației social-economice nu se atestă nici în anii următori. În luna noiembrie 2017 rata inflației a constituit 6,8% față de decembrie 2016, înregistrând o majorare de 5 puncte procentuale comparativ cu rata inflației în aceeași perioadă a anului 2016 [16].

La capitolul comportament social publicațiile sunt axate pe atitudinea populației vizavi de anumite evenimente social-politice, relații de familie, abuz social, violență domestică. În cotidianul *Moldova Suverană* publicațiile sunt dedicate preponderent criminalității juvenile, uneori cu descrierea amănunțită a detaliilor. În ziarul *Săptămâna* întâlnim publicații cu caracter psihologic unde sunt descrise relațiile interpersonale, cum ar fi crizele comportamentale, portretul psihologic al persoanei dependente de jocuri la calculator etc.

Stratificarea socială în presa periodică este axată pe analiza situației materiale a două categorii de populație diametral opuse ale societății Republicii Moldova: păturile social-vulnerabile - bătrânii săraci şi bolnavi, copiii instituționalizați, mamele solitare, boschetarii, cerşetorii, minoritățile naționale etc. pe de o parte şi persoanele cu averi exorbitante şi funcții de stat pe de altă parte. Caracterul redării materialului diferă de la o ediție periodică la alta. Cotidianul *Moldova Suverană* se referă mai mult la averea unor persoane cu funcții bugetare, nu şi cei care fac parte din eşichierul politic superior al republicii. De asemenea, întâlnim şi raitingul celor mai bogate țări din lume, stratificarea socială în fosta URSS. În această ediție periodică, demnitarii cu funcții înalte în stat sunt intangibili, observându-se o nostalgie după trecut. În *Timpul* şi *Jurnal de Chişinău* sunt abordate problemele de ordin material ale păturilor puțin asigurate. Ziarul *Săptămîna* scrie mai puțin sau chiar deloc la acest compartiment.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 179 02.10.2018 11:02:09

Pregătirea profesională. La acest capitol, cele mai multe publicații le întâlnim în ziarul *Timpul*. Însă, după cum și era de așteptat, nu este abordată în exclusivitate problema formării profesionale, doar în contextul altor evenimente sau anunțuri. Pe toată perioada analizată în această ediție periodică cele mai multe articole sunt dedicate susținerii examenelor de bacalaureat și măsurile luate de autorități în vederea evitării fraudelor la examene. Apoi urmează știrile despre diferite burse la instituțiile preuniversitare și universitare de peste hotare. Ziarul *Jurnal de Chișinău* pe parcursul a mai multor ani, are o rubrică dedicată reprezentanților diferitor profesii, unde sunt analizate căile de devenire a acestor personalități (cunoscute și mai puțin cunoscute), aspirațiile și năzuințele lor pentru viitor. O altă serie de materiale sunt dedicate problemelor calității învățământului preuniversitar și celui universitar, cum ar fi "googlizarea" învățământului, facultăților fără studenți etc.

În concluzie putem spune că în domeniul stratificării socioprofesionale cu sau fără dorința actorilor sociali s-au produs schimbări, deși ele nu sunt atât de rapide și pozitive după cum ne-am dori. Sunt un șir de factori care formează percepția indivizilor în această privință. Nivelul de venit și instruire este determinant în construirea planurilor de viitor ale respondenților. Cu cât studiile respondenților sunt mai avansate, cu atât aspirațiile și planurile de viitor ale lor sunt mai optimiste. Totodată, acești respondenți sunt mai exigenți față de nivelul de pregătire și, evident, au un grad de informare mai înalt.

Condițiile de muncă diferă în funcție de tipul localității. În localitățile urbane respondenții sunt mulțumiți sau parțial mulțumiți de echipament și condițiile de la locul lor de muncă. În localitățile rurale situația diferă: persoane chestionate susțin aproape unanim că nu au cu ce lucra – lipsește transportul, acolo unde este nevoie de el, lipsesc utilajele performante.

La capitolul mobilitate socială, conform rezultatelor cercetărilor efectuate, schimbările nu sunt vizibile, deci nu se atestă o mobilitate socială a respondenților, chiar dacă statusul lor profesional a crescut comparativ cu cel al părinților: fiecare al doilea respondent consideră că are un status profesional mai înalt decât al părinților săi. Deși educația a fost în mod constant considerată și ca un mijloc de egalizare, rezultatele ei sunt clare: educația tinde să exprime și să reafirme inegalitățile existente, într-o măsură mai mare decât încearcă să le schimbe. Din aceste considerente, educația nu poate fi studiată separat de factorul economic, adică starea materială, de mediul familiei sau al individului.

În presa scrisă nu este abordată direct problema stratificării sociale, nu întâlnim materiale dedicate anumitor grupuri sociale unde ar fi puse în discuție problemele sau succesele lor. Edițiile periodice analizate de noi în perioada de referință manifestă într-o anumită măsură o afiliere politică, în unele ziare

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 180 02.10.2018 11:02:09

aceasta este destul de evidentă. De asemenea, destul de rar întâlnim materiale cu caracter analitic, deși astfel de materiale ar putea spori ponderea ziarelor, iar pentru cititori ar fi o sursă calitativă de informare și dezvoltare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bernhem. The vanishing nest egg: reflection on saving in America. New York: Century Foundation, 1991.
2. Comșa M. Stiluri de viață în România. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2006.
3. Giddens A. Sociologie. București: All, 2010.
4. Erikson R., Goldthrope J. The constant flux: a study of class mobility in industrial societes. Oxford: Clarendon, 1992.
5. Ferreol G. Dicționar de sociologie. Iași: Polirom, 1998, p. 62.
6. Jecan D., Pop C. Education and occupation for five generations in Romania: a sequential analysis of cohort status consistency. Universitatea Babeș Bolyai, Studia Sociologia, 2012, nr. 1, p. 61-81.
7. Larionescu M. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Economică, 2007.
8. Mills C. W. The power elite. New York: Oxford University Press, 1957.
9. Raport de stare a țării. Republica Moldova. Expert-Grup, Centru Analitic Independent. Chișinău, 2017, p. 24-31.
10. Swartz D. Culture and power: the sociology of Pierre Bourdieu. London, 1997.
11. Wright E. Class counts. Comparative studies in class analysis. Cambridge: University Press, 1997.
12. Бедность и неравенства в современной России: 10 лет спустя. Аналитический доклад. Москва: Институт Социологии РАН, 2013.
13. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. Москва: Политиздат, 1992.
14. Вебер М. Избранное. Образ общества. Москва: Центр Гуманитарных Инициатив, 2018.
15. www.dw.com [accesat 12.02.2017].
16. https://mei.gov.md/ro/documents-terms/situatia-macroeconomica-note-informative-privind-evolutia-social-economica [accesat 12.02.2017].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 181 02.10.2018 11:02:10

FACTORII CARE INFLUENȚEAZĂ POZIȚIONAREA TINERILOR ÎN CLASA MIJLOCIE

Elvira CIOBANU, ***cercetător științific***

Conceptul clasă socială definit în lucrările unor clasici ai sociologiei (Marx, Weber, Pareto etc.) are mai multe accepțiuni în literatură: (a) clasa ca prestigiu, status, cultură sau stil de viață; (b) clasa ca inegalitate structurală derivată din posedarea resurselor economice și de putere; (c) clasa ca (potențial) actor social și politic [1].

Clasa socială este o formă socială determinată economic, care cuprinde indivizi ce dețin aproximativ aceleași tipuri și cantități de capital economic și uman. Clasa socială poate fi definită drept o grupare de indivizi care împărtășesc resurse economice comune ce influențează puternic stilul de viață pe care au posibilitatea să îl ducă [2].

Clasa socială mijlocie (straturile/segmentele/categoriile sociale de mijloc) se situează, așa cum arată și denumirea, între clasele de la baza ierarhiei sociale (țărani/fermieri, muncitori) și cele de la vârful acesteia (marii proprietari). Ea reprezintă o caracteristică fundamentală a societății actuale. În țările dezvoltate economic, clasa mijlocie a devenit majoritară numeric și este principalul actor social dinamizator al societății, persoanele cu acest statut se manifestă pe multiple planuri ale vieții sociale, economice, politice, culturale etc.

Definirea legală a categoriei sociale tineri în Republica Moldova a cunoscut recent o modificare semnificativă. Legea nr. 215 din 29.07.2016 cu privire la tineret definește, în art. 2, tinerii ca fiind persoanele cu vârste cuprinse între 14 și 35 de ani. Anterior, prin Legea nr. 279 din 11.02.1999, limitele de vârstă pentru grupul tineri erau stabilite la 16, respectiv 30 de ani. Ambele definiții diferă de intervalul 15-29 de ani folosit în mod uzual în științele sociale pentru tineri.

Conform datelor Biroului Național de Statistică (BNS), tinerii (15-29 de ani) reprezintă aproximativ un sfert din populația stabilă a Republicii Moldova. Datele BNS indică și o scădere lentă, dar continuă, a ponderii tinerilor (15-29 de ani) în rândul populației stabile din Republica Moldova, de la 26,5% în 2012, la 23,6% în 2016. Numărul total de tineri înregistrați în Moldova, în 2016, este de 838.291 persoane. Dintre tineri, 51% sunt bărbați și 49% sunt femei, o situație ușor inversată față de cea a populației generale (48,1% bărbați, 51,9% femei). Tinerii locuiesc preponderent (59,8%) în mediul rural, față de 40,2% în mediul urban, similar cu procentele pentru întreaga populație (57,5% rural, 42,5% urban), poate cu o ruralizare ceva mai accentuată.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 182 02.10.2018 11:02:10

Tinerii reprezintă o categorie socială supusă diferitelor determinări biopsihice și socioculturale, dar care se individualizează printr-o serie de trăsături de vârstă, gândire, aptitudini, mentalități și comportamente. Schimbările socioeconomice și demografice în Republica Moldova, ca și în alte țări din regiune, oferă tot mai multe oportunități și opțiuni pentru tineri, care la rândul lor, generează tot mai multe riscuri și constrângeri, Republica Moldova, înregistrează pierderi evidente, în special la valorificarea capitalului uman aflat în vârsta de trecere la viața de adult, adică a viitorului potențial al țării.

În urma promovării cercetării *Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova cu Uniunea Europeană*, realizată de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice și Politice în perioada 2015-2018, au participat 359 de tineri cu vârsta cuprinsă între 18-35 de ani, din 1179 de respondenți participanți la cercetare. Datele obținute ne-au permis elucidarea factorilor care determină plasarea tinerilor în clasa mijlocie.

Cercetarea Socială Europeană sugerează că individul este plasat în clasa medie datorită următorilor factori: nivelului de educație, poziționării sociale înalte a părinților săi (statusul socioocupațional, veniturile, nivelul de educație), poziționării sociale înalte a partenerului de viață, caracteristicilor personale (ambiție, responsabilitate, perfecționare continuă), intensității muncii sale. Toți acești indicatori au fost incluși în cercetare [3].

Polarizarea socială accentuată, marcată de extinderea fenomenelor de excluziune socială, scăderea mobilității sociale și devalorizarea diplomelor a făcut reflecția asupra mizelor sociale ale educației una dintre cele mai complexe și importante în științele sociale actuale.

Republica Moldova are perfomanțe în vederea integrării în instituții de învățământ. Conform AFM, 18,4 la sută dintre persoanele cu vârsta mai mare de 15 ani, care nu mai merg la școală, și-au finalizat edu cația terțiară, 77,3 la sută și-au terminat școala secundară și 3,5 la sută au doar școală primară. Numai o mică parte din populație (0,7 la sută) nu a urmat nici o formă de studii. Majoritatea elevilor/studenților cu vârsta de 15 ani și peste își continuă studiile și după școala secundară (86,9 la sută), și 6,3 la sută urmează studiile la nivel terțiar.

Nivelul de educație are un impact direct asupra probabilității de angajare a tinerilor.

Există o puternică corelare pozitivă între nivelul de studii și succesul pe piața muncii. Majoritatea absolvenților de universități (57 la sută) și 38 la sută din absolvenții de studii secundare din Moldova au locuri de muncă, spre deosebire de doar 5 la sută dintre persoanele cu studii primare sau mai puțin de școala primară. Aproape toți cei cu studii primare sau mai puțin de studii primare sunt economic inactivi. În general, nivelurile scăzute de activi-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 183 02.10.2018 11:02:10

tate economică, chiar şi printre moldovenii cu studii, reprezintă un motiv de îngrijorare. Femeile din Moldova au în general şanse mai mari decât bărbaţii să fie economic inactive.

Obţinerea educaţiei profesionale de înaltă calitate prezintă pentru tineri o cale tot mai sigură pentru integrarea socioeconomică şi obţinerea independenţei materiale, ratele de cuprindere în învăţământ fiind în creştere.

Tinerii care doresc să intre în viaţa activă se confruntă cu numeroase dificultăţi. În ultimii ani, dezechilibrul dintre cererea şi oferta de forţă de muncă s-a dublat, în mare parte din cauza capacităţii joase de angajare a indivizilor cu studii şi cu incidenţă mai înaltă pentru grupa de vârstă mai tânără. Statistica naţională privind relaţia tinerilor cu piaţa muncii interne atestă că în raport cu statutul activităţii curente 3 din 10 tineri sunt plasaţi în câmpul muncii, iar circa 2/3 sunt economic inactivi, dintre care mai mult de jumătate sunt încadraţi în procesul de studii şi formare profesională, iar peste 20% sunt ocupate cu lucrul casnic, inclusiv responsabilităţile familiale.

În funcţie de vârstă, cea mai mare pondere a persoanelor neangajate în câmpul muncii este în mediul respondenţilor de 18-24 ani (62%). Lipsa experienţei de muncă, decalajul mare dintre cunoştinţele profesionale obţinute şi cele solicitate de către angajatori fac ca tinerii să fie neconcurenţi pe piaţa muncii.

Analiza activităţii de muncă a respondenţilor, inclusiv pe straturi, a scos în evidenţă faptul că practic fiecare al cincilea respondent nu este angajat în câmpul muncii, ponderea celor neangajaţi fiind mai mare în mediul rural, a persoanelor de 18-24 de ani, a celor cu nivel redus de studii. 2/3 dintre tineri au menţionat că ocupaţia lor corespunde nivelului de studii, iar fiecare al cincilea respondent a indicat că ocupaţia este inferioară calificării lui. Ponderea persoanelor care consideră că ocupaţia lor este inferioară studiilor este mai mare în grupul celor de 18-24 de ani din mediul rural.

Tinerii, în special cei care încă nu au activat niciodată, se confruntă cu probleme majore la plasarea lor în câmpul muncii. Acest fapt are loc deoarece majoritatea angajatorilor preferă să angajeze persoane care au deja o anumită experienţă în muncă şi o calificare profesională, fapt ce reduce esenţial şansele tinerilor de a obţine un loc de muncă. Pe de altă parte, persoanele tinere nu acceptă salariile, precum şi condiţiile de muncă propuse de angajatori la începutul carierei lor profesionale, considerându-le ca fiind inferioare, salarii mici, locuri de muncă neatractive, lipsa de experienţă profesională, oferte limitate de locuri de muncă, formarea profesională neadecvată exigenţelor pieţei muncii, etc.

În funcţie de vârstă, ponderea persoanelor care supraveghează alţi angajaţi este mai mare în mediul persoanelor de 55-64 de ani şi este mai

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 184 02.10.2018 11:02:10

redusă în mediul persoanelor de 18-24 de ani (13%), de 25-34 ani (16%) şi de 65 ani şi mai mult (18%).

În acest context, ținem să menționăm că doar 2/3 din respondenți au binevoit să răspundă la întrebările ce țin de venituri. 1/3 din respondenți s-au eschivat de la răspunsuri din cauza faptului că consideră aceste întrebări pur personale sau din cauza fricii. Ponderea celor care au refuzat să răspundă este mai mare în mediul respondenților în vârstă de 18-24 de ani (44%), cu nivel de studii medii (35%), sau superioare (35%), din sectorul informal (36%), din mediul rural (36%)

În funcție de vârstă, ponderea persoanelor care au menționat activitatea salarială drept sursă de venit este mai mare în mediul grupurilor de vârstă 25-34 de ani (91%).

Cauzele care influențează creșterea numărului tinerilor care devin șomeri sunt diverse: legislația imperfectă, pregătirea neadecvată a lor în instituțiile de învățământ, lipsa abilităților de viață, lipsa mecanismelor de susținere a antreprenorilor tineri. Perioada de tranziție de la absolvirea şcolii până la integrarea tineretului pe piața forței de muncă este una dintre cele mai dificile, cu impact economic şi social deosebit de puternic. Tinerii sunt cei mai vulnerabili în contactul cu piața forței de muncă, fiind dezavantajați în comparație cu adulții, având în vedere că vechimea în muncă se ia în calcul, uneori, drept condiție obligatorie la angajarea la serviciu. Alte probleme cu care se confruntă tinerii, aşa ca şomajul, migrația ş.a., derivă de fapt din lipsa oportunității de a îmbrățișa o profesie bună şi de a se angaja la un loc de muncă bine plătit.

Alături de educație, lipsa oportunităților economice este al doilea subiect important pentru tineri. Tinerii sunt în principal preocupați să își îmbunătățească propria situație economică, obiectiv căruia, în mod legitim, îi acordă cea mai mare parte a timpului şi energiei. Vom puncta două probleme majore care au apărut frecvent în interviuri: locurile de muncă şi locuințele. „Lipsa locurilor de muncă conduce la izolare prin sărăcie" – astfel poate fi sintetizată opinia comună a respondenților. Este o afirmație care corespunde atât teoriilor sociale cât şi observațiilor din principalele strategii de dezvoltare şi pentru reducerea sărăciei pe care le-a adoptat Republica Moldova. Ceea ce ar mai trebui adăugat este că, tinerii intervievați nu cunosc programe eficiente care să stimuleze în practică angajarea tinerilor (chiar dacă, teoretic, ele sunt afirmate în strategiile de profil). Lipsa locuințelor are un efect similar pentru majoritatea tinerilor. Suplimentar, respondenții au indicat că absența oportunităților de a cumpăra sau închiria o locuință personală este factor determinant pentru migrație în posibila clasă de mijloc.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 185 02.10.2018 11:02:10

Majoritatea tinerilor doresc deschiderea unei afaceri – 46% au astfel de intenții. Se observă că ponderea bărbaților în rândul celor care își doresc o afacere este mai mare, totodată, în timp ce 50% dintre tineri cu vârsta între 18 și 30 de ani trăiesc în mediul rural, în rândul doritorilor de a deveni antreprenor, cota celor care trăiesc în mediul rural este de 49%, deci în mediul urban această intenție este mai proeminentă.

Numărul persoanelor tinere plecate peste hotare este în continuă creștere și se datorează „intensificării proceselor migraționiste din țară, precum și lipsei unor perspective mai atractive" în ceea ce privește integrarea profesională [4].

Republica Moldova este un stat cu o rată mare a emigrației, situație valabilă și în cazul tinerilor. Cum am concretizat și în cadrul cercetării noastre, statisticile oficiale referitoare la migrație s-ar putea să subestimeze numărul real al celor plecați din cauza definiției cu care operează Biroul Național pentru Statistică în ceea ce privește "migranții" (și anume persoanele plecate pentru mai mult de 12 luni din țară). Conform datelor UNFPA 14, în 2016 circa 55% din totalul migranților din mediul urban erau tineri, iar în cazul mediului rural - 60%. Pe lângă aceasta, conform aceloraşi date, 15% din tinerii din categoria NEET (adică care nu studiază, nu sunt angajați și nu sunt în căutarea unui loc de muncă) aveau în 2017 planuri de emigrare pentru muncă.

Totodată, rezultatele mai multor sondaje arată că migrația tinerilor peste hotare nu este un fenomen de care se îngrijorează tinerii în prezent. Acest fenomen constituie însă un subiect de îngrijorare pentru autorități, deoarece îmbătrânirea populației și scăderea populației active este o problemă care ar putea lua amploare în țară în următorii ani.

De asemenea, în urma cercetării am identificat că mulți tineri consideră că nu au depășit considerabil statutul profesional al părinților.

Un punct-cheie în identificarea factorilor care determină factorii determinanți ai plasării tinerilor pe piața muncii este autoidentificarea lor cu clasa socială. În funcție de vârstă, ponderea persoanelor care s-au autoidentificat cu clasa medie de sus este mai mare în mediul respondenților de 18-24 de ani (28%).

În funcție de vârstă, ponderea celor care consideră că au obținut în viață tot ce merită sau chiar mai mult este mai mare în mediul persoanelor în vârstă de 18-24 de ani.

Vârsta generează o serie de particularități în ceea ce privește posesia unei locuințe, ponderea respondenților care au casă/apartament propriu crește odată cu vârsta respondenților (11% - în grupul de vârstă de 18-24 de ani comparativ cu 82% în mediul persoanelor de 65 de ani și mai mult). Totodată, scade ponderea celor care locuiesc în casa/apartamentul părinților (65% în grupul de vârstă

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 186 02.10.2018 11:02:10

de 18-24 de ani comparativ cu 12% în grupul de vârstă de 65 de ani și mai mult), precum și a celor care arendează casă/apartament (24% în grupul de vârstă de 18-24 de ani comparativ cu 0% în grupul de vârstă de 65 de ani și mai mulți).

În conformitate cu prevederile Strategiei naționale pentru tineret, una dintre cele mai importante sarcini pentru promovarea progresului economic și social-politic în orice țară este de a asigura oportunitatea de dezvoltare sănătoasă a tinerilor. Ultimul deceniu a adus cu sine un număr de noi riscuri la care sunt expuși tinerii. Foarte mulți încep să fumeze la o vârstă precoce, consumă alcool, droguri și alte substanțe toxice, practică sexul neprotejat, ceea ce facilitează răspândirea infecțiilor etc. În consecință, starea sănătății tinerilor este afectată de influența acestor factori.

Accesul la serviciile medicale a tinerilor până la 18 ani și a celor care își continuă studiile este garantat de către stat prin oferirea gratuită a poliței de asigurare medicală. În același timp, tinerii neangajați sunt neasigurați. Menținerea sănătății tinerilor este foarte mult influențată de factorul subiectiv al conduitei lor – comportamentul de sănătate. În funcție de vârstă, odată cu înaintarea în vârstă se reduce ponderea respondenților care au apreciat sănătatea lor drept bună și foarte bună și sporește ponderea celor care consideră că sănătatea lor este proastă și foarte proastă (de la 4% în grupul de vârstă de 18-24 de ani comparativ cu 46% în grupul de vârstă de 65 de ani). Totodată, ponderea celor care au menționat că s-ar simți destul de bine, descrește odată cu vârsta (de la 70% în grupul de vârstă de 18-24 de ani comparativ cu 17% în grupul de vârstă de 65 de ani și mai mult).

A fost identificată și rata mare a expunerii tinerilor la comportamente nocive, ponderea respondenților care fumează este mai mare în grupurile de vârstă de 25-34 de ani (23%). Pe vârste, ponderea respondenților care fumează mai mult de 11 țigări pe zi este mai mare în grupurile de vârstă de 18-24 ani (75%).

De asemenea, s-a observat mărirea ponderii celor care sunt obligați să lucreze peste program este mai mare în grupurile de vârstă de 25-34 de ani (66%), precum și rata respondenților care muncesc în gălăgie, praf, gaze este mai mare între persoanele de 25-34 de ani (62%).

O situație similară e și în cazul ponderii respondenților care muncesc în condiții de presiune de timp, o competiție nesănătoasă este mai mare în mediul persoanelor de 25-34 de ani (59%).

Deși sistemul de sănătate a realizat reforme substanțiale, el nu răspunde în totalitate nevoilor tinerilor. Serviciile de sănătate puse la dispoziția tinerilor sunt orientate spre diagnostic și tratament, dar nu și pe evaluarea vulnerabilității acestora, pe consiliere și o îndrumare către alte servicii de

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 187 02.10.2018 11:02:11

care au nevoie tinerii. Ca rezultat, doar jumătate dintre tinerii care au probleme de sănătate în ultimul an au apelat la servicii medicale.

Analiza modalităților de petrecere a timpului liber a respondenților denotă faptul că marea majoritate a respondenților își consumă timpul liber lucrând în jurul casei sau în mod pasiv: ascultă muzică, navighează pe internet, se întâlnesc cu prietenii, se plimbă. Mai puțin de 20% din respondenți fac sport, merg la cinema, la biserică, fac lucrări manuale sau diferite activități artistice cel puțin o dată în săptămână. Ponderea persoanelor care ascultă muzică, fac sport, citesc cărți, utilizează internetul, merg la cinema este mai mare în grupul de vârstă de 18-24 de ani, în mediul persoanelor cu nivel înalt de studii și celor care locuiesc în orașele mari. Ponderea persoanelor care citesc cărți în fiecare zi sau cel puțin o dată în săptămână este mai mare în grupurile de vârstă de 18-24 de ani (39%). În funcție de vârstă, ponderea persoanelor care utilizează internetul în fiecare zi este mai mare în grupul de vârstă de 18-24 ani (88%).

Organizarea timpului liber și accesul la informații și servicii sunt domeniile în care discrepanța dintre zonele urbane și cele rurale este cea mai pronunțată. Majoritatea tinerilor din zonele rurale au acces la activitățile de recreere doar atât cât frecventează școala, iar după ce-și încheie studiile nu mai au această posibilitate. În plus, există bariere financiare în accesarea activităților de dezvoltare, atunci când acestea sunt disponibile, deoarece majoritatea nu mai sunt gratuite. În cea mai mare parte a timpului liber, tinerii din zonele rurale sunt angajați în lucrările casnice (82%), comparativ cu celelalte activități sociale și de dezvoltare. De asemenea, aceștia navighează în Internet de trei ori mai puțin decât colegii lor din zonele urbane (11% în zonele rurale față de 40% în cele urbane).

Participarea în viața comunității nu este o prioritate pentru tineri. Doar 16% din cei chestionați ar participa în viața comunității, o treime a declarat că nu sunt interesați, iar 42% au menționat că nu pot participa. În același timp, comunitatea oferă tinerilor foarte puține activități în care ei ar putea participa, iar cele existente nu corespund necesităților și intereselor lor.

Comunitățile online reprezintă un mediu propice de dezbatere și oferă avantajul de a implica persoane care nu sunt foarte active în viața de zi cu zi, dar care resimt nevoia schimbării și au un potențial de implicare.

Deși ponderea celor interesați de politică este destul de mare, doar fiecare al cincilea respondent a menționat că a participat în ultimii cinci ani la careva acțiuni politice. Ponderea persoanelor participante la activități/manifestări politice este mai mare în mediul bărbaților, respondenților de 18-24 de ani, cu nivel înalt de studii, din orașe mari. Totodată, ponderea celor care, probabil, nu s-ar prezenta la vot sau la sigur nu s-ar prezenta, este mai înaltă în mediul grupului de vârstă de 18-24 de ani, cu nivel de studii reduse, din mediul rural.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 188 02.10.2018 11:02:11

Indexul tinerilor, introduce un indicator interesant pentru a măsura participarea la procesul decizional. Studiul observă că doar 4% dintre tineri au participat la consultările privind bugetele publice, la nivel local sau național, pe fondul unei participări oricum scăzute (11% din populație). Studiul sintetizează principalele cauze ale acestei participări scăzute: „discrepanța socială dintre tineri, lipsa respectului și încrederii între tineri și instituțiile de stat, pregătirea slabă, lipsa unei educații și culturi participative în rândul tinerilor, infrastructura slabă, lipsa unei reprezentări a tinerilor în organele de conducere, existența unor resurse limitate".

Studiul valorilor tinerilor este mai puțin utilizat ca instrument de analiză. Analiza valorilor este relevantă pentru discuția despre implicare civică. În Moldova însă, tinerii arată un grad ridicat de intoleranță față de grupuri minoritate considerate „diferite", care se asociază de obicei cu conservatorismul social. Acest fond, care este unul de cultură politică de tip patriarhal, poate fi un puternic inhibator al programelor care vizează creșterea participării.

Fără a intra în detalii, menționăm că profilul valoric al tinerilor este similar cu media populației. Acest lucru înseamnă că tinerii reproduc prejudecățile și intoleranța generațiilor anterioare. Riscul intoleranței trebuie avut în vedere în orice program dedicat tinerilor, pentru a evita situația în care programul este respins de beneficiari pentru că nu corespunde cu valorile lor.

Sursele valorilor sunt influențele socio-culturale. Dar la nivelul individului sunt selectate, ierarhizate într-un mod personal și au semnificații, intensitate și funcție orientativă diferite.

O anumită răsturnare a sistemului de valori în societatea noastră aflată în proces de transformare perturbă procesul formării sistemului personal de valori cu toate consecințele acestui fapt pentru alegerea căilor de autorealizare. În societatea orientată spre supraviețuire prioritare devin valorile legate de siguranță - familie, sănătate. Tinerii întâmpină dificultăți în procesul de căutare a locului lor în viață, au posibilități reduse de autoafirmare și autorealizare.

Tinerii de astăzi sunt mai pragmatici, iar prioritățile lor sunt de a obține studii bune, un loc de muncă și doar după aceasta să-și formeze o familie. Mai mult de jumătate din tineri ar dori să urmeze studii superioare, circa 20% sunt interesați de studii postuniversitare, iar fiecare al cincilea consideră suficiente studiile profesionale.

Situația social-economică din țară a afectat toate domeniile vieții și categoriile sociale, însă din cauza tranziției cel mai mult au avut de suferit copiii și tinerii. Tinerii, în context general, sunt cel mai numeros grup social și foarte sensibil la schimbările politice, economice și sociale ale țării. Unitatea acestui grup a devenit deja un mit, tinerii de astăzi sunt prea diferiți, cu diverse pro-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 189 02.10.2018 11:02:11

bleme şi necesităţi, opinii şi valori. Situaţia tinerilor în Moldova devine tot mai critică, fapt determinat în primul rând de problemele economice ale ţării.

După datele de mai sus putem menţiona că minimum un sfert din tineri doresc să plece la lucru peste hotare în căutarea unui viitor mai bun. O treime din respondenţii ce au studii superioare sunt gata să lucreze în orice domeniu, numai să câştige un salariu care să le permită un trai decent. Cel mai îngrijorător este că aproape un sfert din tineri nu au nici un plan de viitor, ceea ce ne reflectă încă o dată instabilitatea politică şi socio-economică din ţară.

În vederea estimării perspectivelor de viaţă ale tinerilor respondenţi, indiferent de statutul activităţii lor, este acela de a avea o bună viaţă de familie. Rezultatele variază între tineri şi tinere – o viaţă de familie bună este prioritatea a 60 la sută dintre tinere şi 32 la sută dintre tineri. A fi bogat este aspiraţia cea mai mare pentru 36 la sută dintre tineri şi numai pentru 11 la sută dintre tinere. Aproximativ un sfert dintre tineri vor să aibă succes în muncă (30 la sută dintre bărbaţi şi 24 la sută dintre femei). Un procent foarte mic dintre cei chestionaţi au menţionat contribuţia la dezvoltarea societăţii ca scop principal în viaţă.

Concluzii. Situaţia complicată în domeniul ocupării tineretului, problemele sociale cu care se confruntă tinerii specialişti, în special absolvenţii, au o semnificaţie majoră pentru integrarea în clasa de mijloc. Dat fiind faptul că o politică trebuie să fie bazată şi pe nevoile reale ale tineretului, este necesar de a schimba abordarea politică orientată pe problemele tineretului, spre o politică europeană, care vede tinerii ca pe o resursă a dezvoltării prin promovarea unor oportunităţi pentru tineri.

Un factor important ce determină nivelul de motivaţie a muncii angajaţilor tinerilor îl reprezintă remunerarea. Acordarea facilităţilor la prima angajare – adaos salarial, scutire de la plata contribuţiilor sociale pentru o perioadă de timp, beneficii la obţinerea creditelor, scutirea întreprinderilor de la plata contribuţiilor sociale pentru tinerii angajaţi pentru primii ani de muncă sunt acele soluţii care ar completa acele deficienţe legate de salarizare, asigurarea egalităţilor de şanse tuturor tinerilor.

Perceperea tinerilor ca o resursă se concentrează pe soluţii de lungă durată, iar identificarea nevoilor şi implementarea politicilor de dezvoltare pentru a-i susţine să-şi realizeze potenţialul în calitate de cetăţeni va permite societăţii să beneficieze din plin de capitalul intelectual oferit de aceştia.

Deşi este important să se acorde o atenţie deosebită condiţiilor pentru tinerii din sistemul educaţional formal şi universitar, prin intermediul unor politici, piatra de temelie pentru o „politică de tineret” se concentrează pe modul în care aceştia pot deveni cetăţeni activi.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 190 02.10.2018 11:02:11

Guvernul Republicii Moldova trebuie să prioritizeze de urgență investițiile în domeniul tineretului, creându-le condiții optime pentru însușirea abilităților avansate și stimulând crearea oportunităților de muncă în țară. Discrepanțele între tinerii din zonele rurale și cele urbane sunt foarte răspândite. Majoritatea reformelor de la noi trebuie să se axeze pe trei piloni – educație, sănătate și angajare, favorizând zonele rurale, mai ales că Moldova încă mai rămâne o țară preponderent rurală.

Deși majoritatea problemelor analizate anterior au fost identificate și au fost incluse în politicile pentru tineret existente, rezultatele nu au fost încurajatoare. Mai multe motive, inclusiv lipsa unei coordonări a activităților și a mecanismelor de implementare, alocările financiare neadecvate și uneori chiar lipsa sensibilității politice, în special la capitolul reformelor în domeniul educației, afectează transpunerea documentelor de politici în acțiuni eficiente.

În condițiile actuale, printre cele mai stringente măsuri de ameliorare a situației tinerilor, de extindere a drepturilor și a posibilităților acestora evidențiem:

- politici ocupaționale prin dezvoltarea unui suport special de integrare pe piața muncii pentru absolvenții instituțiilor de învățământ, încurajarea egalității și echității între sexe în câmpul muncii, dezvoltarea politicilor ocupaționale raportate la reconcilierea rolurilor profesionale și familiale etc.;
- integrarea problemelor tinerilor în politicile sectoriale atunci când se formulează. Inclusiv, monitorizarea și aplicarea politicilor și acțiunilor din alte domenii cu un impact semnificativ asupra tinerilor, cum ar fi educația, sănătatea, piața muncii și bunăstarea;
- extinderea serviciilor sociale și de asistență medicală de calitate, inclusiv prevenție, tratament și îngrijirea, cu impact asupra îmbunătățirii indicatorilor de sănătate a tinerilor. Dezvoltarea serviciilor de asistență psihologică (servicii de consiliere și de terapie) și educație pentru viața de familie;
- dezvoltarea instrumentelor și mecanismelor instituționale de creștere a gradului de participare a tinerilor la viața comunității și stimularea activismului civic prin intermediului structurilor locale de tineret ș.a.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Crompton R. Class and stratification. An Introduction to current debates, (second edition). Cambridge: Polity Press, 1998.
2. Giddens A. Sociologie. București: Editura All, 2001.
3. Mocanu V. Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc. Chișinău: ÎS Tipografia Centrală, 2017.
4. Bîrcă A. Situația tinerilor pe piața muncii. Chișinău, 2008.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 191 02.10.2018 11:02:11

UNIVERSALITATEA CLASEI DE MIJLOC DIN PERSPECTIVA EVIDENȚELOR TRANSNAȚIONALE

SPĂTARU Tatiana, ***doctor habilitat în sociologie***

Introducere. Începutul secolului XXI se focalizează pe studiile inegalităților, distribuției veniturilor și a bogăției. Cea mai mare discrepanță în creșterea inegalității s-a produs în ultimele decenii, fapt care determină interesul mediului academic pentru elucidarea structurii sociale. Discuția privind acumularea și proprietatea averilor personale s-a transformat într-un subiect fierbinte printre jurnaliști și a devenit o preocupare academică a economiștilor, sociologilor și politologilor. Inegalitatea este un fenomen inevitabil și pe larg răspândit în lumea modernă. Creșterea inegalității la nivel global între regiuni, subregiuni, state naționale și în interiorul acestora determină necesitatea studierii particularităților de manifestare și monitorizare a acestui fenomen, inclusiv mobilitatea în structura socială.

În condițiile globalizării analizele comparate asupra clasei de mijloc au devenit un instrument de estimare a societăților moderne. Evidențele transversale relevă o imagine a clasei de mijloc bazată pe vulnerabilitatea față de sărăcie. Măsurarea clasei de mijloc a ajuns recent în centrul dezbaterilor politice în țările cu venituri medii în timp ce se caută potențiale motoare ale creșterii și bunei guvernări. Această dezbatere presupune, în primul rând, că există o definiție semnificativă a claselor, iar în al doilea rând, că pragurile care definesc grupuri relativ omogene în termeni de caracteristici sociologice predeterminate pot fi găsite empiric.

Dimensiunea clasei de mijloc a unei țări reflectă elocvent gradul de inegalitate. Clasa de mijloc poate conota, în afară de avere și venituri, asemenea factori precum ocupația, educația, securitatea, valori politice, starea de spirit, stilul de viață, moralitatea, deprinderile de consum etc. Analizele transnaționale scot în evidență o gamă largă de particularități regionale, subregionale și naționale în estimarea clasei de mijloc.

Definirea clasei de mijloc. O clasă socială poate fi definită ca reprezentând un strat de persoane cu o poziție similară a statusului social. În cadrul societății, oamenii își acordă un tratament diferențiat datorită apartenenței la diferite clase sociale. Membrii unei clase sociale se privesc reciproc ca fiind egali, în timp ce se consideră a fi superiori social față de unii și social inferiori altora. Clasele sociale demonstrează similitudini în ceea ce privește valorile, normele și viziunile asupra vieții.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 192 02.10.2018 11:02:11

Clasele sociale provin din consecințele divizării muncii. Fiecare clasă definește poziția socială și economică în comunitate, inclusiv bogăția și venitul, ocupația, educația, autoidentificarea, prestigiul ereditar, apartenența la grupuri și recunoașterea de către ceilalți.

Conceptul *clasa de mijloc* își are originea în *Politica* lui Aristotel, care a perceput-o drept suport al ordinii, pe lângă care mai identifică încă două clase: o plutocrație bogată și un proletariat lipsit de proprietate. Statul este cel mai bine gestionat dacă: 1) masa săracilor nu este exclusă din participarea la guvernare; 2) interesele egoiste ale bogaților sunt limitate; 3) clasa de mijloc este mai numeroasă și mai puternică decât celelalte două [1, p. 508].

De-a lungul istoriei, în jurul clasei de mijloc s-a elaborat o gamă largă de definiții, paradigme, concepte și teorii. În pofida studiilor ample despre clasa de mijloc, deocamdată nu există o definiție unică, larg răspândită a clasei de mijloc. Sintetizarea interpretărilor date clasei de mijloc include o gamă largă de abordări. Clasa de mijloc este definită în funcție de relația cu mijloacele de producție, veniturile și, mai recent, modelele de consum. O definiție obișnuită de lucru ar putea include persoane din a treia parte din distribuția veniturilor, care lucrează ca manageri de nivel superior sau inferior, profesioniști sau proprietari de întreprinderi mici; care au absolvit un colegiu sau o facultate și a cărei sursă principală de avere este proprietatea asupra locuinței [2].

Studiul sociologic al clasei de mijloc are un trecut lung și variat, fiind condus atât de preocupări teoretice, cât și empirice. Teoretic, o atenție deosebită a fost acordată conceptualizării evoluției istorice a clasei mijlocii în raport cu alte clase sociale și, de asemenea, contabilizarea apariției noii clase de mijloc în ultima parte a secolului al XX-lea. Teoriile neoweberiană și neomarxistă ale clasei reprezintă două perspective influente asupra clasei de mijloc. Ambele perspective subliniază importanța capacităților pieței în modelarea șanselor de viață și modul în care clasele de mijloc diferă de clasa muncitoare și de clasa superioară pe această dimensiune. Argumentele neomarxiste diferă în principal prin concentrarea lor suplimentară asupra relației cu mijloacele de producție ca dimensiune-cheie a structurii clasei [2].

În termeni socioeconomici weberieni, clasa de mijloc este grupul larg de oameni care cad socioeconomic între clasa muncitoare și clasa superioară. În abordarea sa privind clasele sociale, Max Weber include mai multe clase posibile (grupuri profesionale precum avocați sau medici) decât capitaliști și muncitori și nu consideră că proprietatea/sau neproprietatea asupra mijloacelor de producție constituie sursa majoră de formare a claselor în capitalism [3].

Teoria marxistă definește clasele sociale în funcție de relația lor cu mijloacele de producție, situând clasa de mijloc sub burghezie și deasupra proletar-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 193 02.10.2018 11:02:11

iatului. Karl Marx vede clasele ca forțe sociale reale, capabile să schimbe societatea. Prin burghezie se subînțelege clasa capitaliștilor, proprietarii mijloacelor de producție socială și angajatorii de muncă salarială, iar prin proletariat – clasa muncitorilor, fără mijloace proprii de producție, care își vând puterea forței de muncă pentru a trăi. Teoria de clasă a lui Karl Marx se referă la dinamica dintre muncă și capital, modul de producție capitalist al anilor 1840-1860 (perioada în care a scris lucrarea sa timpurie *Manifestul Comunist* și mai târziu *Capitalul*) și modul în care dinamica socială ar conduce spre o revoluție [4].

Empiric, literatura sociologică despre clasa de mijloc se adresează forțelor structurale, care formează apariția clasei de mijloc în diferite contexte naționale și modul în care tendințele politice, economice și sociale ale timpului formează experiențele clasei de mijloc. De la sfârșitul secolului al XX-lea a fost acordată o atenție considerabilă analizei „noii clase de mijloc" și descoperirea în ce mod membrii acestei clase diferă de alte clase în ceea ce privește orientările și activitățile politice. Totodată, lucrările sociologice s-au concentrat asupra modului în care peisajul economic al economiei postindustriale a dus la incertitudinea economică pentru mulți membri ai clasei de mijloc, determinând o creștere a datoriei consumatorilor, a falimentelor și a mobilității descendente. Noțiunea de reproducere socială și avantajul clasei de mijloc (față de clasa muncitoare) este o temă care se desfășoară pe tot parcursul lucrărilor care examinează sistemul educațional și al studiilor de religie. Subiectele suplimentare de cercetare a clasei de mijloc includ intersecția dintre gen, rasă și etnie; importanța dimensiunilor geospațiale ale spațiului și locului; munca comparată și studiile de caz transnaționale ale diferitelor subpopulații și națiuni [2]. Și o abordare sociologică modernă și influentă asupra studierii structurii de clasă se concentrează asupra rolului gusturilor, modelelor de consum și limitelor culturale în definirea relațiilor de clasă și identificarea clasei de mijloc [2].

Sintagma „clasă de mijloc" este atestată pentru prima dată la James Bradshaw în 1745 (*Scheme to prevent running Irish Wools to France*), pentru a descrie grupul comercianților în creștere, situați între țărănime și nobilime [5]. O altă expresie, folosită în Europa modernă timpurie, a fost „tipul de mijloc"[6].

Utilizarea modernă a sintagmei „clasă de mijloc" se datorează raportului din 1913 al Registrului General al Regatului Unit, în care statisticianul T.H.C. Stevenson a identificat clasa de mijloc ca fiind cea care se încadrează între clasa superioară și clasa muncitoare. În calitate de membri ai clasei de mijloc au fost incluși: profesioniști, manageri și înalți funcționari publici. Principala caracteristică definitorie a apartenenței la clasa de mijloc era posesia unui capital uman semnificativ.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 194 02.10.2018 11:02:12

O definire modernă privind clasele sociale o desprindem din relația dintre clasă și munca manuală. Clasa socială de mijloc inferioară cuprinde, de obicei, lucrătorii cu gulere-albe (non-manuali), manageri de nivel inferior și proprietari de întreprinderi mici, care adesea reprezentă aproximativ o treime din populația ocupată a unei țări. Venitul acestei clase este mai mare decât cel al clasei muncitoare, dar mai mic decât cel al clasei superioare de mijloc (medici, ingineri, avocați, proprietari de afaceri mijlocii) și clasa superioară [7].

Economic definită, clasa medie este grupul social format din oameni bine educați, cum ar fi medici, avocați și profesori, care nu sunt nici foarte bogați, nici foarte săraci [8].

Clasa medie este o descriere dată indivizilor și gospodăriilor care se încadrează între clasa muncitoare și clasa superioară într-o ierarhie a societății. În culturile occidentale, persoanele din clasa medie tind să aibă o proporție mai mare de grade de colegiu decât cele din clasa muncitoare, să aibă mai multe venituri disponibile pentru consum și să dețină proprietăți. Cei din clasa medie sunt adesea angajați ca profesioniști, manageri și funcționari publici [9].

Sinteza făcută asupra definițiilor date clasei medii, permite identificarea unor caracteristici definitorii:

✓ Clasa mijlocie ocupă o poziție intermediară între clasa superioară și clasa inferioară.

✓ Reprezintă o grupare socioeconomică eterogenă, compusă în principal din oameni de afaceri și profesioniști, funcționari guvernamentali/birocrați, fermieri și muncitori calificați.

✓ Un grup social format din oameni bine educați, cum ar fi medici, avocați și profesori, care au locuri bune de muncă și care nu sunt nici foarte bogați, nici foarte săraci.

✓ Oamenii dintr-o societate care nu sunt de rang social ridicat sau extrem de bogați, dar nu sunt săraci.

✓ Clasa mijlocie este percepută drept o cârmă a democrației unei țări.

✓ Membrii clasei mijlocii împărtășesc caracteristici și valori sociale comune.

✓ Clasa de mijloc este o clasă importantă de consum, deoarece elasticitatea veniturilor pentru bunurile și serviciile de folosință îndelungată este mult mai mare.

✓ Reprezentanții clasei mijlocii tind spre o mobilitate ascendentă prin dobândirea unui status socioeconomic mai înalt.

✓ Idealul clasei mijlocii este că aceștia își pot spori veniturile prin avansarea în carieră și prin îmbunătățirea salariilor.

✓ Clasa de mijloc este un determinant semnificativ al șanselor de viață.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 195 02.10.2018 11:02:12

✓ Poziția în clasa de mijloc devine un predictor puternic al tipului de comportament social.

Astfel, constatăm o varietate de definiții date clasei mijlocii: de la venit și avere la stil de viață și stare de spirit. Sintetizând multiplele definiții, conchidem că clasa mijlocie este o clasă de oameni în mijlocul unei ierarhii sociale. Dimensiunile și conținutul a ceea ce constituie clasa mijlocie variază semnificativ între culturi.

Astăzi clasa mijlocie pare să dețină în mâinile sale soarta economică a lumii, având în vedere frecvența cu care apare în dezbaterile mass-media și în discuțiile academice. O clasă mijlocie mare și înfloritoare este asociată cu o combinație de sisteme politice stabile și rate susținute de creștere economică. În contrast, o societate cu o clasă mijlocie mică sau în descreștere este asociată cu tensiuni politice și fragilitate economică [10].

Astfel, „clasa medie" ca concept a evoluat de-a lungul timpului, preluând diferite semnificații și puncte de vedere pe parcursul istoriei, devenind un obiect de aspirație pentru oamenii săraci, un cuvânt-cheie pentru politicienii din întreaga lume și sursa de noi clienți pentru firme și economia globală în ansamblu [11].

Abordări teoretice moderne privind clasa mijlocie. Conceptul de clasă socială este unul dintre cele mai contestate în sociologie. Spectrul acesteia variază de la modul în care cuvântul clasă este folosit până la dezacorduri teoretice mai profunde despre cum să înțelegem mai bine natura și consecințele inegalității economice în societățile contemporane. De la abordările clasice până la cele moderne, sociologii prin lucrările sale oferă o înțelegere mai profundă a problemelor de fond în jurul valorii analizei de clasă și a definirii categoriilor conceptuale.

Contribuția la studiul claselor sociale a sociologului american Erik Olin Wright, profesor distinct de sociologie la Universitatea din Wisconsin, constă în dezvoltarea și actualizarea conceptului marxist de clasă și evoluția categoriei de clasă, ceia ce a făcut posibil compararea și contrastarea structurii de clasă în societățile capitaliste și postcapitaliste avansate. Conceptul său de clasă este dezvoltat din anii ,70 ai secolului XX până în prezent, reflectându-se într-un șir de lucrări, precum: *Class, Crisis and the State* [12], *Class Structure and Income Determination* [13], *Classes* [14], *The Debate on Classes* [15], *Reconstructing Marxism: essays on Explanation and the Theory of History* [16], *Interrogating Inequality* [17], *Class Counts: Comparative Studies in Class Analysis* [18], alte numeroase articole în reviste. În analizele sale asupra structurii de clasă se referă la clasa de mijloc, identificând complexitatea problemei acesteia; relațiile

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 196 02.10.2018 11:02:12

dezvoltate și tipologia; localizarea și structura; variabilitatea și transformarea structurii clasei de mijloc; permeabilitatea limitelor de clasă; efectele de clasă asupra diviziunii muncii; conștiința de clasă.

O contribuție relevantă la cunoașterea clasei de mijloc aparține sociologului britanic Frank Parkin, care este cunoscut pentru aportul său la teoria claselor sociale. Fiind un adept mai mult al concepțiilor lui M.Weber decât ale lui K.Marx, sugerează o reformare radicală a teoriei clasei și a stratificării. El propune centralizarea teoriei în jurul conceptului de izolare socială, proces prin care colectivitățile sociale încearcă să maximizeze recompense prin limitarea accesului la resurse și oportunități într-un cerc limitat de eligibili. Cel mai nou aspect al contribuției constă în definirea claselor din perspectiva strategiilor predominante de izolare: excluderea și uzurparea. Lucrările relevante ale lui Frank Parkin sunt: *Marxism and Class Theory: a Bourgeois Critigue* [19], *Middle Class Radicalism* [20], *Class Inequality and Political Order: Social Stratification in Capitalist and Communist Societies* [21], *The Social Analysis of Class Structure* [22], *Class and Stratifications in Socialist Societies* [23], *Max Weber* [24], *Durkheim* [25]. Aceste cărți oferă o prezentare compactă și vizibilă asupra unora dintre cele mai controversate discuții sociologice – clasele sociale. Analiza empirică a clasei de mijloc o realizează în baza mișcării de clasă mijlocie, apărute în Marea Britanie, – campania pentru dezarmare nucleară. Sunt explicate corelația dintre mișcarea de tineret și teoriile radicalismului, se studiază relația dintre statusul social și politica radicală și se examinează diferențele dintre atitudinile și valorile stângi, în cele din urmă se discută despre relațiile dintre educație, alegere ocupațională și politică.

Paul Kingston, profesor emerit în sociologie la Universitatea din Virginia, vine cu o lucrare ce provoacă în mod direct o tradiție intelectuală de lungă durată a analizei de clasă. Insistând asupra unei concepții realiste despre clasă, Paul Kingston, în compartimentele lucrării *The Classless Society*, răspunde la întrebarea ce sunt teoriile de clasă și teoriile alternative, evaluează gradul de structurare a clasei în cinci dimensiuni ale vieții: mobilitatea (cum sunt demografic coezive clasele?), modelele de interacțiune (există clase ca grupuri comunitare?), orientarea culturală (există culturi de clasă, așa cum susțin Bourdieu și discipolii săi?), sentimentul de clasă (în ce măsură se aliniază poziția obiectivă și sentimentele subiective?) și orientările politice (clasele reprezintă forțe politice distincte?). Această evaluare amplă a claselor sociale reprezintă baza concluziei lui Paul Kingston privind structura de clasă americană și apariția unei clase postindustriale („clasa nouă" și „Mc Proletariat") [26].

Eminentul sociolog britanic John Harry Goldthorpe, profesor la Universitatea Oxford, este cunoscut prin lucrările sale în domeniul stratificării sociale, macro-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 197 02.10.2018 11:02:12

sociologiei și consumului cultural recent. Totodată, a contribuit la înțelegerea mobilității sociale. Din a doua jumătate a anilor'70 ai sec. XX și până în prezent a adus contribuții importante la aplicarea practică a teoriei sociologice a alegerii raționale. Lucrările sale au condus la elaborarea schemei de clasă Goldthorpe, una dintre abordările standard pentru clasificarea clasei în sociologie. Schema de clase Goldthorpe se bazează pe unsprezece clase, grupate în trei clustere principale, care diferențiază poziția pe piețele forței de muncă și relațiile pe care le implică. Schema Goldthorpe distinge angajatorii, lucrătorii independenți și angajații. Scopul schemei este de a grupa relațiile de muncă, iar asociate prin anumite combinații acestea pot fi diferite la nivel național [27, 28].

Dale L. Johnson, profesor la Universitatea Houston, Texas, în *Class and Social Development: A New Theory of the Middle Class* expune o nouă perspectivă teoretică asupra formării și funcțiilor clasei de mijloc. Bazându-se pe curentele marxiste, în special pe structuralismul marxist, examinează principiile fundamentale ale teoriei structurii clasei, apoi își dezvoltă propria abordare metodologică [29].

Fostul congresman american Steve Gunderson explorează în *The New Middle Class* factorii ce au cauzat declinul centrului economic al Americii și modul în care poate fi construită o nouă clasă mijlocie, care să fie pregătită pentru realitățile unei economii mondiale în secolul XXI. Promovând conceptul de nouă clasă mijlocie, el susține că cele mai bune valori ale ambelor partide politice pot permite americanilor din toate mediile de proveniență să obțină locuri de muncă reale și venituri decente. Veniturile mai mari, la rândul lor, conduc spre securitatea financiară – adevărata definiție a averii și semnul distinctiv al unei clase de mijloc puternice. În pofida provocărilor cu care se confruntă societatea americană, noua clasă mijlocie își urmează drumul cu o viziune și un optimism abundent. „Nu există nici o îndoială că putem extinde la generațiile viitoare oportunitățile, valorile și beneficiile visului american." [30].

Sitaraman Ganesh, profesor de drept de la Vanderbilt Law School, în contribuția sa originală *The Crisis of the Middle-Class Constitution: Why Economic Ineguality Threatens Our Republic* provoacă la dezbateri asupra inegalității economice, susținând că o clasă mijlocie puternică și considerabilă este o condiție prealabilă pentru sistemul constituțional al Americii. Este explicată dinamica inegalității crescânde și a impactului ei asupra sistemului politic. Pornind de la faptul că democrația americană se bazează pe ideea de corectitudine economică în rândul cetățenilor, neglijarea principiului constituțional al echității economice va amenința stabilitatea constituțională a Republicii. În aceste condiții, se întreabă autorul, dacă va putea democrația americană să supraviețuiască declinul clasei de mijloc americane? În contextul rezultatelor de la ultimele alegeri prezidențiale, lucrarea se înscrie în dezbaterile academice de ultimă oră [31].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 198 02.10.2018 11:02:12

Sociologul Tsang Eileen Yuk-Ha în cartea *New Middle Class in China: Consumption. Politics and the Market Economy,* susține că categoriile de clasă occidentală nu se aplică direct în China și că noua clasă mijlocie chineză se distinge mai degrabă prin factorii socioculturali decât cei economici. Pe baza interviurilor calitative efectuate în Guangdong (China de Sud), studiul analizează antreprenorii, profesioniștii și cadrele regionale de partid din diferite grupe de vârstă. Studiul explorează diferențele generaționale, expunând modul în care generațiile mai în vârstă sunt pragmatice și orientate spre afaceri, mai degrabă decât orientate pe consumul personal, în timp ce generațiile mai tinere apar mai flexibile și hedoniste și tind să fie mai individualiste, materialiste și orientate spre câștig personal. În nici o generație mai veche sau mai tânără nu există multe dovezi că noua clasă de mijloc chineză își asumă un rol politic în susținerea reformei politice alături de reformele pieței, după cum sugerează unii teoreticieni ai stratificării occidentale [32].

În contextul analizei teoriilor moderne prezintă interes colecția de eseuri istorice *The Making of the Middle Class: Toward a Transnational History*, realizată de un grup de autori internaționali, unde se reflectă asupra clasei de mijloc: ceea ce este, de ce luptele sale sunt atât de proeminente în discuțiile despre criza economică actuală și despre modul în care aceasta a fost modelată și modernizată. Autorii eseurilor se concentrează asupra unor formații specifice de clasă mijlocie din lume, precum ar fi cele din Africa, Asia, Europa, Orientul Mijlociu și America, de la mijlocul secolului al XIX-lea. Se examinează aceste formațiuni de clasă mijlocie în raport cu practicile modernității, profesionalizării, politicii revoluționare și sfera publică. Luate împreună, eseurile demonstrează că formarea istorică a clasei de mijloc a fost constituită transnațional prin schimbarea relațiilor inegale și schimbarea ierarhiilor rasiale și de gen, a practicilor coloniale și a diviziunilor religioase. Această abordare istorică ridică întrebări privind luarea robusteții clasei de mijloc ca măsură a stabilității societății și a promisiunii democratice. Aceste întrebări se întrevăd printre numeroasele abordări, stimulate de *The Making of the Middle Class*, care invită la o conversație critică despre capitalism, imperialism, postcolonialism, modernitate și prezentul neo-liberal [33].

Ținând cont de dificultatea și complexitatea metodologică a studiilor sociologice moderne de stratificare socială, acestea se dezvoltă în centrele specializate din țările cu economii performante. Cererea pentru studiile analitice a inegalității la nivel internațional este acoperită de un șir de centre specializate în analize comparate, cele mai cunoscute fiind: LIS: Cross-National Data Center în Luxemburg[http://www.lisdatacenter.org/], International Inequalities Institute în Londra[http://www.lse.ac.uk/], The Stanford Center on Poverty

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 199 02.10.2018 11:02:12

and Inequality [http://web.stanford.edu/group/scspi/index.html]. Divergențele tot mai mari ale vectorilor de dezvoltare socială și economică în diferite părți ale lumii moderne devine unul dintre obiectele de studiu intens valorificate de către cei mai cunoscuți autorii moderni: Anthony B.Atkinson, Thomas Piketty, David B. Grusky, Gerhard E.Lenski și alții.

Sintetizând aparițiile editoriale, concluzionăm că studiul clasei de mijloc este realizat într-un context mai larg, cel al stratificării sociale și al claselor sociale. Multiple lucrări oferă o imagine de ansamblu a clasei de mijloc, concentrându-se pe anumite subiecte. Din conținutul lucrărilor analizate deducem direcțiile de cercetare moderne privind clasa de mijloc: actualizarea tratărilor clasice și contribuțiile recente la teoria claselor; abordările de clasă în tradiția sociologică și raportarea acestora la modernitate; relevanța și variațiile semnificației și importanței clasei de mijloc în diferite țări; diferențe în interpretările micro și macroeconomice ale teoriei claselor și consecințele utilizării acestora în cercetarea sociologică; dezvoltarea ideii despre modul în care conceptul de clasă mijlocie poate fi întrebuințat în înțelegerea sociologică a funcționalității societății moderne; explicarea contribuției teoriei sociologice a claselor sociale pentru identificarea tendințelor de inegalitate, precum și a schimbărilor, tensiunilor și evenimentelor politice în anumite țări. Conceptul clasei de mijloc reunește cercetători care reprezintă diferite perspective în analiza de clasă, determinând discuții pe marginea acestor abordări.

Clasa de mijloc globală. Clasa medie globală este definită ca gospodării cu cheltuieli zilnice între 10 USD și 100 USD per persoană. Limita inferioară este aleasă în funcție de linia medie a sărăciei în Portugalia și Italia. Limita superioară este aleasă ca dublu față de venitul mediu al Luxemburgului. Astfel, clasa medie mondială exclude pe cei considerați săraci în cele mai sărace țări avansate și pe acei care sunt considerați bogați în cea mai bogată țară avansată [34].

Creșterea economică mișcă oamenii spre clasa de mijloc. Analizele recente demonstrează că centrul gravității economice globale se schimbă spre Sud-Est. Clasa de mijloc este proiectată să crească de la 1,8 miliarde până la 3,2 miliarde în 2020 și la 4,9 miliarde până în 2030. Rata de creștere în clasa de mijloc se apropie de maximumul său de vârf. Deja aproximativ 140 milioane se angajează anual în clasa de mijloc. Acest număr ar putea crește la 170 milioane în următorii cinci ani. Majoritatea noilor intrați în clasa de mijloc, 88 la sută din următorul miliard va trăi în zona asiatică a globului [34].

Dimensiunea absolută a cheltuielilor clasei de mijloc este mai mare decât estimările anterioare. În 2015, cheltuielile clasei de mijloc au fost de aproximativ 35 trilioane de dolari, ceea ce reprezintă o treime din economia globală. Piața globală a clasei de mijloc este acum clar bifurcată: o creștere lentă în țările

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 200 02.10.2018 11:02:13

dezvoltate și o creștere rapidă în țările cu economii emergente, ambele cazuri fiind măsurate fie în număr de persoane, fie în cheltuieli totale. Cel mai dinamic segment al clasei de mijloc globale este la capătul inferior al scalei, pentru noii participanți cu cheltuieli relativ scăzute pe cap de locuitor. Mari schimbări de distribuții geografice se întâmplă pe piețe, China și India reprezentând o cotă de piață tot mai mare, în timp ce piața clasei de mijloc europeană și nord-americană stagnează în esență. La o creștere de aproximativ 4% în termeni reali, piața clasei de mijloc este în creștere mai rapidă decât PIB-ul mondial, dar nu la fel de rapid ca în anii '60 și '70 (sec. XX), anii de *boom* pentru clasa de mijloc [35, p. 5].

O largă populație și piață a clasei mijlocii au implicații semnificative de mediu și sociale. Autorul Kharas Homi susține ipoteza potrivit căreia presupune că tehnologia nu se va schimba, iar amprenta de carbon pe persoană va crește pe măsura extinderii clasei mijlocii. Doi factori atenuatori ar putea limita amploarea acestui fapt. Primul, creșterea de clasă mijlocie este asociată cu migrarea de la zonele rurale spre cele urbane pentru un anumit nivel de venit. Gospodăriile din zonele urbane tind să aibă o amprentă de carbon mai mică decât cele din zonele rurale, în special pentru transport. În al doilea rând, gospodăriile din clasa de mijloc au tendința să investească mai mult în educația copiilor lor și acest lucru, la rândul său, poate reduce rata fertilității și poate reduce traiectoria continuității populației lumii.

Implicațiile sociale ale unei clase de mijloc mai mari sunt la fel de importante. Există dovezi considerabile că un număr mai mare al clasei mijlocii va implica, de asemenea, o populație mai fericită, cel puțin pentru noii intrați în clasa de mijloc (Kahnenaman and Deaton, 2010). Însă există puține dovezi care să sugereze că acest lucru va crea presiuni pentru o mai democratică guvernanță sau pentru o mai bună furnizare a serviciilor publice, ambele fiind necesare pentru creșterea durabilă. De fapt, guvernele se pot afla în imposibilitatea de a răspunde așteptărilor în creștere pentru programele de îmbunătățire a clasei de mijloc, cum ar fi asistența medicală universală, educația publică, prețuri și locuințe la costuri accesibile, fără a recurge la majorări fiscale adesea nepopulare. Obținerea echilibrului potrivit între impozitele pe clasa de mijloc și servicii pentru a o susține, probabil, prezintă cea mai mare sursă de incertitudine privind previziunile pentru clasa de mijloc [35, p. 5-6].

F. Fukuyama, profesor la Stanford University, vine cu previziunile sale privind traiectoria dezvoltării clasei medii globale. Constată că există o temă comună care rulează din primăvara arabă, din 2011. Protestele care au agitat Turcia, Brazilia, Egipt și Tunisia au fost conduse de tineri cu nivel de educație și venituri mai mari decât cele medii. Aceștia, aplicând tehnologiile social-media, au reușit să difuzeze informații și să mobilizeze demonstranții, fapt ce confirmă realitatea

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 201 02.10.2018 11:02:13

despre extinderea clasei de mijloc, ceea ce îi permite să vorbească despre revoluția clasei de mijloc și să susțină noțiunea clasa de mijloc globală. Venind cu analize comparate și pronosticuri privind creșterea clasei de mijloc, F. Fukuyama concluzionează că noua clasă de mijloc nu este doar o provocare pentru regimurile autoritare sau noile democrații. Noua clasă de mijloc, fiind fortificată tehnologic, va deveni foarte exigentă la politicienii din întreaga lume [36, p. 8-9].

Clasa de mijloc în țările europene. Din punct de vedere istoric, Europa a fost chintesența clasei mijlocii. Apărută în cursul secolului al XIX-lea, clasa mijlocie în creștere a susținut o extindere a serviciilor publice și a programelor de asistență socială, menite să se protejeze pe ele înseși și să ajute persoanele mai sărace să se alăture rândurilor sale.

Mai recent, marea recesiune rezultată din criza financiară globală din 2009 a scăzut nivelul veniturilor reale în țările europene. Dar impactul a fost foarte inegal între țări și grupuri de venituri. Țările din periferia europeană au fost mai afectate decât cele din centru, stopând procesul de convergență a veniturilor între țările europene, care ar putea fi observat înainte de criză. Persoanele fizice de la chintila inferioară a distribuției veniturilor au fost, în general, mai afectate decât omologii lor cu venituri mai mari, ceea ce a dus la creșterea inegalităților de venit dintre multe țări europene și, mai mult, o clasă de mijloc în scădere după ani de expansiune [37].

După criza financiară globală din 2009, studiile asupra clasei de mijloc europene arată niveluri de vulnerabilitate fără precedent. Evoluția dimensiunii clasei de mijloc europene nu este cea mai relevantă din ultimele decenii. Chiar dacă tendințele în mărimea clasei de mijloc au fost relativ statice (mai ales în ultimii 10 ani), tendințele în vulnerabilitate au fost puternic dinamice. În timp ce ponderea populației din Europa, care putea fi clasificată ca clasă de mijloc, a atins un plafon, vulnerabilitatea membrilor săi de a cădea înapoi în sărăcie a crescut.

Utilizând ca criteriu de evaluare pragul de sărăcie de 21,70 USD pe zi (în termenul parității puterii de cumpărare), care a fost sugerat pentru țările cu venituri ridicate, având o probabilitate suficient de scăzută de a cădea în sărăcie, a fost de aproximativ 34 USD pe zi în UE în perioada 2005-2008. În mai puțin de un deceniu, acest prag a crescut cu 20% până la 40 USD pe zi. Această schimbare în sus a vulnerabilității ar putea fi considerată o „primă de asigurare" necesară pentru a diminua riscul de a cădea în sărăcie. Această primă poate fi impresionant de mare - la 100% sau mai mult. În Bulgaria, de exemplu, acesta a crescut de la 14 dolari la 32 dolari pe zi, în Letonia - de la 22 dolari la 44 dolari pe zi [10].

Analizele recente pentru țările europene sugerează următoarea tendință: deși mărimea clasei de mijloc a rămas stabilă în trecutul recent, a cres-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 202 02.10.2018 11:02:13

cut vulnerabilitatea clasei de mijloc de a cădea în sărăcie. Această creștere a vulnerabilității, legată și de un profil în schimbare a celor din clasa de mijloc, este în concordanță cu percepția că clasa de mijloc se pierde, ducând la dezbateri politice și propuneri de restructurare a sistemelor de impozitare și protecție socială. De asemenea, are implicații asupra platformelor politice pe care clasa de mijloc este dispusă să le sprijine [10].

Clasa mijlocie franceză. Conceptul clasei de mijloc este larg abordat în literatura sociologică franceză. Geneza acestuia datează de la „gloriosul treizeci" și corespunde apariției, între clase populare și clase bine asigurate, a unei noi categorii sociale. Între clasa formată din muncitori, angajați, agricultori și clasa superioară, formată din angajatori și manageri seniori, apare o categorie de populație nici bogați, nici săraci: manageri de mijloc, tehnicieni, funcționari etc. De la începutul anilor 1980, clasa de mijloc franceză a trăit un declin ca rezultat al politicii de impozitare și a faptului că nu beneficiază de prestații sociale, iar riscul de a se vedea strecurându-se în sărăcie a crescut. Astăzi discuțiile asupra clasei de mijloc se centrează pe faptul dacă reformele aplicate vor beneficia clasa de mijloc sau dacă o vor sacrifica.

Explicarea conceptului clasei de mijloc în literatura franceză are la bază modelul categoriilor socioprofesionale; diferențele de venit, ce variază între 70% și 150% din venitul medianei; moștenirea, numărul de copii etc. Modalitatea de a aborda realitatea clasei de mijloc doar prin salariu, din nou, este parțială, deoarece nu sunt luate în considerație multe alte variabile specifice sistemului social francez, precum: patrimoniul, starea casei, zona de reședință, dotarea gospodăriei etc. Printre numeroasele definiții existente reținem pe cea explicată prin decile, reprezentând a zecea parte a unui ansamblu de date clasate într-o anumită ordine. Conceptul de a studia clasele sociale franceze prin decile se compune prin împărțirea populației în zece „felii" egale. Pentru estimarea venitului, primul decil reunește pe cei care sunt sub 10% din salariu, iar al nouălea - pe cei care sunt sub 90% din salariu. Potrivit censului Observatorului inegalităților, clasa de mijloc reprezintă jumătate din populație, care nu se află în 30% cele mai sărace și nici în 20% cele mai bogate. Nivelul de trai al clasei de mijloc pe lună variază de la 1 245-2 259 de euro pentru o singură persoană, 2 435-4 378 de euro pentru un cuplu și 3 253-5 609 euro pentru un cuplu cu doi copii. Analizele sunt raportate la anul 2015, pragul de sărăcie fiind de 769 de euro pe lună [38].

Franța aparține unui grup de țări cu tradiție în clasa de mijloc. Estimând clasa de mijloc franceză la nivel internațional, constatăm că aceasta se caracterizează prin varietate, rezistență și elasticitate, reprezentând o pondere relevantă din numărul total al populației. Totodată, clasa de mijloc franceză

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 203 02.10.2018 11:02:13

înregistrează anumite particularități, atestate prin schimbările ce se produc pe piața muncii, în special de valoarea specifică a managerilor și a profesioniștilor, veniturile cărora se apropie de clasa superioară.

Clasa mijlocie britanică. Retrospectiva istorică a studierii clasei de mijloc în Marea Britanie are la bază schema Nuffield a validării categoriilor de clasă, aplicată în anii 1970, ce se întemeia pe semnificația relațiilor sociale dezvoltate ca rezultat al statusului ocupațional. Schema de clasă bazată pe ocupație nu funcționează eficient în captarea rolului proceselor sociale și culturale în generarea diviziunilor de clasă. Metodologiile au evoluat pe parcurs, permițând cartografierea dimensiunilor și a conținutului clasei de mijloc. Tradițional, clasa medie britanică se diviza în: clasă medie inferioară, clasa medie de mijloc și clasa medie superioară.

În secolul al XIX-lea clasa medie inferioară și clasa medie de mijloc de conturează ca grupuri sociale din ce în ce mai extinse și încep să locuiască în suburbii. *Clasa medie inferioară* consta, în principal, din lucrători de birou. În mod obișnuit, aceștia erau angajați în locuri de muncă relativ necalificate (cum ar fi vânzările cu amănuntul sau agenții de voiaj), în administrația locală sau erau proprietari ai fabricilor și altor întreprinderi industriale. Înainte de extinderea învățământului superior din anii 1960, membrii acestei clase nu aveau, în general, o educație universitară. *Clasa medie de mijloc* se formează din persoane cu studii superioare, fiind educată în școli de stat sau private. Printre activitățile tipice profesate se numără: contabili, arhitecți, avocați, inspectori, asistenți sociali, profesori, manageri, specialiști IT, ingineri, medici, asistente medicale universitare și funcționari publici. Afișările consumului vizibil sunt considerate vulgare de către aceștia, preferând, în schimb, să direcționeze surplusul de venit în investiții, în special în proprietate. Membrii clasei de mijloc sunt adesea angajați din punct de vedere politic și social, frecventează bisericile, participă în comitetele locale și în consiliile de conducere. Educația este foarte apreciată de clasele de mijloc: ei vor depune toate eforturile pentru a-și asigura copiii să obțină o educație universitară; aceștia pot plăti pentru învățământul privat sau pot să-și instruiască copiii în școli selecte [39]. De asemenea, aceștia apreciază cultura și reprezintă o proporție semnificativă din publicul care cumpără cărți și merg la teatru. Citesc ziarele și nu tabloidele. Din punct de vedere politic, sunt suporteri disproporționați ai liberal-democraților. Sunt „persoane care trăiesc în dezvoltări rezidențiale de brand nou" [40]. Clasele de mijloc, în special din Anglia, sunt adesea denumite în mod obișnuit „Anglia de Mijloc" [41].

Clasa de mijloc superioară din Marea Britanie constă din oameni care s-au născut în familii cu venituri tradițional mari, este educată în școli de prestigiu. Multe familii din clasa de mijloc superioară pot avea o origine anterioară, ce descinde direct din clasa superioară.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 204 02.10.2018 11:02:13

Dimensiunea britanică a analizei clasei de mijloc este relevantă prin *Social Class in the 21-st Century*, coordonată de Savage Mike, profesor de sociologie la London School of Economics, în colaborare cu experți în sociologie de la Great British Class Survey. Autorii vin cu o nouă conceptualizare a clasei britanice, ce se bazează pe distribuirea a trei tipuri de capital: economic (inegalități în venit și bogăție), social (relaționarea cu diferite tipuri de persoane cunoscute) și cultural (modalitățile în care preferințele de agrement și culturale sunt exclusive), oferind dovezi incontestabile că clasa este la fel de puternică și relevantă astăzi, așa precum a fost întotdeauna [42].

Pentru a identifica clasele în societatea britanică a fost inventată o nouă modalitate de măsurare a tipurilor de resurse pe care oamenii le posedă: economice, culturale și sociale. Sunt prezentate rezultatele celui mai mare studiu de clasă socială realizat vreodată în Marea Britanie. *BBC's Great British Class* este o anchetă aplicată pe 161.400 respondenți web, precum și un sondaj reprezentativ la nivel național, care include întrebări deosebit de detaliate privind capitalul social, cultural și economic. Utilizarea analizei latente pe aceste variabile a permis obținerea unui nou model al claselor sociale britanice. Astfel, rezultatele studiului empiric identifică un nou sistem de clasă, mult mai complex, structurat în:

Elite. Aceasta este clasa cea mai privilegiată din Marea Britanie, care are niveluri ridicate la toate cele trei capitale. Valoarea mare a capitalului economic le diferențiază de celelalte clase sociale.

Clasa mijlocie stabilită. Membrii acestei clase au niveluri ridicate la toate cele trei capitale, deși nu sunt la fel de mari ca la elite. Este o clasă concentrată și angajată din punct de vedere cultural.

Clasa tehnică medie. Aceasta este o clasă nouă, mică, cu capital economic ridicat, dar se pare că este mai puțin implicată din punct de vedere cultural. Ei au relații sociale relativ puține și, prin urmare, sunt mai puțin implicați social.

Lucrători noi afluenți. Această clasă are niveluri medii de capital economic și niveluri mai ridicate de capital cultural și social. Reprezintă un grup tânăr și activ.

Lucrători în servicii emergente. Această clasă nouă are un capital economic scăzut, dar are un nivel ridicat de capital cultural emergent și un capital social ridicat. Acest grup este compus din tineri și se găsesc adesea în zonele urbane.

Clasa de muncă tradițională. Această clasă înregistrează scădere pe toate componentele celor trei capitale, deși nu este cel mai sărac grup. Vârsta medie a acestei clase este mai înaintată decât la celelalte.

Precariat. Aceasta este clasa cea mai defavorizată a tuturor cu niveluri scăzute de capital economic, cultural și social. Viața cotidiană a membrilor acestei clase este precară [43, p. 219-250].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 205 02.10.2018 11:02:14

Acest model actualizat de analiză multidimensională a societății britanice în șapte clase sociale relevă atât polarizarea societății britanice, cât și fragmentarea acesteia în straturi medii. Prin această cercetare sociologică a fost dezvoltat un nou model de clasă în Marea Britanie contemporană, explorând cum se schimbă societatea și ce înseamnă aceasta pentru oameni.

Clasa mijlocie australiană. Tradiția britanică a analizei claselor sociale o regăsim în studiile sociologilor australieni. O particularitate a respondenților australieni este că ei nu demonstrează tendința de a se raporta la clasa superioară. Cea mai recentă analiză sociologică a clasei de mijloc aparține cercetătorilor Jill Sheppard și Nicholas Biddle de la Universitatea Națională din Australia. În pofida unei structuri sociale comparativ «plate» și a lipsei unor clivaje clare pe clase, societatea australiană este stratificată obiectiv, măsurată multidimensional pe clase sociale. Folosind date dintr-un sondaj din iulie 2015, realizat pe un eșantion aleatoriu de cetățeni australieni, analiza latentă a clasei identifică șase tipuri de clase în societatea australiană, pe baza distribuției capitalului cultural, social și economic între respondenți. Clasele rezultate sunt clasificate ca „precare", „lucrători în vârstă", „muncitori noi", „mijloc mobil", „afluenți în devenire" și „bogați stabiliți". Precariatul este caracterizat de un număr mare de persoane pensionate, clasa muncitorilor în vârstă cu cea mai înaltă vârstă medie și noua clasă muncitorească prin rata scăzută a șomajului. Clasa mijlocie stabilită reprezintă un sfert din populația adultă, în timp ce clasa afluentă emergentă are cea mai mică vârstă medie, iar bogații stabiliți este cea mai avantajată clasă socială. De asemenea, rezultatele studiului arată că australienii sunt conștienți de identitatea lor de clasă [44, p. 500-516].

O analiză mai detaliată asupra clasei de mijloc australiene o găsim în raportul „Social Class in Australia. Beyond the „Working" and „Middle Classes". În Raport se afirmă că o modalitate de a măsura existența unei clase într-o societate este explorarea gândurilor cetățenilor despre acest lucru. Deși australienii cred și vorbesc despre clasa socială mai puțin decât omologii săi din Marea Britanie, Franța și Europa, sunt surprinzător de dispuși să se identifice ca membri ai unei clase sau a alteia. Aproape toți (94%) dintre australienii chestionați au răspuns că aceștia aparțin fie clasei superioare, medii sau muncitoare. Majoritatea australienilor (52 la sută) se consideră că aparțin la clasa de mijloc; 40% se descriu ca fiind aparținând clasei muncitoare și doar două procente sunt pregătiți să admită să aparțină clasei superioare australiene (cu șase la sută care nu răspunde). Nu sunt diferențe dintre calitatea de membru de clasă autodeclarată pe criteriu pe sex, dar are o anumită relație cu vârsta: cei mai tineri (între 18 și 24 de ani) și cel mai în vârstă (55 și mai mult) australienii se văd în mod disproporționat mai degrabă ca mijlocii decât în clasa muncitoare [45, p. 2].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 206 02.10.2018 11:02:14

Membrii clasei de mijloc se află aproape de mediana în ceea ce privește venitul gospodăriei, valoarea proprietății, capitalul social și cultural, nivelul educațional și prestigiul ocupațional. În medie, au depășit părinții lor în termeni de prestigiu ocupațional, dar care nu s-au convertit în venituri mari ale gospodăriilor [45, p. 7].

Statele Unite ale Americii dețin o clasă de mijloc între 25% și 66%, în funcție de indicatorii și metodologiile aplicate pentru măsurarea clasei de mijloc.

Unul dintre primele studii majore asupra clasei de mijloc americane a fost *White Collar: American Middle Classes,* publicat în 1951 de sociologul C. Wright Mills [46]. Mai târziu, Dennis L. Gilbert împarte clasa de mijloc în două grupuri: superioară și inferioară. Într-o nouă ediție despre structura clasei americane - *The American Class Structure in an Age of Growng Inequality* [47] - se concentrează asupra nucleului socioeconomic al sistemului american de clasă socială. Bazându-se pe studii clasice și contemporane, Dennis L. Gilbert descrie structura de clasă și arată modul în care clasa afectează viața americanilor.

Membrii clasei de mijloc aparțin diverselor grupuri sociale care se suprapun între ele. Clasa de mijloc americană este foarte influentă, deoarece cuprinde majoritatea alegătorilor, scriitorilor, profesorilor, jurnaliștilor și editorilor. Cele mai multe tendințe societale provin din clasele de mijloc [48].

Studiile GALLUP arată pentru perioada de pre-recesiune, similară anului 2008, că 2% din americani spun că aparțin clasei superioare, 62% se identificau clasei de mijloc și 36% - clasei muncitoare sau inferioare. Studiile GALLUP în dinamică, relevă că diminuarea post-recesiune a dimensiunii clasei de mijloc a fost depășită în 2017. Ultima analiză a arătat că 3% dintre americani se identifică ca clasă de vârf, 15% - ca clasă superioară de mijloc, 43 - ca clasă mijlocie, 30% - ca clasă muncitoare și 8% - ca clasa de jos.

Venitul anual al gospodăriilor este indicatorul de bază, potrivit căruia oamenii se identifică cu o clasă socială. Cel mai scăzut venit anual (sub 20.000 $ pe an) determină oamenii să se identifice cu „inferiori", „muncitori" și „medii".

Identificarea ca clasă inferioară scade rapid pe măsură ce veniturile cresc, iar identificarea cu clasa muncitoare și clasa de mijloc crește. În rândul americanilor cu venituri cuprinse între 30.000 și 40.000 $, de exemplu, mult sub venitul mediu pentru S.U.A., mai puțin de 10% se identifică ca clasă inferioară. Aici clasa muncitoare este mult mai răspândită decât clasa de mijloc. Vedem o schimbare la aproximativ venitul anual de 40.000 $. Oamenii de la acest nivel mai probabil spun că sunt din clasa mijlocie și mai puțin probabil spun că sunt din clasa muncitoare.

Identificarea cu clasa muncitoare scade semnificativ la nivelul venitului anual de 75.000-99.000 $. Clasa medie încă mai domină, iar clasa superioară

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 207 02.10.2018 11:02:14

de mijloc devine oarecum mai predominantă. La nivelul venitului de 150.000 $ clasa superioară de mijloc devine cea mai dominată clasă socială. În cele din urmă, o treime dintre americani, care produc 250.000 $ pe an și mai mult, se identifică ca clasă superioară de mijloc. În sondajul GALLUP există puțini oameni care spun că fac 500.000 dolari pe an sau mai mult, însă aproximativ jumătate dintre ei spun că sunt din clasa superioară. Majoritatea se identifică ca clasă de mijloc superioară [49].

Clasa mijlocie chineză. Un efort internațional științific de a explica prosperitatea Chinei este derularea proiectului China Power [50]. Studiile întreprinse de ChinaPower se axează pe furnizarea unei analize vitale, bazată pe date, cu privire la problemele stringente legate de ascensiunea Chinei. Focalizarea pe identificarea clasei medii în China oferă un index de comparare și identificare a evidențelor transnaționale.

În ultimele decenii, dezvoltarea economică a Chinei a ridicat sute de milioane de chinezi din sărăcie și i-a plasat în clasă mijlocie emergentă. Gospodăriile din clasa mijlocie au venituri suficiente pentru a-și satisface nevoile primare (alimente, îmbrăcăminte și adăpost) și un anumit venit disponibil pentru un consum suplimentar dorit și economii. În 2002, clasa de mijloc a Chinei era de numai 4% din populația sa. Un deceniu mai târziu, acest număr a urcat la 31%, constituind peste 420 de milioane de oameni. De la începutul anilor 2000, clasa de mijloc a Chinei a fost printre cele mai rapide din lume, extinzându-se de la 29 milioane în 1999 la aproximativ 421 milioane în 2013. Clasa de mijloc a Chinei este prognozată de McKinsey & Company pentru a ajunge la 550 de milioane până în 2022 și va cuprinde 75% din gospodăriile urbane. Această extindere continuă a clasei de mijloc prezintă o serie de noi oportunități economice, dar și provocări politice, de mediu, demografice și sociale.

Dezvoltarea continuă a Chinei a creat o dezvoltare rapidă economică în orașele sale, determinând sute de milioane de chinezi din mediul rural să migreze spre centrele urbane. În doar câteva decenii, populația urbană a Chinei a crescut de la 19% din totalul populației în 1980 la 56% în 2015. În condițiile în care muncitorii chinezi s-au îngrămădit în orașe, salariile au crescut substanțial, cu o creștere de 11% în medie între 2001 și 2015. Mărirea salariilor a dus la o creștere constantă a venitului național brut pe cap de locuitor (China GNI), care este de 13.300 de dolari. Această cifră se situează între venitul pe cap de locuitor al altor țări în curs de dezvoltare, cum ar fi Africa de Sud (12.100 dolari) și Brazilia (14.100 dolari), dar este semnificativ mai mic decât media de 37.900 dolari a economiilor OCDE.

O cerere mai mare de forță de muncă în orașele de coastă din China a condus în mod disproporționat la urbanizarea în provinciile din est, ceea ce a

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 208 02.10.2018 11:02:14

agravat diferențele regionale semnificative. Provinciile de coastă ale Chinei au adesea niveluri mai ridicate ale venitului pe cap de locuitor decât provinciile interioare, chiar și după luarea în considerare a decalajului dintre veniturile rurale și cele din mediul urban. De exemplu, venitul pe cap de locuitor în rândul locuitorilor din mediul urban din provincia Jiangsu este de 40.152 de yuani (6.043 dolari), comparativ cu doar 26.743 de yuani (4.025 dolari) pentru locuitorii din provincia Guizhou. Principalele orașe din China, în special Beijing, Tianjin și Shanghai, au cele mai ridicate niveluri ale produsului intern brut (PIB) pe cap de locuitor din țară (fiecare în jur de 30.000 de dolari), dar sunt încă mult mai mici decât cele din orașele cu economie dezvoltată ca New York la 69.900 $ sau Tokyo la 43.700 $.

Deși nu există o definiție statistică standard a unui nivel de venit de clasă mijlocie, totuși unele metodologii s-au conturat la nivel internațional și oferă posibilitatea de a distinge între mai multe grupuri de venit diferite. De exemplu, guvernul chinez definește veniturile cuprinse între 60.000 și 500.000 de yuani pe an (7.250 - 62.500 dolari) ca clasă mijlocie. McKinsey folosește o gamă de 75.000 - 280.000 de yuani (11.500 - 43.000 $) pe an. Pentru a facilita comparațiile între țări, Banca Mondială utilizează o sumă dolar/zi exprimată în dolari SUA pentru paritatea puterii de cumpărare (PPP). În 2015, Centrul de Cercetare Pew a extins această valoare, pentru a include patru niveluri suplimentare de venituri. Clasa de mijloc este definită drept persoane care cheltuiesc între 10 și 50 USD pe zi.

Cea mai mare parte a creșterii din clasa mijlocie a Chinei a avut loc în cadrul grupului cu venituri medii inferioare. Ponderea din clasa de mijloc a Chinei, de 31% din populația sa, este similară cu cea a Țărilor de Jos (32%), dar diferențele apar atunci când se clasifică clasa de mijloc în eșaloanele inferioare și superioare. În China, 75% din clasa de mijloc se încadrează în categoria veniturilor mai mici, în timp ce în Țările de Jos această cifră este de doar 7%. Cu toate acestea, apariția unei clase de mijloc puternice poate oferi o oportunitate pentru o participare politică mai mare pentru un segment mare al populației chineze ale cărei nevoi primare sunt acum satisfăcute.

Mai multe mijloace economice au creat și noi oportunități educaționale. Ratele anuale de școlarizare în învățământul superior chinez au crescut de la aproximativ 5,5 milioane în 2006 la aproape 7,5 milioane în 2015 - o creștere de 35%. Elevii se deplasează în străinătate pentru educație. Ieșirile anuale ale studenților au urcat de la aproximativ 285.000 în 2010 la peste 520.000 în 2015 - cei mai mulți plecând să studieze în Coreea de Sud, Marea Britanie, Australia și Statele Unite. Începând cu 2015, China avea peste 790 000 de studenți care studiază în străinătate. Prin comparație, 234 000 de studenți indieni și 116 000 de studenți germani au studiat în străinătate în același an.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 209 02.10.2018 11:02:14

De asemenea, chinezii călătoresc cu o frecvență sporită, înregistrând o creștere de peste 185% a numărului de călătorii interne pe an în ultimul deceniu. În aceeași perioadă, cheltuielile anuale ale călătorilor chinezi din afara continentului au crescut cu peste 1100% - de la 20 de miliarde de dolari la peste 250 de miliarde de dolari - cu Hong Kong, Macao și Taiwan destinațiile de top. De asemenea, chinezii călătoresc în continuare spre locații precum Thailanda, Coreea de Sud și Filipine. Pe parcursul aceleiași perioade, cheltuielile de turism din străinătate de către cetățenii SUA au crescut cu 39%, ajungând la 148 miliarde USD, iar cheltuielile efectuate de cetățenii EU au crescut cu numai 8%, până la 382 miliarde dolari [50].

America Latină cuprinde aproape 300 de milioane de persoane care pot fi considerate „clasa de mijloc". Se menține o concentrare puternică a clasei de mijloc în anumite regiuni ale continentului. Brazilia reprezintă aproximativ 40% din media latino-americană, Mexic - 25%. Există, de asemenea, populații semnificative din clasa mijlocie în Argentina, Columbia, Peru, Venezuela și Chile. Clasa de mijloc din America Latină s-a dublat în ultimii 30 de ani. Reprezintă acum 48% din populația latinoamericană, înregistrând o creștere de la 32% în 1981. Extinderea clasei de mijloc a avut loc concomitent cu o reducere a sărăciei, care a scăzut de la 25% la 15% din populație - dovezi că clasele mijlocii inferioare s-au extins datorită creșterii veniturilor [51].

În 2009, pentru prima dată în istoria Americii Latine și Caraibe, unul din trei persoane trăia pe un venit mai mare de 10 $/zi, care se alăturau rândurilor din clasa de mijloc. Deși nu există un prag universal de venit pe clase de mijloc, acest raport definește clasele de mijloc ca fiind cele cu un venit pe cap între 6 $-30 $/zi (2.190 $ - 10.950 $/an). Această scală de estimare poate părea scăzută în funcție de standardele economice avansate și reflectă parțial costurile diferite ale vieții țărilor din regiune. Estimările relevă distincția dintre clasa de mijloc din țările în curs de dezvoltare de cele din țările dezvoltate.

Clasa de mijloc a Americii Latine se preconizează că va crește substanțial. Majoritatea clasei mijlocii din America Latină au mai puțin de treizeci de ani. Banca Mondială și Institutul Brookings estimează că clasele de mijloc din America Latină vor crește cu 60-70% în următorii 20 de ani. Aceasta ar însemna o clasă de mijloc latinoamericană în jur de 450 de milioane în 2030, care se apropie de actuala populație a UE [52].

Clasele de mijloc din America Latină au atins un anumit grad de prosperitate economică, dar nu au siguranța locului de muncă precum omologii săi occidentali și mulți dintre ei se tem că se vor întoarce înapoi în sărăcie. Chiar dacă a crescut numărul locurilor de muncă pentru clasa medie în sectorul clasic, încă mulți sunt angajați în sectorul informal.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 210 02.10.2018 11:02:14

Din punct de vedere politic şi economic, clasa de mijloc latin-americană este, de obicei, o circumscripție pentru stabilitate, deşi este dificil să se generalizeze pentru întreaga regiune. Clasele mijlocii în creştere au implicații asupra politicii privind educația, infrastructura, energia şi fiscalitatea.

Țările africane. Natura şi dimensiunea clasei de mijloc africane reprezintă obiect de discuții controversate. Identificarea clasei de mijloc africane comportă dificultăți din cauza lipsei de disponibilitate şi a accesului la date. Estimările făcute variază considerabil ca rezultat al folosirii diferitor criterii de evaluare. În pofida disparităților privind clasa de mijloc africană, totuşi, studiile realizate de-a lungul ultimelor două decenii relevă o creştere a celor care pot fi clasificați ca clasă de mijloc.

Recentele rezultate ale studiului *African Lions: Who are Africa's rising middle class?*(februarie, 2018) relevă că clasa de mijloc africană nu poate fi definită numai în termeni de dolari, existând o diferență substanțială a valorii dolarului în țările respective. Sunt mai mulți factori ce determină apartenența la clasa de mijloc, precum: atitudinile oamenilor în privința banilor, tradiție, branduri, nutriție, educație, aspirații, modul în care îşi văd averea în raport cu ceilalți [53].

Astfel, clasa medie africană a fost definită ca având un venit disponibil (nu cheltuie mai mult decât 75% din venit pe utilități); este angajat sau conduce o afacere, are studii medii sau mai mult.

Pentru a defini parametrii clasei de mijloc africane, au fost utilizate criteriile aplicate de African Development Bank. Definirea de clasa africană se bazează pe valoarea absolută a dolarului, dovedindu-se o măsură utilă pentru compararea şi incluziunea transnațională. Astfel, 60% din totalul populației continentului african se plasează sub pragul sărăciei cu cheltuieli mai mici de 2 $ per persoană pe zi; clasa flotantă reprezintă 20% cu cheltuieli zilnice între 2 şi 4 $ per persoană; clasa medie de jos este de 9% şi cheltuielile zilnice ale căreia variază între 4 şi 10 $ per persoană; clasa de mijloc de sus înregistrează 5% cu cheltuieli zilnice între 10 şi 20 $ per persoană; clasa de sus acumulează 6%, cheltuind zilnic mai mult de 20 $ per persoană [53].

Tabelul 1. **Clasamentele veniturilor din clasă**

Clasamentul de clasă	Paritate a puterii de cumpărare (1 $ USD pe zi)
Sărac	< 2 $ pe zi
Scăzut	2 $ - 10 $
Inferior-mediu	10 $ - 20 $
Superior-mediu	20 $ - 50 $
Ridicat	> 50 $

Sursa: [53].

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 211 02.10.2018 11:02:15

Din perspectiva pronosticurilor de viitor, demografic, clasa de mijloc africană va continua să crească, ca rezultat al sporirii numărului populației tinere, a intensificării procesului de urbanizare și dezvoltării spiritului antreprenorial. Rata de urbanizare a Africii este deja la 37%, comparabilă cu China și mai mare decât India. Pentru perioada 2020-2050 se așteaptă ca Africa să fie cea mai rapidă regiune de urbanizare din lume. Privind spre viitor, putem aștepta îmbunătățirea standardelor de trai, deși, probabil, doar incremental. În pofida provocărilor continue cu care se confruntă populația continentului african, clasa medie se caracterizează prin forța lor puternică și sentimentul de pozitivism și speranță. Acest sentiment de optimism este mai mult determinat de faptul că două treimi din populația africană sunt mai jos de indicatorul 35 de ani, reprezentând un dividend demografic semnificativ și o prognoză pozitivă în termeni de creștere a puterii de cheltuieli [53].

Concluzii. În pofida previziunilor sumbre privind creșterea globală, expansiunea clasei de mijloc pare să continue cu aproape 150 de milioane de oameni pe an. Următorul deceniu ar putea vedea o expansiune mai rapidă a clasei de mijloc decât oricând în istorie. În viitorii câțiva ani, pe baza previziunilor curente, o majoritate de populație a lumii ar putea avea un stil de viață în clasa de mijloc sau și mai bogat.

Se preconizează o realiniere economică cu un centru de gravitate care se va schimba de la Europa spre Asia. În viitor, se așteaptă ca creșterea din clasa de mijloc să vină în principal din Asia. India și China continuă pe traiectoria lor de creștere economică înaltă, împreună cu o creștere a clasei de mijloc.

Fenomenul actual al emergenței clasei de mijloc este apreciat drept un factor de progres social, ce a făcut posibilă apariția unei clase de mijloc înalt educate. Liberalizarea economiei din anii 1990 a favorizat clasa de mijloc atât cantitativ, cât și calitativ. Acumularea bogăției în lume, îmbunătățirea nivelului de trai al populației, evoluția ascendentă numerică a clasei de mijloc în China și India schimbă structura socială a regiunilor lumii. Totodată, determină anumite tendințe socioculturale, precum crearea de noi locuri de muncă, o putere de cumpărare mai mare, progrese considerabile în sfera economiei și în combaterea sărăciei, reducerea inegalităților, completivitate și o dezvoltare a unei piețe interne a consumatorilor, mediu favorabil pentru investiții, accesul femeilor în administrație.

Dinamica emergenței clasei de mijloc va aduce cu sine multiple provocări: de mediu, economice, politice, demografice, sociale. Inevitabil, odată cu ascensiunea clasei de mijloc vor spori emisiile de carbon, va crește longevitatea vieții scăzând natalitatea, guvernele vor fi nevoite să adopte politici ce ar răspunde provocărilor determinate de fenomenul emergenței clasei medii.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 212 02.10.2018 11:02:15

Metodologiile de estimare a clasei de mijloc diferă în funcție de indicatorii care sunt aplicați (bogăția/averea, venitul, ocupația, educația, autoidentificarea, prestigiul ereditar, participarea grupurilor, recunoașterea de către ceilalți, valori, stiluri de viață, consum etc.).

Contribuția pe care o poate aduce clasa de mijloc la dezvoltarea societății trebuie studiată din perspectiva proceselor de globalizare, a coliziilor care se derulează între economiile emergente și economiile avansate. Incluziunea clasei medii trebuie construită în baza eliminării inegalităților veniturilor și a oportunităților, barierelor create în mobilitatea socială, în același timp valorificând beneficiile acordate de globalizare, schimbările în tehnologie și inovație.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Аристотель. Политика. Москва: Мысль, 1983. [Accesat 04.04.2018] Disponibil: www.opentextnn.ru.
2. Scott T. Fitzgerald. Middle classes. [Accesat 24.05.2018] Disponibil: http://www.oxfordbibliographies.com.
3. Giddens Anthony, David Held. Classes, Power and Conflict: Classical and Contemporany Debates. Berkeley: University of California Press, 1982. 640 p.
4. Bottomore Tom. A Dictionary of Marxist Thaught. 2-end edition. Oxford: Blakwell Publishers Ltd., 1983. 662 p.
5. Bradshaw James. A scheme to prevent the running of Irish wools to France: and Irish woolen goods to foreign countries. Humbly offered to the consideration of Parliament. By a Merchant of London. Printed for J.Smith and G.Faulkner, 1745.
6. Hunt Margaret R. The Middling Sort: Commerce, Gender, and the Family in England, 1680-1780. University California Press, 1996. 358 p.
7. Middle class. [Accesat 24.04.2018] Disponibil: http://www.businessdictionary.com/definition/middle-class.html.
8. Middle class. [Accesat 24.04.2018] Disponibil: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/middle-class.
9. Middle class. [Accesat 24.04.2018] Disponibil: https://www.investopedia.com/terms/m/middle-class.asp.
10. Bussolo M., Karver J., López-Calva L.-F. Is there a middle-class crisis in Europe? Thursday, March 22, 2018. [Accesat 11.04.2018] Disponibil: https://www.brookings.edu/blog/future-development/2018/03/22/is-there-a-middle-class-crisis-in-europe.
11. Poverty in Focus. Number 26. International Policy Centre for Inclusive Growth Poverty. Bureau for Development policy, UNDP. October 2013. 40 p.
12. Wright Erik Olin. Class, Crisis and the State. London: New Left Books, 1978. 261 p.
13. Wright Erik Olin. Class Structure and Income Determination. New York: Academic Press, 1979. 270 p.
14. Wright Erik Olin. Classes. London: Verso, 1985. 338 p.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 213 02.10.2018 11:02:15

15. Wright Erik Olin. The Debate on Classes. London: Verso, 1990. 349 p.
16. Wright Erik Olin, Levine Andrew, Sober Elliott. Reconstructing Marxism: essays on Explanation and the Theory of History. New York: Verso,1992. 200 p.
17. Wright Erik Olin. Interrogating Inequality. London: Verso, 1994. 262 p.
18. Wright Erik Olin. Class Counnts: Comparative Studies in Class Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 281 p.
19. Parkin Frank. Marxism and Class Theory: a Bourgeois Critigue. Publischer: Columbia University Press, 1983. 217 p.
20. Parkin Frank. Middle Class Radicalism. Publischer: Manchester University Press, 1968. 207 p.
21. Parkin Frank. Class Inequality and Political Order: Social Stratification in Capitalist and Communist Societies. Publisher: Paladin, 1972. 205 p.
22. Parkin Frank. The Social Analysis of Class Structure. Publisher: Tavistock, 1974. 315 p.
23. Parkin Frank. Class and Stratifications in Socialist Societies. Publisher: Open University, 1981. 31 p.
24. Parkin Frank. Max Weber. Publisher: Tavistock, 1982. 128 p.
25. Parkin Frank. Durkheim. Publisher: Oxford University Press, 1992. 90 p.
26. Kingston Paul. The Classless Society. Publisher: Stanford University Press, 2000. 280 p.
27. Goldthorpe John Harry. Social Mobility and Class Structure in Modern Britain. Publisher: Oxford University Press, 2 edition, 2005. 402 p.
28. Goldthorpe John Harry. On Sociology. Publisher: Stanford University Press, 2 edition. Volume 1, 2006. 312 p. Volume 2, 2007.360 p.
29. Dale L. Johnson. Class and Social Development: A New Theory of the Middle Class. Publisher: SAGE Publication, 1982. 294 p.
30. Gunderson Steve. The New Middle Class: Creating Wages and Wealth in the 21st Century. Publisher: Greenleat Book Group Press, 2013.224 p.
31. Sitaraman Ganesh. The Crisis of the Middle-Class Constitution:Why Economic Ineguality Threatens Our Republic. Publisher: Vintage, 2018. 432 p
32. Tsang Eileen Yuk-Ha. The New Middle Class in China: Consumption. Politics and the Market Economy. Publischer: Palgrave Macmillan, 2014. 240 p.
33. Lopez A. Ricardo, Weinstein Barbara and col. The Making of the Middle Class: Toward a Transnational History. Publischer: Duke University Press, 2012. 448 p.
34. Kharas Homi. The Emerging Middle Class in Developing Countries. March 15, 2010. [Accesat 01.04.2018] Disponibil: http://www.oecd.org/development/pgd/44798225.pdf.
35. Kharas Homi. The unprecedented expansion of the global middle class. An update. Global Economy and Development program. The Brookings Institution. Washington. February 2017. 32 p.
36. Fukuyama F. The Middle-class Revolution. Poverty in Focus. Number 26. International Policy Centre for Inclusive Growth Poverty. Bureau for Development policy, UNDP. October 2013. p. 8-9. 40 p.
37. Europe's shrinking middle class. Eurofound. [Accesat 11.04.2018] Disponibil: https://www.eurofound.europa.eu/publications/blog/europes-shrinking-middle-class.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 214 02.10.2018 11:02:15

38. Roucaute Delphine, Laurent Samuel Qu'est-ce gue la classe moyenne ? [Accesat 18.05.2018] Disponibil: https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2014/09/18.
39. Rise in Families Caught Cheating for Schol Places. Accesat 28.05.2018] Disponibil: www.thisislondon.
40. Mosaic, Grand Index, 2010.
41. Reever Richard. Middle England. They're nicer than you think. New Statesman. Accesat 08.06.2018] Disponibil: https://www.newstatesman.com/politics/2007/10/middle-england-class-social.
42. Savage Mike and col. Social Class in the 21-st Century. Publisher: Pelican, 2015. 480 p.
43. Savage Mike and col. A New Model of Social Class? Findings from the BBC's Great British Class Survey. Experiment. Sociology 47(2), 2013, p.219-250.
44. Sheppard Jill, Biddle Nicholas. Class, capital, and Identity in Australian Society. Australian Journal of Political Science. Volume 52, Issue 4, 2017, p. 500-516.
45. Sheppard Jill, Biddle Nicholas. Social Class in Australia Beyond the „Working" and „Middle Classes". ANUPOL, Report No.19. September, 2015. 24 p. p. 2
46. Wright Mills C. White Collar: American Middle Classes. Oxford University Press, 195. 414 p.
47. Gilbert Dennis L. The American Class Structure in an Age of Growng Inequality. SAGE Publications. 9 editions, 2014. 328 p.
48. Ehrenreich Barbara. Fear of Falling. The Inner Life of the Middle Class. New York, NY: Harper Perennial, 1-st edition, 1989. 304 p.
49. What Determines How Americans Perspective Their Social Class? [Accesat 21.03.2018].
50. Disponibil: http://news.gallup.com/opinion/polling-matters/204497/determines-americans-perceive-social-class.aspx.
51. How well-off is China's middle class? [Accesat 29.03.2018]. Disponibil: https://chinapower.csis.org/china-middle-class/.
52. Zammit-Maempal Karl. The expansion of the middle classes in Latin America. Foreign and Commonwealth Office. 2012. 8p.
53. Ferreira Francisco H.G., Messina Julian, Rigolini Jamele, López-Calva Luis-Felipe, Lugo Maria Ana, Vakis Renos. Economic Mobility and the Rise of the Latin American Middle Class. International Bank for Reconstruction and Development. 2013. 198 p. [Accesat: 29.06.2018] Disponibil: http://siteresources.worldbank.org/LACEXT/Resources/English_Report_midclass.pdf.
54. Hendrik van Blerk. African Lions: Who are Africa's rising middle class? February, 2018. IPSOS Views # 15. [Accesat 10.04.2018]. Disponibil: https://www.ipsos.com.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 215 02.10.2018 11:02:15

PERCEPȚIILE POPULAȚIEI PRIVIND CLASIFICAREA SOCIALĂ ȘI CLASA MIJLOCIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: STUDIU DE CAZ

Ludmila MALCOCI, ***doctor habilitat în sociologie***

Structura de clasă în Republica Moldova. Percepții privind clasele sociale și statuturi sociale. Analiza este făcută în rezultatul datelor colectate în 28 de focus-grupuri organizate cu diferite categorii de populație în funcție de mediul rezidențial, vârstă, statut socioocupațional, venituri.

Majoritatea persoanelor din focus-grupuri au fost de părerea că în societatea moldovenească pot fi diferențiate în prezent doar două clase: cea de sus și cea de jos, sau, mai bine zis, clasa celor bogați și clasa celor săraci. Clasă de mijloc practic nu există. Clasa de sus, a celor bogați, este foarte mică, și include în mare parte elita politică. Clasa de jos, sau a celor săraci, poate fi divizată în mai multe straturi, inclusiv stratul de jos și stratul de sus. Stratul de jos reprezintă persoanele care sunt foarte sărace, nu au un venit stabil, trăiesc din alocații sau subvenții sociale, au un nivel de educație redus. Stratul de sus include persoanele cu nivel de educație mediu sau înalt, statut socioprofesional mediu sau înalt, și care au un venit cât de cât stabil. Stratul de sus, în viziunea participanților la focus-grupuri, va servi în viitor drept bază pentru constituirea clasei medii în anumite condiții politice și economice favorabile. În viziunea participanților la focus-grup clasa de sus constituie în jur de 1-3% din populație, iar clasa de jos – mai bine de 95% din populație.

- *Este clasa de jos și este clasa de sus. Cea de sus se caracterizează prin nivelul de educație și nivelul de trai. Asta de jos se caracterizează prin faptul că nu pot, nu vor, nu au posibilități. De mijloc, eu nu prea văd. Ei nu mai sunt la noi în țară. Ei pleacă. Altundeva. FG, urban.*

- *La noi în mare parte oamenii pot fi împărțiți după cum trăiesc. Mai mulți sunt săraci și foarte puțini sunt bogați. FG, rural.*

- *Suntem o țară agrară, care nu am depășit Evul Mediu, după nivelul de dezvoltare; avem două clase sociale: cea de jos, care constituie 99% – oameni dezavantajați, dezechilibrați, oameni care în mare parte sunt cu mâna pe geamantan de a pleca,* și clasa *de sus sunt 1% – oameni cu posibilități reale, care pot sa-și permită tot ce vor, oameni ce pot sa-și facă dintr-un gând o realitate. FG, rural.*

- În toată lumea civilizată clasa de mijloc a fost baza statului, baza civilizației; la noi în țară, pătura de mijloc de abia-abia se formează. O condiție pentru formarea clasei mijlocii ar fi îmbunătățirea legislației pentru ca oamenii încadrați în businessul mic și mijlociu să fie susținuți, avantajați, să aibă niște

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 216 02.10.2018 11:02:15

oportunități de a contracta niște credite, cu procente foarte reale, ca oamenii să poată investi, să încadreze alți oameni în niște activități, să deschidă noi locuri de muncă. Eu stau cu picioarele pe pământ și nu cred că aceste lucruri pot fi realizate într-un viitor apropiat. FG, rural.

O mică parte din respondenții din mediul rural au menționat că în Moldova există trei clase sociale: de sus, de mijloc și de jos. Clasa de sus ar fi cei de la conducere și care au afaceri, clasa de jos - pensionarii, familiile foarte sărace și clasa de mijloc - intelectualitatea, sau cei care trăiesc doar din salarii (profesorii, medicii, inginerii etc.). Cu toate acestea, în cadrul discuțiilor ulterioare mulți dintre ei s-au contrazis, menționând că un profesor nu poate fi atribuit la clasa medie, dacă nu poate să-și plătească nici serviciile comunale.

- *Eu pot fi inclus în clasa de mijloc, dacă salariul nu-mi ajunge nici de comunale? Cred că salariile ar trebui să corespundă studiilor și capacitărilor, altfel nu putem vorbi despre crearea unei clase medii. FG, rural.*

Vorbind despre factorii care contribuie la distribuirea populației în clase, majoritatea participanților au menționat: nivelul de bunăstare, nivelul de educație, statutul socioprofesional și puterea de cumpărare.

- *Eu sunt vânzătoare de mulți ani. Pot spune că oamenii pot fi împărțiți în cei care au posibilități de cumpărare și care nu le au, cumpără pe datorii. Sau o altă categorie, care nu cumpără niciodată nimic din sat. FG, rural.*

Unii participanți la focus-grupuri și-au exprimat părerea că educația nu întotdeauna este un factor care ar sta la baza distribuirii în clase sociale în Republica Moldova din considerentul că nivelul de studii nu este o componentă indispensabilă a bunăstării sociale.

- *Deseori persoane cu nivel de studii înalt au un nivel de trai foarte sărac. Salariile și veniturile în Republica Moldova nu întotdeauna depind de nivelul de educație. Și acest fapt este un impediment în dezvoltarea clasei medii. FG, urban.*

O parte dintre participanții la focus-grupuri au menționat că în cazul Republicii Moldova ar mai fi un factor care poate contribui la poziționarea în clase, și anume apartenența la clasa politică/partidul de conducere. Ei au menționat că persoanele din mediul de afaceri care fac parte din partidul de la conducerea țării au cele mai mari șanse să devină bogați și să facă parte din clasa de sus.

- *Bogați și săraci - oameni politici/oameni de afaceri și restul care lucrează pentru ei. FG, rural.*

Fiind întrebați cum își închipuie ei clasa medie, majoritatea au indicat drept caracteristici indispensabile: un salariu de cel puțin 10.000 de lei, o afacere în afara salariului, locuință dotată, mașină, ambii soți să aibă un loc de muncă decent. Unii au menționat că studiile nu întotdeauna contează, doar locul de muncă. Acest fapt a scos în evidență încă o dată discrepanțele dintre nivelul de educație și locurile de muncă bine plătite în Moldova.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 217 02.10.2018 11:02:16

- *Indicatori pentru grupul mediu: salariu de cel puțin 10 mii lei. O afacere în afara salariului. Ambii soți să lucreze sau să aibă venituri. Automobil. Locuință dotată. Pe noi, spre deosebire de cei din occident, ne leagă locuința. Studiile nu contează, mai mult locul de muncă (discrepanța dintre studii și locul de muncă). FG, rural.*

Cu referire la corelația dintre clasa socială și statutul social, opiniile participanților la focus-grupuri s-au împărțit. Astfel, mai bine de jumătate din participanți s-au dat cu părerea că statutul social și clasa socială corespund ca noțiuni în mare parte. În viziunea lor, persoanele cu statut social înalt aparțin de clasa de sus și se caracterizează prin: nivel de bunăstare înalt, studii înalte, afaceri, sunt la conducere, au relații și posibilități mari, nu se tem de nimeni și de nimic.

Răspunsurile la întrebarea: Cine sunt persoanele cu statut social înalt în Republica Moldova?

- *Cei cu mari posibilități, cei care ne conduc. FG, urban.*
- *Un om cu studii, un bun organizator, care ocupă post de conducere și nu întotdeauna este cinstit. FG, urban.*
- *Este persoana care prin influența sa materială, culturală și financiară ajung la statutul înalt în societate. FG, urban.*
- *Cei foarte bogați. FG, urban.*
- *Omul care are putere și influență. FG, urban.*
- *Care are de toate, poate de toate, nu se teme de nimeni și de nimic. FG, urban.*
- *Persoana care are un venit maxim, care are un loc de trai favorabil, care ocupă posturi înalte în societate. FG, rural.*
- *Omul cu posibilități, care nu a lucrat niciodată în străinătate, dar a avut venituri suficiente în țară. FG, urban.*
- *Omul care e suficient să dea câteva telefoane ca să rezolve o problemă. FG, urban.*
- *Oamenii care după destrămarea colhozurilor s-au orientat la timp și au știut ce și cum să facă. Ei s-au ales cu pământul cel mai bun, viile mai aproape de sat, cu tehnică agricolă, și altele. Deci în perioada de criză au avut cu ce să se urnească din loc. Mă refer la anii'90. Aceștia erau singurii care au reușit să-și susțină copiii la studii. Asta e la nivel de sate. Dar de fapt sunt oamenii politici, cei cu funcții înalte. FG, urban.*

Unii au asociat statutul social înalt cu persoane care sunt la putere, dar care au furat la timp, sunt șmecheri, obraznici, fără remușcări.

- *Cei care au furat la timp; Oamenii cinstiți sunt mai aproape de mediu, dar sigur nu au cum să ajungă în cea mai înaltă clasă. FG, rural.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 218 02.10.2018 11:02:16

- Șmecherii. FG, rural.
- *Este obraznic, fără rușine, fără carte, fără știință, fără remușcări. Acela-i mai văzut. Un exemplu: primarul cu studii medii, fără multă carte, cu 10 clase, dar a condus satul 10 ani. Moldovenii zic cu prostul să nu te pui, taie poala și fugi. Și-o fugit toată lumea deșteaptă peste hotare. FG, urban.*

Statutul social jos este asociat cu clasa de jos și are toate atribuțiile acesteia: nivel redus de studii, neangajați în câmpul muncii sau beneficiari de subvenții sociale, nivel de bunăstare redus, condiții de trai proaste. Totodată, unii au menționat că statutul social jos este și o consecință a gradului mare de vulnerabilitate a familiei din care provin și care nu i-a putut susține să facă studii adecvate, să aibă un loc de trai și de muncă mai bun.

Răspunsurile la întrebarea: Cine sunt persoanele cu statut social jos în Republica Moldova?

- *Cei care nu sunt angajați în câmpul muncii, deoarece nu sunt locuri de muncă. FG, urban.*
- *Cei care nu au nici măcar ce mânca. Salariul este mic și de multe ori nu atinge nici coșul minim de consum. FG, urban.*
- *Omul care luptă pentru supraviețuire. FG, rural.*
- *Cei care sunt la limita sărăciei. FG, rural.*
- *Necăjiții, care și pâinea o cumpără pe datorie. FG, rural.*
- *Șomerii, care trăiesc din pensii și compensații, care nu au un venit lunar. FG, rural.*
- *Persoanele sărace, poate fără un loc de trai decent, fără serviciu și fără resurse materiale. FG, rural.*
- *După părerea mea, este o persoană fără studii, persoană care nu are loc de muncă, chiar dacă își dorește să muncească. FG, urban.*
- *Persoane care nu au avut ajutor financiar și material de mici copii, care nu au avut susținere nici de la părinți, nici de la stat, nu au avut cu ce face studii mai departe, care nu și-au dat interesul și care n-au avut un loc de muncă stabil, persoanele care sunt întreținute de mai mulți membri în familie. FG, urban.*

Persoanele cu statutul social mediu sunt caracterizate de acești participanți similar persoanelor din clasa medie: nivel de educație mediu sau înalt, statut socioprofesional mediu, salarii suficiente pentru a avea un trai decent. Cei care au un statut social mediu dețin diferite proprietăți, cum ar fi casă/apartament, mașină, au un business din care se întrețin, pot să-și permită să facă reparație în casă sau să plece peste hotare.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 219 02.10.2018 11:02:16

Răspunsurile la întrebarea: Cine sunt persoanele cu statut social mediu în Republica Moldova?

- *Cei care au reușit să termine o facultate, au găsit muncă după specialitate. FG, rural.*
- *Persoanele bine plătite cu câștig meritat. FG, rural.*
- *Care au anumite posibilități materiale și financiare datorită ocupației și educației. FG, rural.*
- *Oamenii care au reușit să obțină studii, care au găsit un loc de muncă plătit la timp, care pot să întrețină o mașină. FG, rural.*
- *Omul care își permite un automobil mai luxos, o casă, un apartament prestigios și are un business cât de mic, are bază. FG, rural.*
- *Persoanele care au salarii lunare stabile și mari, își pot întreține familia, au tehnologii în jurul gospodăriei, o gospodărie,își pot asigura nevoile. FG, rural.*
- *Omul care are un venit, care are posibilități de cumpărare, să facă reparație în locuință, să meargă la muncă peste hotare. FG, urban.*
- *Omul care are venituri ca rezultat al educației și profesiei pe care a însușito, venituri care îi asigură un trai decent. FG, urban.*
- *Este un om care are studii medii cel puțin și e angajat în câmpul muncii, are o leafă cât de cât să-i ajungă pentru întreținere și duce un mod de viață așa mediu. FG, urban.*

Mai puțin de jumătate din participanții la focus-grupuri consideră că, deși s-ar părea că statutul social și clasa socială sunt două noțiuni care ar trebui să se completeze, în societatea moldovenească în tranziție, sensul lor diferă foarte mult. Astfel, în viziunea lor, dacă clasa socială are la bază mai mult statutul social-economic al persoanelor (nivelul de bunăstare), atunci statutul social are la bază mai mult valorile moral-spirituale, relațiile din comunitate, nivelul de cultură și educație al persoanei date, implicarea civică a acesteia, gradul ei de responsabilitate etc. Astfel, participanții la focus-grup au menționat că în Republica Moldova multe persoane din clasa de sus au un statut social mediu sau chiar jos. În același timp, multe persoane din clasa de jos au un statut social mediu sau chiar înalt.

- Nu împart oamenii după bani. Sunt oameni responsabili și iresponsabili. Omul responsabil îl pui în cultură - face cultură, dacă îl pui la curățenie - face curățenie, și ceilalți - unde nu i-ai pune - nu fac față. FG, rural.

- Să luăm, de exemplu, liderul de la noi din sat, are un nivel de bunăstare înalt, dar nivelul educației și caracteristicile civice lasă de dorit. Sunt mult mai reduse decât ale celui mai sărac om care se implică în viața comunității. FG, rural.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 220 02.10.2018 11:02:16

- Eu, ca Primar, mă consider cu statut social înalt, fiindcă am calități civice, intelectuale și profesionale și nimeni nu mă poate umili în raport cu liderul care are mai mulți bani. Eu pot să ies acum în parlament și să țin un discurs, ceea ce nu va face milionarul nostru. Dacă facem o acțiune și oamenii săraci contribuie cu sursele financiare de care dispun ei, atunci ei arată calități civice, ei pentru mine au un statut social înalt, ca oameni. FG, rural.

- Eu nu pot să-l numesc pe fostul profesor, care a rămas singur la bătrânețe și nu are pe nimeni, că este din clasa de jos. La dânsul vine asistenta socială, dar el a fost un om cu carte. El e stimat de cei mai în vârstă. Are un statut social înalt. FG, rural.

- Nu se poate de caracterizat doar după bunăstare. Sunt persoane, care trăiesc numai pentru dânșii. Și noi îi știm. Ei nu au nici o autoritate în sat. De cât să te legi cu ei, mai bine te dai într-o parte. FG, rural.

- Noi avem o echipă foarte bună de activiști civici. Oameni care scriu proiecte, aduc bani în sat, organizează evenimente. Ei sunt de tot felul: mai bogați, mai săraci, profesori, pensionari, dar ei nu sunt indiferenți față de viața din sat. Aceștia au un statut social mediu. Dacă chiar pensia este de 1000 de lei, mai au câștig de la cotă, mai câștigă în proiecte. Principalul e că țin la satul nostru. FG, rural.

- În opinia mea, oamenii cu statut social mediu și înalt sunt cei care se implică activ in viața comunității și nu este importantă partea economică, dar mai importantă - partea spirituală. FG, rural.

În viziunea acestui grup de respondenți, persoanele cu statut social înalt sunt acele persoane care au un nivel de responsabilitate înalt, participă activ la viața comunității, au spirit civic, sunt buni familiști, sunt persoane integre. Ele sunt bine cunoscute pentru realizările lor în comunități și sunt stimate de concetățeni.

Răspunsurile la întrebarea: Cine sunt persoanele cu statut social înalt în Republica Moldova?

- *Lider, om de omenie, bun familist. Își iubește soția și copiii și are grijă de ei. Ce fel de om e acela care vede numai banii și mai mult nimic? FG, rural.*
- *Om cu niște calități personale la care vreai să te raportezi, este un om integru. Tinzi să fii ca el. FG, urban.*
- *Nu este numaidecât o persoană cu funcție înaltă, deși funcția ne poate vorbi despre competența persoanei. FG, urban.*
- *Persoană cunoscută de oameni pentru realizările din teritoriu. Este corectă în ceea ce face și în modul de viață. FG, urban.*
- *Persoană care are capacități de a vedea lucrurile, a înțelege mersul evenimentelor. Nivelul de cunoștințe, educația, informarea individului îl fac să aibă un statut social mai înalt. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 221 02.10.2018 11:02:17

- *Persoană cu valori morale înalte, intelectual care are influență în soluționarea problemelor comunității. FG, urban.*
- *Persoana care deține un statut social înalt trebuie să se conducă de principii morale. Să aibă calități umane, să fie bogat la suflet. Să fie om de omenie. FG, rural.*
- *O persoană cu statut social înalt trebuie să fie educată și performantă în diverse domenii, să fie corect cu toți cei care-l înconjoară. Să aibă și bani, ca să dovedească o anumită poziție materială. Fără dor și poate să aibă studii. FG, rural.*
- *Mai întâi să fie Om, indiferent de funcția pe care o deține. Azi poți fi director, ministru, primar, președinte, dar mâine nu. FG, rural.*

Răspunsurile la întrebarea: Cine sunt persoanele cu statut social jos în Republica Moldova?

- *Statutul social jos e atunci când omul ajunge de nimic, de batjocură. FG, rural.*
- *Cei care se află la limita sărăciei, pământul și grădinile le sunt delăsate, lucrează la cei care au bani, după care îi cheltuie seara la barul din sat. FG, urban.*
- *Sunt persoane lipsite de voință, ele nu caută ieșiri din situații. Unii se complac în starea de sărăcie în care se află și nu vor să întreprindă nimic ca să iasă din ea. De obicei, ei degradează lent până la imoralitate și dispariție fizică. FG, rural.*
- *Un om lenos, nu vrea să lucreze, nu are nici bani, nici serviciu.. Multora li se oferă câte 150 lei pe zi plus mâncare, băutură pentru a munci cu ziua, și ei refuză asemenea oportunitate. FG, urban.*
- *Omul cu statut jos este, după părerea mea, omul care nu prea e stăruitor, care iubește păhărelul și nu iubește să muncească. FG, rural.*
- *Sunt cei care așteaptă să li se dea ceva de către cineva. Așteaptă ca cei de sus să vină să le facă dreptate. Dreptatea ți-o faci, nu ți-o aduce nimeni. Într-un cuvânt omul cu statutul social pe treapta de jos este lenos, fără aspirații. Nu vrea să muncească. Poate să aibă trei facultăți, să fi citit biblioteci întregi, însă nu vrea să producă pentru societate, parazitează. Toată viața va fi treapta de jos. FG, urban.*
- *Statut jos au oamenii care degradează, care nu au scopuri în viață. Paraziți, care așteaptă cineva să le dea. Care nu vor să facă nimic. Așteaptă să le dea ajutoare, îndemnizații. Așteaptă să le dea asistența socială. Da ei nu dau nimic societății. Trebui să contribuie cu puțin. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 222 02.10.2018 11:02:17

Persoanele cu statut social mediu sunt aidoma celor cu statut social înalt: sunt profesioniste, își câștigă cinstit pâinea, se implică în activitatea comunității. Are mai puține realizări decât persoanele cu statut social înalt și este mai puțin activă la nivel de comunitate. Este mai puțin vizibilă la nivel de societate.

Răspunsurile la întrebarea: Cine sunt persoanele cu statut social mediu în Republica Moldova?

- *Învățătorii, medicii. Oamenii cu studii înalte. FG, urban.*
- *Este omul care își câștigă pâinea cu munca sa. Chiar dacă are mai mult ca alții, dar este cinstit și muncește mult. FG, urban.*
- *Persoană onestă, care învață pe alții prin exemplul personal. FG, urban.*
- *Persoana care este profesionistă, se ocupă concret de specificul lucrului său, care este corectă în toate și cum își duce modul de viață, nu numaidecât trebuie să fie populară. FG, urban.*
- *Omul potrivit la locul potrivit, dar nu-i atât de popular în societate. FG, urban.*
- *Omul de nivel mediu social este rezistent, suportă greutățile și merge înainte, nu se împacă cu nevoia. Chiar dacă are salariu mic, el caută să izbutească, să treacă peste obstacole, nu lasă mâinile în jos, muncește, și până la urmă reușește. FG, rural.*
- *El spune: așa mi-i soarta, însă nu vrea să coboare mai jos, ci depune eforturi să urce mai sus. FG, rural.*

Majoritatea respondenților consideră că mărimea grupurilor persoanelor cu statut social diferit depinde de zona în care locuiesc, de amplasarea geografică, de mediul de reședință: urban sau rural, precum și de valorile oamenilor din comunitate etc. Astfel, în viziunea respondenților, ponderea persoanelor cu statut social mediu și înalt este mai mare în comunitățile din zona de nord (85-90%), în localitățile amplasate aproape de orașele mari (80-85%), în orașele mari (80-85%) și în satele mari (75-80%). Acest fapt este explicat de participanții la studiu prin următoarele: oportunități mai mari de angajare în câmpul muncii, posibilități de a obține venituri din mai multe surse (angajarea în mai multe locuri de muncă, gospodăria casnică, afaceri mici etc.), apropierea de piețe de desfacere, accesul la drumuri de importanță națională și internațională, accesul mai mare la informație. Totodată, respondenții au menționat că, în localitățile urbane și rurale mai mari oamenii au posibilități mai mari de a învăța din experiențele pozitive ale consătenilor lor, au relații sociale mai variate și mai puternice și spiritul competitiv este mai dezvoltat: tind să aibă un nivel de viață ca al vecinilor lor sau chiar mai mare.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 223 02.10.2018 11:02:17

- Briceni este un oraș, centru raional, aici e concentrată conducerea. Aici se află procuratura, judecătoria, poliția, aici e vama, e piața raională, sunt magazinele, băncile, telecomunicațiile, rețelele electrice. Oamenii de afaceri de pe loc și funcționarii publici de nivel regional locuiesc în Briceni. Nivelul lor de trai este cu mult mai ridicat decât al oamenilor din sate. FG, urban.

- Cu cât sunt mai multe activități în localitatea dată, este clar că în localitate predomină oamenii cu statut înalt și mediu. FG, rural.

- Consider că persoanele cu statut mediu la noi în comunitate sunt 80%, adică sunt persoanele care trăiesc cu ziua de astăzi, se gândesc la viitor, au un salariu lunar, un loc de muncă permanent, un mic venit din alte cote, pământuri sau alte adaosuri, își pot întreține familiile. FG, rural.

- Omul cu statut social mediu este acel care are gospodărie auxiliară. Este cu cămașa udă în permanență. Muncește de la cinci dimineața și până seara târziu. FG, rural.

Ponderea persoanelor cu statut social jos este mai mare în comunitățile din zona centru și sud (20-25%), în localitățile rurale mici, izolate (25-30%), în orașele mici (25-30%). Acest fapt se datorează în viziunea respondenților: locurilor de muncă reduse, accesului mai limitat la infrastructura de drumuri, la piețe de desfacere și la informație, conexiunilor sociale reduse și spiritului competitiv mai redus.

- Într-o localitate cu o stare mai muribundă predomină oamenii care nu sunt calificați, nu sunt cointeresați intr-o dezvoltare anumită. FG, rural.

- La fel consider că persoanele cu statut jos sunt cei care n-au un loc de muncă, din familii numeroase, unde lucrează numai o persoană care poate să le întrețină, adică sunt persoanele care n-au putere să se ridice mai sus sau n-au dorința. FG, urban.

- Salariile în raionul Strășeni sunt sub media pe republică. Respectiv, și nivelul de trai e sub media pe republică. Mulți au un nivel de salarizare mic, salariile sunt mici si posibilitățile reduse. FG, urban.

Importanța clasei medii și factorii care contribuie la crearea acesteia. Majoritatea respondenților au indicat că existența clasei medii în Republica Moldova, ca și în oricare altă țară, este foarte importantă din următoarele considerente: ea este forța motrice a economiei, este clasa care ține țara, este dovadă a bunăstării și a faptului că țara se dezvoltă. Unii au menționat că clasa de mijloc înseamnă puterea de a influența reformele politice și economice, consolidare și stabilitate.

- Clasa de mijloc este forța motorie a economiei. În toate societățile dezvoltate majoritatea o constituie clasa medie. Ca să fim stabili, avem nevoie de o clasă medie cât mai mare. FG, rural.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 224 02.10.2018 11:02:17

- *Este clasa care ține țara. Pe spatele lor este totul: impozitele, îndemnizațiile. FG, rural*

- *Clasa medie ar fi dovada unei țări dezvoltate. Deocamdată nu putem vorbi de așa ceva în Moldova. FG, urban.*

- *Cu siguranță este nevoie de clasa de mijloc. Clasa de mijloc, după cum ne dăm seama,* înseamnă creștere economică, consum și antreprenoriat, reforme politice și schimbări instituționale. Deci, clasa medie trebuie să atingă cote maxime, astfel încât să putem vorbi de stabilitate și consolidare. FG, urban.

Au fost unii respondenți care nu au putut răspunde la această întrebare. În particular respondenții din cadrul focus-grupului destinat persoanelor din medii vulnerabile au menționat că este bine să fie clasa de mijloc, deoarece ar avea de la cine împrumuta bani în caz de nevoie.

Marea majoritate a respondenților, atât din mediul urban, cât și din cel rural, consideră că sunt importante următoarele criterii pentru a te atribui la clasa medie: studii bune, loc de muncă stabil, posesia unei case, a unei mașini până la 12 ani vechime, venituri suficiente pentru un trai decent, care să poată să-ți permită să te duci la odihnă cu familia de cel puțin 1-2 ori pe an.

- *Studii, încadrat în câmpul muncii sau afacere, casă, masă, loc de trai, familie, să aibă un trai decent, să-i ajungă de alimente, de servicii comunale, de tot. Odihnă, cel puțin de două ori pe an, de îmbrăcăminte, de distracții. FG, urban.*

- *Persoanele din clasa medie trebuie să aibă un nivel de bunăstare suficient pentru a întreține familia, a plăti serviciile comunale, a se odihni. FG, urban.*

- *Pentru a aparține clasei medii, trebuie să ai un venit de circa 17-20 mii lei. Să ai o casă spațioasă – câte o cameră pentru fiecare membru al familiei. Să ai studii cel puțin medii-speciale. Să ai o profesie care îți permite să câștigi bani eficient. Un automobil nu mai vechi de 12 ani. FG, rural.*

Persoanele care muncesc peste hotare, sau au un membru al familiei plecat la muncă peste hotare, au menționat că studiile nu sunt întotdeauna importante pentru a aparține de clasa medie. Cele mai importante sunt locul de muncă, mărimea veniturilor și conexiunile sociale, sau rudele care te pot ajuta. Acestea în mare parte consideră că persoanele plecate la muncă peste hotare ar putea în viitor să se autoidentifice cu clasa medie.

- *Veniturile cu siguranță sunt importante. Din păcate, tot ce am agonisit nu e datorită studiilor. Studiile și educația sunt bune doar pentru a fi om în viață, pentru a ști să te descurci. FG, rural.*

- *Studiile ar fi un criteriu, relațiile dintre rude ca să aibă un suport, o susținere oarecare și cunoștințele care le are el poate peste hotare - ca să-i dea o mână de ajutor. FG, rural.*

În cazul tinerilor de 18-29 de ani, o bună parte au menționat că pentru a nimeri în clasa medie este foarte importantă familia din care provii și studiile.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 225 02.10.2018 11:02:17

- *Nivelul de studii și gradele de rudenie sunt importante. FG, urban.*
- *Sunt total de acord că trebuie să provii din familia potrivită care să-ți ofere toate posibilitățile. FG, urban.*
- În mare parte, persoanele care își permit un trai decent în Republica Moldova au o rudă care este plecată peste hotare și îi finanțează. FG, urban.

Inegalități sociale pe bază de venituri. Rezultatele discuțiilor în focus-grupuri au scos în evidență anumite inegalități în bază de venituri dintre diferite grupuri sociale. La baza acestor inegalități stau nivelul diferit de studii, statut socioocupațional, varietatea surselor de venit etc. Astfel, persoanele cu un nivel de studii și un statut socioocupațional mai înalt din mediul urban au un venit mediu lunar mai mare decât persoanele cu un nivel mai redus de studii și statut socioocupațional care locuiesc în mediul rural. Totodată, persoanele care au în familia apropiată rude la muncă peste hotare au un nivel de bunăstare mai mare decât acelea care trăiesc doar din sursele de venit din Republica Moldova. O anumită diferență de venituri a fost depistată și între persoanele care trăiesc doar din salariu și cele care au mai multe surse de venit, inclusiv terenuri agricole, proprietăți date în arendă, businessuri mici etc. Cu toate acestea, marea majoritate a persoanelor chestionate, indiferent din ce grup social fac parte, nu sunt deloc satisfăcute de bunăstarea familiilor lor și consideră că veniturile lor sunt insuficiente în comparație cu nevoile. Astfel, persoanele cu nivel mediu sau superior de educație, angajați în câmpul muncii, statut profesional înalt sau mediu din mediul urban au menționat că, deși au un nivel de educație înalt și o anumită poziție profesională, salariile lor sunt foarte mici și nu le ajung nici pentru strictul necesar. În special nivelul de bunăstare este redus în familiile tinere care au copii și în familiile monoparentale. Respondenții din acest grup au menționat că ar avea nevoie de cel puțin 10 mii de lei pe lună pe cap de membru de familie pentru a face față tuturor necesităților.

- *Având acasă 3 copii mici, avem necesități mari. Salariul este mic și nu ne permite să ne luăm nici strictul necesar. Consider că pentru familie ar ajunge un venit de 30 de mii de lei. FG, urban.*
- *Sunt de o vârstă mai înaintată și sunt nevoit să lucrez pentru că nu-mi ajunge pensia. Îmi trebuie 100 de lei pe zi pentru medicamente. Vreau să pot să plec la sanatoriu, la pescuit. Pentru o persoană, cred, că e necesar 9-10 mii, dar pentru o familie e puțin. FG, urban.*
- *Noi ne-am deprins să trăim mai modest. Eu aș vrea să nu depind de copiii mei ca să mă întrețină. Asta e important. Noi am trăit cu puținul, am construit case, eram optimiști. Acum tineretul nu are optimism, nu se poate afirma, creditele sunt mari. Ei toți o să plece și o să rămânem doar bătrânii. Ar fi bun un venit de o mie de euro. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 226 02.10.2018 11:02:17

- O familie, ca să aibă un nivel mediu de trai, trebuie ca ambii soți să aibă la 1 mie de euro pe lună, dacă mai au și copii care necesită cheltuieli. FG, urban.

- Salariul 1500 lei merge la servicii comunale, într-o săptămână deja nu mai sunt. Venitul ar trebui să fie măcar de vreo zece mii lei, iar prețurile să nu se mărească. Nu se fac recalculările de salarii. FG, urban.

Persoanele cu nivel mediu sau superior de educație, angajați în câmpul muncii, cu statut profesional înalt sau mediu din mediul rural, de asemenea, au menționat că au salarii foarte modeste și nu le ajung nici pentru strictul necesar. Chiar dacă locuiesc în mediul rural și dispun de o anumită gospodărie auxiliară, respondenții au menționat că aidoma celor de la oraș plătesc serviciile comunale, cumpără majoritatea produselor alimentare de la oraș, își întrețin copiii la studii la oraș, și, deci, cheltuielile lor nu sunt cu mult mai mici. Respondenții din focus-grupuri au indicat că pentru a avea un trai decent ei de asemenea ar avea nevoie de cel puțin 10 mii de lei pe cap de persoană. Unii, care au mai mulți copii, au menționat că ar avea nevoie de vreo 20-25 mii de lei pe lună sau 1000 de dolari.

- Remunerarea profesorilor este foarte joasă, după 27 ani lucrați am 3000 lei. FG, rural.

- Ca oamenii să nu plece, ar trebui să câștigăm nu mai puțin de 1000 dolari. FG, rural.

- Eu am trei copii, cu soțul avem 6 mii lei, îmi ajunge să plătesc gazul și lumina. Pentru produse îmi trebuie vreo 20-25 mii lei. FG, rural.

- Nu sunt satisfăcută, pentru că salariul pe care îl primesc nu-mi asigură bunăstarea, dar ce să mai spunem de cei care nu lucrează nicăieri, nu au posibilitatea să plece? Chiar nu știu, dar e foarte greu. FG, rural.

Persoanele cu nivel redus de educație, poziții sociale joase, șomerii, neangajații în câmpul muncii, pensionarii, atât din mediul urban, cât și din mediul rural, de asemenea au menționat nivelul redus de bunăstare și faptul că ei în mare parte se bazează pe susținerea membrilor familiilor lor. Aceste persoane au spus că ele s-ar mulțumi cu un salariu de 5000-7000 de lei pe lună, care le-ar acoperi cele mai stringente nevoi - plata serviciilor comunale și alimentația.

- Nu sunt satisfăcută. Lucrez în trei locuri. Fac curățenie. Soțul lucrează cu ziua. Nu are întotdeauna câștig. FG, urban.

- Tare mă rog copiii să fie sănătoși. Nu dă Doamne de o boală care să trebuiască bani. Dumnezeu are grijă de toate. FG, urban.

Persoanele care au lucrat sau lucrează peste hotare, de asemenea au indicat, în mare parte, că nu sunt satisfăcute de bunăstarea familiilor lor. În multe familii veniturile sunt sezoniere - lucrează peste hotare câteva luni pe an. Familiile au un nivel de bunăstare mai bun când cineva din casă este plecat la muncă

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 227 02.10.2018 11:02:18

peste hotare și le trimite bani. Dacă familiile au copii mici sau studenți, cineva din familie are o dizabilitate sau este bolnav, nevoile sunt mai mari și nu întotdeauna reușesc să le satisfacă. În viziunea acestor respondenți, veniturile familiilor ar trebui să fie între 10 și 25 mii de lei lunar pentru a face față nevoilor.

- Depinde de sezon. Dacă lucrez la Moscova, am venit mai bun. Fac rezerve. Acum sunt acasă și nu am nimic. FG, rural.

- Bugetul unei familii cu 2 studenți în România - 10-12 mii lei pe lună ar fi suficient, cu prețurile de azi și cu situația care o avem azi, dar mai sunt familii cu copii mici, cu invalizi, care au alte necesități și cheltuieli. FG, rural.

- Vorbim nu de lux, dar de necesitățile rezonabile. Vorbim cu tinerii, familii tinere fără copii de cât ar avea nevoie pentru trai - 10 mii. Stau la gazdă. FG, rural.

- Bunăstarea familiei mele depinde de soț. Soțul este plecat peste hotare. De el depindem. Tot nu este bine. Soțul – acolo, eu – aici. Copii stau fără tată. Foarte greu. FG, rural.

- Este dificil dacă ai copii studenți. Contractul costă 10-14 mii lei. Fetița mea plânge că vrea la muzică. Dar și mie îmi plânge sufletul că nu pot da copilului ce vrea el, profesia care și-o dorește în viitor. Foarte greu. FG, rural.

- Eu am trecut perioada copiilor. Copii sunt mari. Soțul e peste hotare. Situația cât de cât este normală. Salariul meu este mic. Datorită soțului eu mă descurc cu venitul pe care îl am. FG, rural.

- Suntem 3 membri ai familiei. Eu sunt mamă singură. Am mamă de 82 de ani. Am început să construiesc casă pentru a avea o baie și o bucătărie amenajată. Nu știu când va fi aceasta. Am luat credit de la bancă. Statul nu oferă nimic. Abia ne descurcăm cu mâncarea. Copilul, când mă roagă să-i cumpăr un Cristinel de la magazin, parcă vine cerul peste mine. Cred că aș avea nevoie de minimum 10 mii de lei pe lună. FG, rural.

- Situația mea e și mai grea. Băiețelului facem masaj (copil cu dizabilități). Trebuie de schimbat gardul și poarta. Avem o pensie de 600 lei. Salariul este de 5 mii – se oprește impozit aproape 2 mii. Doar de pâine și ceva la pâine ne ajunge. Eu de 2-3 ori pe an trebuie să mă duc la medic. Reabilitarea acolo este degeaba. Da acolo se cheltuie. Cumpără una, alta, căci tu trebuie să cumperi. Am fost la Chișinău la un centru pe strada Grenobl. Acolo, dacă nu ai bani, degeaba te duci. La Chișinău s-au învățat să ceară 200-300 de lei de fiecare procedură. Da eu nu am posibilitatea asta. Dacă nu plătești, se uită la tine parcă nici nu ai exista. Trebuie să-i fac 40 de minute masaj, dar îi fac 20-30 de minute. E greu. FG, rural.

Majoritatea tinerilor chestionați au menționat că au venituri destul de mici, și că sunt ajutați de părinți. Ei consideră că bunăstarea familiilor lor nu este înaltă, ci mai curând redusă, din considerentul că părinții lucrează în câteva locuri, muncesc sezonier peste hotare și tot de abia le ajunge să-și acopere ne-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 228 02.10.2018 11:02:18

voile. În viziunea lor, un nivel de bunăstare înalt ar însemna să aibă personal cel puțin 20 mii de lei lunar.

- Cu venitul meu mă paște sărăcia. Am noroc de părinți care mă ajută, eu am doi copii pe care îi cresc și îi educ de una singură. Cu salariul meu din domeniul învățământului abia de reușesc să mă întrețin pe mine, dar ce aș face cu copiii, dacă n-ar fi părinții mei, care nici ei n-o duc bine. FG, rural.

- Nivelul de bunăstare al familiei mele este unul scăzut, deoarece cu cât mai mult muncește familia mea, cu atât ar trebui să aibă un venit mai mare, dar, din păcate, acest lucru nu se întâmplă. FG, urban.

- Nu cred că familia mea are un nivel de bunăstare înalt, deoarece ea este nevoită să muncească peste hotarele țării, iar banii acumulați ajung pentru acoperirea cheltuielilor. FG, urban.

- Nivelul de bunăstare este scăzut, deoarece necesitățile și cheltuielile depășesc cu mult veniturile familiei respective. Ea este permanent preocupată de câștigul banilor și nu se pot bucura de viață. FG, urban.

Cu referință la sursele de venit, persoanele cu nivel mediu sau superior de educație, angajați în câmpul muncii, cu statut profesional mediu și înalt din mediul urban, au indicat în calitate de sursă principală de venit salariul de funcție. Unii dintre ei, care au pe cineva din familie plecat la muncă peste hotare, au menționat și remitențele ca sursă de venit. Este de menționat că acest grup de respondenți vede o singură posibilitate de a-și mări veniturile – mărirea salariilor.

Persoanele cu nivel mediu sau superior de educație, angajați în câmpul muncii, cu statut profesional mediu și înalt din mediul rural, au indicat drept surse de venit: salariile, gospodăria auxiliară, remitențele, activitatea individuală. În opinia lor, veniturile ar putea fi mărite în condițiile în care statul ar crea condiții mai avantajoase pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu: credite preferențiale, piețe de desfacere etc.

- Nu avem timp liber pentru alte câștiguri. După serviciu, acasă, avem vacă, porc. FG, rural.

- Pe mine mă sponsorizează soțul de peste hotare. FG, rural.

- Salariu îmi ajunge pentru 2-3 zile. În rest, ce mai lucrez sâmbăta și duminica. FG, rural.

- Salariul, vând produse lactate, bani de la băiat (de peste hotare), și soțul mai pleacă pe vară la câștig. FG, rural.

- Salariul, și fiindcă stau în pădure, cresc vite, porci, le vând și fac un ban în plus. Dacă mi-ar fi salariul mai mare, nu m-aș chinui atât. FG, rural.

- Dacă economia va continua să stagneze, bugetul nu se va alimenta și nu vor fi fonduri pentru pensii și ajutoare. Dar trebuie și pe loc de creat condiții ca întreprinzătorii să se dezvolte. De micșorat rata creditelor. FG, rural.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 229 02.10.2018 11:02:18

În cazul persoanelor cu nivel redus de educație, poziții sociale joase, șomeri, neangajați în câmpul muncii, pensionari, sursele de venit sunt în mare parte: pensia, indemnizațiile, ajutoarele sociale, salariile, munca cu ziua, gospodăria individuală. Fiind întrebați ce posibilități ar vedea pentru mărirea veniturilor familiei, mulți dintre ei au menționat mărirea pensiei, indemnizației. Unii au menționat că dacă ar fi mai sănătoși, ar pleca la muncă în alte țări. Alții au indicat că și-ar mări numărul de capete de animale în gospodăria auxiliară, dacă statul ar încuraja asemenea activități.

- *Lasă să pună 20 de lei litru de lapte și vom avea venit. Da așa, ce se întâmplă: sticla de apă e 9-10 lei, laptele costă 3. Puneți 20 de lei litru de lapte și nu trebuie țăranul să muncească nicăieri. Eu aș mai lua o vacă și aș avea cu ce să trăiesc. Stau pe loc, nu merg nicăieri peste hotare și ridic țara. FG, rural.*

Persoanele care au fost în trecut la muncă peste hotare, sau care au pe cineva plecat la muncă peste hotare, au indicat drept surse de venit salariile și remitențele. Unii au dezvoltat și mici afaceri, cum ar fi albinăritul.

În cazul persoanelor tinere, marea majoritate au indicat drept surse de venit salariile și ajutorul de la părinți. Unii mai au venit din remitențele trimise de către soți/soții de peste hotare. Unii tineri au menționat ca au încercat să-și mărească bunăstarea familiei prin dezvoltarea unor întreprinderi mici, dar profitul din aceste activități este destul de mic.

- *Am o întreprindere mică, dar nu am permanent cerere de a efectua lucrări de a produce. Nu sunt comenzi, nu pot asigura o producere continuă, fără întreruperi. Nu-i stabilitate. Dacă nu-i permanent de lucru, nu plătim nici impozitele sociale. Nu primesc pensiile ce li se cuvin oamenii în etate și nu le vom primi nici noi când vom ajunge la vârsta pensionării. Da, în ultimii ani mi-am reparat casa, am modernizat-o, am apă rece și caldă, am baie și veceu cald, am televizor cu ecran plat, mașină de spălat și încălzire centrală și frigider modern – toate le datorăm soțului care mai muncește în Rusia, dar și acolo-i rău, nu mai plătesc cum plăteau. Îl așteptăm acasă și vom trăi cum vom putea. FG, rural.*

Astfel, în rezultatul discuțiilor în focus-grupuri am constatat că, deși există inegalități sociale în bază de venit atât între grupurile cu diferit nivel de educație, cât și între grupurile cu statut socioocupațional diferit și din medii rezidențiale diferite, veniturile continuă să fie destul de mici și nu corespund nevoilor acestor grupuri. În multe cazuri diferențele de studii și statut socioocupațional nu sunt reflectate suficient de bine în salariile persoanelor, acestea fiind nevoite să muncească peste orele de program, să caute alte surse de venit pentru a-și acoperi nevoile. Inconsistența dintre statutul socioocupațional al persoanelor și salarii s-a manifestat în gradul înalt de nemulțumire a respondenților față de veniturile lor și constituie o bază pentru nemotivarea persoanelor tinere

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 230 02.10.2018 11:02:18

de a obține studii înalte și poziții socioocupaționale înalte. În aceste condiții, statul ar trebui să preia funcția de reglementare a situației și să dezvolte politici de stimulare a bazei veniturilor prin sporuri salariale în funcție de calificare, susținerea businessului mic și mijlociu (credite preferențiale, piețe de desfacere), susținerea familiilor cu copii mici și a celor aflate în condiții vulnerabile (pensionari, persoane cu dizabilități etc.).

Inegalități în dotarea locuințelor cu echipament și mobilier. Discuțiile în focus-grupuri au scos în evidență și anumite inegalități în ceea ce privește dotarea locuințelor cu echipament și mobilier modern. Astfel, cele mai satisfăcute de dotarea locuinței lor sunt persoanele cu nivel mediu sau superior de educație, angajați în câmpul muncii, cu statut profesional înalt din mediul urban. Ele au menționat că locuințele lor ar putea fi evaluate cu note de 7-8, pe o scară de la 1 la 10, unde 1 - deloc echipat și 10 - foarte bine echipat. Respondenții au menționat că aceste îmbunătățiri au fost posibile datorită rudelor care lucrează peste hotare sau datorită creditelor de lungă durată de care au beneficiat.

- În ultimii ani am făcut schimbări, dar numai cu ajutorul copiilor. FG, urban.
- *Beneficiez de o ipoteca pe 10 ani. Anul acesta finisez. Și pot spune că, cât de cât am îmbunătățit traiul. FG, urban.*

Persoanele cu nivel mediu sau superior de educație, angajați în câmpul muncii, cu statut profesional înalt din mediu rural, de asemenea au menționat că sunt satisfăcute de dotarea locuințelor lor cu echipament și mobilier și că le-ar putea evalua cu note de 5-7, pe o scară de la 1 la 10, unde 1 - deloc echipat și 10 - foarte bine echipat. Respondenții au menționat că aceste îmbunătățiri au fost posibile datorită rudelor care lucrează peste hotare, datorită acumulărilor de-a lungul anilor sau datorită creditelor de lungă durată de care au beneficiat.

- *Am beneficiat de o ofertă de la Moldtelecom și mi-am luat televizor în rate. Avem internet cu fibră optică. FG, rural.*
- *A venit fiica și a scos toată tehnica veche din casă. Eu țipam ca am adunat toată viața, că era zestrea de la mama, dar ea mi le-a scos pe scări și așa am schimbat tot în casă. FG, rural.*

Persoanele cu nivel mediu de educație, angajați în câmpul muncii, statut profesional mediu, din urban și din rural, au menționat că nu prea sunt satisfăcute de dotarea locuințelor lor cu mobilă și echipament și că locuințele lor sunt la nivel mediu dotate. Cei care au putut să-și îmbunătățească condițiile de trai au reușit doar datorită rudelor care muncesc peste hotare sau creditelor luate și procurării în rate a obiectelor mai valoroase.

- *Tot ce procurăm o facem din credit sau cu ajutorul rudelor care lucrează peste hotare. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 231 02.10.2018 11:02:18

- *Da, am avut posibilitate, am făcut reparație în casă și am dotat cu cele necesare. Pentru aceasta ne-au venit în ajutor rudele. FG, rural.*

- În ultimii 10 ani am făcut reparație la casă și ne-am permis să schimbăm două divane și un aragaz. FG, rural.

- *Am avut posibilitate, am cumpărat o locuință de trai, cu ajutorul părinților. FG, rural.*

- *Am avut posibilitate, în zece ani e posibil ca să strângi să faci o reparație cât de cât, măcar cosmetică la casă, dar și cu ajutorul părinților. FG, rural.*

Persoanele cu nivel redus de educație, poziții sociale joase, șomeri, neangajați în câmpul muncii, pensionari, din urban și din rural, au indicat că sunt total nesatisfăcute de mobilierul și echipamentul tehnic din casă și că în ultimii 10 ani nu prea le-a reușit să îmbunătățească nimic. Unii au menționat că i-au ajutat copiii să schimbe tehnica veche nefuncțională, sau au procurat tehnică la mâna a doua.

- *Nu prea am schimbat nimic în casă. Televizorul are peste douăzeci de ani. Fiica mi-a dăruit o mașină de spălat. FG, urban.*

- *Vecinii mi-au dat un televizor. Mi-au adus și un frigider de la "gumanitarcă". FG, urban.*

- *Dacă cineva a dorit să înnoiască gospodăria, atunci timp de 3-4 ani a adunat nisip, piatră, ciment și cu mâinile proprii a făcut lucrările de construcții. C-am așa, în zece ani reparăm o dată casa. FG, rural.*

Persoanele care au lucrat/lucrează peste hotare sau au un membru al familiei plecat la muncă peste hotare, atât din mediul urban, cât și din mediul rural, în mare parte au indicat că sunt satisfăcute de dotarea locuinței lor. Ei au reușit să renoveze casele, să schimbe mobilierul și tehnica învechită în ultimii ani. Majoritatea dispun de computere, telefoane mobile. Persoanele din mediul rural și-au creat condiții mai bune de trai: și-au construit apeduct, canalizare locală, sistem de încălzire centralizat, veceu și baie în casă.

- *Am făcut casă nouă, așa că totul am procurat ce este mai necesar. Avem televizor, mașină de spălat, frigider. FG, rural.*

- *Dispunem de calculator, mașină de spălat. FG, rural.*

- *Avem Internet, televiziune digitală, telefonie mobilă. FG, rural.*

- *Eu trăiam în casa părintească. Mi-am lăsat copiii și am plecat. Plângeam zi și noapte. Trebuia să adun ceva bani ca să pot repara câte ceva, ca să nu se dărâme casa. Aici, în Moldova, nu am avut șansa de a aduna bani. Numai peste hotare. FG, rural.*

- *Ne facem condiții elementare. Avem boiler în casă. Achităm mult lumina, dar se merită. Ne-a ajutat băiatul, care e plecat în Franța, ca să cumpărăm. FG, rural.*

- *Eu la fel sunt satisfăcută de dotarea locuinței cu echipament și mobilier și cred că în ultimii ani aceasta se va mai moderniza. FG, rural.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 232 02.10.2018 11:02:19

Părerile tinerilor privind dotarea locuinței lor au fost împărțite. Mulți dintre ei nu au o locuință proprie și trăiesc împreună cu părinții sau închiriază. O bună parte din tineri continuă să fie ajutați de către părinți. În condițiile în care părinții lucrează peste hotare și condițiile de trai sunt mai bune. Tinerii care nu au un ajutor de nicăieri o duc foarte greu și încearcă să se descurce procurând mobilier și tehnică de mâna a doua. Tinerii din mediul rural care au o gospodărie auxiliară, au încercat să se întrețină din aceasta, iar salariul l-au acumulat pentru îmbunătățirea condițiilor de trai. Ei au reușit să-și doteze locuința cu echipament de mâna a doua.

- *Puținul pe care l-am făcut a fost cu ajutorul părinților. FG, urban.*
- *Totalmente nu. Multe lucruri de care am nevoie nu se regăsesc în locuința mea: mașină de spălat, aspirator, mobilă nouă etc. FG, urban.*
- *Da, am reușit să schimbăm câte ceva, dar în baza unui credit luat de părinți. FG, urban.*
- *Da, mi-am luat calculator cu banii dați de părinți. FG, urban.*
- În ultimii zece ani mi-am îmbunătățit condițiile de trai, le-am modernizat, peste hotare n-am fost nici la odihnă, nici la muncă. Câștigul l-am investit în condițiile de trai, am apă caldă, rece, frigider modern, dar la mâna a doua, mașina-i veche. FG, rural.

Așadar, putem conchide că nivelul diferit de bunăstare al respondenților din mediul urban și rural a determinat și anumite inegalități în dotarea locuințelor cu echipament și mobilier modern. Astfel, persoanele care au un statut socioocupațional înalt, au rude peste hotare sau singure sunt angajate la muncă peste hotare beneficiază de apartamente/case bine dotate, echipate cu echipament și mobilier modern. Persoanele care au un statut socioocupațional mediu dispun de mobilier și echipament mai învechit, au reușit să doteze doar parțial casele cu echipamente și mobilier modern, și aceasta doar în condițiile în care au pe cineva la muncă peste hotare. În cazul persoanelor cu statut socioocupațional redus, majoritatea au casele dotate cu echipamente și mobilă veche/uzată. Ei își pot permite doar reparația echipamentelor existente sau procurarea unor echipamente la mâna a doua, în condițiile în care nu le pot repara, pe cele pe care le au.

Inegalități în petrecerea timpului liber. Studiul a scos în evidență și anumite discrepanțe și inegalități în petrecerea timpului liber. Astfel, marea majoritate a participanților în focus-grupuri cu nivel mediu și superior de educație, angajați în câmpul muncii, cu statut profesional mediu și înalt dispun de venituri modeste și nu au posibilitatea de a pleca la odihnă cel puțin o dată în an cu familia.

- *Cum să mergi la odihnă dacă salariul nu-ți ajunge? Nu cred că au fost prea mulți în ultimii ani la mare. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 233 02.10.2018 11:02:19

- *Salariul pe care îl am nu-mi permite de a mă odihni măcar la Ucraina. FG, rural.*

- *Am dori să plecăm la mare vara, dar nu ne ajung bani. Ca să poți pleca, trebuie să faci economii tot anul. Dar de unde să economisim? FG, urban.*

Concediile pe care le au le petrec acasă. Mulți dintre ei, în timpul concediilor, fac reparații în locuințe.

- *Nu prea avem posibilitate de a ne odihni. Facem reparație după posibilități, în fiecare vară câte ceva, o cameră-două. FG, urban.*

- *De 3 ani nu am fost la mare. Am avut reparație. Anul trecut am fost la Chișinău, la Acvaparc. Am fost cu copilul. Copilul mi-a pus ultimatum: ori marea, ori Acvaparc. Ne-am dus de dimineață, am fost acolo până seara... ne-am distrat. FG, rural.*

Persoanele din mediul rural lucrează în gospodărie, sau încearcă să se angajeze să facă un ban în plus în timpul concediilor. Odihna cu familia înseamnă pentru majoritatea dintre ei sărbători de familie petrecute împreună acasă sau în mijlocul naturii, sărbătorile din comunitate, vizitele la rude, bunici.

- *Ne odihnim acasă. Avem multe evenimente în sat. Avem Festivalul Busuiocului. El este simbolul satului. FG, rural.*

Unii dintre ei au menționat că au fost în careva excursii organizate în cadrul întreprinderilor în care lucrează, sau se mai duc la unele baze de odihnă din localitățile din apropiere pentru zilele de odihnă.

- *Mai există câteodată posibilitatea de mers la mare, când se organizează excursii în cadrul întreprinderilor. FG, urban.*

- *Mergem la baza de lângă Mărculești "La iepurași". Acolo este bazin și o atmosferă foarte plăcută. Tinerii care au bani se duc la sărbătorile care se petrec acolo. Bătrânii nu prea vin acolo. FG, rural.*

Respondenții cu nivel redus de educație, poziții sociale joase, șomerii, persoanele neangajate în câmpul muncii, pensionarii au menționat că nu au știut și nici nu știu ce înseamnă odihna adevărată, din considerentul că niciodată nu au avut bani pentru așa ceva.

- *Eu nici n-am știut și nici nu știu ce e odihna. N-am nici bani și nici nu știu cum să fac, unii se duc la mare prin alte părți. Eu – la iaz, la pescuit și la pădure după ciuperci. Așa am apucat de la părinți și altceva nu mai știu. FG, urban.*

- *N-am când să mă odihnesc, parcă am timp și nu-l am pentru odihnă. Nu-i timpul cela ca să fim împreună cu copiii la un frigărui, la o înghețată. Eu nu vorbesc de mare, de odihnă specială. Alergăm în mai multe locuri să facem un ban. FG, rural.*

Persoanele care au lucrat peste hotare sau au un membru al familiei care lucrează peste hotare au menționat că se străduie vara să meargă la mare, măcar

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 234 02.10.2018 11:02:19

în Ucraina. Mulți dintre respondenți au indicat că au avut posibilitatea să plece la odihnă în țările în care lucrează rudele lor.

- Fac tot posibilul să mergem la mare cu familia în România, Bulgaria. FG, rural.

- Am fost la Franța și la Italia, fiindcă copiii sunt acolo. Mai ai unde te oploși pe lângă ei. Mă uitam seara, în Italia, cum se plimbă lumea. Și îmi dădeau lacrimile. Merg toți la mare seara. Pensionarii de mânuță. Mă întrebam: oare o să fie așa și la noi? FG, rural.

Totuși, o parte din participanții la focus-grupuri au spus că nu au avut posibilitatea să se odihnească nicăieri până acuma și că încearcă să folosească banii economisiți pentru acoperirea altor nevoi mai importante.

Așadar, putem conchide că inegalitățile în ceea ce privește recreerea sunt determinate în mare parte de veniturile persoanelor. În condițiile în care marea majoritate a respondenților au menționat că veniturile lor sunt mult mai mici decât nevoile, odihna întotdeauna este pusă pe ultimul plan. Doar persoanele care muncesc peste hotare și o parte din rudele lor își pot permite să se odihnească la mare sau la rude în alte țări. Respondenții cu statut socioocupațional înalt sau mediu care muncesc în țară în mare parte își permit să se odihnească în limitele Republicii Moldova pentru perioade scurte de timp. O parte dintre respondenți, în concedii își găsesc locuri suplimentare de muncă pentru a suplini bugetul familiei, iar o altă parte – fac reparații sau muncesc pe loturile proprii de pământ. Persoanele din grupurile cu statut socioocupațional jos în mare parte au menționat că nu s-au odihnit cu adevăratelea niciodată și că unica odihnă sunt duminicile și sărbătorile religioase.

Impactul migrației asupra formării clasei mijlocii. Majoritatea respondenților din focus-grupuri consideră că în ultimii cinci ani numărul persoanelor care pleacă la muncă peste hotare s-a mărit considerabil. Acest fapt este determinat de locurile de muncă limitate, salariile foarte mici, costurile mari de viață în Moldova.

Respondenții au menționat că dacă în trecut cei mai mulți plecau la lucru în Rusia, în ultimii ani se observă o creștere a ponderii celor plecați la muncă în țările Uniunii Europene. O altă tendință observată de către respondenți este și faptul că o bună parte din familii pleacă definitiv cu traiul în alte țări. Astfel, dacă în trecut majoritatea migrau temporar, făceau bani, se întorceau acasă și investeau în proprietăți, mașini agricole etc., în ultimii ani, cei care au plecat în primul și al doilea val de migrație se întorc acasă, vând proprietățile, își iau familiile și pleacă definitiv cu traiul în alte țări. Majoritatea familiilor care

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 235 02.10.2018 11:02:19

migrează nu sunt cele mai vulnerabile, ci oamenii care se puteau descurca și în Republica Moldova. Dar în condițiile în care ei s-au asigurat că în alte țări este o mai mare siguranță în viitor pentru ei și copiii lor, atunci ei iau decizia de a pleca împreună cu familia.

- *Numărul celor care pleacă definitiv din comunitate crește, așa e în toată țara. Ca într-o familie. Un tată bun știe cum să țină copiii acasă. Noi în țara asta nu avem o guvernare care să aibă grijă de copiii ei, ba dimpotrivă, îi trimite să muncească prin țări străine să-i aducă bani. FG, urban.*

- În fiecare săptămână, din Corjeuți spre Paris pleacă trei autocare mari. Lumea pleacă și tot pleacă. Aici de lucru nu-i. Pleacă și satul pustiește. E greu. FG, rural.

- În Briceni, timp de un an de studii au părăsit școala, s-au dus să învețe în țările unde muncesc părinții 53 de elevi, efectivul a două clase școlare. FG, urban.

- *Toți colegii mei de facultate au plecat în străinătate. Doar eu sunt aici angajat, și o colegă care a dezvoltat o mică afacere împreună cu soțul ei. Asta îmi spune ceva. FG, urban.*

- *Peste hotare sunt plecați circa o pătrime din locuitori, adică undeva 1500 de săteni. FG, rural.*

- În raion migrația este în creștere an de an, fiindcă ei nu văd o altă cale de a trăi. Odată ce au fost și au văzut că acolo oamenii au un trai decent, infrastructura este dezvoltată, mulți decid să aleagă viața de emigrant. FG, rural.

- *Sunt mulți din cei care au plecat. După care și-au chemat soțiile, apoi au luat și copiii. Nu cred că se vor mai întoarce. Vin nepoții la bătrâni pe vară, apoi se întorc înapoi în Moscova. FG, rural.*

- *Dacă în trecut lumea mergea mai mult în Rusia, acum se orientează spre Europa. În Rusia lucrează mai mult acei care deja s-au stabilit cu traiul și nu mai vor să se întoarcă. Dar ca să faci un ban – nu se mai merită, mai degrabă îl faci în Europa. FG, rural.*

- *Eu am un vecin care a vândut tractorul, mașina, semănătoarea, cultivatorul și s-a dus și și-a cumpărat casă în Franța. L-am întrebat: "Ioane, ce vă repeziți voi în Franța ceea, ce-ați găsit acolo?" El mi-a răspuns: "Acasă mă odihneam numai noaptea, toată săptămâna lucram și două zile n-aveam cu ce trăi. Da în Franța lucrez 2 zile și o săptămână pot să mă odihnesc că am cu ce trăi." FG, urban.*

Părerile respondenților în focus-grupuri privind impactul migrației asupra comunității lor au fost împărțite. Astfel, o bună parte dintre participanții la focus-grupuri au menționat că migrația are un impact pozitiv atât asupra familiilor acestora, cât și asupra comunității. Astfel, la nivel de familii, crește nivelul de bunăstare: mulți migranți își renovează/cumpără case, cumpără mașini, se duc la odihnă peste hotare, cumpără diferite mașini agricole pentru cultivarea

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 236 02.10.2018 11:02:19

pământurilor. La nivel de comunitate: unii migranți dezvoltă afaceri în localitate și creează locuri noi de muncă; migranții transferă exemple pozitive de amenajare a gospodăriilor, comunității; a crescut nivelul de cultură a oamenilor din localitate; sunt implementate multe proiecte cu ajutorul financiar al persoanelor care lucrează peste hotare.

- *Toată familia mea este peste hotare. Cei de pe loc au o cultură mai înaltă decât noi. Eu dacă vreau să arunc țigara din mașină, feciorul mă oprește și îmi face observație. Ei sunt mai activi, se ajută, se stimează, sunt mai liniștiți, fiindcă acolo îi protejează legile statului. Migranții aduc tare mult beneficiu. În primul rând financiar – susțin bugetul țării. FG, urban*

- *Migranții ne ajută, când avem nevoie de a colecta banii. Noi avem un site unde plasăm informația despre activitățile noastre. Și când avem nevoie de susținere, ne adresăm și la cei plecați. Și fiecare contribuie cu cât poate. FG, rural.*

- *Un gospodar a creat un frigider, a schimbat aspectul satului. Și el s-a întors de peste hotare. FG, rural.*

- *Cei pe care îi cunosc au plecat definitiv din țară, respectiv ei deja au o poziție socială în țara în care au plecat. Dar ei își ajută membrii familiei de aici, din țară, spre exemplu, părinții. FG, urban.*

- *Mai apar mașini noi de ultimă modă, case noi, garduri, verande cu flori, fântâni cum nu erau cu 20 de ani în urmă. De-o plăcere să trăiești. FG, rural.*

- *Sunt schimbări în construcțiile de case. Cei care lucrează peste hotare au casele mai frumoase. FG, rural.*

- *Plusul migrației este că, aflându-se peste hotare, migranții noștri încep a prețui valorile și tradițiile naționale. Când vin acasă, caută brand-uri din Moldova, merg la tot felul de expoziții, concerte etc. Populația locală nu atrage atât de multă atenție la aceste lucruri. FG, urban.*

Însă, alți participanți la focus-grupuri au menționat efectele negative ale migrației. În viziunea lor, în rezultatul migrației, multe familii se destramă, copiii sunt lăsați fără supraveghere și au comportamente dificile, deviante, bătrânii sunt lăsați în voia sorții, satele rămân pustiite. Persoanele care au studii superioare, o calificare înaltă sunt angajate la locuri de muncă necalificate peste hotare și își pierd calificarea. La nivel de țară, pleacă forța de muncă activă, se închid școli și grădinițe, nu are cine munci și nici cine contribui la crearea bugetului statului.

- *Educația copiilor are de pierdut. Unii nici nu frecventează orele, stau la bar. Se pierde familia tradițională moldovenească. FG, rural.*

- *Munca care se prestează acolo nu este una intelectuală. Și nivelul lor intelectual scade. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 237 02.10.2018 11:02:20

- *Migrația creează mari probleme, se micșorează numărul de elevi, se reduce bugetul școlilor, instituțiile se închid, profesori fără locuri de muncă, elevi transportați în alte localități. FG rural.*

- *Migrația aduce mai mult rău decât bine. În școala de 800 de locuri avem doar 377 elevi. Nu avem lună ca un elev să nu plece în Italia și Rusia. Copilul suferă fără părinți. Comportamentul copiilor este deviant dacă nu sunt supravegheați. Ei devin izolați, nu se știe care va fi viitorul acestei generații. FG, urban.*

- *Am trecut prin experiența migrației de muncă. Prin mari încercări trec tinerii părinți. Ei pierd mult în aspect moral, când își lasă copiii pe seama părinților sau a rudelor. Mai târziu, așa a plecat și fiica mea. FG, urban.*

Deși majoritatea celor chestionați și-ar dori ca migranții să revină în țară, aceștia nu s-ar putea manifesta aici în condițiile economice actuale. Respondenții au venit cu câteva exemple din localitățile lor, când familiile s-au întors acasă și au început să dezvolte afaceri, dar foarte repede s-au dezamăgit din cauza legislației greoaie și a sistemului birocratic.

- *Este Ghenadie, care a apelat la programul 1+1 revenind de peste hotare. Muncește mult, e de trei ani pe loc. Toate investițiile pe care le face vor aduce roadă în 6-7 ani, dar în acești ani familia trebuie să trăiască. FG, rural.*

- *Un alt exemplu – proiectul cu bovinele. A intrat în credite mari și nu știe ce să facă. Sau vinde jumate din fermă ca să achite creditele, sau să renunțe. Creditele sunt foarte mari, iar creditorii pot să le mărească fără vreo înștiințare. FG, rural.*

Fiind întrebați, care ar fi poziția migranților în structura socială a localității lor, marea majoritate au menționat că mai înaltă decât a persoanelor care locuiesc în comunitate. Astfel, ei au poziționat familiile migranților între 6 și 7, pe o scară de la 1 la 10, unde 1- poziție socială foarte joasă, și 10- poziție socială foarte înaltă. Această poziție corespunde nivelului clasei medii nucleu în societate.

Solidaritatea comunitară, activismul social și conflictele de clasă. Respondenții au fost rugați să explice ce înseamnă solidaritatea în opinia lor și să măsoare gradul de solidaritate în comunitate pe o scară de la 1 la 5, unde 1- grad redus de solidaritate și 5- grad înalt de solidaritate. În viziunea majorității participanților la focus-grupuri, solidaritate înseamnă valori comune, ajutor reciproc, implicare comună în soluționarea problemelor comunității, activism civic al cetățenilor, consolidare etc. Mai bine de jumătate din participanții la focus-grupuri consideră că nivelul de solidaritate în comunitățile lor este mai curând redus sau destul de redus. Astfel, ei au apreciat gradul de solidaritate între 1 și 2,5. În opinia lor, cu cât nivelul de bunăstare al oamenilor este mai redus, cu atât gradul de solidaritate este mai scăzut.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 238 02.10.2018 11:02:20

- Oamenii sunt mai mult egoişti decât solidari. Aşa este natura. Există o concurenţă. Posibilităţile sunt limitate. Vor mulţi funcţii. O bucată de pâine să muşte din ea. Normal că apare invidie, ură, concurenţă. Solidaritatea dispare. Când oamenii sunt asiguraţi material, ei devin mai blânzi, mai prietenoşi, ei au timp să discute. Devin mai sociabili. Au alte gânduri decât să acapareze ceva. FG, urban.

- Este greu să vorbeşti de solidaritate când stai în rând la poştă, sau la uşa medicului. Cu cât societatea e mai săracă, cu atât şi solidaritatea dispare, pentru că fiecare se gândeşte la propria piele. FG, urban.

- Societatea în care trăiesc eu nu este unită deloc, fiindcă nu ne bazăm pe valori comune, deoarece valoarea ne uneşte şi de aceea apare problema la noi în ţară. FG, urban.

- Dacă e să vorbim de solidaritate în comună, sat, mahala, ea este abia la început, ne aflăm pe prima treaptă, deşi suntem împreună la un pahar de băutură, la jocuri de cărţi şi la petreceri, când e vorba să facem un lucru comun, nu sărim în ajutor. Au fost uitate clăcile, cositul, prăşitul cu hurta. FG, rural.

O bună parte dintre respondenţi consideră că una din cauzele nivelului redus de solidaritate este dezbinarea şi vrajba semănată de partidele politice printre oameni.

- Anenii Noi este un centru raional cu mai multe suburbii. Cred, ceea ce facem noi în Moldova este în premieră. Partidele care se nasc ca ciupercile după ploaie fac dezastru în societate. Societatea din Anenii Noi este ca Uniunea Sovietică, foarte diversă. Am impresia că trăim într-o casă de nebuni unde nu ne auzim şi nu ne înţelegem. FG, urban.

- În ultima perioadă, nivelul solidarităţii scade, chiar în toate localităţile. Apare fenomenul de invidie, urmărirea nivelului material. Ar fi bine să fie o conlucrare, o consolidare între cetăţeni. Atunci mult mai multe lucruri s-ar face. Acum însă vedem mai multă dezbinare între cetăţeni, între culorile politice, între apartenenţe. Este o problemă foarte mare. FG, urban.

- Greu de spus sau de măsurat. În general, acum oamenii sunt foarte răi. Asta mai mult din cauza pluralităţii politice. FG, urban.

Unii respondenţi, în special cei care locuiesc în suburbiile oraşelor, s-au dat cu părerea că nivelul de solidaritate în localităţile lor este destul de redus, deoarece au multe familii venite în sat din alte localităţi. Alţi respondenţi au menţionat că nivelul de solidaritate în comunitatea lor este redusă din cauza că nu au un lider puternic.

- Este nevoie de un lider care să ne unească. Când s-a început restructurarea, a fost la noi în sat unul Bratu, reprezentant al Mişcării de Eliberare Naţională. Lipsesc lideri puternici. FG, rural.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 239 02.10.2018 11:02:20

- Un lider local, care să unească localitatea, care să facă niște schimbări în comportamentul localnicilor. La Cojușna oamenii sunt invidioși, bârfitori. Vrem multe. Așteptăm să ne cadă din pod. Ne uităm, da aista de unde are? Da acela de unde are? Da acela cum are? E specific pentru noi. Este o zicală: Să moară capra vecinului, da a mea – nu. Au fost și situații când au sărit toți la nevoie: accident, boală. Nevoia ne mobilizează. FG, rural.

Totodată, în unele localități, mult mai puține la număr, nivelul de solidaritate a fost apreciat destul de înalt - cu nota 4. Acestea sunt în special comunitățile rurale în care există lideri puternici care au putut consolida în jurul lor oamenii și au implementat multe proiecte în comun, atrăgând investiții din exterior. În aceste localități cauzele comune, cum ar fi aprovizionarea cu apă, reparația drumurilor, a școlilor, grădinițelor i-au consolidat pe localnici, care s-au implicat activ cu contribuții financiare și prin muncă.

- Dacă ne comparăm cu alte sate din jur, atunci se poate spune că suntem solidari. Oamenii s-au consolidat atunci când am pus la cale reparația casei de cultură. Noi am adunat contribuția locală. Așa a fost și cu grădinița. Avem o echipă de 12 primari. Tot satul este împărțit în 12 sectoare și fiecare sector își are câte un primar pe baze obștești pe o lună. Astfel, pe parcursul anului, 12 persoane din fiecare sector îndeplinește funcția de primar pentru sectorul său. Ei colectează bani pentru un proiect oarecare, distribuie ziarul primăriei despre noutățile din sat și activitatea primăriei. FG, rural.

- Avem un sat unit. Bineînțeles că nu toți se implică în viața comunității, dar majoritatea absolută este receptivă – bătrânii, tinerii, profesorii. FG, rural.

- 85% din oameni au spirit civic, participă la salubrizarea cimitirului, tragerea apei, donații, susținere pentru operații. FG, rural.

Cu referință la activismul civic, ca și în cazul solidarității, marea majoritate a respondenților consideră că acesta este mai curând redus sau destul de redus în comunitățile lor și poate fi notat între 1 și 2 pe o scară de la 1 la 5, unde 1 - nivel foarte redus și 5 - nivel foarte înalt. Nivelul redus de activism civic este condiționat, în viziunea respondenților, de bunăstarea materială redusă și preocuparea oamenilor de a avea un loc de muncă și de a câștiga o bucată de pâine, de calitatea liderilor locali, de nivelul de cultură și educație, de nivelul redus de încredere că ar mai putea schimba ceva spre bine și de frica de a fi penalizați ei sau rudele lor de partidele de la conducere.

- Toți sunt atât de cuprinși de probleme, de necesități, că nu merg nici la concerte, spectacole, nici măcar la medic nu se duc. FG, urban.

- În ultimul timp, societatea este destul de pasivă și indiferentă. Chestia asta este condiționată de sărăcie, de lipsa locurilor de muncă etc. Din păcate, sfințim izvorul și peste jumate de an găsim acolo totul distrus. Se repară dru-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 240 02.10.2018 11:02:20

mul în sat, nu are cine schimba cursul râului și drumul se surpă. Dacă lipsește cultura - lipsește tot. Persistă indiferența. FG, rural.

- În Republica Moldova, activismul este slab dezvoltat, iar cetățenii fie că sunt indiferenți, fie că nu cunosc ce posibilități au. În acest sens este de menționat că oamenii se tem să iasă la un protest, pentru a nu fi amenințați de cei de la guvernare cu riscul de a pierde locul de muncă, sau de a se i se fabrica un dosar penal fals. Sau dacă merg la protest, unii nici nu știu care este motivul prezenței lor la asemenea gen de manifestare. Totodată, tot mai puțini tineri se implică în *viața socială și politică. FG, urban.*

- *Nu prea activi. La o curățenie nu-i poți scoate. Numai dacă partidele organizează acțiuni, atunci găsesc timp, pentru că sunt plătiți. Și la proteste au fost mulți activi, care nici nu știau de ce au fost duși acolo. În schimb au fost plătiți, iată și activismul. FG, rural.*

- *Soțul meu a câștigat un proiect prin care să amenajeze o scenă în sat, și cu mare greu a găsit câțiva oameni să-l ajute, pentru că în cadrul proiectului se achitau doar materialele, dar munca de instalare nu. A fost foarte greu. Așa că activismul aproape ca nu mai este. Totul se măsoară în bani. FG, rural.*

- *Zilele trecute, după ploi, a fost nămolit izvorul din localitate, de unde foarte multă lume lua apă, dar nimeni nu a venit cu inițiativa de a-l curăța. A trecut un antreprenor din localitate care a oferit primarului suma de 1000 lei pentru a găsi oameni și a curăța izvorul, altfel nimeni nu ar fi venit cu o asemenea inițiativă. FG, rural.*

În câteva comunități, cu lideri puternici, nivelul de activism civic a fost calificat cu nota 4, sau mai curând înalt. În aceste comunități, cetățenii s-au unit în jurul unor proiecte de infrastructură sau proiecte de cultură inițiate la nivel local, cum ar fi șezătorile, colectarea de istorii povățuitoare de la bătrâni și diseminarea lor etc.

- *Iarna am dorit să renaștem șezătorile de altădată. Am invitat mai multe familii la un gospodar. Și acolo am organizat toată șezătoarea așa cum țineau minte bătrânii. Am pregătit mâncare, am cântat, am cusut. După aceasta familiile care au participat la șezătoare au început singure să organizeze și au invitat oamenii la ei. Cică și ei sunt gospodari și au cu ce servi vecinii. FG, rural.*

- *Noi am pregătit o carte cu înțelepciunea bătrânilor din sat. Tinerii din sat au umblat pe la case și au înregistrat interviuri cu bătrânii. Cele mai frumoase gânduri le-am adunat împreună și am creat cartea. Acum este doar în variantă electronică, dar dacă vom găsi bani, o vom edita. FG, rural.*

- *Dacă este o conducere bună, oamenii se implică. Ei dacă văd că odată au contribuit cu ceva și le-a ieșit frumos, mai departe nu trebuie rugați. Ei știu că banii nu se vor pierde, că lucrează pentru binele satului. FG, rural.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 241 02.10.2018 11:02:20

Cu referință la conflicte sociale, o bună parte dintre participanții la focus-grupuri, atât din mediul urban, cât și din cel rural, s-au dat cu părerea că în Republica Moldova există anumite contradicții dintre clasa de sus, sau cei care dețin toate afacerile și elita politică, și clasa de jos, sau cei care se întrețin doar din salarii sau gospodăriile casnice. Aceste contradicții au la bază distribuirea inechitabilă a valorilor materiale după destrămarea Uniunii Sovietice, pauperizarea intenționată a țăranilor prin atribuirea loturilor de pământ fără utilajul și echipamentele necesare pentru prelucrarea lor și preluarea forțată a acestor pământuri, salarizarea inadecvată a forței de muncă în întreprinderile/instituțiile de stat și private, adoptarea unor legi care favorizează afacerile mari și defavorizează producătorii mici.

- *Acei bogați fac afaceri pe seama celor nevoiași din contul salariilor mici și fluctuației forței de muncă. Din cauza remunerării proaste oamenii în permanență sunt în căutarea unui nou loc de muncă, în timp ce proprietarii businessului își continuă afacerea. Ei constituie vreo zece procente din totalul populației. Ei trăiesc în raionul select, în popor se numește Rubliovka. Au castele, camere de supraveghere, personal de deservire. Pot trăi și peste hotare. FG, urban.*

- În Uniunea Sovietică ne spuneau că sunt exploatatori și exploatați. Acum în Moldova așa și este. Cei care sunt la putere scot totul de pe oamenii simpli. *FG, urban.*

- Țăranul rămâne numai cu munca. Produsul muncii lui abia de-i ajunge să-și asigure existența de la o zi la alta. Exportul și importul produselor se află în mâinile demnitarilor, a persoanelor situate sus. Pe noi, cei de la producere, ne sugrumă, abia de mai răsuflăm. FG, rural.

- În Moldova trăiesc bine cei ce au știut să se învârte. Cei care au muncit cinstit au rămas fără nimic. Ne-au dat bonurile celea de nimic și și-au luat toată bogăția. Bonurile au fost cea mai mare amăgeală. Cine știe unde se mai găsesc acele hârtii? FG, urban.

- *Ce folos că guvernarea a dat pământul la oameni. Ei au zis: "Fă ce vrei cu pământul!" Eu am primit 3 ha. Toată responsabilitatea au pus-o pe umerii noștri. Puteam - lucram, nu puteam - lăsam pământul pârloagă. Un an, doi, trei și pe urmă ne dau în judecată ca mai apoi să-l dăm pe nimic. Unde-i dreptatea? Da chiar cu 3 ha, dacă le lucrez, printre oamenii de mijloc nu poți să fii. Pentru că producția omului se vinde mai ieftin decât cheltuielile ce le face pentru a obține această producție. Unul singur cu 3 ha nu rezistă concurenței. Dacă dai pământul în gospodărie țărănească, la lider, doar liderul poate face parte din clasa de mijloc sau de sus, ceilalți trăiesc cu ceea ce le oferă liderii pentru arendă și abia de le ajunge de la an la an. FG, rural.*

- *Eu am o clasificare mai simplă. Sunt 3 categorii de persoane. Persoane care nu au, care vor și care au. În ultima perioadă se constată că numărul celora*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 242 02.10.2018 11:02:21

care nu au creşte. Statul nu întreprinde nimic în acest sens. Cei care vor nu-şi găsesc realizarea dorinţelor sale. Şi pleacă peste hotare. Ceea ce este un factor negativ pentru societate. Şi cei care au sunt aranjaţi bine mersi. Nu întâmpină dificultăţi şi continuă să se folosească de cei care nu au şi de cei care vor să aibă. FG, urban.

În viziunea celor prezenți la focus-grupuri aceste conflicte sociale ar putea fi soluționate în condițiile în care statul și-ar asuma responsabilitatea de a reglementa și a redistribui veniturile societății astfel ca cei bogați să plătească mai multe impozite, iar cei săraci să beneficieze de salarii în limita necesităților lor stringente.

Bariere în constituirea clasei medii în Republica Moldova. Majoritatea respondenților au menționat că în Republica Moldova există un șir de bariere în crearea clasei medii, și anume:

1) criza mare în sectorul economic, care se manifestă prin lipsa locurilor de muncă, salarii neatractive, mediu neadecvat pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu, lipsa pieţelor de desfacere, discrepanțe mari dintre studiile obținute și ofertele pe piața muncii, plecarea masivă a tinerilor și persoanelor apte de muncă peste hotare.

- *De când e independența la noi, se închid tot mai multe întreprinderi. Nimic nu s-a deschis. Cândva în Floreşti era o mulțime de întreprinderi. Acuma numai magazine și restaurante, FG, urban.*

- *Fără capital inițial e greu de a face ceva. De ar fi statul să dea credite favorabile, cu cota zero sau preferențiale, ne-am gândi la dezvoltarea unor afaceri. FG, rural.*

- Încă o problemă pentru dezvoltarea unor afaceri, în special în mediul rural, este realizarea, piața de desfacere. E greu să investești când nu ești sigur că vei avea cumpărători. *FG, rural.*

- *Locuri de muncă sunt, dar nu sunt atractive, nimeni nu ar vrea să lucreze pentru două mii de lei. Profesorii sunt cu vârstă înaintată, după 50 de ani. Tineretul nu vine în școli și grădinițe. Pe lângă salariu, lucrătorul era asigurat cu spațiu locativ, acum nu mai este așa ceva. FG, urban.*

- *Oamenii nu sunt pregătiți să accepte salariile care li se dau, fiindcă nu le ajunge de minimumul necesar, de aceea ei sunt nevoiți să plece. FG, urban.*

- *Lipsa unor perspective de lucru și manifestare pentru tineri, ceea ce îi determină să plece peste hotare, deoarece ei știu că acolo vor fi asigurați cu tot ce este necesar: muncă, salariu motivant și o viață decentă. FG, urban.*

- *Lipsa susținerii tinerilor specialiști din partea statului, statul nu se face responsabil pentru sărăcia în care trăim și respectiv nu întreprinde nimic pentru ameliorarea situației. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 243 02.10.2018 11:02:21

2) Accesul limitat la servicii de infrastructură și servicii sociale, care se manifestă prin infrastructura de drumuri proastă, infrastructura de apă și canalizare slab dezvoltată sau deloc, în special în mediul rural, serviciile comunale foarte scumpe, lipsa de instituții educaționale, în particular grădinițe de copii, lipsa serviciilor bancare, în special în mediul rural, lipsa unor specialiști calificați în domeniul serviciilor medicale și educaționale.

- *Reparația drumurilor este strict necesară. E imposibil să te deplasezi. În așa condiții nu mai poți dezvolta o afacere. FG, rural.*

- *E necesară infrastructura. Drumuri. Este prima metodă de accesibilitate în orice punct în realizarea oricărui obiectiv, scop care ți-l pui. Dacă drumurile sunt bune oamenii se schimbă. FG, rural.*

- *Serviciile comunale sunt de calitate proastă și foarte scumpe. Aproape tot salariul este cheltuit pe aceasta. Nu ne putem permite să ne alimentăm decent. FG, urban.*

- *Sistemul educațional permanent se reformează, dar nu există o continuitate. FG, rural.*

- *Grădiniță nu este defel. Nu funcționează din 1994. Clădirea necesită reparație. Femeile stau pe acasă cu copiii. Îi mai duc în satele vecine - la Ciobanca, Pănășești. Și acolo nu sunt locuri. Du-te în fiecare zi cu transportul la Pănășești. Dute-vină. În fiecare zi câte 10 lei pentru transport. FG, rural.*

- *Nu sunt specialiști medicali calificați într-un sat așa de mare. Nu avem pediatru, stomatolog, laborant. Ar fi bine să se respecte legea, care îi impune pe cei care studiază la buget să lucreze în sat. Nu putem soluționa această problemă fiindcă salariile sunt demotivante. FG, rural.*

Participanții la focus-grupuri au mai menționat calitatea redusă a serviciilor medicale și educaționale și nivelul înalt de corupție, în special în domeniul serviciilor.

- *La noi totul se măsoară* în bani. Suntem societatea unde predomină banul, tot se cumpără și se vinde. Corupția e împânzită peste tot, birocrația este mare. Nimeni nu se uită la tine până nu fluturi banii, medicii își șterg picioarele de noi. Totul e transformat în afaceri. FG, rural.

Fiind întrebați ce perspective au tinerii în localitățile lor și dacă aceștia pot să se afirme, majoritatea participanților la focus-grupuri au menționat că practic tineretul nu este orientat să se afirme în Republica Moldova. Mulți tineri obțin studii, după care pleacă peste hotare din următoarele considerente: a) ei nu au posibilitatea să muncească după specialitate în Moldova – nu sunt locuri de muncă, b) locurile de muncă existente sunt neatractive, deoarece salariile sunt mici și nu au perspectivă de creștere profesională, c) nu au posibilitate să dezvolte afaceri mici din cauza creditelor neavantajoase, d) serviciile sociale sunt de calitate joasă, e) infrastructura socială este slab dezvoltată etc.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 244 02.10.2018 11:02:21

- *80-90% din tineri vor să plece din sat, mulți și peste hotare. În țară salariile sunt de 3000 lei - foarte mici. Luând in considerație că studiile sunt în mare parte pe bază de contract, care este destul de mare și mulți nu pot să-și permită, părinții plecați la muncă investesc în copii. Toți părinții plecați la lucru peste hotare speră la o viață mai bună pentru copiii lor, investesc în educație, investesc în viitorul lor. FG, rural.*

- *Fiul meu are 17 ani. Anul acesta a spus că nu mai vrea să învețe în Moldova, așa că a plecat în Anglia. Acolo 4 ore lucrează și 4 ore învață. FG, rural.*

În unele localități rurale, unde liderii sunt mai activi, au fost create anumite servicii pentru tineret, astfel, tineretul este mobilizat să participe în diferite activități comunitare.

- *Am avut mai multe proiecte cu implicarea tinerilor. Avem un teatru social, unde participă alături de elevii din școală și oameni din sat. FG, rural.*

- În bibliotecă avem un centru de informare dotat cu calculatoare. Avem 5 calculatoare. Tinerii vin pentru a se juca în internet. FG, rural.

Unii participanți la focus-grupuri, în special din mediul urban, au menționat că tinerii deseori sunt pasivi, nu doresc să participe în diferite proiecte, sau sunt insuficient de pregătiți pentru a se implica.

- *Deși la moment se derulează un șir de proiecte unde se pot implica tinerii, aceștia nu o fac, deoarece sunt insuficienți de pregătiți, sistemul nostru de învățământ nu ține cont de cerințele pieței, de aceea, de multe ori, tinerii sunt acceptați în diferite proiecte, dar ei nu fac față. FG, urban.*

Autopoziționarea respondenților în clase sociale. Respondenții din focus-grupuri au fost rugați să se autoidentifice cu diferite straturi sociale pe o scară de la 1 la 10, unde 1- stratul de jos, și 10- stratul de sus. Studiul a scos în evidență următoarele:

➢ Majoritatea persoanelor cu nivel mediu sau superior de educație, angajați în câmpul muncii, statut profesional înalt s-au autoidentificat cu straturile sociale 6 și 7, ceea ce ar corespunde clasei medii nucleu. Ei au menționat că au studii, au un loc de muncă constant și un salariu stabil. Mulți dintre ei mai au o gospodărie mică pe lângă casă, au pe cineva din familie plecat la muncă peste hotare care le trimite din când în când resurse financiare. Cu toate acestea, unii au indicat că le vine greu să se autoidentifice, din considerentul că după nivelul de educație ei s-ar autoidentifica cu straturile 8-9, după nivelul de salarii – cu straturile 1-2, iar după nivelul de trai în general cu straturile 6-7.

- *Eu nu vreau să zic că duc lipsă de ceva. Cred ca m-aș autopoziționa în straturile 6-7, prin muncă cinstită, prin sudoare. Mă mândresc ca am acumulat totul. Am investit in carte, copii, nepoți, condiții normale de viață. Canalizare, săpun. O viață civilizată. Impozitele plătite cinstit. FG, urban.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 245 02.10.2018 11:02:21

- *După nivelul de salarizare - 2-3, după nivelul de studii - 8-9, restul* - între 6 și 7. FG, urban.

- *Nivelul de educație - 9, după muncă ar fi - 7, dar după nivelul de salarizare - 1-2. FG, urban.*

- *Dacă împărțim straturile* în funcție de salarii, nu cred că fac parte din stratul mediu, *dar nici din cel sărac. Cred că ar mai trebui o categorie între... De ce? Fiindcă salariul meu nu-mi ajunge să plătesc lumina, încălzirea... trebuie de adăugat și al soțului. Numai comunalele să le achităm, dar să mai cumpărăm ceva, mâncare și așa mai departe. Bine că lucrez și eu și soțul, avem unde lucra. Dar să nu avem unde lucra, sau mă uit în comparație cu salariul că vânzătoarea de la magazin are o mie de lei, eu nu-mi închipui cum cu o mie de lei să crești doi copii și să achiți toate comunalele și să te mai îmbraci, și să ieși frumos, și să te mai duci la nunți, cumătrii, zile de nașteri… Trebuie să mai fie o clasă între săraci și medii. FG, urban.*

➢ În cazul persoanelor cu nivel mediu de educație, angajați în câmpul muncii, statut profesional mediu, majoritatea respondenților s-au autoidentificat cu straturile 4-5, ceea ce ar corespunde clasei medii de jos. Ei de asemenea au menționat că au anumite studii, un loc de muncă, dar veniturile sunt mai mici și nu le ajung pentru toate cele necesare. În majoritatea familiilor lucrează ambii soți, iar unii respondenți muncesc la mai multe locuri de muncă și au un venit suplimentar.

- *Avem anumite studii, stagiu de muncă, dar salariile sunt mici, FG, urban.*

- *Soțul este director de școală, a candidat la funcția de primar, dar cu doar câteva voturi nu a câștigat. Eu tot muncesc. Avem casă, mașină veche, dar ne poartă, doi copii sănătoși. Soțul se pricepe bine și în calculatoare, toată lumea îl caută. Mai face un ban și din așa activitate. Deci, în comparație cu alții, ne descurcăm, chiar dacă suntem familie tânără. FG, rural.*

➢ Persoanele cu nivel redus de educație, poziții sociale joase, șomerii, persoanele neangajate în câmpul muncii, pensionarii s-au autoidentificat în mod diferit. Persoanele care au doar venituri ocazionale și mai au și copii mici, acei care locuiesc de unii singuri și nu au nici un suport din partea copiilor au menționat că ei s-ar plasa pe scara 1-2, sau chiar mai jos de 1, ceea ce ar corespunde clasei de jos.

- *Nu știu, cât nu aș lucra, nu-mi ajunge. Mai fac un ban la piață, dar cu doi copii e foarte greu. Vine școala și mă simt atât de prost că copiii mei nu se pot îmbrăca ca alții... FG, urban.*

- *Dacă ne puneți pe scara dintre unul și zece, unii dintre noi care suntem aici am trecut de unul, iar alții nu, dar la sigur că la doi n-am ajuns. FG, rural.*

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 246 02.10.2018 11:02:21

Unii dintre respondenți, care au ieşit la pensie dar sunt angajați în câmpul muncii, s-au autoidentificat cu straturile 2-3. Ei au explicat acest fapt prin aceea că au necesități mici, deoarece copiii sunt deja mari.

- Noi am rămas în doi cu soțul. Copii au plecat. Nu avem nevoie de mult. Sănătate să fie. Poate undeva la nivelul 3. FG, urban.

O parte din pensionari care dispun de o gospodărie auxiliară şi locuiesc împreună cu familiile copiilor lor s-au autoidentificat cu straturile 5-6. De fapt, cercetarea a scos în evidență faptul că deseori legăturile familiale și conviețuirea în familia extinsă sunt un factor care contribuie la depășirea sărăciei pentru cei în situație de risc.

Majoritatea respondenților care muncesc peste hotare, sau au un membru al familiei care muncește peste hotare, s-au autoidentificat cu straturile 6-7, sau clasa medie nucleu. Ei au menționat că muncesc foarte mult, îşi văd rar familia, dar reuşesc să-şi satisfacă majoritatea necesităților, inclusiv cele ce țin de odihnă cu familia. Majoritatea dintre ei investesc în gospodăria proprie sau îşi ajută copiii; au casă renovată şi dotată cu cele necesare, maşină; unii au reuşit să procure tehnica agricolă necesară pentru prelucrarea pământului etc.

- Trebuie să ținem cont de toate aspectele vieții în familie: atmosfera morală, spirituală, relațiile părinți-copii, starea materială, financiară, munca și odihna în zilele de sărbătoare. Dacă vom aduna și analiza relațiile, vom vedea temeinicia și puterea familiei. Cred că familia mea este de nota 6. Banii nu strigă în buzunar și pe cea lume nu merg. Omenia trebuie să stea în capul mesei. Familia mea e de 6. FG, urban.

- Am avut posibilitate de reparație, am cumpărat recent mașină, doar că soțul aproape că nu este acasă. FG, rural.

- Casă, masă, mașină, aprovizionare cu toate serviciile necesare unui trai decent, reparație în casă, renovarea băii, prelucrarea pământului etc. FG, rural.

- Toți ai casei au un venit, casa este reparată, dotată cu cele necesare unei familii în creştere, două maşini, am cumpărat 20 de stupi, pământ. Cam asta e situația. FG, rural.

Tinerii de 18-29 de ani în mare parte s-au autoidentificat cu straturile 6-7, sau clasa medie nucleu. Astfel, aceştia au menționat că au un nivel de educație înalt, dispun de un loc de muncă prestigios. Ei au declarat că în mare parte au obținut suport din partea părinților pentru educație și casă, sau în unele familii cineva din membrii familiei (soțul sau soția) muncesc peste hotare. Unii au menționat că lucrează în câteva locuri pentru a face față nevoilor.

- Venitul obținut este mai mic decât necesarul cheltuielilor. Timpul liber este utilizat in scopul obținerii de venituri suplimentare. FG, urban.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 247 02.10.2018 11:02:22

- *Dispun de un loc de muncă prestigios, am obținut educația cuvenită, am un salariu decent, dar nu am propria locuința, stau încă la cămin. FG, urban.*
- *Poziția respectivă o datorăm în mare parte banilor pe care soțul îi câștigă în străinătate, coletelor pe care părinții mei le trimit din străinătate. FG, urban.*

Tinerii din familii monoparentale, sărace, sau cei care nu au părinți și nu are cine să-i ajute s-au autoidentificat cu straturile 1-2, sau clasa de jos. Au motivat acest fapt prin nevoile mari, salariile mici, lipsa unei susțineri din partea rudelor.

- *Sunt aptă de muncă, sunt angajată, dar cu un salariu de 1500 lei nu poți exista, nu vorbesc de a trăi. Mai ales că pe mine nu are cine să mă ajute, nici părinți nu am, nici rude. FG, urban.*

Așadar, analiza percepțiilor populației privind stratificarea socială și clasa medie în Republica Moldova a scos în evidență polarizarea excesivă a populației în două clase: 1) clasa de sus, care reprezintă un număr foarte mic de persoane cu statut socioocupațional înalt, nivel de bunăstare înalt, implicați în afaceri și în politică, și 2) clasa de jos, care implică un număr impunător de persoane cu un statut socioocupațional jos sau mediu, sunt la pensie, dispun de salarii mici ce nu acoperă nevoile sau beneficiază de prestații sociale, pot avea nivelul de studii diferit. Clasă medie practic nu există, sau este abia la început de formare în straturile de sus ale clasei de jos.

În viziunea respondenților, factorii care contribuie la poziționarea persoanelor în clasa de mijloc sunt: nivelul de studii, gradul de bunăstare materială sau veniturile, statutul socioocupațional și apartenența la partidele de conducere. Cei care se atribuie la clasa medie ar trebui să aibă un salariu de cel puțin 10.000 de lei, o afacere, locuință bine dotată cu echipament modern, mașină nu mai veche de 12 ani, un loc de muncă decent pentru el și soție și cel puțin o dată în an să poată pleca la odihnă peste hotare.

Deși marea majoritate a respondenților au menționat că clasă medie practic nu există în Moldova, fiind rugați să se autopoziționeze pe o scară de la 1 la 10, unde 1 - clasa de jos și 10 - clasa de sus, o bună parte dintre ei, în particular cei cu nivel de educație superior, cu statut socioocupațional înalt, cu case dotate cu echipament și mobilier modern, venituri mai mari și automobile nu mai vechi de 12 ani s-au poziționat pe scările 6-7, ceea ce corespunde clasei medii nucleu. Persoanele care au studii medii sau medii vocaționale,un statut socioocupațional mediu, case mai puțin dotate cu echipament modern, mașini mai vechi de 12 ani s-au poziționat pe scările 4-5, ceea ce corespunde clasei medii de jos, iar persoanele cu nivel de educație redus, statut socioocupațional redus sau pensionarii, cu un venit modest care nu le acoperă nici nevoile de bază, cu case prost echipate, cu mobilier și echipamente s-au autopoziționat pe scările 1-3, ceea ce corespunde clasei de jos.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 248 02.10.2018 11:02:22

Există păreri împărțite privind corelația dintre clase şi statutul social. Unii consideră că aceste noțiuni sunt similare şi cei care sunt din clasa de sus au un statut social înalt şi viceversa. Alții sunt de părerea că sunt două noțiuni diferite: distribuirea în clase are la bază statutul social-economic, iar distribuirea în grupuri cu statut social diferit - valorile moral-spirituale, relațiile din comunitate, implicarea civică şi nivelul de cultură. Unele persoane se pot poziționa în clasa de sus, dar pot avea un statut social jos. În același mod, unele persoane pot fi poziționate în clasa medie sau de jos, dar pot avea un statut social înalt. O persoană poate avea un statut social înalt dacă este activă în comunitate, este un bun familist, are anumite principii morale şi este o persoană integră.

Majoritatea respondenților au declarat că, clasa medie în societate este foarte importantă, deoarece contribuie la stabilitate şi influențează pozitiv reformele sociale, economice, politice. Premisele de bază pentru dezvoltarea clasei medii în Moldova sunt reducerea inegalității sociale în bază de venituri, proprietăți, acces la servicii prin dezvoltarea socioeconomică a țării, promovarea businessului mic şi mijlociu, reglementarea politicilor fiscale în direcția măririi poverii fiscale pentru cei bogați şi reducerii acesteia pentru cei săraci, dezvoltarea sectorului educațional şi adaptarea lui la necesitățile pieței forței de muncă, reformarea politicii salariale în așa fel ca salariile să corespundă nivelului de educație, calificare, statutului socioocupațional şi nevoilor populației.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 249 02.10.2018 11:02:22

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI GENERALE: PREMISE SOCIOECONOMICE ȘI POLITICE ÎN EVOLUȚIA CLASEI MIJLOCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Centrul de Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice și Politice are drept temă de plan pentru perioada 2015-2018 studierea constituirii clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Actualitatea și importanța acestei cercetări este incontestabilă în condițiile transformărilor social-economice și politice care au loc în Republica Moldova odată cu asocierea țării la Uniunea Europeană. Cercetările efectuate în ultimii 25 de ani denotă schimbări esențiale în structura de clasă a populației Republicii Moldova. Astfel, odată cu tranziția la economia de piață s-au format grupuri sociale noi, care se deosebesc prin mărimea veniturilor, proprietăți, studii, putere politică și economică, status social. Apariția grupurilor sociale noi necesită studii aprofundate și complexe în vederea identificării factorilor determinanți ai acestora, mărimii lor, caracteristicilor esențiale, sistemului de valori, stării economice, sociale și politice.

Studierea premiselor creării clasei mijlocii în Republica Moldova este importantă și din perspectiva faptului că o clasă medie puternică este un indicator important al nivelului de bunăstare socioeconomică a țării, precum și al durabilității reformelor efectuate. În conformitate cu teoriile sociologice existente, cu cât clasa medie este mai numeroasă, cu atât gradul de bunăstare al țării date este mai mare, și viceversa.

Actualitatea cercetării rezidă de asemenea și din necesitatea de a elabora și pilota o metodologie de cercetare a stratificării sociale, inclusiv a clasei mijlocii în Republica Moldova. Metodologia în cauză va fi aplicată și pentru cercetările ulterioare ale structurii sociale și va permite studierea în dinamică a constituirii clasei mijlocii din țară.

Problema științifică importantă soluționată în rezultatul cercetării constă în determinarea stratificării sociale în Republica Moldova, identificarea factorilor sociali care determină formarea și dezvoltarea clasei mijlocii și elaborarea recomandărilor practice în vederea creării condițiilor favorabile (la nivel de politici și practici) pentru mărirea ponderii acestei clase.

Pentru a realiza scopul și obiectivele cercetării, a urmări dinamica și tendințele formării și dezvoltării clasei mijlocii, au fost aplicate următoarele metode cantitative și calitative de investigare științifică:

1. Metoda cantitativă *ancheta sociologică* a fost aplicată în baza unui chestionar sociologic pe un eșantion național reprezentativ de 1179 respondenți.

2. Metoda calitativă *focus-grup* a fost aplicată în baza unui ghid de interviuri structurat în 38 de localități urbane și rurale din regiunile Nord, Centru și Sud ale țării. Focus-grupurile au fost organizate cu diferite categorii sociale de populație (conducători/manageri de instituții, întreprinderi, specialiști cu nivel mediu de calificare,

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 250 02.10.2018 11:02:22

muncitori calificați, muncitori necalificați din sectoarele agrar și industrial, șomeri, tineri, femei, persoane vulnerabile, migranți).

3. Metoda calitativă *interviul experților* a fost aplicată în baza ghidului de interviu structurat, fiind intervievați peste 120 de antreprenori, reprezentanți ai businessului mic și mijlociu.

4. Analiza documentelor sociale a inclus datele Biroului Național de Statistică, documente din Arhiva Națională a Republicii Moldova, mass-media.

5. Analiza secundară a datelor. Rezultatele investigațiilor sociologice desfășurate de Centrul de Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice și Politice, Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova în perioada 1976-2018, rezultatele seriei Barometrelor de Opinie, analizele Institutului de Politici Publice, ale altor centre investigative din republică.

În baza examinării opiniilor, atitudinilor, aprecierilor, percepției și doleanțelor reale și potențiale ale respondenților pe diverse probleme de actualitate, a fost acumulată o amplă și importantă bază de date, care reprezintă un indicator veritabil al stării de lucruri și al tendințelor de dezvoltare a țării, un punct de reper întru direcționarea eforturilor și a resurselor umane spre cele mai eficiente mijloace de aplanare și depășire a multiplelor probleme cu care se confruntă la ora actuală societatea moldovenească.

Concluzii în baza cercetării cantitative. Cercetarea sociologică a premiselor creării clasei mijlocii a scos în evidență faptul că în Republica Moldova, în condițiile unei cristalizări reduse a statusurilor sociale, clasele sociale sunt abia la început de formare. Analiza straturilor sociale din perspectiva caracteristicilor clasei mijlocii: status socioprofesional înalt, nivel de educație înalt, nivel de bunăstare înalt denotă unele premise ale formării clasei mijlocii în straturile 4, 5 și 6. Respondenții din straturile 5 și 6 se caracterizează prin status socioocupațional înalt, nivel de educație înalt și nivel de bunăstare redus. Respondenții din stratul 4 se caracterizează prin statut socioocupațional mediu, nivel de educație mediu și nivel de bunăstare medie spre înalt. Respondenții poziționați în straturile de sus au un nivel de securizare socială mai înaltă decât cei poziționați în straturile de jos. Astfel, ei, în mai mare parte, sunt angajați prin contracte de muncă cu perioadă nedeterminată, beneficiază de asigurări sociale și medicale și nu au frică că vor pierde locul de muncă, vor deveni șomeri sau vor fi nevoiți să-și schimbe ocupația. Veniturile persoanelor poziționate în straturile de sus sunt mai mari și corespund în mai mare parte nevoilor lor decât în cazul celor poziționate în straturile de jos. Respondenții din straturile de sus în mai mare parte au un nivel de bunăstare înalt, dispun de case moderne, bine reparate și dotate cu echipament și mobilier modern și au mai mari posibilități de a-și întreține un copil la studii peste hotare, de a pleca la odihnă și cumpărături peste hotare, de a procura o mașină nouă sau mobilier nou și echipament mai performant.

Dezvoltarea clasei mijlocii în Republica Moldova ar fi posibilă în baza populației din straturile 4, 5, 6, care se caracterizează prin nivel de studii înalt și nivel socioocupațional

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 251 02.10.2018 11:02:22

înalt în următoarele condiții: dezvoltarea politicilor salariale și reformarea politicilor de impozitare prin promovarea impozitării progresive a veniturilor; asigurarea distribuirii echitabile a salariilor în funcție de munca depusă; eliminarea corupției din structurile puterii; perfecționarea legislației; asigurarea accesului populației în procesul de luare a deciziilor; crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu; formarea unui mediu transparent pentru dezvoltarea economiei de piață; garantarea condițiilor echitabile pentru asigurarea accesului tuturor cetățenilor la educație și servicii de sănătate. O importanță deosebită în formarea clasei medii o au valorile populației, conștiința economică. Orientarea spre valorile pragmatice ale economiei de piață, sporirea tendințelor de creștere a capitalului uman, social și cultural pot contribui la implicarea activă a populației în dezvoltarea activităților economice.

Concluzii în baza rezultatelor din focus-grupuri. Analiza percepțiilor populației privind stratificarea socială și clasa mijlocie în Republica Moldova a scos în evidență polarizarea excesivă a populației în două clase: 1) clasa de sus, care reprezintă un număr foarte mic de persoane cu statut socioocupațional înalt, nivel de bunăstare înalt, implicați în afaceri și în politică, și 2) clasa de jos, care implică un număr impunător de persoane cu un status socioocupațional jos sau mediu, sunt la pensii, dispun de salarii mici, nu acoperă nevoile sau beneficiază de prestații sociale, pot avea diferit nivel de studii. Clasă mijlocie practic nu există sau este abia la început de formare în straturile de sus ale clasei de jos.

În viziunea respondenților, factorii care contribuie la poziționarea persoanelor în clasa mijlocie sunt: nivelul de studii, gradul de bunăstare materială sau veniturile, statusul socioocupațional și apartenența la partidele de conducere. Cei care se atribuie la clasa medie ar trebui să aibă un salariu lunar de cel puțin 10.000 de lei, o afacere, locuință bine dotată cu echipament modern, mașină nu mai veche de 12 ani, un loc de muncă decent pentru el și soție și cel puțin o dată în an să poată pleca la odihnă peste hotare.

Deși marea majoritate a respondenților au menționat că clasă mijlocie practic nu există în Moldova, fiind rugați să se autopoziționeze pe o *scală* de la 1 la 10, unde 1 - clasa de jos și 10 - clasa de sus, o bună parte dintre ei, în particular cei cu nivel de educație superior, cu status socioocupațional înalt, cu case dotate cu echipament și mobilier modern, venituri mai mari și automobile nu mai vechi de 12 ani s-au poziționat pe scalele 6-7, ceea ce corespunde clasei mijlocii nucleu. Persoanele care au studii medii sau medii vocaționale, un statut socioocupațional mediu, case mai puțin dotate cu echipament modern, mașini mai vechi de 12 ani s-au poziționat pe scalele 4-5, ceea ce corespunde clasei mijlocii de jos, iar persoanele cu nivel de educație redus, status socioocupațional redus sau pensionarii, cu un venit modest care nu le acoperă nici nevoile de bază, cu case prost echipate, cu mobilier și echipamente s-au autopoziționat pe scalele 1-3, ceea ce corespunde clasei de jos.

Există păreri segmentate privind corelația dintre clase și statusul social. Unii con-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 252 02.10.2018 11:02:23

sideră că aceste noțiuni sunt similare și că cei care sunt din clasa de sus au un status social înalt și viceversa. Alții sunt de părere că sunt două noțiuni diferite: distribuirea în clase are la bază statusul social-economic, iar distribuirea în grupuri cu status social diferit - valorile moral-spirituale, relațiile din comunitate, implicarea civică și nivelul de cultură. Unele persoane se pot poziționa în clasa de sus, dar pot avea un status social jos. În același mod, unele persoane pot fi poziționate în clasa mijlocie sau cea de jos, dar pot avea un status social înalt. O persoană poate avea un status social înalt dacă este activă în comunitate, este un bun familist, are anumite principii morale și este o persoană integră.

Majoritatea respondenților consideră că clasa mijlocie în societate este foarte importantă, deoarece contribuie la stabilitate economică și socială și influențează pozitiv reformele sociale, economice, politice. Premisele de bază pentru dezvoltarea clasei mijlocii în Moldova sunt reducerea inegalității sociale în bază de venituri, proprietăți, acces la servicii prin dezvoltarea socioeconomică a țării, promovarea businessului mic și mijlociu, reglementarea politicilor fiscale în direcția măririi poverii fiscale pentru cei bogați și reducerii acesteia pentru cei săraci, dezvoltarea sectorului educațional și adaptarea lui la necesitățile pieței forței de muncă, reformarea politicii salariale în așa fel încât salariile să corespundă nivelului de educație, calificare, statusului socioocupațional și nevoilor populației.

Concluzii în baza intervievării antreprenorilor. Analiza informațiilor statistice despre activitatea micului business și rolul acestuia în constituirea clasei de mijloc și a datelor interviului sociologic ne-au permis să elaborăm următoarele concluzii:

✓ Businessul mic contribuie la creșterea economică, la formarea unui cetățean social activ, asigură procesul de îmbunătățire a calității vieții și creează condițiile necesare pentru dezvoltarea clasei de mijloc.

✓ Formarea și consolidarea businessului mic și mijlociu în perioada stabilizării relațiilor de piață din Republica Moldova a contribuit în mod evident la extinderea sectorului privat al economiei. În urma extinderii micului antreprenoriat, a crescut numărul angajaților din acest sector, care l-a întrecut cu mult pe cel al angajaților de la întreprinderile de stat, iar vânzările realizate de micii antreprenori sunt cu 30% mai mari decât totalul vânzărilor pe țară.

✓ Instabilitatea socială, economică și politică, managementul ineficient, potențialul antreprenorial scăzut și susținerea formală a businessului de toate instituțiile societății formează obstacole serioase în calea dezvoltării și prosperării întreprinderilor mici și mijlocii.

✓ Pentru susținerea dezvoltării businessului mic sunt necesare următoarele măsuri: credite ieftine, leasing-uri, scutiri provizorii de impozite, prelungirea termenelor de achitare a creditelor, crearea de facilități și înlesniri. Populația, în special în zonele rurale, simte nevoia de servicii de cizmărie, croitorie, construcții, de frizerii, de întreprinderi de prelucrare a recoltelor agricole, de producere a materialelor de construcții. Dezvoltarea întreprinderilor businessului mic și mijlociu poate contribui la satisface-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 253 02.10.2018 11:02:23

rea acestor necesități și creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă, a veniturilor oamenilor și, în final – la îmbunătățirea calității vieții și la dezvoltarea clasei mijlocii. Eficiența businessului mic și mijlociu poate fi asigurată în baza algoritmizării proceselor de modernizare a sistemului juridic, înlăturării barierelor administrative, elaborării și implementării mecanismelor de finanțare.

Se impune soluționarea unor probleme primordiale cum sunt:

- lipsa populației apte de muncă;
- dezvoltarea unor noi forme de business (recreere, odihnă, turism de afaceri etc.);
- dezvoltarea întreprinderilor mici de prelucrare a materiei prime agricole;
- reducerea riscului de a investi în afacere, din banii câștigați peste hotare.

Aceste măsuri vor contribui la sporirea eficienței activității antreprenorilor, vor facilita formarea unui spațiu preferențial pentru dezvoltarea businessului, vor mări importanța socială a antreprenoriatului, vor exercita influențe benefice asupra dezvoltării durabile a businessului mic, vor contribui la identificarea și dezvoltarea formelor optimale de dezvoltare a businessului mic, vor consolida motivația antreprenorilor și a angajaților pentru a stimula eficiența activității lor. În așa mod, pentru o dezvoltare activă a businessului mic, în afară de condițiile favorabile, interne și externe, sunt importante: statusul și prestigiul activității de antreprenoriat; garanții sociale; susținerea lui din partea diferitor grupuri și instituții sociale, dezvoltarea motivației pentru sporirea rezultatelor activității. Toate acestea pot asigura realizarea potențialului antreprenorial al omului, formarea condițiilor de dezvoltare și funcționare eficientă a businessului mic și mijlociu.

Potențialul social al businessului mic și mijlociu contribuie la încadrarea armonioasă a Republicii Moldova în sistemul social-economic al Uniunii Europene, la dezvoltarea concurenței loiale, la elaborarea și aplicarea inovațiilor, asigurarea stabilității sociale a societății, la o diviziune chibzuită a muncii, la o mobilitate înaltă a resurselor umane și orientarea spre societate a complexului economic al statului.

Întreprinderile micului business reprezintă viitorul economiei și oferă celor antrenați în sfera lor posibilități de manifestare a abilităților și talentului. În toată lumea, businessul mic și mijlociu reprezintă baza constituirii clasei mijlocii. Dezvoltarea micilor afaceri va asigura cetățenii cu locuri de muncă bine plătite, va contribui la ridicarea calității vieții. Practicarea businessului creează pentru cetățeni avantaje economice și sociale, care trebuie valorificate prin instruirea economică a populației.

* * *

Cercetarea sociologică a premiselor creării clasei mijlocii a scos în evidență faptul că în Republica Moldova, în condițiile unei cristalizări reduse a statusului social, clasele *sociale* sunt abia la început de formare. Constituirea clasei mijlocii este îngrădită de nivelul mare al sărăciei condiționat de costul redus al muncii, inclusiv în rândurile lucrătorilor calificați; mobilitatea socială redusă și oportunitățile limitate ale persoanelor din straturile de jos de a se ridica pe scara socială; disfuncționalitatea mecanis-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 254 02.10.2018 11:02:23

mului motivațional de a crește capitalul uman, social și cultural; devalorizarea studiilor ca factor esențial al creșterii profesionale și a sporirii nivelului de bunăstare; nivelul înalt al economiei tenebre, ce duce atât la reducerea salariilor legale și a asigurărilor/beneficiilor sociale ale populației, cât și la posibilități limitate de angajare în bază legală, creează bariere pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu și provoacă tensiuni sociale; criza sistemului de drept, justiția selectivă și legislația imperfectă; nivelul înalt de corupție în toate structurile puterii și imitarea luptei cu corupția, fapt ce provoacă luarea unor decizii politice și economice netransparente.

Clasa mijlocie poate să se dezvolte în baza straturilor de populație cu nivel de studii mai mare decât medii și status socioocupațional înalt în următoarele condiții: dezvoltarea politicilor salariale și reformarea politicilor de impozitare prin promovarea impozitării progresive a veniturilor; asigurarea distribuirii echitabile a salariilor în funcție de nivelul de educație, statusul socioprofesional și munca depusă; eliminarea corupției din structurile puterii; perfecționarea legislației; asigurarea accesului populației la luarea deciziilor; formarea unui mediu transparent pentru dezvoltarea economiei de piață și crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu; garantarea condițiilor echitabile pentru asigurarea accesului tuturor cetățenilor la educație și servicii de sănătate; promovarea valorii studiilor și sporirea conștiinței economice a tineretului, în vederea orientării lor spre valorile pragmatice ale economiei de piață.

Pe data de 23 februarie 2017, Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice și Politice a organizat Conferința științifică internațională „Inegalități sociale în Republica Moldova. Premise ale constituirii clasei mijlocii", care a întrunit sociologi, economiști, politologi, demografi, juriști din țară și de peste hotare (Federația Rusă, România, Ucraina, Belarus, Kazahstan ș.a.). Discuțiile în cadrul acestui forum științific s-au axat atât pe principiile teoretice și metodologice de studiere a clasei mijlocii cât și pe identificarea factorilor economici și socioculturali ai constituirii acestei clase importante pentru stabilitatea oricărei societăți.

Studiul asupra clasei mijlocii sugerează următoarele căi ce favorizează creșterea acesteia:

- evaluarea impactului succeselor/insuccesselor reformelor efectuate în sfera socioeconomică;
- îmbunătățirea abordării metodologice în domeniul evaluării sărăciei multidimensionale și monitorizarea performanței în domeniu;
- dezvoltarea politicilor salariale și reformarea politicilor de impozitare prin promovarea impozitării progresive a veniturilor;
- asigurarea distribuirii echitabile a salariilor în funcție de munca depusă;
- modificarea sistemului actual de salarizare, ținând cont de experiența relevantă și standardele sociale ale Uniunii Europene;
- eliminarea corupției din structurile puterii de stat;
- perfecționarea cadrului legislativ;

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 255 02.10.2018 11:02:23

- asigurarea accesului populației în procesul de luare a deciziilor;
- implementarea politicilor ce stimulează sectorul privat;
- crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea businessului mic și mijlociu;
- organizarea unui flux continuu de informare a tinerilor privind oportunitățile de implicare în afaceri;
- formarea unui mediu transparent pentru dezvoltarea economiei de piață;
- aplicarea în practică a politicilor ce promovează urbanizarea;
- creșterea și consolidarea clasei de mijloc rurale prin: investiții în mediul rural, dezvoltarea proiectelor regionale rurale, dezvoltarea infrastructurii în mediul rural, accesul fermierilor la credite ieftine și garantate, dezvoltarea eco și agroturismului;
- stimularea creșterii economice prin dezvoltarea continuă a businessului mic și mijlociu, inclusiv în sectorul agricol, promovarea unor programe specifice de dezvoltare a infrastructurii sociale la nivel teritorial;
- orientarea populației spre valorile pragmatice ale economiei de piață;
- garantarea condițiilor echitabile pentru asigurarea accesului tuturor cetățenilor la educație și servicii de sănătate;
- sporirea tendințelor de creștere a capitalului uman, social și cultural;
- asigurarea creșterii potențialului uman prin asigurarea unui nivel de educație calitativ, prin care populația poate accede în clasa mijlocie și își poate menține poziția sa ierarhică socială;
- crearea unui spațiu educațional și informațional pentru facilitarea căutării și aplicării business-informației actuale;
- asigurarea unui sistem eficient de asistență socială și servicii destinate grupurilor cu venituri mici;
- perfecționarea sistemului de asigurări sociale (inclusiv majorarea, indexarea, recalcularea cuantumului stabilit de pensii în dependență de stagiul de muncă și de cotizare);
- promovarea sistemului de înlesniri sociale pentru persoanele încadrate în muncă, inclusiv pentru alimentație, plăți comunale etc.;
- valorificarea potențialului mass-mediei în reflectarea problemelor ce țin de stratificarea socială, inegalitatea socială, calitatea vieții și nivelul de trai;
- implicarea sectorului asociativ în diminuarea inegalității sociale;
- crearea condițiilor de valorificare a potențialului uman al persoanelor cu dizabilități;
- valorizarea culturii ca element-cheie de transformare și umanizare a societății.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 256 02.10.2018 11:02:23

GENERAL CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS: SOCIOECONOMIC AND POLITICAL PREMISES WITHIN MIDDLE CLASS EVOLUTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The Center for Sociology and Social Psychology of the Institute for Legal and Political Research has as a plan theme for the period 2015-2018 to study the establishment of the middle class in the conditions of society transformation and the association of the Republic of Moldova with the European Union. The actuality and importance of this research is indisputable in the context of the social-economic and political transformations taking place in the Republic of Moldova with the country's association with the European Union. The researches carried out in the last 25 years denote essential changes in the class structure of the population of the Republic of Moldova. Thus, with the transition to the market economy, new social groups have emerged, differing in the amount of income, property, studies, political and economic power, social status. The emergence of new social groups requires in-depth and complex studies to identify their determinants, their size, essential characteristics, value system, economic, social, and political status.

The study of the prerequisites for the creation of the middle class in the Republic of Moldova is also important in view of the fact that a strong medium class is an important indicator of the socio-economic level of the country as well as of the sustainability of the reforms carried out. In accordance with existing sociological theories, the higher the average class, the higher the welfare state of the given country is, and vice versa.

The actuality of the research also resides in the need to develop and pilot a methodology for social stratification research, including the middle class in the Republic of Moldova. The methodology will also be applied to further research within social structure, including the middle class, and will allow the dynamic study of the middle class formation in the country.

The important scientific problem solved in the result of the research is the determination of the social stratification in the Republic of Moldova, the identification of the social factors that determine the formation and the development of the middle class and the elaboration of practical recommendations for creating favorable conditions (regarding policies and practices) for increasing the weight of this class.

In order to achieve the aim and objectives of the research, to follow the dynamics and tendencies of the formation and development of the middle class, the following quantitative and qualitative methods of scientific investigation were applied:

1. The quantitative method of *sociological survey* was applied on the basis of a sociological questionnaire on a representative national sample of 1179 respondents.

2. The *focus group* qualitative method was applied on the basis of an interview guide structured in 38 urban and rural localities in the Northern, Central and Southern regions of the country. Focus groups were organized with different social

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 257 02.10.2018 11:02:23

categories of population (directors/ managers of institutions, enterprises, middle-level specialists, skilled workers, unskilled workers in the agrarian and industrial sectors, unemployed, young people, women, vulnerable persons, migrants).

3. The *expert interview* qualitative method was applied on the basis of a structured interview guide, with a total of 120 entrepreneurs, representatives of small and medium business.

4. The *analysis of social documents* included the data of the National Bureau of Statistics, documents from the National Archives of the Republic of Moldova, mass-media.

5. Secondary data analysis. The results of the sociological investigations carried out by the Center for Sociology and Social Psychology of the Institute for Legal and Political Research, the Association of Sociologists and Demographers of the Republic of Moldova between 1976-2018, the results of the Opinion Barometer series, the analyzes of the Institute for Public Policies and other investigative centers in the republic.

Based on the examination of the opinions, attitudes, appreciations, perceptions and real and potential wishes of the respondents on topical issues, a large and important database has been accumulated, which is a true indicator of the state of affairs and development trends of the country, a landmark for directing human efforts and resources towards the most effective ways to seclude and overcome the many problems that Moldovan society is currently facing.

Conclusions based on the quantitative research. The sociological research of the premises of the formation of the middle class has highlighted the fact that in the Republic of Moldova, in the conditions of a reduced crystallization of the social statuses, the social classes are only at the beginning of their evolution. The analysis of social layers in terms of the characteristics of the middle class: high socioprofessional status, high level of education, high welfare level denotes some prerequisites of middle class formation in the layers 4, 5 and 6. Respondents in layers 5 and 6 are characterized by high socio-ocupational status, higher level of education and low welfare. Respondents in the layer 4 are characterized by average socio-occupational status, average level of education and medium to high welfare. Respondents positioned in the top layers have a higher social security level than those placed in the lower layers. Thus, for the most part, they are employed through work contracts of indefinite duration, they have social and medical insurance and are not afraid of losing their job, become unemployed or might have to change their occupation. The income of the persons placed in the upper layers is higher and corresponds largely to their needs than to those placed in the lower layers. Respondents in the upper layers mostly have a high level of well-being, they have modern, well-repaired houses equipped with modern equipment and furniture and have greater opportunities to maintain a child abroad, to go on a vacation and shopping abroad, to purchase a new car or new furniture and more efficient equipment.

The development of the middle class in the Republic of Moldova would be possible based on the population of the layers 4, 5 and 6, characterized by a high level

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 258 02.10.2018 11:02:24

of education and a high socio-occupational level under the following conditions: the development of wage policies and the reformation of tax policies by promoting progressive taxation of income; ensuring the fair distribution of wages according to the work done; eliminating corruption in the structures of power; improving legislation; ensuring people's access to decision-making; creating favorable conditions for small and medium business development; creating a transparent environment for the development of the market economy; guaranteeing fair conditions for ensuring that all citizens have access to education and health services. Of particular importance in the formation of the middle class are the values of the population, the economic consciousness. Orientation towards the pragmatic values of market economy, increasing the trends of human, social and cultural capital growth can contribute to the active involvement of the population in the development of economic activities.

Conclusions based on the results of focus groups. The analysis of population perceptions on social stratification and middle class in the Republic of Moldova highlighted the excessive polarization of the population in two classes: 1) the upper class, which represents a very small number of persons with high socio-occupational status, high level of welfare, involved in business and politics, and 2) the lower class, involving a large number of people with low or medium socio-economic status, are retired, have low wages, do not meet their needs or benefit from social benefits, may have different level of studies. The middle class practically does not exist or is just beginning to be formed in the top layers of the lower class.

The respondents' view states the fact that the factors which contribute to the positioning of people into the middle-class are: the level of education, the degree of material well-being or income, the socio-occupational status and the membership in the leading parties. Those who are assigned to the average class should have a monthly salary of at least 10,000 lei, a business, a dwelling well equipped with modern equipment, a car no older than 12 years, a decent job for him and his wife, and at least once a year to go on a vacation abroad.

Although the vast majority of respondents mentioned that a middle class practically does not exist in Moldova, they are asked to self-position on a scale from 1 to 10, where 1 - the lower class and 10 - the upper class, a good part of them, especially those with a higher education level, with a high socio-occupational status, houses with modern equipment and furniture, higher incomes, and cars no older than 12 years positioned themselves on the 6-7 scales, which corresponds to the middle core class. Individuals with medium or vocational education, an average socio-occupational status, less-equipped homes, cars older than 12 years were positioned on the 4-5 scales, which corresponds to the lower middle class, and those with a low level of education, low socio-occupational status, or retired people, with a modest income that does not cover their basic needs, poorly equipped homes, furniture and equipment positioned themselves on scales 1-3, which corresponds to the lower class.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 259 02.10.2018 11:02:24

There are segmented views on the correlation between classes and social status. Some consider that these concepts are similar and that those in the upper class have a high social status and vice versa. Others believe that there are two different notions: class distribution is based on socio-economic status, and distribution in groups with different social status based on moral-spiritual values, community relations, civic involvement and culture. Some people can position themselves in the top class but may have a lower social status. In the same way, some people can be positioned in the middle or lower class but can have a high social status. A person can have a high social status if he is active within his community, is a good family guy, possess moral principles and integrity.

Most respondents believe that the middle class in society is very important because it contributes to economic and social stability and positively influences social, economic, political reforms. The basic prerequisites for the development of the middle class in Moldova are the reduction of social inequality based on income, property, access to services through the socio-economic development of the country, the promotion of small and medium business, the regulation of tax policies towards increasing the tax burden for the rich, the development of the educational sector and its adaptation to the needs of the labor market, the reform of the wage policy in such a way that salaries correspond to the level of education, qualification, socio-occupational status and the needs of the population.

Conclusions based on interviewing entrepreneurs. The analysis of the statistical information about the activity of the small business and its role in establishing the middle class and the data of the sociological interview allowed us to draw the following conclusions:

✓ Small business contributes to economic growth, to the formation of an active social citizen, ensures the process of improving the quality of life and creates the necessary conditions for the development of the middle class.

✓ The formation and consolidation of the small and medium business during the stabilization of the Moldovan market relations has obviously contributed to the expansion of the private sector of the economy. As a result of the expansion of small entrepreneurship, the number of employees in this sector increased, which far exceeded that of employees from state-owned enterprises, and the sales made by small entrepreneurs are 30% higher than the total sales per country.

✓ Social, economic and political instability, inefficient management, low entrepreneurial potential and formal support of business by all institutions of society form serious obstacles to the development and prosperity of small and medium-sized enterprises.

✓ In order to support the development of small business, the following measures are necessary: cheap loans, leases, temporary tax exemptions, prolongation of loan repayments, creation of incentives and facilitations. The population, especially in rural

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 260 02.10.2018 11:02:24

areas, feels the need for shoemaking, tailoring, construction, hairdressing, agricultural crop production, construction materials production. The development of small and medium-sized businesses can help meet these needs and increase employment levels, people's income, and ultimately improve the quality of life and develop the middle class. The efficiency of small and medium business can be ensured based on the algorithmization of processes of modernization of the legal system, the removal of administrative barriers, the elaboration and implementation of financing mechanisms.

It requires solving primordial problems as:

- lack of working population;
- developing new forms of business (recreational, vacational, business tourism, etc.);
- development of small enterprises for the processing of agricultural raw materials;
- reducing the risk of investing in business from the money earned abroad.

These measures will help to increase the efficiency of entrepreneurship, facilitate the creation of a preferential space for the development of business, increase the social importance of entrepreneurship, exert beneficial influences on the sustainable development of the small business, contribute to the identification and development of optimal forms of small business development, will strengthen the motivation of entrepreneurs and employees to stimulate the efficiency of their work. In this way, for an active development of small business, besides the favorable internal and external conditions, the following are also important: the status and prestige of the entrepreneurial activity; social guarantees; its support from different groups and social institutions, the development of motivation to increase the results of the activity. All this can ensure the realization of the entrepreneurial potential of people, the formation of the conditions for development and efficient operation of the small and medium business.

The social potential of small and medium-sized businesses contributes to the harmonious integration of the Republic of Moldova into the social-economic system of the European Union, the development of loyal competition, the development and application of innovations, the social stability of society, a thoughtful division of labor, high human resources and the orientation towards the society of the economic system of the state.

Small business enterprises represent the future of the economy and offer to professionals in their area of ocupation opportunities to show skills and talent. All over the world, small and medium business is the basis of the middle class. The development of small businesses will provide citizens with well-paid jobs, will contribute to raising the quality of life. Practicing business creates for the citizens economic and social advantages, which must be capitalized by the economic education of the population.

* * *

The sociological research of the premises of the creation of the middle class has highlighted the fact that in the Republic of Moldova, in the conditions of a reduced crystallization of the social status, the social classes are only at the beginning of trai-

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 261 02.10.2018 11:02:24

ning. The establishment of the middle class is hampered by the high level of poverty conditioned by the low cost of labor, including the one among skilled workers; reduced social mobility and limited opportunities for people in the lower layers to rise to the social scale; dysfunctionality of the motivational mechanism to increase human, social and cultural capital; the devaluation of studies as an essential factor for growth and welfare; the high level of shadow economy, which leads to both the reduction of legal wages and social insurance / social benefits, and limited employment opportunities on a legal basis, creates barriers to the development of small and medium-sized businesses and causes social tensions; the crisis of the rule of law, selective justice and imperfect legislation; the high level of corruption in all the structures of power, and the imitation of the fight against corruption, which causes political and economic decisions to be made in a non-transparent way.

The middle class may develop based on population layers with a higher level of education than medium and high socio-economic status under the following conditions: wage policy development and tax reform by promoting progressive income taxation; ensuring fair distribution of wages according to the level of education, socio-professional status and effort; eliminating corruption within structures of power; improving legislation; ensuring people's access to decision-making; creating a transparent environment for the development of the market economy and creating favorable conditions for the development of small and medium business; guaranteeing fair conditions for ensuring that all citizens have access to education and health services; promoting the value of studies and increasing the economic awareness of youth in order to orient them towards the pragmatic values of the market economy.

On the 23rd of February 2017, the Center for Sociology and Social Psychology of the Institute for Legal and Political Research organized the International Scientific Conference „Social Inequalities in the Republic of Moldova. (Russia, Romania, Ukraine, Belarus, Kazakhstan, etc.), which included sociologists, economists, political scientists, demographers, lawyers from the country and from abroad. Discussions at this scientific forum focused on both the theoretical and methodological principles of studying the middle class and on identifying the economic and socio-cultural factors of the constitution of this important class for the stability of any society.

The middle class examinations suggest the following ways that favor its growth:

- assessing the impact of successes / failures in the socio-economic reforms;
- improving the methodological approach in the field of multidimensional poverty assessment and performance monitoring in the field;
- developing wage policies and reforming tax policies by promoting progressive taxation of income;
- ensuring the fair distribution of wages according to the work done;
- modifying the current pay system, taking into account the relevant experience and social standards of the European Union;

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 262 02.10.2018 11:02:24

- elimination of corruption in the state power structures;
- improving the legislative framework;
- ensuring the access of the population to the decision-making process;
- implementing policies that stimulate the private sector;
- creating favorable conditions for the development of small and medium business;
- organizing a continuous flow of information to young people on opportunities to engage in business;
- creating a transparent environment for the development of the market economy;
- implementing policies that promote urbanization in practice;
- raising and strengthening the rural middle class by: investing in rural areas, developing regional rural projects, developing rural infrastructure, farmers accessing cheap and secured credits, eco-tourism and agro tourism development;
- stimulating economic growth through the continuous development of small and medium-sized businesses, including in the agricultural sector, promoting specific programs for the development of social infrastructure at the local level;
- the orientation of the population towards the pragmatic values of the market economy;
- guaranteeing fair conditions for ensuring that all citizens have access to education and health services;
- increasing the trends of human, social and cultural capital growth;
- ensuring the increase of human potential by providing a level of quality education, through which the population can enter the middle class and can maintain its social hierarchical position;
- creating an educational and informational space to facilitate the search and application of current business information;
- ensuring an efficient system of social assistance and services for low income groups;
- improving the social insurance system (including raising, indexing, recalculating the amount of pensions set by the workplace and contribution);
- promoting the social benefits system for people employed, including food, communal payments, etc .;
- capitalizing media potential within reflecting social stratification, social inequality, quality of life and living standards;
- involving the associative sector in diminishing social inequality;
- creating the conditions for capitalizing human potential of people with disabilities;
- culture revaluation as a key element of transformation and humanization of society.

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 263 02.10.2018 11:02:25

Bun de tipar 07.09.2018. Formatul 16,5 ×24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 16,5. Coli de autor 19,2

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46

4312_ASM_Constituirea clasei de mijloc.indd 264 02.10.2018 11:02:25